

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SINIF ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

"İNSAN HAKLARI, YURTTAŞLIK VE DEMOKRASİ" DERSİ
ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARINA BAKMAK:
DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİ DÜZEYİNE UYGUN MU?

Nurten KARAOT
(Yüksek Lisans Tezi)

İstanbul-2021

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SINIF ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

"İNSAN HAKLARI, YURTTAŞLIK VE DEMOKRASİ" DERSİ
ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARINA BAKMAK:
DÖRDÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİ DÜZEYİNE UYGUN MU?

AN EXAMINATION OF THE "HUMAN RIGHTS, CITIZENSHIP AND
DEMOCRACY" COURSE CURRICULUM AND TEXTBOOKS: IS IT
APPROPRIATE FOR 4TH GRADE LEVEL?

Nurten KARAOT
(Yüksek Lisans Tezi)

Danışmanlar
Prof. Dr. Yücel KABAPINAR
Dr. Nurcan ŞENER

İstanbul-2021

Tüm kullanım hakları

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.

© 2021

ÖZGEÇMİŞ

1997-2005: Ataşehir Ali İhsan Hayırlıoğlu İlkokulu

2005-2009: Ataşehir Mevlana Lisesi

2009-2013: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı

2013-2014: Sınıf Öğretmeni (Ücretli)/ Celal Yardımcı İlkokulu Ataşehir / İstanbul

2014-2015: Sınıf Öğretmeni /Çevre Koleji Kadıköy/İstanbul

2015-2017: Müdür Yetkili Öğretmen/Şenol Köyü İlkokulu Dığor/Kars

2017-halen: Sınıf Öğretmeni/ Yahya Kemal Beyatlı İlkokulu Sancaktepe/ İstanbul

2015-2021: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans programına giriş

ÖNSÖZ

Kapsadığı kazanımlar açısından 21. yüzyıl şartlarında eğitim öğretim programlarımıza dâhil edilmesi kaçınılmaz olan insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi (İHYD) dersinin zaman içinde 8. sınıfa, 7. sınıfa ve 4. sınıfa dâhil edilmesi dersin uygulanabilir olduğu sınıf seviyesiyle ilgili soru işaretleri oluşturmuştur. Zira bu sınıf seviyeleri zihinsel gelişim açısından bakıldığında birbirinden epey farklı özellikler göstermektedir. 7. ve 8. sınıf öğrencileri eğitim bilimleri kuramlarına bakıldığı zaman soyut işlemler döneminde bulunurken 4. sınıf öğrencileri somut işlemler döneminde dir. Dersin içerdiği temel kavramların birçoğunun soyut olması İHYD dersinin 4. sınıfta ne kadar verim sağladığı konusunda merak uyandırmıştır.

Türkiye’de 2015-2016 eğitim öğretim yılından itibaren 4. sınıf öğrencilerine okutulan İHYD dersinin amacına ulaşabilmesi için öğrenciler tarafından sevilmesi ve öğrencilerin bu derse motive olması, 2005 yılından bu yana benimsemiş olduğumuz yapılandırmacı sistem gereği aynı zamanda derslerin günlük hayata aktarılabilir olması gerekmektedir. Ders kitabında ve öğretim programında yer alan kavramların soyut olması ve 4+4+4 sistemiyle birlikte 4. sınıfa devam eden öğrencilerin yaşının küçülmesi dolayısıyla somut işlemler döneminden henüz çıkmamaları dersten beklenen kazanımların istenilen düzeyde gerçekleşmemesine neden olmaktadır. Bu bağlamda; araştırmanın amacı İHYD dersine 4. sınıf öğrencilerinin gözünden bakmak ve sınıf öğretmenleri ile akademisyenlerin dersin 4. sınıfta okutulmasına ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Aynı zamanda yıllar içinde pek çok kez okutulduğu sınıf seviyesi değiştirilen İHYD dersine yönelik Talim Terbiye Kurulu’nun program geliştirme aşamasına katkı sağlaması da amaçlanmıştır.

Tezimin bütün aşamalarında sabrı ve babacan tavırlarıyla her zaman sorularımı cevaplayan, bilgi birikimi ve tecrübelerini benimle paylaşan, ilginç fikirleriyle yaratıcı düşünmemi sağlayan, tez görüşmesi için her şartta zaman yaratabilen, her anlamda bana ışık olup yolumu aydınlatan değerli tez danışman hocam Prof. Dr. Yücel KABAPINAR’a teşekkür ediyorum.

Tezimle ilgili gerekli eleştirileri yapan, değerli görüşleriyle tez yazma sürecimi tamamlamamda yardımcı olan ve anaç tavırlarıyla süreci daha az stresle yönetmemi sağlayan ikinci tez danışmanım Dr. Nurcan ŞENER’e teşekkür ediyorum.

Her türlü maddi ve manevi fedakârlığı esirgemediğim eğitimimi destekleyen, yüksek lisans tezimi yazma aşamasında beni sürekli motive eden, tezime zaman ayırabilmem için sürekli yardım eden, varlıklarından daima güç aldığım annem Gülenaz GÖGSU’ya ve babam Necmettin GÖGSU’ya, varlığıyla beni her alanda güçlendiren canım kızım Gökçe KARAOT’a teşekkür ederim.

Tez yazma aşamasında veri toplamamı sağlayan ve gönüllü olarak anketlerime cevap veren tüm meslektaşlarıma da ayrıca teşekkür ederim.

Nurten KARAOT

İstanbul, 2021

ÖZET

Ders programı planlama aşamasında öğrenci seviyesini, öğretmen yeterliliklerini ve uzman görüşlerini, dikkate almak son derece önemlidir. Aksi takdirde okutulan dersin amacına ulaşması zor olacaktır. Bu açıdan araştırmanın amacı; 4. sınıf öğrencilerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine karşı tutumunu saptamak, derse dair öğretmen ve akademisyen görüşlerini ortaya koymaktır. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıda yer alan araştırma soruları belirlenmiştir:

1. İHYD ders kitabının niteliğine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri nasıldır?
2. İHYD dersinin 4. sınıf düzeyinde yer almasına ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri nasıldır?
3. İlkokul 4. sınıfta okutulan İHYD dersinin 4/5/6/7/8. sınıf düzeylerinden hangisinde okutulması gerektiğine ilişkin akademisyen ve öğretmen görüşleri nasıldır?

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desenine göre düzenlenmiştir. Çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılında İstanbul ilindeki devlet okullarında görev yapan 24 sınıf öğretmeni ile İstanbul ilinin Sancaktepe ilçesindeki bir devlet okulunun dördüncü sınıfına devam eden 27 kişilik öğrenci grubu oluşturmaktadır. Araştırmanın uygulayıcısı, araştırmacı olan öğretmenin kendisidir. Öğrencilere veri toplama aracı olarak açık uçlu sorulardan oluşan 5 soruluk anket, öğretmenlere 6 sorudan oluşan anket, akademisyenlere 3 sorudan oluşan anket uygulanmıştır. Aynı zamanda öğretmenlerin 4'üyle sesli mülakat yapılmıştır. Bu anketlerden ve ses kayıtlarından elde edilen bulgular içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. Covid-19 salgını nedeniyle mülakat öğretmenlerden ses kaydı istenerek gerçekleştirilmiştir.

Öğrenci anketleri; öğrencilerin görüşlerini objektif olarak sunabilmeleri adına bu uygulamanın bir sınav olmadığı vurgulanarak uygulanmıştır. Uygulama sonunda öğrencilerin İHYD dersinin kaldırılması durumunda üzülecekleri ortaya çıkmıştır. Buna karşılık öğretmenlerin gözünden öğrencilerin İHYD dersine karşı tutumunun daha çok olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Ancak öğrencilerin dersi sevdiğini belirten öğretmen sayısı da azımsanmayacak kadar fazladır. Bununla birlikte öğrenciler Yapılandırmacı

eğitim anlayışının gerektirdiği örnek olay temelli metne karşılık bilgilendirici metni okumayı tercih etmiştir. Bu durum öğrencilerin Yapılandırmacı sisteme tam olarak adapte olmadığını düşündürmüştür. Öğrencilerin din, ırk, ihlal, azami, bilişim suçu, hudut, mezhep, azami, erdem, istismar, vefa, sığınmacı, fert kelimelerini anlamadığı da bir başka bulgudur. Öğretmen ve akademisyen olan katılımcı grubunun dersin okutulması gereken seviye olarak daha çok ortaokulu işaret ettiği belirlenmiştir. Ayrıca öğretmenler bu derste karşılaştıkları sorun olarak en fazla; derste kavramların soyut olması ve kitap/materyal içeriğinin yetersiz olmasını belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğu dersin 4. sınıf düzeyinde amacına ulaşmadığını düşünmektedir. Ders kitabının niteliğinin değerlendirildiği anket sorusunda öğretmenlerin görüşünün yarı yarıya farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda alana katkı sağlaması açısından dersin 4. sınıfta okutulmaya devam etmesi durumunda kazanımlarının sadeleştirilmesi, kavramların öğrenci seviyesine indirilmesi, öğrenilenlerin günlük hayata uygulanabilir durumlar olması ve öğretim boyutunda farklı zekâ türlerine hitap edebilecek içerikler kullanılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Yurttaşlık, Demokrasi, Tutum, Ders Kitabı.

ABSTRACT

It is extremely important to consider pupil level, teacher competencies and expert opinions during the syllabus planning phase. Otherwise, it will be difficult for the taught-course to reach its purpose. The aim of the research from this perspective is to determine the attitude of 4th grade students towards the Human Rights, Citizenship and Democracy course and to reveal the views of teachers and academicians about the course. In line with this main purpose, the following research questions have been determined:

1. What are the teachers' and students' views on the quality of the Human Rights, Citizenship and Democracy textbook?
2. What are the students' and teachers' opinions regarding the inclusion of the Human Rights, Citizenship and Democracy course at the 4th grade level?
3. What are the academicians' and teachers' opinions regarding which of the 4th, 5th, 6th, 7th or 8th grades of the Human Rights, Citizenship and Democracy course taught in the 4th grade of primary school should be taught?

The research was organized according to the case study pattern, one of the qualitative research methods. The study group consists of 24 class teachers working in state schools in Istanbul in the 2018-2019 academic year and a group of 27 students attending the fourth grade of a public school in Sancaktepe district of Istanbul. The practitioner of the research is the researcher teacher herself. As a data collection tool, a 5-question questionnaire consisting of open-ended questions was applied to the students, a questionnaire consisting of 6 questions was applied to teachers, and a questionnaire consisting of 3 questions was applied to academicians. At the same time, with 4 of the teachers audio interviews were made. The findings obtained from these questionnaires and sound recordings were analyzed through content analysis. Due to the Covid-19 pandemic, the interview was conducted by asking the teachers to record audio.

Student questionnaires were applied by emphasizing that this application is not an exam so that students can present their opinions objectively. At the end of the practice, it was revealed that the students would feel sad if the Human Rights, Citizenship and Democracy course was canceled. On the other hand, according to the teachers' it was determined that

the attitude of the students towards Human Rights, Citizenship and Democracy lesson was more negative. However, the number of teachers stating that students love the lesson is also considerably high. Nevertheless, the pupils preferred to read the informative text against the case-based text required by the constructivist education approach. This situation made us think that the students are not fully adapted to the constructivist system. Another finding is that students do not understand such the words as religion, race, violation, maximum, cyber crime, boundary, sect, virtue, exploitation, loyalty, refugee, individual. It was determined that the participant group, which are teachers and academicians, mostly indicated secondary school as the level that the course should be taught. In addition, the teachers stated that the most of the problems they faced in this lesson were that the concepts were abstract and the content of the book or material was insufficient. Most of the participants think that the course did not reach its purpose at the 4th grade level. In the questionnaire in which the quality of the textbook was evaluated, it was determined that the opinions of the teachers differed by half. In this context, in order to contribute to the field, if the course continues to be taught in the 4th grade, it has been suggested to simplify the gains, reduce the concepts to the student level, learn to be applicable to daily life and use content that can appeal to different types of intelligence in the teaching dimension.

Keywords: Human Rights, Citizenship, Democracy, Attitude, Textbook.

İÇİNDEKİLER

ÖZGEÇMİŞ	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	5
1.3. Önem.....	6
1.4. Sınırlılıklar	6
1.5. Sayılıtlar (Varsayımlar).....	6
1.6. Tanımlar	7
BÖLÜM II: ALANYAZIN.....	8
2.1. İnsan Haklarının Tarihsel Süreçteki Gelişimi	8
2.1.1. İnsan Haklarının Batı'daki Tarihsel Gelişimi	8
2.1.2. İnsan Haklarının Türk Devletlerindeki Tarihsel Gelişimi	12
2.1.2.1. Sened-i İttifak.....	13
2.1.2.2. Tanzimat Fermanı	13
2.1.2.3. Islahat Fermanı.....	14
2.1.2.4. Kanun-i Esasi	14
2.2. İnsan Hakları Eğitimi Alanında Türkiye'de Çalışma Yapan Kurum ve Kuruluşlar	14
2.2.1. TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu	14
2.2.2. İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı	15
2.2.3. İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu	15

2.2.4. Milli Eğitim Bakanlığı	16
2.3. İHYD Dersinin Temel Kavramları.....	17
2.3.1. İnsan.....	17
2.3.2. Hak.....	17
2.3.3. İnsan Hakları.....	18
2.3.4. İnsan Hakları Eğitimi.....	19
2.3.5. Yurttaş.....	20
2.3.6. Yurttaşlık eğitimi	22
2.3.6.1. Çok Kültürlü Yurttaşlık Eğitimi.....	23
2.3.6.2. Eleştirel Yurttaşlık Eğitimi	23
2.3.6.3. Post-Yapısalcı Yurttaşlık Eğitimi.....	23
2.3.6.4. Demokratik Yurttaşlık Eğitimi.....	23
2.3.6.5. Hürmanist Yurttaşlık Eğitimi	23
2.3.7. Demokrasi.....	24
2.3.8. Demokrasi Eğitimi.....	25
2.4. Eğitim.....	26
2.4.1. Öğretim Programı	27
2.4.2. Geçmişten Günümüze Öğretim Programlarında İHYD Dersi	28
2.4.2.1. 1923 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi.....	28
2.4.2.2. 1936 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi.....	30
2.4.2.3. 1948 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi.....	31
2.4.2.4. 1949 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi.....	34
2.4.2.5. 1968 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi.....	36
2.4.2.6. 1988 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi.....	39
2.4.2.7. 1998 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi.....	40

2.4.2.8. 2005 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi.....	41
2.4.2.9. 2015 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi.....	45
2.4.2.10. 2018 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi.....	55
2.4.3. İHYD Dersi 1998, 2010 ve 2018 Öğretim Programlarının Karşılaştırması ...	57
2.5. İlgili Araştırmalar.....	61
BÖLÜM III: YÖNTEM	78
3.1. Araştırmanın Modeli	78
3.2. Çalışma Grubu	78
3.3. Veri Toplama Araçları	80
3.4. Verilerin Toplanması	81
3.5. Verilerin Çözümlemesi	84
BÖLÜM IV: BULGULAR.....	86
4.1. İHYD Ders Kitabının Niteliğine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Nasıldır ?	86
4.1.1. İHYD Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Anlaşılmayan Kelimelere Yönelik Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri Nasıldır?	86
4.1.2. İHYD Ders Kitabı Genelinde Yer Alan Kelimelerin Anlaşılma Durumuna Yönelik Öğrenci Görüşleri Nasıldır?	88
4.1.3. İHYD Ders Kitabında Yer Alan Farklı Türdeki Metinleri Tercih Etme Durumuna Yönelik Öğrenci Görüşleri Nasıldır?	91
4.1.4. İHYD Ders Kitabı Niteliğine Yönelik Öğretmen Görüşleri Nasıldır?	96
4.1.4.1. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının Ünite Kapsamı Niteliği Boyutuna İlişkin Öğretmen Görüşleri Nasıldır?	96
4.1.4.2. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının Yazılı Bilginin Sunumu Niteliği Boyutuna İlişkin Öğretmen Görüşleri Nasıldır?	98
4.1.4.3. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının Görseller ve İşlevi Niteliğine İlişkin Öğretmen Görüşleri	100

4.1.4.4. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının Dil ve Anlatım Niteliği Boyutuna İlişkin Öğretmen Görüşleri Nasıldır?	103
4.1.4.5. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının Etkinlikler ve Niteliği Boyutuna İlişkin Öğretmen Görüşleri Nasıldır?	105
4.1.5. 4. Sınıf Öğrencilerinin İHYD Ders Kitabı Yazarına Sundukları Öneriler Nelerdir?	108
4.2. İHYD Dersinin 4. Sınıf Düzeyinde Yer Almasına İlişkin Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri Nasıldır?	116
4.2.1. İHYD Dersine Karşı Öğrencilerin Tutum ve Yaklaşımının Öğretmenler Tarafından Değerlendirilmesi Nasıldır?	117
4.2.2. İHYD Dersinin 4. Sınıf Ders Programından Kaldırılması Durumunda Öğrencilerin Vereceği Tepki ve Buna İlişkin Öğretmen Görüşleri Nasıldır?	121
4.2.3. İHYD Dersinin İlkokul 4. Sınıf Düzeyinde İşlenmesi Sürecinde Karşılaşılan En Önemli 3 Soruna İlişkin Öğretmen Görüşleri Nasıldır?	127
4.2.4. İHYD Dersinin 4. Sınıf Düzeyinde Amaçlarına Yeterince Ulaşıp Ulaşmadığına Yönelik Öğretmen Görüşleri Nasıldır?	133
4.2.5. İHYD Dersinin Amaç ve Kazanımlarının Daha Verimli Gerçekleştirilmesi Adına Öğretmenlerin Getirdiği Öneriler Nelerdir?	139
4.3. İlkokul 4. Sınıfta Okutulan İHYD Dersinin 4/5/6/7/8. Sınıf Düzeylerinden Hangisinde Okutulması Gerektiğine İlişkin Akademisyen ve Öğretmen Görüşleri Nasıldır?	143
4.3.1. İHYD Dersinin 4. Sınıf Öğretim Programına Dahil Edilmesine Yönelik Akademisyen ve Öğretmen Görüşleri Nasıldır?	148
4.3.2. İHYD Dersinin 4. Sınıfta Okutulmasının Ortaya Çıkardığı Avantaj ve Dezavantajlara Yönelik Akademisyen Görüşleri Nasıldır?	151
BÖLÜM V: SONUÇ	155
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	155
5.1.1. İHYD Ders Kitabının Niteliğine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Nasıldır?	155

5.1.2.İHYD Dersinin 4. Sınıf Düzeyinde Yer Almasına İlişkin Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri Nasıldır?.....	156
5.1.3. İlkokul 4. Sınıfta Okutulan İHYD Dersinin 4/5/6/7/8. Sınıf Düzeylerinden Hangisinde Okutulması Gerektiğine İlişkin Akademisyen ve Öğretmen Görüşleri Nasıldır?.....	161
5.2. Öneriler	163
KAYNAKÇA.....	165
EKLER	171
İNSAN HAKLARI, YURTTAŞLIK VE DEMOKRASİ (İHYD) DERSİNE YÖNELİK ÖĞRENCİ ANKETİ.....	171
İNSAN HAKLARI, YURTTAŞLIK VE DEMOKRASİ (İHYD) DERSİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN ANKETİ.....	174
İNSAN HAKLARI, YURTTAŞLIK VE DEMOKRASİ (İHYD) DERSİNE YÖNELİK AKADEMİSYEN ANKETİ.....	177

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 2.4.2.8.1. 2005 Öğretim Programındaki Vatandaşlık Eğitimine Yönelik Ara Disiplin Kazanımları.....	42
Tablo 2.4.2.10.1. İHYD Dersi Kazanımlarının Ünitelere Dağılımı.....	57
Tablo 2.4.3.1. 1998, 2010 ve 2018 Öğretim Programlarında Program Yaklaşım.....	58
Tablo 2.4.2.10.3. 1998, 2010 ve 2018 Öğretim Programlarının Kazanım Boyutu.....	58
Tablo 2.4.2.10.3. 1998, 2010 ve 2018 Öğretim Programlarının Ünite Boyut.....	59
Tablo 2.4.2.10.4. 1998, 2010 ve 2018 Öğretim Programlarının Değer Boyutu.....	59
Tablo 2.4.2.10.5. 1998, 2010 ve 2018 Öğretim Programlarının Beceri Boyutu.....	60
Tablo 2.5.1. İlgili Araştırmaların Genel Değerlendirmesi	61
Tablo 2.5.2. İlgili Araştırmaların Çalışma Gruplarına Göre Dağılımı.....	62
Tablo 3.1.1. Sınıf Öğretmenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı	78
Tablo 3.1.2. Sınıf Öğretmenlerinin Mesleki Kıdeme Dağılımı.....	78
Tablo 3.1.3. Akademisyenlerin Demografik Özellikleri.....	78
Tablo 4.1.1.1. İHYD Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Anlaşılmayan Kelimelere Yönelik Öğrenci Görüşlerinin Analizi	81
Tablo 4.1.2.1. İHYD Ders Kitabı Genelinde Yer Alan Kelimelerin Anlaşılma Durumuna Yönelik Öğrenci Görüşlerinin Analizi	83
Tablo 4.1.3.1. İHYD Ders Kitabında Yer Alan Farklı Türdeki Metinleri Tercih Etme Durumuna Yönelik Öğrenci Görüşlerinin Analizi	86
Tablo 4.1.3.2. Öğrencilerin Bilgilendirici Metni (2. Metin) Tercih Etme Sebeplerinin Analizi	87
Tablo 4.1.3.3. Öğrencilerin Örnek Olay Metnini (1. Metin) Tercih Etme Sebeplerinin Analizi	90
Tablo 4.1.4.1.1. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının <i>Ünite Kapsamı</i> Niteliği Boyutuna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Analizi	92
Tablo 4.1.4.2.1. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının <i>Yazılı Bilginin Sunumu</i> Niteliği Boyutuna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Analizi.....	93
Tablo 4.1.4.3.1. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının <i>Görseller ve İşlevi</i> Niteliğine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Analizi	96

Tablo 4.1.4.4.1. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının <i>Dil ve Anlatım</i> Niteliğine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Analizi	99
Tablo 4.1.4.5.1. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının <i>Etkinlikler ve Niteliğine</i> İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Analizi	101
Tablo 4.1.5.1. 4. Sınıf Öğrencilerinin İHYD Ders Kitabı Yazarına Sundukları Önerilere İlişkin Görüşlerinin Analizi	104
Tablo 4.2.1.1. İHYD Dersine Karşı Öğrencilerin Tutum ve Yaklaşımının Öğretmenler Tarafından Değerlendirilmesinin Analizi	113
Tablo 4.2.2.1. İHYD Dersinin 4. Sınıf Ders Programından Kaldırılması Durumunda Öğrencilerin Vereceği Tepkinin Analizi	117
Tablo 4.2.2.2. Öğrencilerin Dersin Kaldırılması Durumunda Üzülme Sebeplerinin Analizi	119
Tablo 4.2.2.3. Dersin Kaldırılması Konusunda Kararsız Olan Öğrenci Görüşünün Analizi.....	121
Tablo 4.2.2.4. Öğrencinin Dersin Kaldırılması Durumunda Sevinme Sebebinin Analizi	122
Tablo 4.2.3.1. İHYD Dersinin İlkokul 4. Sınıf Düzeyinde İşlenmesi Sürecinde Karşılaşılan En Önemli 3 Soruna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Analizi	123
Tablo 4.2.4.1. İHYD Dersinin 4. Sınıf Düzeyinde Amaçlarına Yeterince Ulaşıp Ulaşmadığına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Analizi	130
Tablo 4.2.4.2. İHYD Dersinin Amacına Yeterince Ulaşıp Ulaşmamasına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Analizi	132
Tablo 4.2.5.1. İHYD Dersinin Amaç ve Kazanımlarının Daha Verimli İşlenmesi Adına Öğretmenlerin Getirdiği Önerilerin Analizi	135
Tablo 4.3.1. İlkokul 4. Sınıfta Okutulan İHYD Dersinin 4/5/6/7/8. Sınıf Düzeylerinden Hangisinde Okutulması Gerektiğine İlişkin Akademisyen ve Öğretmen Görüşlerinin Analizi	139
Tablo 4.3.1.1. İHYD Dersinin 4. Sınıf Öğretim Programına Dahil Edilmesine Yönelik Akademisyen ve Öğretmen Görüşlerinin Analizi	145
Tablo 4.3.2.1. İHYD Dersinin 4. Sınıfta Okutulmasının Ortaya Çıkardığı Avantaj ve Dezavantajlara Yönelik Akademisyen Görüşlerinin Analizi	147

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.4.2.9.1. Kazanımların Başında Yer Alan Kodlamalara İlişkin Açıklamalar.....	46
Şekil 2.4.2.10.1. İHYD Dersi Üniteleri	55
Şekil 2.4.2.10.2. İHYD Ders Programının Amaçları	56

KISALTMALAR

Akt. : Aktaran

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

İHYD: İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Eğitimi

LGS: Lise Giriş Sınavı

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

S. : Sayfa

TBMM: Türkiye Büyük Milet Meclisi

TDK: Türk Dil Kurumu

TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TTK: Türk Tarih Kurumu

TTKB: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

VİHE: Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi

BÖLÜM I: GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, sınırlılıkları, sayıltıları ve araştırmada kullanılan kavramların tanımları yer almaktadır.

1.1. Problem

İnsanlık tarihinin çeşitli dönemlerinde temel hak ve hürriyetler gelişerek günümüze kadar gelmiştir. İnsanoğlunun yaşadığı bu süreç kendi içinde çeşitli aşamalardan geçmiştir. Köleliğin ortaya çıkmasından Magna Carta'nın yayınlanmasına, modern matbaanın icadından 21. yüzyıl insan haklarına kadar pek çok olay gerçekleşmiştir. Bu olaylar günümüz demokrasilerinin ortaya çıkmasına, temel hak ve hürriyetlerin gelişmesine ortam hazırlamıştır. Günümüzde devletler vatandaşlarının katılımcı, demokrat ve topluma fayda sağlayan yönlerini ön plana çıkarmak için vatandaşlık ve demokrasi eğitimlerine yönelmişlerdir.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti; temeline insan unsurunu koyuyordu. Cumhuriyet ile birlikte egemenliği millete devrediyor, kadın hakları başta olmak üzere insani değerlere önem veriyordu. Kadınların mesleki özgürlüklerine kavuşmaları, siyasi haklar kazanmaları, eğitimde erkeklerle eşit konuma yükselmeleri gibi haklar kazanmaları bu inkılapların ürünüydü. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Osmanlı dönemi benlik algısının Cumhuriyet'in yurttaşlarına dönüştürülmesi bütün alanlarda yapılan yeniliklerin temel hedefidir. Hiç kuşkusuz eğitim bu dönüşümü gerçekleştirecek en temel unsurlardandır. Tüm bu gelişmeler ışığında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinde de vatandaşlık bilgisi dersi öğretim programlarına dahil edilmiştir.

İnsan hakları kavramı karmaşık ve soyuttur. Bundan dolayı bu kavramın belirli bir olgunluğa ulaşan öğrenciler tarafından anlaşılacağını düşünen eğitimciler vardır. İnsan hakları eğitiminde öğrencilere yalnızca bilgi aktarılması hedeflenmemelidir. Aynı zamanda bu hakların bilincinde olup bunları aktif bir şekilde kullanan, insan hakları konularında etkinliklerde bulunabilecek yetenekte vatandaşların yetiştirilmesi

hedeflenmelidir. Vatandaşlık dersi, programdaki diğer dersler gibi, belirli bir gün ve saatte verilecek teorik bir ders olmamalıdır. Bundan ziyade insan hakları ile ilgili ilkeler okul ortamının tümüne yayılmalıdır. Öğrencilerin okula başladığı yıldan itibaren okul, insan hakları ilkelerinin benimsendiği bir ortama sahip olmalıdır. Bunu sağlamak adına okuldaki yetişkinler öğrencilerde geliştirmek istedikleri davranışları göstererek onlara model olmalıdır (Kepenekçi, 1999).

Türkiye, öğretim programlarındaki değişikliklerinin sıkça yaşandığı ülkelerdendir. Sık yaşanan bu değişimlere sebep olarak; bilim alanındaki gelişmeler, uygulanan programda karşılaşılan zorluklar, değişen toplumsal ihtiyaçlara bağlı olarak değişen öğrenci ve öğretmen ihtiyaçları gibi etkenler gösterilebilir. Müfredat değişiklikleri ilk olarak 1924'te Tevhid'i Tedrisat Kanunu'nun yayınlanmasıyla başlamış, ardından 1936, 1948, 1968, 1998 ve 2005 yıllarında da çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Vatandaşlık eğitimine ilişkin ilk ders 1924'te okutulmaya başlanan "müsaabat-ı ahlakiye ve malumat-ı vataniye" dersi olmuştur. 1926 yılında ise "malûmat-ı vataniye" adıyla ilköğretim programında yer almıştır. Bu derste Afet İnan'ın yazmış olduğu "Vatandaş İçin Medeni Bilgiler" kitabı okutulmuştur. 1., 2. ve 3. sınıflarda müsaabat-ı ahlakiye konularına yer verilirken 4. ve 5. sınıflarda malumat-ı vataniye konuları okutulmuştur (Aslan, 2019). Daha sonra vatandaşlık eğitimiyle ilgili dersler 1926–1936 programlarında "yurt bilgisi", 1948 programında "yurttaşlık bilgisi", 1968 programında "vatandaşlık eğitimi" adıyla ilkokulda; 1995–1996 eğitim-öğretim yılında ise "vatandaşlık ve insan hakları eğitimi" adıyla 8. sınıfta; 1997–1998 eğitim-öğretim yılında hem 8. sınıfta hem 7. sınıfta okutulmuştur. Vatandaşlık konularının öğretimi, ortaöğretimde ise 1999-2000 yılından itibaren seçmeli ders olarak "demokrasi ve insan hakları" adıyla okutulmuştur (Sakar & Kondu, 2013). 2005 yılı programından ise çıkarılmıştır. 2005 yılına kadar vatandaşlık eğitiminin, bağımsız bir ders olarak okutulduğu görülmektedir. Öğretmenler, geleneksel bir yaklaşımla hazırlanan programın da etkisiyle bu dersi daha çok teorik olarak işlemişlerdir. 2005 yılında yayınlanan programla birlikte disiplinler arası yaklaşımı benimseyen ilköğretim programları uygulamaya konulmuştur. Bu programda "ara disiplin" kavramı yer almıştır. Bunlardan biri "insan hakları ve vatandaşlık eğitimi" ara disiplinidir. 2005 yılında hazırlanan bu programla vatandaşlık eğitimi bağımsız bir ders olmanın dışında ara disiplin aracılığıyla gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Dersler arasında bağlantılar kurularak gerçekleştirilen yurttaşlık eğitiminde sosyal bilgiler dersinin yeri

önemlidir. Çünkü bu dersin bir hedefi de öğrencilere vatandaşlık becerileri kazandırmaktır (Ünal, 2012). Ders 2010–2011 eğitim-öğretim yılında “vatandaşlık ve demokrasi eğitimi” adıyla ortaokul 8. sınıfta zorunlu ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Ancak Milli Eğitim Bakanlığı’nın aldığı kararla 2015–2016 yılından itibaren 8. sınıftan kaldırılıp ilkokul 4. sınıfta zorunlu ve haftada 2 ders saati olarak okutulmaya başlanmıştır (Gürel, 2016).

2018 yılında yayınlanan İHYD dersi öğretim programında dersinin uygulanmasında dikkat edilecek unsurlar olarak şu esaslar belirlenmiştir:

- İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasiye ilişkin kavramlar birbirleriyle ilişkili olarak ele alınmalıdır.
- İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasiye ilişkin eğitim içerikleri, konuları ve kavramları ele alınırken öğrencilerin gelişim özellikleri ve düzeylerine uygun terminoloji, örnek ve etkinlikler kullanılmalıdır.
- Birlikte yaşama kültürünün vatan, millet, bayrak ve devlet birliği ile gerçekleşeceği vurgulanmalıdır.
- Öğretmen, öğrencilerin milli, manevî, kültürel, insani, evrensel değerlerini pekiştirmeli; milli, üniter, çağdaş, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmeleri konusunda onlara rol model veya yol gösterici olmalıdır.
- Gelarda Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi temel belgeler kullanılmalıdır.
- Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın ilgili konuları ile ilişki kurulmalıdır.

(MEB, 2018)

2015 yılındaki son değişikliğin ardından TTK ve MEB ilkokul 4. sınıfta okutulmaya başlanan İHYD dersi öğretim programını bir çalıştay düzenleyerek değerlendirmiştir. TTK Başkanı Hüseyin Şirin yaptığı açıklamada, ortaöğretimde seçmeli ders olarak okutulan Demokrasi ve İnsan Hakları dersine ilişkin pek çok paydaşla fikir alışverişi yapıldığını belirtmiştir. Paydaşların; barış, insan hakları ve özgürlükleri, demokrasi, uzlaşma, aktif vatandaşlık vb. kavramların ortaöğretimden önceki kademelerde okutulması gerektiği yönündeki görüşlerini kurula ulaştırdıklarını bildirilmiştir. Bu geri dönüşler sonucunda İHYD dersinin 2015 yılından itibaren ilkokul 4. sınıfta zorunlu olarak okutulmaya başlandığı ifade edilmiştir. Şirin açıklamasının devamında ders kitabı

içeriğinin önceki anlayıştan farklı planlandığını, geleneksel masallarımızı programa eklediklerini, öğrencilerin derste masalları okuyup masaldaki olaylarla ilgili tartışmalarını sağlayacak ortam oluşturulmasının hedeflendiğini aktarmıştır. Bununla birlikte öğretmenlerin ders kitabındaki yeni anlayışı beğendiğini de açıklamalarına eklemiştir (AA, 2016). Ancak yapılan bazı araştırmalar kitaba eklenen bu masalların dilinin ağır olması nedeniyle öğrenciler tarafından tam olarak anlaşılamadığını göstermiştir. Böylece hedeflenen tartışma ortamının tam anlamıyla oluşmadığı sonucuna ulaşılabilir.

Sonuç olarak İHYD dersinin Türkiye öğretim programlardaki değişimi geçmişten günümüze şöyle özetlenebilir:

1923 yılında ilkokulda “musahabat-ı ahlakiyye” adıyla,
 1924-1926 yıllarında 4. ve 5. sınıflarda “musahabat-ı ahlakiyye ve malumat-ı vataniye” adıyla,
 1926-1936 yıllarında ilkokulda “yurt bilgisi” adıyla,
 1936-1948 yılları arasında 4. ve 5. sınıflarda “yurt bilgisi” adıyla,
 1948-1968 yıllarında ilkokulda “yurttaşlık bilgisi” adıyla,
 1968-1985 yıllarında sosyal bilgiler ders içeriğinde,
 1985-1995 yıllarında “vatandaşlık bilgileri” adıyla,
 1995-1999 yıllarında 8. sınıfta “vatandaşlık ve insan hakları eğitimi” adıyla,
 1999-2005 yıllarında 7 ve 8. sınıfta “vatandaşlık ve insan hakları” adıyla,
 2005-2010 yıllarında 1-8. sınıflar ara disiplin olarak,
 2010-2011de 8. sınıfta seçmeli ders olarak “vatandaşlık ve demokrasi eğitimi” adıyla,
 2011-2012de 8. sınıfta “vatandaşlık ve demokrasi eğitimi” adıyla,
 2015-2016 yılından itibaren ilkokul 4. sınıfta “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” adıyla okutulmuştur (Haçat & Demir, 2017).

Bu bilgilerden hareketle araştırmanın temel problemi “İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı ve ders kitaplarına bakmak: Dördüncü sınıf öğrenci düzeyine uygun mu?” sorusundan oluşmaktadır.

1.2. Amaç

Araştırmanın amacı, ilkokul 4. sınıf düzeyinde okutulan “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” dersinin öğretim programı ve ders kitaplarının öğrenci seviyesine uygun olup olmadığını ve sınıf öğretmenlerinin bu dersin 4. sınıfta yer almasına ilişkin görüşlerini saptamaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır.

1. *İHYD ders kitabının niteliğine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri nasıldır?*

- İHYD ders kitabındaki metinlerde yer alan anlaşılmayan kelimelere yönelik öğrenci ve öğretmen görüşleri nasıldır?
- İHYD ders kitabı genelinde yer alan kelimelerin anlaşılma durumuna yönelik öğrenci görüşleri nasıldır?
- İHYD ders kitabında yer alan farklı türdeki metinleri tercih etme durumuna yönelik öğrenci görüşleri nasıldır?
- İHYD ders kitabının niteliğine ilişkin öğretmen görüşleri nasıldır?
- 4. sınıf öğrencilerinin İHYD ders kitabı yazarına sundukları öneriler nelerdir?

2. *İHYD dersinin 4. sınıf düzeyinde yer almasına ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri nasıldır?*

- İHYD dersine karşı öğrencilerin tutum ve yaklaşımının öğretmenler tarafından değerlendirilmesi nasıldır?
- İHYD dersinin 4. sınıf ders programından kaldırılması durumunda öğrencilerin vereceği tepki ve buna ilişkin öğretmen görüşleri nasıldır?
- İHYD dersinin ilkokul 4. sınıf düzeyinde işlenmesi sürecinde karşılaşılan en önemli 3 soruna ilişkin öğretmen görüşleri nasıldır?
- İHYD dersinin 4. sınıf düzeyinde amaçlarına yeterince ulaşip ulaşmadığına yönelik öğretmen görüşleri nasıldır?
- İHYD dersinin amaç ve kazanımlarının daha verimli gerçekleştirilmesi adına öğretmenlerin getirdiği öneriler nelerdir?

3. İlkokul 4. sınıfta okutulan İHYD dersinin 4/5/6/7/8. sınıf düzeylerinden hangisinde okutulması gerektiğine ilişkin akademisyen ve öğretmen görüşleri nasıldır?

- İHYD dersinin 4. sınıf öğretim programına dâhil edilmesine yönelik akademisyen ve öğretmen görüşleri nasıldır?
- İHYD dersinin 4. sınıfta okutulmasının ortaya çıkardığı avantaj ve dezavantajlara yönelik akademisyen görüşleri nasıldır?

1.3. Önem

Araştırma; Talim ve Terbiye Kurulunun (TTK) 2012/69 sayılı kararı ile 2015-2016 eğitim öğretim döneminden itibaren 4. sınıfa alınan “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” dersi kazanımlarının günlük hayata uyumlu hale getirilebilmesi için bu dersi okutan öğretmenlerin yaşadığı olası sorunları ortaya çıkarması, öğrencilerin derste yaşadığı olası güçlükleri saptaması, akademisyenlerin bu konu hakkındaki fikirlerinin belirlenmesi, derste karşılaşılan problemleri ortaya çıkararak MEB ve TTK’nin program geliştirme sürecine katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. 2018-2019 eğitim-öğretim yılının ikinci döneminde toplanan verilerle,
2. İstanbul ili Sancaktepe ilçesine bağlı bir ilkokuldaki 4. sınıfta öğrenim gören toplam 27 öğrenci, araştırmaya gönüllü olarak katılan 24 öğretmen ve 4 akademisyen ile,
3. Araştırmacı tarafından hazırlanan öğrenci, öğretmen ve akademisyen anketleri ile,
4. Katılımcılardan alınan cevaplarla,
5. Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde kullanılan nitel yöntemlerle sınırlıdır.

1.5. Sayıtlar (Varsayımlar)

Bu araştırmada;

1. Akademisyen, öğretmen ve öğrencilerin araştırma sorularını gerçeğe uygun olarak samimi bir şekilde cevaplandıkları,
2. Çalışma grubunun araştırma sürecince aynı ölçüde güdülendiği kabul edilmiştir.

1.6. Tanımlar

Sosyal Bilgiler: Sosyal bilgiler dersi, sosyal bilimler aracılığıyla ortaya çıkan bulguları öğrencilerin gelişim seviyesine göre düzenler. Ayrıca bu bulgular ışığında öğrencilere, sosyal hayatta karşılaştıkları sorunları çözmeye çalışırken ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri, değer veya tutumu kazandırmayı hedefleyen eğitim programıdır (Öztürk ve Otluoğlu, 2002).

İHYD: İHYD dersi öğrencilere teorik bilgiyle birlikte insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanında temel değerleri kazandırmayı da amaçlamaktadır. Dersin diğer bir amacı; aktarılan bu değerlerin, öğrenciler tarafından yaşam biçimi hâline getirilmesidir. İHYD dersi kazanımlarının diğer birçok ders gibi bilişsel, davranışsal ve duyuşsal boyutları vardır. Bu kazanımlar içinde duyuşsal ve davranışsal alana özgü olanların yeri önemli görülmektedir. Bir konuya ilişkin sahip olunan tutumu değiştirmek duyuşsal alana özgü bir amaçken yeni davranış kazanmak ise davranışsal alana özgü bir amaçtır. Davranış değişikliği kavramı eğitimin tanımında yer alır ve ulaşılması en zor olan hedeflerdendir (Bağlı, 2013). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi, öğrencinin edilgen kimliğinden uzaklaşıp etkin yurttaş kimliğine sahip olmasını sağlayacaktır (Gülmez, 1998:2-3).

Ders Kitabı: Ders kitabı eğitim-öğretim süreci için temel kaynaktır. İçeriği ve anlatım şekliyle bilgiyi sistemli bir şekilde aktarabilen ve yaşanan toplumun davranış/zihniyet kalıplarını, değerlerini aktarabilen bir ders kitabı önemli etkiye sahiptir. Ders kitabı eğitim programlarının en önemli materyali olduğundan, bir toplumun okuttuğu ders kitapları incelenerek o toplumun farklı dönemlerdeki özelliklerine ilişkin bilgi sahibi olunması mümkündür. Çünkü ders kitapları, okutuldukları dönemin egemen siyasetini ve dönemin sosyal yapısını yansıtmak açısından ipuçları barındırmaktadır (Tüfekcioğlu, 1997, s 61).

BÖLÜM II: ALANYAZIN

2.1. İnsan Haklarının Tarihsel Süreçteki Gelişimi

2.1.1. İnsan Haklarının Batı'daki Tarihsel Gelişimi

İnsanlık tarihinin toplumsal yaşam serüvenini inceleyecek olursak binlerce yıldır bir şekilde hayatta kalma mücadelesi sürdüren insanın sırf insan olduğu için birtakım haklara sahip olduğu düşüncesi yakın zamanda ortaya çıkmıştır. Ancak “Önceki dönemlerde hak kavramı yoktur.” demek mümkün değildir zira kastedilen durum hakların yazılı hale getirilmesi yani hukuki boyuta taşınmasıdır.

İnsanın, sırf insan olmasından dolayı doğuştan bazı haklara sahip olduğu düşüncesi M.Ö.5. yüzyıla kadar gitmektedir. Bu yüzyılda sofistler, doğanın kanunlarıyla insanların kanunları arasındaki zıtlığa dikkat çekmiştir. Antiphon “yalnız sanılara dayanan konulmuş yasaların güçsüz olduğunu” söyler ve insanların doğada eşit oldukları sonucuna varır. Toplum içindeki ayrıcalıklar ve sınıf farklılıkları insanın kendi koyduğu yapay yasalardır (Gökberk, 1980). Ancak sofistlerin bu düşünceleri toplum tarafından çok fazla kabul görmemiştir. Buna karşılık mevcut yapıyı savunan düşünürlerin fikirleri kabul görmüştür. Bunlardan biri olan Platon toplumu: 1) Filozoflar, 2) Askerler, 3) Tüccarlar, zanaatkârlar, çiftçiler ve köleler olmak üzere üç sınıfa ayırmıştır. Platon ayrıca bazı haklara sınırlama getirilmesini savunmuştur. Mülk ve çocuk sahibi olma hakkına, kişilerin eş seçme ve çocuk sahibi olma hakkına, evlenme sayısına, kadın ve erkeklerin çocuk sahibi olmaları gereken yaş aralığına kadar müdahale edilmesini önermektedir. Kadınların yirmi ile kırk yaşları arasında, erkeklerin ise elli beş yaşına kadar çocuk sahibi olması gerektiğini belirtmiştir. Platon’un öğrencisi Aristo da, hak sahibi olmaya köleleri lâyık görmemektedir (Eflatun, 1980; 148). Tüm bu gelişmelerin sonucu olarak İlkçağ’da adaletli bir hak kavramının olmadığı görüşüne ulaşılabilir.

Eski Yunan şehir devletlerinde ise yurttaşlar doğrudan doğruya ülke yönetimine katılabiliyordu. Bu özellik sadece erkeklere ve soylulara aitti ancak o dönem şartları için önemli bir haktı. Eski Yunan düşünürlerinin fikirleri de incelendiğinde döneme nazaran insancıl düşünceler ortaya konduğu görülmektedir. Ancak bu insancıl değerlendirme günümüz şartları açısından yapılamaz. Çünkü bahsedilen dönemin şartlarında devlet,

yurttaşların üzerinde egemen güç olarak algılanıyordu. Din ve devlet işleri birbirinden ayrılmıyordu ve kölelik yaygın bir sistemdi.

Yunan kültüründen etkilenen Roma uygarlığında ise hukuk temel unsurdur. Kölelik sistemi Roma’da bir süre devam etmiştir, daha sonra Roma’da yaşayan ve köle olmayan herkes Roma yurttaşı olarak kabul edilmiştir. Bu bilgiler ışığında eski çağlarla günümüzü karşılaştıracak olursak eski çağlarda yurttaşlık ve insan haklarının gelişmediğini ifade etmek yanlış olmayacaktır (Kepenekci, 2014). Ortaçağ’a gelindiğinde bu dönemin de yurttaşlık, insan hak ve özgürlükleri açısından problemli bir dönem olduğunu görülmektedir. Kavimler Göçü’nün ardından Katolik kilisesi yurttaşlar üzerindeki baskısını arttırmıştır. Hristiyanlık inancına hizmet amacı güdülen yapılar kimi uygulamalar insan haklarını ve özgürlükleri tamamen yok saymıştır. Ayrıca derebeylik sistemi gücünü arttırmış, feodal beyler hâkimiyet altına aldıkları köylülere baskı yaparak sömürmüşlerdir. Sonuç olarak bu bilgiler ışığında batı dünyasının Ortaçağ’daki durumu incelendiğinde insan hak ve özgürlükleri bakımından gelişme yaşanmadığı göze çarpmaktadır. Bununla birlikte İngiltere’de 1215 yılında yayınlanan Magna Carta Libertatum’u istisna bir gelişme olarak değerlendirmek gerekmektedir. İngiltere Kralı John ve asiller arasında imzalanan, 63 maddeden oluşan Magna Carta Libertatum bugünkü anlamda bir insan hakları belgesi olmasa da, ilk defa devletin gücünü sınırlandırdığı için birçok araştırmacının “insan haklarının yazılı olduğu ilk belge” olarak nitelendiği bir gelişmedir. Magna Carta Libertatum yurttaşlara hak tanımaktan çok, kralın sınırsız yetkilerini halk lehine sınırlandıran bir belge olarak nitelendirilmektedir (Altıntaş, 2019). Magna Carta Libertatum’un insan hakları bakımından en önemli özellikleri:

- Kralın keyfi olarak vergi yükü getirememesi,
- Özgür insanların nedensiz yere hapse atılamayacağı ve zor kullanılmayacağı,
- Kanun önünde herkesin eşit olması,
- El koyma işleminin yasaklanması,
- Angarya yasağının getirilmesidir.

Magna Carta Libertatum’un yukarıda yer alan özellikleri incelendiğinde direkt bir insan hakları belgesi olmasa da yurttaşlara insan hakları açısından önemli yenilikler getirdiği görülmektedir.

Batı’da, insanın sırf insan olmasından dolayı bazı haklara sahip olması gerektiği konusu 17. yüzyıl sonlarından itibaren, halkın devlete karşı korunması ile gündeme gelmiştir (Çolak, 2015). Bunun yanı sıra 1689 yılında İngiliz Parlamentosunun hazırladığı “İnsan Hakları Bildirisi”ni yeni bir gelişme olarak görmekteyiz. Buna göre bütün insanlar eşittir ve doğuştan beri özgürdür. İnsanın doğuştan getirdiği; yaşama, güvenlik, özgürlük vb. hakları vazgeçilmezdir. Ayrıca bu temel haklar herhangi bir şekilde bir başkasına devredilemez. Yurttaşlar faydalı görmediği iktidarı değiştirme hakkına sahiptir. İnsan Hakları Bildirisi’nin getirdiği en önemli maddelerden biri; mahkemede bireyin kendisine yöneltilen suçu öğrenebilmesi ve jüri karşısında adil yargılanma hakkına sahip olmasıdır (Çalık, 2017). Magna Carta Libertatum’dan İnsan Hakları Bildirisi’ne kadar aradan 4 yüzyıl geçmesine rağmen hak ve özgürlükler konusunda gelişme yaşanmaması belki de halkın otoriteye karşı gelme ve yeni bir anlayış konusunda çekimser kaldığını göstermektedir. Bu da dönemin toplumsal kurallarının ne kadar sert olduğunu akla getirmektedir. Ayrıca Magna Carta Libertatum yeteri etkiyi gösterememiştir de denebilir. Çünkü 1453 yılına kadar sürecek olan Ortaçağ Dönemi’nin Avrupa’daki baskısı ifade özgürlüğünü de önemli ölçüde kısıtlamaktaydı (Altıntaş, 2019). Le Goff’e göre Ortaçağ’da köylülerin çoğu açlık ve salgın hastalıklarla mücadele eden bir kitleydi. Ayrıca onlar; herkes için çalışır, her mevsim yorulur, efendilerinin küçümsediği işleri yapar, başkalarının yaşamaları için sürekli ezilirler... Yangınlarla, afarozlarla, hapse atılmakla, zincirlenmeyle tedirgin edilirler, günahlarından arınmaya zorlanır, aç bırakılarak acımasızca öldürülürlerdi (Le Goff, 1999; 240). Rönesans Hareketi’nden sonra 16. yüzyılda bile Avrupa’nın insana bakış açısının değişmediği, o günlerden kalan metinlerden anlaşılmaktadır. 1502 yılında İspanyol sömürgesi olan Batı Hint Adalarına görev için gönderilen Bartoleme Le Cas raporunda yerlilere yapılanları ifade ederken, *“İspanyol Adası’ndaki bir milyon yerliden geriye sadece iki yüz kişi kaldı.”* dedikten sonra yerlilerin masumiyetini, *“Herkes, bu katiller de biliyor ve kabul ediyor ki, Hint Adaları’nın yerli halkı, Kızılderililer, Hristiyanlara hiçbir kötülük etmedi. Aksine, yakınlarının nasıl zulüm gördüğünü öğreninceye kadar, onlara gökten inmişlercesine saygılı davrandı.”* sözleriyle belirtiyor (Alatlı, 2010; 513). Le Goff’un çizdiği toplumsal yapı tasvirine ve Alatlı’nın aktardıklarına bakacak olursak Ortaçağ ve devamındaki dönemde halkın hak konusunda tepki gösterememesi, hak talep edememesi yaptırımların sertliği nedeniyle doğal karşılanabilir. Bu durumda hak kavramını geliştirmek isteyenler

toplumda sözü geçen üst sınıftan kişiler olacaktı ancak bunun da ortaya çıkması 17. yüzyıla kadar mümkün olmamıştır.

Dönemin önemli filozoflarından olan John Locke'a göre insanlar birtakım haklara sahiptirler. Bunların başında yaşama hakkı, hürriyet hakkı, mülkiyet hakkı vardır. İnsanlar bu haklarını korumak, bunları ihlal eden kimseleri cezalandırmak hakkına da sahiptir. Ancak hak ve hürriyetleri ihlal eden kişiye verilecek cezayı kimin, nasıl belirleyeceği konusunda büyük bir belirsizlik vardır. Bu sebeple, insanlar "Toplum Sözleşmesi" yaparak anlaşmazlıkları çözecek bir otorite kurmuşlardır. Locke, devletin bu gücü sözleşmeye aykırı kullanması halinde, halkın bütün hak ve hürriyetlerini geri alacağını da belirtir (Kapani, 1981; 32). 18. yüzyıl düşünürlerinden Jean Jacques Rousseau ise insan hakları meselesini daha ileri bir boyuta taşımıştır. Locke'un düşünceleriyle benzerlik göstermesine rağmen Jean Jacques Rousseau'nun daha etkili olmasının nedeni yaşanan dönemle ilişkilidir diyebiliriz. Çünkü insan hakları kavramının gelişmemesi el emeğine yani insan gücüne bağımlı toplumların insan üstünde hâkimiyet kurma zorunluluğu hissetmesinden kaynaklanıyordu. Locke'un yaşadığı dönemde iktisadî hayat hala el emeğine dayanırken Rousseau'nun yaşadığı dönemde Sanayi Devrimi başlamıştır. Makinenin üretime dahil olmasıyla, verimlilik de oldukça yüksek seviyeye ulaşmıştır. Teknolojide yaşanan bu önemli gelişmeler, siyasî ve sosyal hayatta da birtakım yeniliklere ortam hazırlamıştır. Böylece 17. ve 18. yüzyılda Avrupa ülkelerinin el emeğine duyduğu ihtiyacın azalmasıyla hak ve özgürlükler de önemli ölçüde gelişmeye başlamıştır. Jean Jack Rousseau'ya göre, insan yalnızca kendi doğal ortamında özgürdür. Ancak toplumsal hayatta diğer bireylerle birlikte yaşayabilmek için bu özgürlüklerden ödün vererek sözleşme yapmış ve devlet kavramını oluşturmuştur. Halkla devlet arasındaki bu yazısız sözleşme Batı'da insan hakları kavramının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Amerika'da 1776'da hazırlanan Virginia Haklar Bildirisi bu sözleşmenin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Bildiride yaşama, mutluluğu ve güvenliği arama, özgürlük, mülk edinme, hükümeti değiştirme hakkı yer almıştır. 1789'da hazırlanan Fransız Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirisi ise Virginia Haklar Bildirisi'nden daha fazla yankı uyandırmıştır. Burada; özgürlük, güvenlik, mülkiyet, zulme karşı direnme gibi temel haklar yer almıştır (Konan, 2011). Bu gelişmeler ışığında dünyada insan hakları kavramının yazılı anlamda gelişmeye başlaması 18. ve 19. yüzyılda olmuştur sonucuna varılabilir. 1914-1918 yılları arasında gerçekleşen I. Dünya

Savaşında yaklaşık 20 milyon sivil vatandaşın hayatını kaybetmesi üzerine savaşın daha da yayılmaması için Milletler Cemiyeti'nin kurulması planlanmıştır. Ancak bu kuruluş görevini tam anlamıyla yerine getiremediği için savaş daha da geniş bir alana yayılmıştır. 1939-1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşı'nda ise yaklaşık 50 milyon insan hayatını kaybetmiştir. Savaşların büyük kayıplara neden olması gelecekte insan hayatına verilen önemin artmasını sağlamışsa da büyük bir buhrana da neden olmuştur. Milletler Cemiyeti görevini yapamaması üzerine kapatılmış ve yerine Birleşmiş Milletler kurulmuştur (Çalık, 2017).

2.1.2. İnsan Haklarının Türk Devletlerindeki Tarihsel Gelişimi

İlk Türk devletlerinde köleliğin olmadığı görülmektedir. Orta Asya'ya hâkim olan sert coğrafi şartlar insan haklarına dair bazı eşitsizliklerin burada görülmemesini sağlamıştır. Çünkü kadın-erkek ilişkileri incelendiğinde kadın ve erkeğin birbirine ihtiyaç duyması, tarafların birbirine karşı üstünlüğünü ortadan kaldırmıştır. Kurultay kavramı Türkler'deki demokratik uygulamalara verilebilecek en iyi örneklerindendir. Kurultay; hakanın başkanlık yaptığı, boy beylerinin fikirlerinin sorulduğu, önemli ülke meselelerinin görüşüldüğü danışma kurullarıydı. Kurultaydan sonra son söz hakana aitti fakat boy beyleri hakanın fikirlerine karşı çıkabilirlerdi. 448 yılında, Atilla zamanında Bizans elçisi olarak Hun başkentine giden tarihçi Priskos, Bizans'ta tartışma yapılan bir Seçkinler Meclisi'nin olduğundan söz etmektedir. Asya'da bulunan Tapgaç Devleti'nde de benzer bir meclis, Hazar Hakanlığında ihtiyarlar meclisi, Tuna Bulgar Devleti'nde millet meclisi ve Peçeneklerde önemli kararların alındığı bir meclis bulunmaktaydı. Oğuzlar'da ise halkı ilgilendiren önemli kararlar derneklerde (tirnek) tartışılırdı (Kafesoğlu, 2002).

Göktürk Devleti döneminde yazılan Bilge Kağan yazıtında yer alan *“Türk milleti için gece uyumadım, gündüz uyumadım... Çıplak milleti giydirdim, fakir milleti zengin ettim. Başka kağanlı milletler arasında onları pek üstün kıldım...”* ifadesi halka verilen değeri anlatmıştır (Konan, 2011).

Osmanlı Devleti'nde devlet işlerinin görüşülüp önemli kararların alındığı Divan-ı Hümayun oluşumu bulunmaktaydı. Ancak burada da kurultaydaki gibi son söz padişaha aitti. Divan'da önemli davalara da bakılırdı. Osmanlı Devleti insan hakları ve özgürlüklerinin gelişimi konusunda gecikme yaşamıştır. Devletin monarşik yapısı ve

hilafet kurumuna sahip olunması buna dolaylı olarak etki etmiştir (Berkes, 2011). 14. yüzyılda askeri alandaki ihtiyaçlardan dolayı uygulanmaya başlanan Devşirme Sistemi insan hak ve özgürlüklerine aykırı bir örnektir. Bu sistemde ergenlik dönemine bile erişmemiş küçük çocuklar ailesinden isteği dışında alınmış ve onlarla bağları koparılmıştır. Daha sonra dini değiştirilerek Müslüman ailelerin yanına verilmiştir. Buna rağmen o dönem bu sistemi devlet yöneticiliğine giden bir yol olarak görüp çocuğunu bilinçli bir şekilde buraya göndermeye çalışan aileler olmuştur. Eşitlik kavramı açısından değerlendirme yaptığımızda kimi gayrimüslimlerin şehrin kenar semtlerinde kendileri için ayrılan mahallelerde, taşrada ise kendi köylerinde yaşamasının zorunlu tutulması, evlerinin renginin ve yüksekliğinin Müslüman evlerinden farklı olması zorunluluğu insan hakları açısından olumsuz uygulamalardır. Bununla birlikte gayrimüslimler ve Müslümanların şapka ve kavuk renginin, hamamlarda kullandıkları havlu renginin farklı olması vb. durumlar da Osmanlı Devleti’nde insan hak ve özgürlüklerinin tam anlamıyla yaşanmadığını göstermektedir (Konan, 2011). Bu uygulamalarla birlikte Fransız İhtilali’nin sonrasında Osmanlı Devleti farklı milletten ve inanıştan birçok insanın yaşadığı bir devlet olmasından dolayı pek çok sorunla karşılaşmaya başladı ve milliyetçilik akımının etkisiyle azınlıklar imparatorluğa karşı ayaklandı. Osmanlı Devleti bu durumun sonrasında topraklarında insan hak ve özgürlüklerini güçlendirerek sarsılan otoritesini güçlendirmek istedi. Bu amaçla yapılan en önemli çalışmalar şöyledir:

2.1.2.1. Sened-i İttifak

Osmanlı Devleti’nde can ve mal güvenliği, vergide eşitlik, işkenceden uzak kalma, haysiyetin korunması vb. temel haklar 1808’de Sened-i İttifak’la gündeme gelmiştir. İnsan haklarının gelişimi açısından Osmanlı Devleti’ndeki insan hak ve özgürlüklerine yönelik ilk yazılı belge bazı tarihçiler ve hukukçular tarafından Sened-i İttifak olarak kabul edilmektedir.

2.1.2.2. Tanzimat Fermanı

Tanzimat Fermanı 3 Kasım 1839’da ilan edilmiş ve bazı yazarlarca “*ilk temel haklar beyannamesi*” olarak kabul edilmiştir. Can, mal ve namus güvenliği, yargılamasız suç ve ceza olamayacağı ilkesi bu fermanla getirilmiştir. Dönemin şartları incelendiğinde din

ayrımı olmaksızın bu hakların imparatorlukta yaşayan tüm halk için geçerli olması eşitlik ilkesinin uygulanması bakımından önemli görülmektedir.

2.1.2.3. Islahat Fermanı

Islahat Fermanı 1856 yılında hazırlanmış ve Tanzimat Fermanı'nın tamamlayıcısı olarak görülmüştür. Bu ferman Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimler ve Müslümanlar arasındaki eşitliği daha net bir şekilde ortaya koymayı amaçlamıştır.

2.1.2.4. Kanun-i Esasi

Kanun-i Esasi 1876 yılında hazırlanmıştır. Temel Hak ve Hürriyetler başlıklı bölümünde şu haklara yer verilmiştir: Din ve mezhep farkı olmaksızın herkes Osmanlı halkından sayılacak, hak ve özgürlükler bakımından herkes eşit olacak, herkes kişi dokunulmazlığına sahip olacak, kimse yasa dışında cezalandırılmayacak, mal mülk edinme özgürlüğü olacak, Türkçe bilmek şartıyla herkes devlet memurluğuna girebilecek (Konan, 2011).

Sonuç olarak insan hak ve özgürlüklerine yönelik dünyadaki gelişmeler Osmanlı devletinin de çeşitli çalışmalar yapmasını gerektirmiş ve bunun sonucunda yapılan düzenlemelerle insan hakları özellikle yazılı anlamda gelişme göstermeye başlamıştır.

2.2. İnsan Hakları Eğitimi Alanında Türkiye'de Çalışma Yapan Kurum ve Kuruluşlar

İnsan hak ve özgürlüklerini konu edinen uluslararası belgelerin düzenlenmesi ve Birleşmiş Milletlerin 1 Ocak 1995-31 Aralık 2004 tarihleri arasını "*İnsan Hakları Eğitimi Birleşmiş Milletler On Yılı*" olarak ilan etmesiyle Türkiye'de de insan hakları eğitimine ilişkin çeşitli çalışmalar planlanmıştır. Yapılan bazı çalışmalar şu şekildedir:

2.2.1. TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu

3686 sayılı yasa ile 05.12.1990 tarihinde oluşturulan bu komisyon; insan haklarını incelemek, rapor yazmak ve gerekli gördüğü takdirde öneriler vermek görevini üstlenmiştir. Aynı zamanda insan hakları eğitimine ilişkin çeşitli görevler de almıştır.

İnsan hakları eğitiminin bağımsız bir ders olarak okutulup okutulmayacağıyla ilgili MEB ve eğitim fakültelerinin görüşlerinin alınması için yazışmaları yapmak, insan hakları eğitimine ilişkin bu komisyonun ilk girişimi olmuştur. Ancak yazışmaların incelenmesinin ardından MEB, bu dersin bağımsız bir ders olarak öğretim programına konulmasını gerekli bulmamıştır. Fakat Ankara Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi yürütülen yazışmalarda konuya ilişkin yapılacak tüm çalışmalara destek olacaklarını bildirmiştir.

2.2.2. İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı

Bakanlığın görevlerinden biri tüm düzeydeki eğitim kurumlarında insan haklarının öğretilmesini güvenceye alacak öneriler almaktır. Bakanlık bu amaçla MEB ile 14 Mart 1995 tarihinde bir protokol imzalamıştır. Bu protokol üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar: Giriş, İnsan Hakları Eğitimi Gerekli Kılan Düzenlemeler ve İnsan Hakları Eğitimi Konusunda Alınan Kararlardır. Protokolün son bölümünde bazı öneriler bulunmaktadır. Bu öneriler şöyledir:

- a. İlköğretim ikinci kademedeki okutulan Vatandaşlık Bilgileri dersi yeniden yapılandırılacak ve adı “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” olarak değiştirilecektir.
- b. Orta öğretim programına “Demokrasi ve İnsan Hakları” adıyla yeni bir ders konulacak ve bu ders tüm ortaöğretim kurumlarında seçmeli ders olarak okutulacaktır.
- c. Örgün ve yaygın olmak üzere tüm eğitim kurumlarında uygulanan öğretim programları insan hakları ve demokrasi konuları açısından zenginleştirilecektir.
- d. Öğretmenlerin tümü insan hakları konusunda seminer, hizmet içi eğitim ve kurslara katılacaktır.

2.2.3. İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu

Bu kurul insan haklarından sorumlu devlet bakanı liderliğinde, başbakanlık, milli eğitim, adalet, içişleri, dışişleri ve sağlık bakanlıkları müsteşarlarından oluşturulmuştur. Kurulda alınan kararların bazıları şöyledir:

- a. BM'nin İnsan Hakları Eğitimi On Yılı'nı ilan etmesinin ardından tüm öğretmenlerin insan hakları konusunda eğitim alması amacıyla kurslar düzenlenmesi, hukuk fakülteleri ile insan haklarıyla ilgili öğretim yapan üniversitelerin diğer bölümlerindeki öğretim elemanlarıyla işbirliği içinde bulunulması kararlaştırılmıştır.
- b. BM İnsan Hakları Eğitimi On Yılı'nda kabul edilen hedefler doğrultusunda, Türkiye'de de İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi kurulmasına yönelik yönetmelik 8 Mayıs 1998 tarihinde kabul edilmiş, 4 Haziran 1998 tarih ve 23362 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.
- c. İnsan hakları konusuna ilişkin kamu kurum ve kuruluşlarında hizmet içi eğitimler düzenlenmesi kararı alınmıştır.
- d. MEB tarafından insan haklarıyla ilgili faydalı olabilecek eserlerin bulunduğu bir *“İnsan Hakları Dizisi”* yayınlanması kararlaştırılmıştır.
- e. TRT kanalında insan haklarıyla ilgili programların hazırlanması için İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı ve TRT Genel Müdürlüğü arasında bir protokol imzalanmıştır.

2.2.4. Milli Eğitim Bakanlığı

MEB, “Vatandaşlık Bilgileri” dersinin adının ve içeriğinin değiştirilmesi için “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Geçici Programı”nı hazırlamış, ardından bu programın uygulanması için kılavuz tasarlamış ve son olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin kesin programını ortaya koymuştur. Buna göre dersin 7. ve 8. sınıfta, haftada bir ders saati zorunlu olarak işlenmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca 1995 yılında MEB tarafından lise öğretim programına seçmeli olarak “Demokrasi ve İnsan Hakları” dersinin konulması kararı verilmiştir. Ancak bu dersin programının hazırlanması gecikmiş ve 1999 yılında hazırlanmıştır. Bu gecikmeye rağmen dersin Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nca onaylanmış bir ders kitabı bulunmamaktadır. Taslak programa göre ders içeriğinde bulunacak üniteler şunlardır: Demokrasi ve İlkeleri, İnsan Hakları, İnsanın Temel Hak, Hürriyet ve Ödevleri, Hürriyetlerin Sınırlandırılması ve Korunması, Demokrasi ve İnsan Hakları Uygulamalarındaki Farklılıklar. Öğretmenler için ise MEB tarafından 6-10 Temmuz 1998 tarihlerinde, 60 kişilik sosyal bilgiler öğretmeninden oluşan bir gruba, Aksaray’da “Vatandaşlık ve İnsan

Hakları Eğitimi Programını Değerlendirme” semineri verilmiştir. Ayrıca aday memurlara verilen temel eğitim programlarına insan haklarına yönelik konular eklenerek bütün illere gönderilmiş, tüm ilköğretim müfettişlerine insan haklarıyla ilgili iki hafta süren bir eğitim verilmiş ve Hasan Ali Yücel'in ‘‘İyi Vatandaş İyi İnsan’’ kitabının yayınlanması da sağlanmıştır (Kepenekçi, 2014).

2.3. İHYD Dersinin Temel Kavramları

2.3.1. İnsan

Türk Dil Kurumu insan kelimesinin tanımını şöyle yapmıştır: toplu bir şekilde bir kültür çevresinde yaşayan, evreni bütüncül olarak kavrayabilen, düşünme ve konuşma yeteneğine sahip, bulguları sonucunda bilgiyi değiştirebilen ve biçimlendirebilen canlı (TDK, 2020). İnsanın sosyal boyutu onu diğer canlılardan ayırırken, yaşama anlam katmasına aracılık etmektedir. İnsan, yaşadığı toplumda yurttaş olarak kendisine tanınan insan hakları sayesinde, var oluşunu anlamlandırmaktadır. Sosyal bütünlüğe hizmet edecek yönde vatandaşlar elde etmek, insana verilecek değer ve haklarla artacaktır (Yüksel, 2006).

2.3.2. Hak

Vatandaşlık bilgisi kavramları bakımından “hak” sözcüğü önemli bir yerdedir. Hak, hukuken korunan bir yetkidir. Hak, sahibine hukuki korumadan faydalanma yetkisini tanıır. Buradan hareketle hak ve hukuk sözcüklerinin birbirleri ile ilişkili olduğu söylenebilir. Çünkü her hak mutlaka bir hukuk kuralından meydana gelir. Hukukun olmadığı bir yerde haktan söz etmek mümkün değildir. Hukukun koruduğu çıkarların çeşitlilik göstermesi, hakların da çeşitli olmasını sağlamıştır. Bundan dolayı haklar için farklı isimler belirlenmiştir. Sağlık hakkı, borçlar hakkı, eğitim hakkı, miras hakkı, vatandaşlık hakkı, seçme ve seçilme hakkı bu haklardan bazılarıdır. Bütün bu haklar anayasa tarafından koruma altına alınmıştır (Çiftçi, 2017, s. 180)

2.3.3. İnsan Hakları

İnsan hakları kavramından bahsedildiği zaman akla ilk olarak sahip olunması gereken en temel haklar gelmektedir (Kapani, 1981). İnsanlığın belirli bir çağında, kuramsal açıdan bütün insanlara tanınması gereken ideal hakların bütününe işaret eden insan hakları konusu uzun yıllardır dünya kamuoyunun gündemindedir (Reisoğlu, 2001). İnsanın, insan olması sebebiyle sahip olduğu, vazgeçilmesi, bir başkasına devredilmesi ve dokunulması olanaksız olan değerler bütününe ifade eden kavram insan haklarıdır. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere her insan sırf insan olması sebebiyle bu haklara sahiptir. Demokratik toplumlarda insan hakları aktif statü, pozitif statü ve negatif statü olmak üzere çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Bu kavramlar şöyledir:

1. Negatif Statü Hakları: “koruma hakları” olarak da ifade edilen, insanın devlet tarafından dokunulamayacak özel alanlarını işaret eden haklardır. Yani devlet vatandaşının bu özgürlüklerine müdahale etmemelidir. Yaşama hakkı, yargılanma hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği, konut dokunulmazlığı gibi haklar negatif statü haklarıdır.

2. Pozitif Statü Hakları: Vatandaşın devletten beklentilerini belirleyen bu haklar “isteme hakları” olarak da ifade edilmektedir. Pozitif statü hakları devlete bazı sorumluluklar yüklemektedir. Eğitim hakkı, sağlık hakkı, çalışma hakkı, sosyal güvenlik hakkı gibi haklar pozitif statü haklarıdır.

3. Aktif Statü Hakları: “katılma hakları” olarak da ifade edilen bu haklar vatandaşların ülke yönetimine katılmasıyla ilgilidir. Vatandaşların seçme ve seçilme hakkını kullanması, siyasi düşüncelerini açıklayabilmesi aktif statü haklarıyla ilişkilidir.

Negatif statü, pozitif statü ve aktif statü hakları incelendiğinde bu haklar aracılığıyla vatandaşların sosyal yaşamda kendilerini geliştirmelerine ortam sağlandığı görülmektedir. Bundan dolayı insanlığın gelişmesi insan haklarının korunmasıyla doğrudan doğruya ilişkilidir. Bu hakların vatandaşlara yeterince tanınmadığı toplumlarda ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi krizler yaşanmaktadır (Türkmen, 2009, s. 55-56).

İnsan hakları ile ilgili değerlerin tüm kurum ve kuruluşlar tarafından uygulanması gerekmektedir. Bununla birlikte günlük hayatta kimi zaman bilincinde olmadan kullandığımız bu hakların başka insanlar tarafından ihlal edilmesi söz konusu olduğunda

kendimizi korumamız önemlidir. Toplumda bu bilinci oluşturmak için başta öğrenciler olmak üzere herkese insan haklarına ilişkin eğitimin verilmesi gerekmektedir.

2.3.4. İnsan Hakları Eğitimi

Yurttaşların haklarının bilincinde olması, gerektiğinde bu hakları doğru yollardan savunabilmesi, başkalarının haklarını gözetebilmesi etkili bir insan hakları eğitimi aracılığıyla gerçekleştirilebilecek kazanımlardır. Avrupa Konseyi Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Şartı (2010) insan hakları eğitimini şu şekilde tanımlamaktadır:

“İnsan haklarının ve temel özgürlüklerin yaygınlaştırılması ve korunması amacıyla; öğrencileri bilgi, beceri, anlayışla donatmak ve tavır ve davranışlarını geliştirmek suretiyle, onları toplumda evrensel bir insan hakları kültürünün yaratılıp savunulmasına katkıda bulunacak şekilde yetkinleştirmeye yönelik, eğitim, öğretim, farkındalık artırıcı girişimler, bilgiler, uygulamalar ve faaliyetlerdir.”

Türkiye’de insan hakları eğitimi Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren düzenli olarak müstakil bir ders olarak okutulmasa da diğer derslerde bu derse ilişkin konulara yer verilerek okutulmuştur. İnsan hakları eğitimi, ailede başlar ve toplumsal gelişmelere bağlı olarak hayat boyu devam eder. Bu süreçte bireyden beklenen davranışların kazanılabilmesi için insan hakları eğitiminde kullanılacak yöntem ve teknikler büyük öneme sahiptir. Ayrıca eğitim materyalleri de bu eğitimin önemli bir parçasıdır. Çünkü materyaller aracılığıyla öğrenme somuttan soyuta gerçekleştirilebilir ve öğrenilenlerin uzun süreli belleğe aktarılması yoluyla kalıcı öğrenme sağlanabilir. 7-12 yaş aralığında bulunan ve somut işlemler döneminde olan öğrenciler “adalet” ve “özgürlük” gibi soyut kavramları konuşmalarında kullanabilmekte ancak kelimelerin anlamını açıklamada sorun yaşamaktadır (Erden ve Akman, 1998). Bu nedenle insan hakları eğitiminde hak ve sorumlulukları gerçek yaşamla ilişkilendirecek ve kazanımların somutlaştırılmasını sağlayacak materyallere yer verilmesi gerekmektedir. Yapılan araştırmalar (Akdağ ve diğ., 2014; Demirkaya, Kabapınar ve Baysal, 2004; Deveci, 2007; Eryılmaz ve Çengeleci Köse, 2017) derslerde güncel olay kullanmanın üst düzey düşünme becerileri, akademik başarı, kalıcılık ve tutum üzerinde önemli derecede etkili olduğunu göstermiştir. Gazeteler güncel olaylarla bağlantı kurma noktasında sınıfta materyal olarak

kullanılabilecek kolay ulaşılabilir bir öğretim materyalidir. Bu nedenle öğretim sırasında öğretmenin gazetelerden yararlanması soyut ders içeriğinin somutlaştırılmasını sağlayacaktır. Ayrıca Kabapınar'a (2004) göre resim çizme etkinliği öğrencilerin sevdiği bir etkinliktir. Bu etkinlik derste planlı bir şekilde yaptırılırsa, resim çizmenin yararları eğlenme ve sanatsal beceriyi geliştirmenin ötesinde farklı anlamlar da kazanacaktır. İnsan hakları eğitiminde en önemli noktalardan biri, öğrenilenlerin davranışa dönüştürülmesidir. İnsan hakları eğitimini kişinin gelişim seviyesine uygun bir içerikle vermek bu kazanım için gerekmektedir. Bu nedenle, insan hakları eğitimiyle ilgili bilgileri düzenli bir şekilde verecek bağımsız bir dersin varlığına ihtiyaç vardır. Ancak kapsamı çok geniş olan bu dersin yalnızca bir ders aracılığıyla öğretilmeyeceği ortadadır (Karaman-Kepenekçi, 2000, 229). İnsan hakları eğitiminde sürekliliği sağlayabilmek için insan hakları dersinin dışında, programda yer alan diğer derslerde de insan hakları kavramlarına yer verilmesi gerekmektedir (Gülmez, 1998; Karaman-Kepenekçi, 2000).

Ortaöğretimin, insan hakları eğitiminin verimli bir şekilde işlenmesi açısından uygun bir seviye olduğu söylenebilir. Soyut düşünme becerisine erişen, tümevarım ve tümdengelim aracılığıyla çıkarımlar yapabilen bu öğrenciler, değerler, inançlar ve ideal fikirler hakkında değerlendirme yapabileceği için toplumsal yapıyla ve politik durumlarla ilgilenebilir. Öğrencilere insan hakları ile ilgili planlı öğretim sağlayacak derse ihtiyaç vardır ancak insan hakları alanının çok geniş kapsamlı olması nedeniyle bu ders tek başına yeterli olmayacaktır. İnsan hakları eğitimi için süreklilik sağlanmak isteniyorsa, programdaki diğer derslerde de bu dersin içeriğinde bulunan konulara değinilmesi gerekmektedir.

2.3.5. Yurttaş

Kişinin iyi bir yurttaş olabilmesi, istendik tutum ve değerler benimseyebilmesi, bunları gündelik hayatında kullanabilmesi “duyuşsal özelliklerle” ilgilidir. Eğitimde bireye toplumun değer yargıları doğrultusunda bazı nesnelere karşı birtakım duyguların kazandırılması beklenmektedir, bunlar duyuşsal hedeflerdir. Bacanlı (1999, s.7)'nin Beane'den aktardığına göre duyuş dendiğinde anlaşılan şu olmalıdır: “Duyuş, duygu ve coşkularla ilgili zihinsel özelliklerdir. Bunun yanında kişisel sorunlar veya sosyal sorunlara ilişkin iyi veya doğru olanın ne olduğu sorusu bu tanıma, etik, değerler ve ahlak

kavramlarını eklemeyi gerektirecektir.” Otluoğlu’na (2002) göre empati, bağımsızlık, beğenilme isteği, sevecenlik, kişilerarası sorunları çözme ve saygı duyuşsal özellikler arasında yer almaktadır. Eğitim sistemleri duyuşsal davranış kazanımlarına yer vermelidir çünkü duyuşsal davranışlar incelediğinde bunların yaşamın standartlarını belirleyen nitelikler olduğu görülmektedir. Eğitimin; önceden belirlenen ilkelere göre davranışta belli değişiklikler meydana getiren planlı etkinlikler (Demirel ve Kaya, 2001) olma tanımı, duyuşsal davranış özellikleri açısından değerlendirildiğinde bireyin eğitim yoluyla olumlu tutum geliştirebilmesi ve bunu kişiliğine yansıtabilmesi eğitilen bireyler açısından çok önemli bir kazanım olacaktır. İlkokul çağındaki öğrencilerin gelişimsel özellikleri düşünüldüğünde Taşlı’nın da belirttiği üzere duyuşsal davranışları kazanmak açısından bu dönem önem taşımaktadır. Taşlı’nın (2000) çocuklarda tutum oluşumu hakkındaki görüşleri şu şekildedir: “Tutum ve inanç geliştirme açısından eğitim-öğretimin ilk yılları çok önemlidir. Çünkü başkalarına değer verme ve başka insanların fikirlerine saygı gösterme davranışı ilkokul dönemlerinde gerçekleştirilmesi gereken davranışlardır. Yapılan araştırmalar 13 yaşına kadar olan öğrencilerin oluşturdukları algı ve tutumlarını bu yaştan sonra değiştirmenin neredeyse imkânsız olduğunu göstermiştir. Bu nedenle bu dönem, öğrencilerde tutum gelişimi için kritik bir öneme sahiptir.”

Yurttaşlık kavramı kapsamında 21. yüzyılda yurttaşların sahip olması beklenen özellikler şu şekilde açıklanmıştır:

- Küresel toplumun bir üyesi olarak problemlere bakmalıdır.
- Toplumdaki diğer bireylerle işbirliği içinde olabilmeli ve kendi görevlerinin sorumluluğunu alabilmelidir.
- Kültürel farklılıkları anlayarak bunları kabul etmeli, takdir etmeli ve bu farklılıklara hoşgörü göstermelidir.
- Eleştirel ve sistemli düşünme becerisi olmalıdır.
- Çatışmaları şiddet içermeyen yollarla çözmeye çalışmalıdır.
- Tüketim alışkanlıkları sergilerken çevreyi koruma konusunda bilinçli olmalıdır.
- İnsan hakları konusunda duyarlı olmalı ve bu hakları savunabilme yeteneği olmalıdır.

(Cogan, 2000; akt. Kan, 2009a).

Westheimer ve Kahne (2004) demokratik toplumlarda üç tip yurttaş olduğunu belirtmişlerdir. Bunlar şöyledir:

1. Sosyal Sorumluluk Duyan Yurttaş: Toplum içindeki sorumluluklarını bilip bunları yerine getiren yurttaşdır.
2. Katılımcı Yurttaş: Sosyal yaşam ve kentle ilgili ulusal ve bölgesel aktivitelere katılan yurttaşlardır.
3. Adalet Merkezli Yurttaş: Politik, ekonomik ve sosyal güç arasındaki ilişki ve etkileşimi anlamlandıran yurttaşdır.

2.3.6. Yurttaşlık eğitimi

Yurttaşların devletle olan bağlarından doğan sorumluluk, hak, ödev gibi unsurların formal eğitimle öğretilmesi gerekmektedir. Elkatmış'a (2013) göre hak, demokratik kültür, siyasal okuryazarlık ve sorumluluk kazandırma amacı güden yurttaşlık eğitimi, bireyleri doğrudan toplumsal hayatın kendisine hazırlayan temel bir unsurdur. Faiz ve Dönmez'e (2016) göre ise yurttaşlık eğitiminin temel amacı, toplumun iyileştirilmesiyle beraber gençlerin sivil ve siyasi yaşam konusunda da eğitilmesidir. Yurttaşlık eğitimi, gençlerin toplumsal hayata aktif olarak katılmasının sağlanması anlamına gelmektedir. Bununla birlikte hem teorik hem pratik bilgi gerektirmesinden dolayı formal öğrenmenin de ötesinde bir öğrenme alanına sahiptir. Bu sebeple yurttaşlık eğitimi; öğrenci, öğretmen, okul, aile, yönetici vb. katılımcılarla gerçekleştirilebilecek geniş bir öğrenme alanına sahiptir (Uğurlu, 2011). Geniş bir öğrenme alanını kapsayan yurttaşlık eğitimi, bu özelliğinden dolayı felsefe, pedagoji, politika amaçları ve uygulamalarını da kapsamaktadır. Ancak bilinçli yurttaşların yetiştirilmiş olması, demokrasi kültürünü özümsemiş toplumların oluşması için yeterli değildir. Yurttaşlık eğitiminde bilinçli yurttaşlar eleştirel düşünme becerisini de kazanmış olmalıdır. Bu nedenle yurttaşlık eğitiminin, aktif yurttaşlık becerisini geliştirmesi de önemli görülmektedir (Ereş, 2015). Yurttaşlık eğitimi yaklaşımı literatürde beş farklı şekilde yer almaktadır. Bu yaklaşımların açıklaması aşağıda verilmiştir.

2.3.6.1. Çok Kültürlü Yurttaşlık Eğitimi

Banks'ın tanımına göre bu eğitim; etnik, ırksal, dini ve ideolojik farklılıklar konusunda öğrencileri bilgilendirmeyi, farklı kültürden kişilerle etkili iletişim kurmayı ve farklılıklara saygı duymayı öğretmeyi amaç edinmiştir.

2.3.6.2. Eleştirel Yurttaşlık Eğitimi

Savunucularına göre bu eğitim; var olan sosyo-ekonomik düzen içinde yapısal değişim oluşturma amacı taşımali, kaynakların daha adaletli bir biçimde dağılımına yönelik olmalıdır. Öğrencilere sahip oldukları gücü keşsettirerek daha adil bir toplumsal düzen kurmak hedefi amaçlanmalıdır.

2.3.6.3. Post-Yapısalcı Yurttaşlık Eğitimi

Post-yapısalcı bakış açısına göre yurttaşlık eğitimi toplumdaki güçlü grupların değerlerini toplumun geneline yayar ve öğrencilere toplumdaki güç dengelerini göstererek onların daha aktif rol alabilmelerini amaçlar.

2.3.6.4. Demokratik Yurttaşlık Eğitimi

Bu eğitim öğrencilerin demokratik ilkeleri içselleştirmelerini amaçlamaktadır. Bu amaç kapsamında demokratik katılım becerilerini geliştirmek için müzakere, politik tartışma ve sokratik seminer gibi yöntemler uygulanır.

2.3.6.5. Hümanist Yurttaşlık Eğitimi

Bu eğitim içeriğini savunanlara göre ise yurttaşlık eğitiminin temelini evrensel insan hakları ilkeleri oluşturmali. Osler ve Starkey de savunucusu oldukları bu yaklaşımı Kant'ın düşüncelerinden etkilenecek kozmopolit bir yapı olarak görmektedir. Montesquieu'nun şu sözü kozmopolit düşüncenin temelini özetlemektedir:

“...şayet ailemin yararına ancak ülkemizin zararına bir şey bilirim, onu unutmaya çalışırım. Şayet ülkeme faydalı ancak Avrupa'ya zararlı bir şey ise veya Avrupa için faydalı ama insanlık için zararlı bir şey ise bunu suç olarak görürüm. Ben kaçınılmaz olarak bir insanım ancak yalnızca tesadüf eseri bir Fransız...”

(Şen, 2019)

Yukarıda yer alan beş farklı yurttaşlık eğitimi tanımı incelenecek olursa Türkiye’deki mevcut yurttaşlık eğitimini daha çok “hümanist yurttaşlık eğitimi” kapsamında değerlendirmek mümkündür. Zira bu öğretim programı “insan olmak, hak, özgürlük, sorumluluk, farklılıklara saygı, adalet, eşitlik, uzlaş, kural, birlikte yaşama” kavramları üzerinde durmaktadır ve “hümanist yurttaşlık eğitimi” de evrensel insan hakları ilkelerine vurgu yapmaktadır. Ancak cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak uzun süre uygulanan yurttaşlık eğitimi post-yapısalcı bir yapıdadır. Değişen rejimle ve sosyal hayatta yapılan köklü değişikliklerle birlikte halkın bunlara uyumunu amaçlayan bu programlar mevcut iktidarların yetiştirmek istediği yurttaş tipinin resmini çizmekteydi. Bu bakış açısı MEB’in 1995’te BM’nin “*İnsan Hakları Eğitimi On Yılı*” projesine katılmasıyla değişmeye başlamıştır ancak tam anlamıyla programlara yansması 2005 yılında olmuştur. 2005 yılında Türkiye’de uygulanmaya başlayan yapılandırmacı eğitim sistemi İHYD ders içeriğine de yansımıştır. Bununla birlikte genel anlamda programları bir sınıfa koymak mümkündür ancak diğer yurttaşlık eğitimi tanımlarında yer alan özellikler az da olsa bu programlarda yer almıştır. Mevcut öğretim programımız farklılıklara saygı duymayı amaçlayan kazanımlarıyla “çok kültürlü yurttaşlık eğitimi” kapsamına; cumhuriyet yönetimini anlattığı kazanımlarıyla “demokratik yurttaşlık eğitimi” kapsamına da dahil olmaktadır.

2.3.7. Demokrasi

İlk uygulamaları Ortaçağ’a kadar uzanan demokrasi, birçok aşamadan geçtikten sonra günümüzdeki halini almıştır. Demokrasi bazı kaynaklarda “*Özgür bir irade sonucunda seçilen temsilcilerden oluşan halk yönetimidir.*” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımda halkın kendi iradesiyle yönetime yön verdiği görülmektedir. Demokrasi kültürünü benimseyen hükümetlerde egemenlik kayıtsız şartsız halktadır ve halkın temel hak ve özgürlükleri geniş bir bakış açısıyla ele alınır. Bununla birlikte devleti yönetenlerin yetkileri sınırlanır, eylemleri denetlenir (Türkmen, 2009). Demokrasinin iyi işleyebilmesi için bu kültürün kurumların bir kısmında uygulanması yeterli olmayacaktır. Demokratik toplumlarda devlet, okul ve ailenin birbirini destekleyici bir tutum içinde olması demokrasi kültürünün sürdürülebilmesi noktasında gereklidir (Karakütük, 2001, s. 20). Demokratik sistemlerde çoğunluğun içinde bulunmayan halk muhalif olarak tanımlanır. Çoğunluk ve muhalefet arasındaki söz hakkı ve katılım hakkının eşit oranda olması,

demokrasi kültüründeki eşitlik kavramının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak demokrasi, insanların sahip oldukları hak ve özgürlükleri kullanmaları için uygun ortam sağlar (Doğan, 2004). Bu sebeple demokrasinin ne olduğunu, bu kültürün nasıl yaşandığını halka öğretmek önem arz etmektedir.

2.3.8. Demokrasi Eğitimi

Demokrasi kültürünü benimsemiş yurttaşlar yetiştirmek eğitim sisteminden beklenen bir durumdur. Demokrasi kültürünü benimsemiş yurttaş; araştırıp sorgulayan, demokrasinin önemini kavrayan, demokrasinin ilkelerini kendi hayatında uygulayan, toplum tarafından kabul görmüş doğruları yalnızca aklın ve bilimin ilkeleri doğrultusunda irdeleyip kabul eden bireylerdir. Demokrasi eğitiminde hedef; yurttaşların demokrasinin niteliklerini özümsemesini ve bu değerlere sahip çıkmasını sağlamaktır (Başaran, 1987). Demokrasinin en büyük düşmanının eğitimsizlik olduğunu belirten Kaltsounis'e göre demokrasi kültürünün benimsendiği toplumlarda, yurttaşların nitelikli bir eğitim alması gerekmektedir. Kaltsounis bu görüşüne gerekçe olarak "Yurttaşların demokratik haklarını ve sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirmelerindeki en önemli etken eğitimidir." görüşünü öne sürmüştür (Kaltsounis, 1990). Okulun öğretim amacı dışında, bulunduğu toplumun kültür ve değerlerini benimsetme amacı da bulunmaktadır (Beetham ve Boyle, 1998). Bu amaç daha çok okulların eğitim boyutunun kapsadığı bir amaçtır. Okulların öğrencilere demokrasinin nitelikleri ve değerlerine ilişkin eğitim verebilmesi öncelikle okulun kendi yapısının demokratik olmasına bağlıdır. Okulda öğretmen-öğrenci, öğretmen-yönetici, yönetici-öğrenci, okul-veli vb. taraflar arasındaki ilişki demokrasi kültürüne uyum sağlamış olmalıdır. Öğrencilerin, yarının birer ferdi olacakları için akılcı, sorgulayıcı, hoşgörülü, insan haklarına saygılı, sorumluluk sahibi yurttaşlar olarak yetiştirilmeleri eğitim sisteminin en önemli görevlerindendir (Selçuk, 1999; Atasoy, 1997). Öğrenciler yurttaşlık faaliyetleriyle, sorumlu demokratik yurttaş olmayı öğrenebilirler. Demokratik bir sınıf ortamında, öğrenciler demokrasi kültürünü uygulayarak öğrenebilir. Bu amaca yönelik hazırlanmış etkinliklerle öğrenciler doğruları, yanlışları, hakların tanımını ve hakların son bulunduğu noktayı da öğrenebilirler (Pearly ve Knight, 1999). Okulda zamanın büyük bölümü sınıfta geçirilmektedir ve sınıfta öğrencilerle birebir etkileşim halinde olan öğretmenlerin model olması açısından davranış ve tutumları konusunda dikkatli olması gerekmektedir. (Yağcı, 1997). Çünkü öğretmenin,

öğrencide oluşması istenilen davranışları öncelikle kendisinin benimsemiş olması önemli bir faktördür. Ancak yalnızca derste veya sınıftaki davranışlarında değil, öğretmenler teneffüslerde, okul bahçesinde, öğretmenler odasında da davranışlarının öğrenciler tarafından gözlendiği ve model alındığı bilerek davranışlarına dikkat etmelidir. Bu bağlamda Yıldırım'a (1994) göre; ezbere dayalı öğretime önem veren, öğrencilerin tartışma, eleştirme ve bilimsel çalışma becerilerini geliştirmeyen bir eğitim sonucunda öğrencinin demokratik tutum ve davranışları kazanmasını beklemek de yerinde olmayacaktır.

Demokratik değerlerin yalnızca teorik olarak öğretilmesi yeterli olmayacaktır çünkü bunlar davranışa dönüşmesi beklenen değerlerdir. Ayrıca Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı'na göre 4. sınıf öğrencilerini de içine alan 7-11 yaş aralığındaki çocuklar gerçek dünyada karşılık bulan yani somut kavramları algılayabilirler, soyut kavramları ise anlamakta zorlanırlar. Bundan dolayı İHYD ders içeriği verimli bir şekilde aktarılacak isteniyorsa somutlaştırılarak ve hayatın içinden örnekler barındırarak verilmelidir (Kıncal, 2002).

2.4. Eğitim

Ülkelerin eğitim sistemlerinin amaçları, yetiştirmek istedikleri insan tipine dair önemli göstergeler taşır. Özellikle yetiştirilmek istenen vatandaş tipi ülkelerin istikrar sağlayabilmesi adına önemlidir. Sorumluluklarını, haklarını, ödevlerini, özgürlük alanlarını yeterince kavramış vatandaşlar hiç kuşkusuz ülkelerinin medeniyet seviyesini de yukarıya taşıyarak yaşadığı coğrafyanın gelişimine katkı sağlayacaktır. Demirel'e (2000, s.6) göre eğitim; bireyde kendi yaşantısı ve kasıtlı kültürlenme yoluyla istenilen davranış değişikliklerini meydana getirme sürecidir. Eğitimin bireye ilişkin amaçlarının yanında onun sosyal hayata hazırlanmasını sağlayan işlevi de büyük öneme sahiptir. Çünkü insan sosyal bir varlıktır ve diğer canlılara muhtaçtır.

İyi bir yurttaş yetiştirmenin eğitim açısından önemi 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yer bulan maddelerle ortaya çıkmaktadır. Buna göre Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları:

1. Atatürk ilke ve inkılâplarına ve anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, ahlaki, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek, gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamaktır (Millî Eğitim Temel Kanunu, s. 5101-.5102).

Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları'nın yukarıdaki kısmına bakılacak olursa bireyin kendisine yönelik amaçları dışında sık sık toplumsal yönüne de vurgu yapıldığı, nasıl bir yurttaş yetiştirilmek istendiği de ortaya konmuştur. Aynı zamanda insan haklarına saygılı kişiler yetiştirmek ve demokratik Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklar da vurgulanan unsurlardandır. Hiç kuşkusuz bu durumlar öğretim programlarımıza İHYD dersi kazanımlarını dahil etmeyi zorunlu kılmaktadır.

2.4.1. Öğretim Programı

Öğretim programları eğitim-öğretim faaliyetlerinin sistemli bir şekilde ilerlemesi bakımından son derece önemlidir. Öğretim programlarında öğrencilerin duygusal, sosyal ve zihinsel yeteneklerini imkânlar ölçüsünde aynı miktarda geliştirmelerine imkân sağlamaya çalışılmıştır. Bunun yanında eşitlik ve adalet kavramlarına sıkça değinilmiştir. Duygularını ifade edebilme, düşüncelerini öz güvenle dile getirebilme, bir fikri reddedebilme veya tavsiyede bulunma hakları da yaş seviyelerine uygun bir şekilde öğretim programının içine eklenmeye çalışılmıştır. Kısacası öğretim programlarında birey olmanın aynı zamanda bir topluluğa ait olmak anlamına geldiğinin bilincine varacak, yaşadığı topluma ve ülkesine, toprağına içten duygularla bağlanacak, bilim ve

teknolojiyi etkin şekilde kullanacak ve gerekli teknik bilgi, birikim, beceri ve yeterliliklere sahip bir nesil yetiştirmek amaçlanmıştır. İHYD dersi özelindeki amaç ise programda şöyle açıklanmıştır: “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı; insan haklarının korunmasını içtenlikle isteyen, bunun nasıl yapılabileceğini bilen ve yaşadığı durumlarda kendisini, diğerlerini ve “bizim olanı” koruma yolunu bilen bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı kapsamında ele alınan değerler bu ilişkileri güçlendiren, düzenleyen yapılar olarak kabul edilmiştir.” (MEB, 2018).

2.4.2. Geçmişten Günümüze Öğretim Programlarında İHYD Dersi

İHYD ders içeriği uzun yıllardır öğretim programlarımızda ya başlıca bir ders ya da ara disiplin olarak yer almıştır. Okutulduğu sınıf seviyesi de sık sık değiştirilen dersin yıllar içinde öğretim programlarımızda değişimi aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir.

2.4.2.1. 1923 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi

Vatandaşlık eğitimi dersi 1923 programında “musâhabât-ı ahlâkiyye” adıyla yer alırken, 1924 programında “musâhabât-ı ahlâkiyye ve ma‘lûmât-ı vataniyye” adıyla yer almıştır. Ders, haftada birer saat birinci sınıftan beşinci sınıfa kadar okutulmuştur. 1926 yılında yayınlanan programda ise dersin adının “yurt bilgisi” olarak değiştirildiği görülmektedir. “Milli cemiyet” ve “Türk Cumhuriyeti'ne ruhen ve bedenen en faydalı bir şekilde uyum sağlamak” ifadesi 1926 programındaki derslerin hedefinin nasıl belirleneceğini de göstermiştir. Ders bu ismi ile 1936 programına kadar okutulmuştur. 1936 programında yurt bilgisi dersinin hedefi çocukların çevreleri ile ilişki kurmalarını ve çevrelerini tanımalarını sağlamayı amaçlamıştır. Yani inkılapların gereklerini kavratmaya ilişkin hedefler ortaya konulmuştur. Yurt bilgisi dersi için 1936 yılında aşağıdaki amaçlar belirlenmiştir:

1. Çocuğa etrafında olup biten işlerin, cereyan eden hadiselerin ahlaki, iktisadi ve hukuki kısaca içtimai manalarını idrak ettirmek,
2. Onda devlet, millet ve aile tesanüdüne iptina eden sağlam bir ahlakiyet hissi tevlit etmek ve yaşatmak,

3. Çocuğa içinde yaşadığı cemiyette kendisinin oynadığı ve oynayacağı rolü sezdirmek; onu, demokratik bir devlette vatandaşların hak ve vazifeleri hakkında esaslı bir fikre sahip etmek,
4. Çocuğa en geniş mana ile yurdunu ve milletini sevdirmek,
5. Türk say ve teşebbüsü ile meydana gelen ve aynı say ve ikdam ile işletilen müesseselerle bilhassa dikkati celp sureti ile çocukta Türk'ün iktisadi ve medeni kudret ve kabiliyeti hakkında itimat ve iman tevlit etmek ve yaşatmak,
6. Çocuğu devlet teşkilatı ve hükümet mekanizması hakkında esaslı fikirlere ve malumata sahip etmek.

Amaçlar incelendiğinde cumhuriyet yönetimi sistemi içinde vatandaşların konumu, görevi hakkında maddeler ele alındığı görülmektedir. Vatandaşların bu yönetim sistemine adapte olabilmesi için bilinçlendirme yapılmak istenmiştir. Ancak yalnızca yurt bilgisi dersinde değil diğer derslerin çoğunda bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik içerikler belirlenmiştir. 1931 yılında Atatürk'ün hazırlanmasında katkıda bulunduğu “Vatandaş İçin Medeni Bilgiler” kitabı yurt bilgisi dersinde uzun yıllar okutulmuştur (Akyüz, 1994). Kitabın ilk bölümünde Atatürk kitaba ilişkin İsmet İnönü'ye şunları söylemiştir:

“Vatan çocuklarını iyi çocuklar olarak yetiştirmek için klasik tahsil programları arasında yer alan yurt bilgisinin önemi malumdur. Yurt bilgisi notları olarak öğretmen Afet Hanım tarafından şimdiye kadar neşredilen intihap, vergiler, askerlik ve vatandaş için medeni bilgiler kitaplarının lüzumlu kısımlarının birinci cildi olarak yeniden bastırılmak üzere tertibini tavsiye ettim.” (akt. Karataş, 1988).

1924'te hazırlanan program olağanüstü şartlar altında acele hazırlandığı için daha sonra çeşitli eklemeler ve değişikliklerle program güncellenmiştir ve bu program 1938'e dek kullanılmıştır. Programda dersin işleniş şekline yönelik bazı tavsiyeler verilmiştir. Millî kahramanların, âlimlerin hayat hikâyelerinin çocuklara örnek olabilecek şekilde anlatılması istenmiştir. Ayrıca öğrencilerin ilk sınıflardan itibaren okulda çeşitli görevler almaları tavsiye edilmiştir. Bu nedenle programda öğretmenlerden çocuklara okulun farklı alanlarında (kütüphanede, sınıfta, bahçede) görevler vermeleri istenir. Çünkü bunlar çocukları hayata hazırlayacak deneyimlerdir (Kandal, 2019). 1929 yılına kadar hazırlanan ders kitaplarında ulus tanımına yer verilmemiştir. 1929 yılı sonrası hazırlanan

ders kitapları ulus tanımına yer vermiştir ve ulusu; dil, kültür ve ideal birliği şeklinde tanımlayarak, din kavramına bu tanımda yer vermemiştir. Ders kitapları askerlik yapma, oy verme, vergi verme ve yasalara uymayı temel vatandaşlık görevleri olarak sayarak görev odaklı bir bakış açısı sergilemiştir (Üstel, 2004). Tüm bireylerin millet için faydalı işler yapmaları kesin bir dille belirtilmiş ve tembellik zararlı denerek kötülenmiştir (Caymaz, 2008; Keyman ve Kanci, 2011). Ayrıca çok partili sistem toplum içerisinde kargaşa çıkarma potansiyeline sahip bir rejim, kadın ise temel görevi annelik veya iyi eş olmak olan ikinci sınıf bir vatandaş olarak gösterilmiştir (Oğuz, 2007). 1924 yılında Türkiye’de ilk kez çok partili hayata geçiş denemesi yapılmış ve Atatürk’ün silah arkadaşları tarafından Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Bu fırkanın izlediği din eksenli politikalar, rejim karşıtı çevreleri hareketlendirmiş ve bunun sonucunda Türkiye’nin doğusunda Şeyh Said İsyanı çıkmıştır. Bu isyan Türkiye için ağır sonuçlar doğurmuştur. İsyanı rolü olduğu gerekçesiyle TCF kapatılmış ve çok partili hayata geçiş denemesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ayrıca dış siyasette önemli bir gündem olan Musul konusu Türkiye aleyhinde çözümlenmiştir. Tüm bu olumsuz gelişmeler neticesinde 1929 öğretim programında çok partili hayatın eleştirildiği düşünülmektedir.

2.4.2.2. 1936 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi

1936, Türkiye’de birçok alanda temel değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. Dil Devrimi, Harf Devrimi gibi eğitimi de etkileyecek devrimlerin yapılması eğitim alanında bazı değişiklikler yapmayı zorunlu kılmıştır. 1936 programında ön plana çıkan başka bir özellik de Cumhuriyet Halk Partisi’nin parti programında yer alan 41. maddeyi programa yansıtmış olmasıdır (Gülmez, 2001). Bu, programın genel amaçlarında “*Kuvvetli Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci, ulusa, anayasaya ve Türk Devleti’ne saygılı yurttaş yetiştirmek bütün öğretim derecelerinin yükümlülüğüdür.*” (MEB, 1936) şeklinde yer bulmuştur. 1936 programının öne çıkan kavramlarından biri “*millilik*”tir. Üstel (2004) dönemin eğitim anlayışının “*aynılaştırmak*” olduğunu, bunun hayata geçirilebilmesi için de “*milli terbiye*” kavramının esas alındığını ifade etmiştir. Kısacası 1936 programına millilik atfedildiği görülmektedir.

1936 yılında yurt bilgisi dersine yönelik belirlenen amaçlar şöyledir:

1. Millet mefhumunu ve Türk milletinin karakterini, ululuğunu, kudretini çocuklara kavratmak, Türk milletini sevdirmek, saydırmak, Türk askerini ve Türk ordusunu sevdirmek, saydırmak, bizim için askerliğin önemini kavratmak.
2. Atatürk'ün kurduğu cumhuriyet yönetiminin mahiyetini, Türkiye'de nasıl kurulduğunu, nu rejimin diğer rejimlere üstünlüğünü, Türkiye'nin hayatı ve istikbali için ne kadar önemli ve zaruri bulunduğunu talebeye kavratmak ve ondan cumhuriyet rejimi için sadık ve fedakâr birer yurttaş olarak yetiştirmek,
3. Türk İnkılabının anlamını, muhtelif cephelerin önemini, Türkiye'nin saadet ve refahına yaptığı ve memleketin istikbaline yapacağı tesiri talebeye kavratmak, onları Atatürk inkılabının fedakâr birer unsuru olarak yetiştirmek,
4. Türkiye'de devlet teşkilatını çocuklara onların seviyelerine göre anlatmak,
5. Kanun mefhumunu talebeye kavratmak, kanuna ve devlet otoritelerine itaat duygusunu ve itiyadını vermek, talebeye vazife ve hak mefhumlarını kavratmak ve Türk vatandaşlarının vazife ve hakları ile bu vazife ve hakların önemini kendilerine telkin etmek,
6. Millet ve yurt işlerine karşı talebede son derecede alaka uyandırmak, millet ve yurt menfaatini her menfaatin üstünde tutmayı, millet ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi kendilerine itiyat ve ülkü haline getirmek.

1936 tarihli programın amaçları incelendiğinde önceki programlarda yer alan toplumsal amaçlar yerine daha çok rejimin gereklerini yerine getirecek vatandaş tipi yetiştirilmek istendiği göze çarpmaktadır (Yücel, 1971). Bu programda dersin hedeflerinde askeri kavramlara daha sık yer verilmiş, demokrasi kavramına ise hiç yer verilmemiştir. II. Dünya Savaşı'nın ardından insan hakları konusundaki vurgular artmış ve aynı dönem Türkiye çok partili siyasal hayata geçiş yapmıştır. Bu iki gelişmenin etkisiyle Türkiye'de vatandaşlık eğitimi alanında önemli adımlar atılmıştır. Önceki yıllarda okutulan vatandaşlık derslerinin başlıklarında yurt-vatan kavramlarına yer verilmiştir, 1948'de yapılan değişiklikle ise ilk kez vatandaş-yurttaş kavramı başlıkta yer almıştır (Şen, 2019).

2.4.2.3. 1948 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi

1948 tarihli ilkökul programının genel hedefleri 1926 ve 1936 tarihli ilkökul programlarıyla karşılaştırıldığında daha planlı bir şekilde hazırlanarak dört başlık halinde

oluşturulduğu görülmektedir. Bu başlıklar ve vatandaşlık eğitimiyle ilişkili olabilecek amaçların bazıları şöyledir:

1- Toplumsal Bakımdan;

Türk milletinin bir evlâdı olmanın şerefini duyan ve sorumluluğunu kavrayan,
Şerefli Türk tarihinin değerlerini korur, Türk Devriminin ilkelerine bağlı,
Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın sağladığı yurttaş hak ve hürriyetlerine saygılı,
İnsanlara karşı iyi duygulu,
Yurttaşlar arasında millî birlik esaslarını bozmayan fikir ayrılıklarını hoş gören,
Kanunlara uyar ve medeni vazifelerini yerine getiren,

2- Kişisel Bakımdan;

Öğrenme ve gelişme isteğine, pratik hayatın gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip olan,
Ana dilini doğru olarak konuşup, okuyup ve yazan,
Kendisinin ve etrafındakilerin sağlığını koruyan,
Çevresinin sağlık şartlarını düzeltmek için uğraşan,
Kendi davranışlarını kontrol edebilen ve iyiye yönelten,

3- İnsanlık İlişkileri Bakımından;

Başkalarıyla birlikte çalışabilen,
Sözüne güvenilen,
Davranışlarında toplumsal nezaket esaslarına uyan,

4- Ekonomik Hayat Bakımından (İlkokul Programı, 1948, s. 1).

1926 ve 1936 tarihli ilkokul programlarında görev ve hak kavramları ön plana çıkarılmışken, 1948 tarihli vatandaşlık eğitimi programında ilk defa “yurttaş hak ve hürriyetlerine saygılı” ifadesine yer verilmiştir. Böylece ilk defa bireyin hak ve özgürlüklerinden bahsedilmiştir. Yine ilk defa milli birliği bozmamak şartıyla düşünce

ayrılıklarının olabileceğine ve bunların hoş görülmesi gerektiğine de bu programda yer verilmiştir. Düşünce özgürlüğü bakımından bu madde önemli bir ifade olmuştur. Aynı zamanda “öğrencilerin kendi davranışlarını kontrol etmesi ve sorumluluk almaya hazırlıklı olması” maddelerinin de yer alması öğrencilerin sorumluluk kazanmasına önem verildiği göstermektedir. İşbirliği içinde çalışabilmesi, güvenilir olması ve aile ilişkilerinde nasıl davranması gerektiği de üzerinde durulan unsurlardandır.

1948 Programında yurttaşlık bilgisi dersinin hedefleri:

1. Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, ulus kavramını ve Türk ulusunun karakterini öğrencilere kavratmak, onların Türk ulusuna, Türk askerine ve Türk ordusuna karşı duyulan saygı, sevgi ve güven duygularını kuvvetlendirmek.
2. Ulus ve yurt işlerine karşı öğrencilerde yakın ilgi uyandırmak, ulus ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi çocuklarda alışkanlık ve ülkü haline getirmek.
3. Öğrencileri cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci birer yurttaş olarak yetiştirmek için ilk adımı atmak.
4. Cumhuriyet rejiminin niteliğini, Türkiye’de nasıl kurulduğunu, bu rejimin Türkiye’nin hayatı ve geleceği için ne kadar önemli ve zorunlu bulunduğu öğrencilere kavratmak.
5. Türk devriminin manasını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye’nin saadet ve refahına yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağı etkiyi öğrencilere kavratmak ve onları Türk devriminin değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır fedâkar birer Türk evladı olarak yetiştirmek.
6. Kanun kavramını öğrencilere benimsetmek, kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazandırmak, öğrencilere ödev ve hak kavramlarını kavratarak yurttaşlık hak ve ödevlerini onlara benimsetmek.
7. Türkiye’nin devlet teşkilatını seviyelerine göre çocuklara kavratmak (İlkokul Programı 1948, s. 147).

1948 tarihli yurttaşlık bilgisi dersinin hedeflerinde; öğrencilere vatandaşlık hak ve ödevlerinden bahsedilmesi, Cumhuriyet yönetiminin önemi ve bu yönetim şeklinin devam ettirilmesi gerekliliği ve topluluk halinde yaşamının zorunluluk olduğunun vurgulanması programın dikkat çeken özelliklerindendir. Ayrıca bu programla birlikte ilk

defa öğrencilerin yaş seviyesine göre devlet yapılanmasının anlatılması hedefine de yer verilmiştir. Devlet vurgusunun bu kadar sık yapılması konusunda döneme bakacak olursak tüm devletlerin kendi sistemini yaşatma çabası içinde olduğu görülmektedir. Bu nedenle sistemi kavratmaya yönelik amaçların sıkça yer alması milli çıkarlar bakımından olağan karşılanabilir. 1948 programında daha önceki programlarda bahsedilmeyen demokrasi kavramı ve olumsuz bir perspektifle anlatılan çok partili hayat konusu pozitif bir tutumla anlatılmıştır. 1939-1945 yılları arasında gerçekleşen II. Dünya Savaşı'nı totaliter ve baskıcı rejimler (Sovyet Rusya hariç) kaybetmiş, demokratik ülkeler kazanmıştır. Bu durum dünya genelinde demokratikleşme hareketlerini güçlendirmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Rusya'nın Türkiye'yi tehdit etmesi Türkiye'nin batı demokrasilerine yakınlaşmasına ortam hazırlamıştır. Bu nedenle Türkiye'de ilk kez 1946 yılında çok partili seçimler yapılmıştır. Nitekim sosyal ve siyasi hayatta gerçekleşen bu değişimler eğitim politikalarına da yansımıştır. Ayrıca bu savaşta 60 milyona yakın insan hayatını kaybetmiştir. Ortaya çıkan bu tablo insanlık için büyük bir buhran yaratmıştır. Söz konusu buhranın bir daha yaşanmaması için BM kurulmuştur. Atatürk'ün "*Yurtta Sulh Cihanda Sulh!*" sözü başlı başına bir konu olarak bu gelişmeler neticesinde programda ve kitaplarda yer almıştır. Kimi ders kitapları ise Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'ne eklerinde yer vermiştir (Üstel, 2004). Ayrıca dönemin siyasal dönüşümünü ortaya koyan "oy kullanan başörtülü kadın" fotoğraflarına da ders kitaplarında rastlanmaktadır.

2.4.2.4. 1949 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi

1949 yılında ortaokulda okutulan dersin adı "yurttaşlık bilgisi" olarak devam etmiştir. Amaçları ise şöyledir:

1. Topluluk halinde yaşamının bir zaruriyet olduğunu öğrencilere kavratmak ve onlara, türlü toplumsal çevrelerde ve çeşitli şartlar altında diğer insanlarla anlayışlı işbirliği kurma ve düzenli bir şekilde beraber yaşama alışkanlığı kazandırmak,
2. Öğrencilere ulus kavramını, Türk ulusunun birer evladı olmanın şeref ve mesuliyetini duyurmak,

3. Millet ve yurt işlerine karşı öğrencilerde yakın ilgi uyandırarak bu işleri her işin üstünde tutmayı, ulusa ve yurda canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getirmek,
4. Türk devriminin manasını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye'nin saadet ve refahına yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağını etkiyi öğrencilere kavratmak ve onları Türk devriminin değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır, fedakâr birer Türk evladı olarak yetiştirmek,
5. Kanun kavramını öğrencilere benimsetmek; Anayasa'nın sağladığı yurttaş hak ve hürriyetlerine saygı besleme ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazandırmak,
6. Cumhuriyet rejiminin niteliğini, Türkiye'de nasıl kurulup geliştiğini, bu rejimin Türkiye'nin hayatı ve geleceği için ne kadar önemli ve zaruri bulunduğunu öğrencilere kavratmak.
7. Topluluğun bireyler ve bireylerin topluluk üzerinde karşılıklı etkilerini ve dayanışma ihtiyacını öğrencilerin kavramalarına ve bu vesile ile yurttaşlar arasında milli birlik esaslarını bozmayan fikir ayrılıklarına saygı ve insanlara karşı sevgi duygusu kazanmalarına yardımcı olmak,
8. Öğrencilerin içinde yaşadıkları topluluğun refahı ve huzuru için çeşitli işlerde görev almış insanlara saygı duymalarını, onların işlerini kolaylaştırmak için kendi paylarına düşen ödev ve sorumlulukları benimsemelerini sağlamak,
9. Okulda demokratik zihniyetin hâkim olduğu bir hava yaratmak suretiyle öğrencilerin kendi kendilerini idare etmelerine ve okul içinde ve dışında sorumlu işler almalarına geniş imkân ve fırsatlar sağlayarak demokrat görüşlü ve düşünüşlü yurttaşlar yetiştirmek,
10. Bir meslek sahibi olmanın bir fert ve yurttaş olarak lüzumunu, işsiz güçsüz bir insanın topluluk için zararlı bir unsur olacağını öğrencilere kavratmak, her mesleğin kutsal olduğuna ve hangi meslekten olursa olsun işini en iyi yapan bir kimsenin saygıdeğer bir insan olacağına öğrencileri inandırmak,
11. "Yurtta barış, cihanda barış!" fikrinin gerçekleşmesi için milletler ailesi içinde Türk milletine düşen ödev ve sorumluluğun değerini kavratmak.

1949 programının amaçları incelendiğinde vatandaşlık eğitiminin millilik esasına dayandırıldığı görülmektedir. Dünyanın içinde bulunduğu durum nedeniyle birçok ülke kendisine bağlı vatandaşlar yetiştirmek istemektedir. Bu etki Türkiye’deki eğitim programlarına da yansımıştır. 1949 programının uygulamaya konulmasının ardından 4. Milli Eğitim Şurası gerçekleştirilmiş ve üyelerden Hikmet Çevik vatandaşlık eğitimine yönelik şunları söylemiştir:

“Memleketimizde demokratik eğitime büyük önem veriyoruz. Ortaokullarda bu işin gerçekleşmesi için en önemli ders yurttaşlık bilgisidir. Bu bakımdan öğretmenin bilhassa hukuk ve sosyoloji kültürünün kuvvetli olması gerekir. 18 seneden beri bu dersi okutan bir üye sıfatıyla bu noksanı çok defa hissettim. Halbuki eğitim enstitülerinin bu bölüme ayrılan haftalık dersleri çok azdır. Türkçe, tarih, coğrafya derslerine 5-6 saatlik vakit ayrıldığı halde yurttaşlık bilgisine ancak 2-3 saatlik ders ayrılmış olduğunu görüyorum. Kanaatimce bu dersler hiç olmazsa Türkçe, tarih ve coğrafya ile eşit sayıda olmalıdır. Ve bu derslerde hukuk ve sosyoloji kültürüne önem verilmelidir. Bu suretle yetişen öğretmenler ortaokullarda yurttaşlık bilgisi derslerini daha büyük bir vukufle verebilirler...” (akt. Karataş, 1988).

2.4.2.5. 1968 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi

1968 tarihli İlkokul Programı’nda tarih, yurttaşlık bilgisi ve coğrafya dersleri, sosyal bilgiler dersi adı altında okutulmaya başlanmıştır (Cicioglu, 1982). 1970-90 yılları arasında kullanılan vatandaşlık ders kitapları üzerinde araştırma yapan Oğuz (2007)’a göre bu programlarda kendini feda etmekten çekinmeyen militarist vatandaşların yetiştirilmesi hedeflenmiştir, kadınlar ise fedakâr anne ve eş olarak resmedilmiştir. Bu süreç incelendiği zaman Türkiye’nin yaşadığı iç ve dış olayların öğretim programına yansıdığı anlaşılmaktadır. 12 Mart 1971 askeri muhtırası, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı, 12 Eylül 1980 askeri darbesi gibi gelişmeler ışığında yetiştirilmek istenen vatandaş profili de değişmiştir denebilir.

1969 yılında vatandaşlık eğitimi kazanımları müstakil bir ders olarak değil sosyal bilgiler dersinin içerisinde verilmiştir. 1985 yılında ortaokullarda müstakil bir ders olarak okutulmaya başlanmıştır (Üstel, 2004). Hak ve özgürlüklerin geri planda kaldığı, görev ve

sorumlulukların vurgulandığı, 1982 Anayasası maddelerini sıkça alıntıl原因an vatandaşlık ders kitapları etno-kültürel bir anlayış getirmiştir. Dersin kazanımlarında vatandaşlık kavramı bir defa kullanılmıştır. 1980 sonrası Atatürk Milliyetçiliği şeklinde yeniden tanımlanan resmî ideolojide din, ulusal kimliğin ayrılmaz bir parçası olarak belirtilmiştir (Kaplan, 2002). Programda 1975’te bazı değişiklikler yapılmış ve sosyal bilgiler dersinin 4. ve 5. sınıflarda haftada üç saat okutulması kararlaştırılmıştır. 1968 İlkokul Programı’nda yer alan genel hedefler üç başlık altında toplanmıştır:

1- Toplumsal Yönden;

- Türkiye Cumhuriyeti’nin, insan haklarına dayanan, millî demokratik, lâik ve sosyal hukuk devleti olduğunu, Türkiye Devleti’nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olduğunu bilir ve Türk milletinin bir ferdi olmanın şerefini duyar ve sorumluluğunu kavrar,
- Herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilemez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlerine sahip olduğunu; dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin kanun önünde eşit bulunduğunu; yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme haklarına, kişi hürriyetlerine sahip olduğunu kabul eder,
- Toplum olayları ile ilgilenir ve toplum menfaatlerini kişisel menfaatlerinin üstünde tutar,
- “Yurtta Sulh, cihanda sulh!” ilkesine bağlıdır.

2- Kişisel Yönden; Öğrencilerin, Türkçeyi doğru konuşan, okuyan, yazan, çevresinin sağlığını koruyan, yurdunu seven ve tanıtan, büyüklere saygılı, küçüklere sevgili, insanları seven, ormanları ve hayvanları seven, koruyan, yurt savunmasındaki ödevini bilen, hizmete hazır yurttaşlar olarak yetiştirilmesi ifade edilmiştir.

3- Ekonomik Yönden; Öğrencilerin, iş ve meslek hayatına saygılı, tutumlu, yatırım yapmanın değerini bilen yurttaşlar olarak yetiştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

1968 tarihli ilkokul programının önceki programlardan farklı olmasını sağlayan yönü hak ve hürriyetlere yer vermiş olmasıdır. Bununla birlikte kanunlar önünde herkesin eşit olduğu ifade edilmiş, temel haklara vurgu yapılmış ve Atatürk’ün “Yurtta sulh cihanda sulh!” sözü programa yansıtılarak barış kavramının da önemsendiği ifade edilmiştir.

1968 İlkokul Programı'nın genel hedeflerinde yetiştirmeyi amaçladığı yurttaş profili çizilmektedir. İnsan hakları ve demokrasi öğretimiyle ilgili bazı davranışlara da dolaylı olarak yer verdiği görülmektedir. Örnek olarak;

- Yurt sevgisi, yurdunu tanıma ve tanııtma arzusunun, yurda hizmet duygusu gelişmiş,
- Görev ve sorumluluk duygusu kazanan,
- Başkaları ile çalışmayı ve beraber yaşamayı öğrenen,
- Çevresindeki insanlara saygı, anlayış ve güler yüz gösteren,
- İnsanlar arasındaki duyuş ve anlayış farklarına saygı duyar, toplumun bütünlüğünü bozmayan farklı duyuş ve görüşlerin toplumu sosyal ve kültürel bakımdan zenginleştirdiğine inanan,
- Bir toplum içinde kendi görüş ve duygusunu savunabilen,
- Grubun çoğunluk kararına saygı gösterip uyan,
- Beraber çalışma ve karar verme kurallarını bilen ve uygulayan,
- Her insanın bir değer olduğuna inanan,
- İnsanların kanunlar karşısında eşit olduklarını kabul eden,
- Kanun ve nizamlara, bunların temsilcilerine saygılı olan,
- Yurttaşlık görev ve sorumluluklarının neler olduğunu bilen,
- Toplumun menfaatlerini kendi menfaatlerinin üstünde tutan, ifadeleri bunlardandır.

Bu programda, demokrasinin sadece bir irade şekli olmayıp, herkesin karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdığı, birbirinin görüş ve inanışlarını saygıyla, hoşgörüyü karşıladığı bir yaşama şekli olduğu düşüncesini benimseyen vatandaş yetiştirmek amaçlanmıştır (İlkokul Programı, 1968 s. 1-3). 1968 tarihli programın diğer programlardan farklı olmasını sağlayan yönü; “iyi insan” ve “iyi yurttaş” yerine “Türk yurttaşı” yetiştirmeyi amaçlamış olmasıdır (Gülmez, 2001, s.235). Programda öğretmenin yurttaşlık dersinde yapabileceği etkinliklerle ilgili de tavsiyelere yer verilmiştir. Bu tavsiyelerden bazıları şöyledir:

1. Bu dersin öğretiminde sadece soru-cevap yöntemi değil çeşitli metotlara da yer verilmelidir. Öğrenciyi araştırmaya sevk eden metotlara öncelik verilmelidir.

2. Dersin öğretiminde sadece ders kitabı kullanılmamalı, öğrencilerin seviyesine uygun farklı kaynaklar kullanılarak öğrencilerin araştırma yapmayı alışkanlık haline getirmesi sağlanmalıdır.
3. Dersin işlenmesinde gezilerden, canlı veya cansız kaynaklardan, hazır olarak ulaşılabilecek veya öğrenciler tarafından yapılabilecek araçlardan yararlanılmalı, uygun konularda öğrencilere dramatize yaptırılmalıdır.
4. Öğrencilerin özel görüşleri ön planda tutulmalı ve bunlar değerlendirilmelidir.
5. Öğretmen konuları öğrencilere kavratırken okulda veya dışarda geçen olaylardan yararlanmalı ve öğrencilerin hayat ile temasını sağlamalıdır (MEB, 1968).

1968 programını önceki programlardan farklı kılan başka bir nokta yukarıda bir kısmı belirtilen eğitim durumuna yönelik tavsiyelerdir. Bu programda öğrencilerde kalıcı öğrenmeyi sağlamaya yönelik pek çok tavsiyeye değinilmiştir.

2.4.2.6. 1988 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi

Türkiye’de modern anlamda vatandaşlık eğitimine geçiş yani evrensel insan hakları konularına da yer verilmesi 1995 yılında, MEB’in BM’nin “*İnsan Hakları Eğitimi On Yılı*” projesine katılmasıyla başlamıştır. Bu gelişme sonrasında “vatandaşlık bilgileri” dersi “vatandaşlık ve insan hakları eğitimi” şeklinde yeniden isimlendirilmiş ve ders içeriği revize edilmiştir (Karaman Kepenekçi, 2005; Çayır ve Bağlı, 2011). 28 Şubat 1997 yılında yaşanan siyasal gelişmeler sonrasında ders kitapları ve öğretim programları yenilenmiş, içerikte milli güvenlikle ilişkin konulara fazlasıyla yer verilmiştir. Dersin bu içeriği yeniden yapılandırılmak istense de bu 2005 senesine kadar gerçekleştirilememiştir. 2005 yılında gerçekleştirilen reformla birlikte vatandaşlık dersi müstakil bir ders olmaktan çıkarılıp içeriğindeki konuların bazıları sosyal bilgiler dersine ilave edilmiştir (Elkatmış, 2013).

1988 yılında ortaokul programında on amaç yer almıştır. Bu amaçların bazıları şöyledir:

1. Öğrencilere ferdin toplum içinde yaşaması gerektiğini kavratmak ve onlara toplumun çeşitli çevrelerinde anlayışlı işbirliği ve düzenli şekilde birlikte yaşama alışkanlığı kazandırmak,

2. İnsanın sınırsız bir özgürlüğe sahip olmadığı, toplum yaşayışını düzenleyici nitelikteki sosyal davranışın kurallarıyla uyum içinde yaşamak durumunda olduğu konusunda öğrencileri bilgili kılmak,
3. Öğrencilere millet kavramını vermek,
4. Öğrencilerde milli ve vatani işlere ilgi uyandırarak onlara millet ve vatana canla başla hizmet etme bilinci kazandırmak,
5. Atatürk'ün Türk gençliğine emanet ettiği Türk istiklalinin ve Türk Cumhuriyeti'nin önemini; hürriyetçi demokrasi rejimimizin diğer rejimlerden, özellikle totaliter rejimlerden farklarını, üstünlüklerini kavratmak ve öğrencilere bu değerleri her zaman korumaya hazır,
6. Fedakâr birer Türk evladı olmaları gerektiği inancını vermek (MEB, 1988).

1988 programında dersin bilgi kazandırmasındansa belli düşünce ve davranışlar kazandırmayı hedeflediği belirtilmiştir. Ancak amaçlar incelendiğinde ifadelerin öğrenci merkezli olması gerekirken daha çok öğretmene yönelik ifadelere yer verilmiştir. Ayrıca 1968'de yayınlanan İlkokul Programı'ndaki öğretim durumlarına yönelik tavsiyeler bu programda yer almamıştır. Bu nedenle 1988 programının programdan çok "amaçlar listesi" olduğu söylenebilir.

2.4.2.7. 1998 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi

Ders, 1998 yılında yapılan bir değişiklik ile 7. ve 8. sınıflarda "vatandaşlık ve insan hakları" adıyla okutulmaya başlanmıştır. Programda derse yönelik genel amaçların yanı sıra 7. ve 8. sınıflara özel hedefler de yer almaktadır. Belirlenen 15 genel amaçtan bazıları şöyledir:

1. İnsan olma bilinci kazanabilme,
2. İnsan haklarının etik boyutunu tanıyabilme,
3. Vatandaş olma bilinci kazanabilme,
4. Vatandaşlık hak ve sorumluluklarını kavrayabilme,
5. İnsan haklarının korunmasında kişinin rolünü kavrayabilme,
6. Demokratik devletin vatandaşlara karşı görev ve sorumluluklarının farkında oluş,
7. Devlete karşı görev ve sorumluluklarına uygun davranabilme,

8. Kişi hak ve özgürlüklerinin ancak demokratik devlet yapısında kullanılabileceğini, demokratik devlet yapısının da kişi hak ve özgürlüklerinin yerleşmesi ile güçlenebileceğini kavrayabilme,
9. Vatandaş olarak temel hak ve özgürlüklerinin farkında oluş,
10. Temel hak ve özgürlüklerini kullanmaya istekli oluş,
11. İnsan haklarının bütün insanlar için ayırım gözetilmeden, doğuştan gelen, vazgeçilmez, devredilmez ve dokunulmaz haklar olduğunu kavrayabilme,
12. İnsan haklarının korunmasının gereğini kavrayabilme,
13. Atatürk ilke ve inkılaplarının insan haklarıyla ilişkisini kavrayabilme,
14. Atatürk'ün insan haklarına verdiği önemi kavrayabilme,
15. “Yurtta sulh, cihanda sulh!” ilkesinin insanlık için taşıdığı önemi takdir ediş.

(MEB, 1998)

1998 programının genel hedefleri incelendiğinde vatandaş yetiştirme kavramıyla birlikte insan hakları konusuna da sıkça yer ayrıldığı görülmektedir. Bununla birlikte program ortaya konulduğu yıl ülke genelinde uygulanmaya başlanmış olup pilot uygulaması yapılmamıştır. 1998 programında önceki programlardan farklı olarak “millilik” vurgusu, küreselleşmenin etkisiyle yerini “insan hakları” kavramına bırakmıştır.

2.4.2.8. 2005 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi

1999 senesinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye, AB üyeliği için aday statüsü kazanmıştır ve sonrasında başlayan AB reformları sürecinde hazırlanan 2005 öğretim programı reformuyla birlikte “vatandaşlık ve insan hakları” dersi müstakil bir ders olmaktan çıkarılmıştır. AB üyeliği adaylık süreci etkisiyle ders kitaplarında daha eşitlikçi ve yasal bir vatandaşlık anlayışı ortaya çıkmıştır. 2010 yılında Avrupa Konseyi'nin Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi kapsamında “vatandaşlık ve demokrasi eğitimi” adıyla ders yeniden programa konmuştur (MEB, 2010). Bu ders Türkiye için geleneksel vatandaşlık eğitimi bakış açısından sıyrılıp modern vatandaşlık eğitimine geçiş için önemli bir gelişme olmasına rağmen kısa süre sonra tekrar değişikliğe uğramıştır. 2012 yılında yapılan 4+4+4 eğitim reformuyla birlikte yani programa eklenmesinden iki yıl sonra kaldırılmıştır (MEB, 2012). 2015'ten sonra ise ilkokul dördüncü sınıfta okutulmaya başlanmış, ortaokuldaki vatandaşlık dersleri ise

kaldırılmıştır. Ortaokul 8. sınıfta 2010-2012 yılları arasında bağımsız bir ders olarak okutulan vatandaşlık dersi içeriğinde ulusal güvenlik, militarizm, iç ve dış düşmanlar gibi konulara yer verilmezken, ayrımcılık ve cinsiyet eşitliği gibi çağa uygun konulara yer ayrılmıştır. Aynı zamanda bu dersin içeriğinde, uluslararası insan hakları belgelerine atıflar yapılmış, küresel vatandaşlığa ilişkin ifadelerle rastlanılmış, demokrasi bir yaşam biçimi olarak öğretilmek istenmiş ancak çok-kültürlülük konusunda herhangi bir anlatım yapılmamıştır (Çayır, 2011; Elkatmış, 2013).

2004 yılında MEB, Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla 2005 yılı ilköğretim programını hazırlamıştır. Bu programda vatandaşlık eğitiminin bağımsız bir ders olarak okutulması yerine diğer derslerle ilişkilendirmeler yapılarak ara disiplinler aracılığıyla okutulmasına karar verilmiştir. VİHE dersinin de kademeli olarak öğretim programından kaldırılması kararı alınmıştır. Ara disiplin kazanımları Türkçe, sosyal bilgiler, matematik, müzik, fen ve teknoloji, inkılâp tarihi ve Atatürkçülük, beden eğitimi, din kültürü ve ahlâk bilgisi, hayat bilgisi dersleri içerisinde verilerek insan hakları ve yurttaşlık eğitiminin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. “İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi” ara disiplinine ilişkin ilköğretimde yer alan derslerde gerçekleştirilmek üzere 83 kazanım belirlenmiştir. Bu kazanımların 57’si 1-5. sınıf, 26’sı 6-8. sınıf düzeylerindeki derslerin içinde yer almıştır. Bu kazanımlar tablo 2.4.2.8.1.’de verilmiştir.

Tablo 2.4.2.8.1. 2005 Öğretim Programındaki Vatandaşlık Eğitime Yönelik Ara Disiplin Kazanımları

No	DERS/SINIF	KAZANIM
1	Hayat Bilgisi/2	Hak ve özgürlüklerin paylaşılması gerektiğinin farkına varır.
2	Sosyal Bilgiler/5	Haklarını korumanın önemini açıklar.
3	Hayat Bilgisi/2	BM’nin çocuk haklarına dair sözleşmesinin varlığından haberdar olur.
4	Türkçe/4	Okuldaki karar verme süreçlerine katılır.
5	Sosyal Bilgiler/5	Atatürk İnkılâplarının, insan haklarının ülkemizde gelişimi için önemli olduğunu fark eder.
6	Matematik/5	İnsan hakları ile ilgili istatistik verilerinden faydalanmasını bilir
7	Sosyal Bilgiler/5	Kadın ve erkeklerin cumhuriyetle birlikte yeni haklar elde ettiğini bilir.
8	Hayat Bilgisi/3	Vatandaş olmanın anlamını kavrar.
9	Hayat Bilgisi/3	Özgür ve özerk birey olmanın önemini kavrar
10	Türkçe/3	Düşünce ve ifade özgürlüğünün yaşamındaki önemini kavrar.
11	Beden Eğitimi/3 Türkçe/4	İnsan haklarını içeren metinleri okuyup tartışır.
12	Fen ve Teknoloji/4 Sosyal Bilgiler/5	Bilimsel çalışmalara ve çalışmaları yapan kişilere saygı duyar.

13	Matematik/1	Okulda demokratik ortamın geliştirilmesine katkıda bulunması gerektiğini fark eder.
14	Hayat Bilgisi/2 Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi/4 Müzik/4 Sosyal Bilgiler/5	Sorumluluklarını evde ve okulda yerine getirir.
15	Beden Eğitimi/1-2-3-5	Grup çalışmalarında sorumluluk üstlenir ve bu sorumlulukları yerine getirmek için çaba harcar.
16	Sosyal Bilgiler/5	Hukuk kurallarının toplumsal yaşamı kolaylaştıran bir değerler sistemi olduğunu kabul eder.
17	Sosyal Bilgiler/5	T.C. Anayasasının varlığının farkına varır.
18	Sosyal Bilgiler/5	Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin önemini kavrar.
19	Hayat Bilgisi/3	Trafik kurallarına uymanın bir vatandaşlık görevi olduğunu bilir.
20	Türkçe/2	İş birliği yapmayı sever ve iş birliği için olanaklar sağlar.
21	Hayat Bilgisi/3	Ortak mirasın korunması gerektiğini bilir.
22	Hayat Bilgisi/3	Her insanın saygıyı hak ettiği bilincini taşır.
23	Hayat Bilgisi/3	Ön yargı, ayrımcılık ve çatışmanın olumsuzluklarını bilir.
24	Hayat Bilgisi/1	Kendisinin ve başkalarının hata yapabileceğini, bunun normal olduğunu kabul eder.
25	Hayat Bilgisi/1-3	Çatışmaları şiddete başvurmadan çözebilme becerisi gösterir.
26	Matematik/3	Farklılıkları insanlığın kültürel zenginliği olarak görür.
27	Hayat Bilgisi/1	Uzlaşmanın etik bir değer olduğunu bilir.
28	Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi/5	Arkadaşlarının fiziksel ve kişisel özelliklerine saygı duyar.
29	Hayat Bilgisi/3	İnsanların inançlarına saygı duyar.
30	Hayat Bilgisi/1 Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi/4	Aile kavramının önemini fark eder.
31	Hayat Bilgisi/1-2	Aile içinde demokratik bir ortamın oluşmasının önemli olduğunu bilir.
32	Hayat Bilgisi/3	Yaşam ve eğitim hakkına zarar verecek kötü alışkanlıklardan uzak durması gerektiğini bilir.
33	Hayat Bilgisi/1-3 Fen ve Teknoloji/4	Kaynakların verimli kullanılması ve bilinçli tüketilmesi gerektiğini kabul eder.
34	Hayat Bilgisi/1	Dayanışmanın önemini kavrar.
35	Sosyal Bilgiler/5	Demokrasi ve ilkelerinin önemini kavrar.
36	Sosyal Bilgiler/5	Demokrasinin insan hakları için vazgeçilmez bir değer taşıdığını takdir eder.
37	Sosyal Bilgiler/5	Demokrasinin temelinin özgürlük ve eşitliğe dayandığını bilir.
38	Hayat Bilgisi/1-3	Okulda karşılaştığı sorunlara yönelik demokratik çözüm yolları üretir.
39	Sosyal Bilgiler/4-5	Sivil toplum kavramının önemini kavrar.
40	Sosyal Bilgiler/4-5	Sivil toplum örgütlerinin çalışmalarının yasal olduğunu bilir.
41	Sosyal Bilgiler/4-5	Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin farkında olur.
42	Sosyal Bilgiler/5	Merkezî yönetimin hangi birimlerden oluştuğunu bilir.
43	Sosyal Bilgiler/4	Ülkemizi yönetenlerin halkın oyu ile yönetime geldiklerini bilir.
44	Sosyal Bilgiler/4	Yerel yönetimlerin hangi birimlerden oluştuğunu bilir.
45	Matematik/5	Vergi vermenin bir vatandaşlık hakkı olduğunu bilir.
46	Fen ve Teknoloji/5	Sağlık hakkının olduğunu bilir.
47	Fen ve Teknoloji/5	Yaşama hakkının kutsallığını fark eder ve bu hakkın önemine uygun davranışlar gösterir.
48	Türkçe/5	Dilekçe hakkının olduğunu bilir ve bu hakkını karşılaştığı sorunları çözmeye kullanır.

49	Türkçe/5	Grup çalışmalarında sorumluluk üstlenir ve bu sorumlulukları yerine getirmek için çaba harcar.
50	Sosyal Bilgiler/4	Seçilme hakkının önemini kavrar.
51	Türkçe/5	Yazılı ve görsel basın kaynaklarından elde ettiği materyali insan hakları ile ilgili çalışmalarda kullanır.
52	Hayat Bilgisi/3 Sosyal Bilgiler/4	Tüketici olarak haklarını bilir ve kullanır.
53	Sosyal Bilgiler/4	Tüketici olarak hakları ihlal edildiğinde yasal yollardan haklarını arar.
54	Matematik/4 Sosyal Bilgiler/4 Fen ve Teknoloji/5	Aldığı ürünlerin son kullanma tarihine dikkat etmenin bir tüketici hakkı olduğunu fark eder.
55	Hayat Bilgisi/2-3 Fen ve Teknoloji/4-5	Çevre haklarının varlığını bilir.
56	Hayat Bilgisi/1 Fen ve Teknoloji/4-5	Çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının bir vatandaşlık görevi olduğu bilincine uygun davranışlar gösterir.
57	Sosyal Bilgiler/4	Seçme hakkının önemini bilir ve bu hakkını gerektiği yerde kullanır.

2005 yılında uygulamaya konulan program genel olarak çağın gerekleri doğrultusunda ve ihtiyaçlara cevap verecek şekilde hazırlanmıştır. Bilgi ve teknolojinin iletişim araçlarının da gelişmesiyle daha hızlı yayılması büyük bir değişimi getirmiştir. Küreselleşmenin de birçok ülkeyi etkilemesiyle birlikte yaşanan değişim Türkiye’yi de etkilemiştir. Geçmişten gelen bilgi birikimimiz küresel dünyanın anlaşılmasını sağlayacak düzeyde değildi. Türkiye Cumhuriyeti’nin 1926 yılında uygulamaya koyduğu ilk programdan 2005 yılına kadar davranışçı ve öğretmen merkezli eğitim modelleri uygulanmıştır. 2005 yılında ise tamamen yeni bir eğitim modeli benimsenmiş ve yapılandırmacı, öğrenci merkezli anlayışı temel alan bir ilköğretim programı hazırlanmıştır. Bu değişim yalnızca eğitim modeli ile değil hedeflenen vatandaş profili ile de ilgilidir. Tekeli (2005) davranışçı eğitim modelinin insana; “*şekil verilecek bir plastik malzeme*” gibi baktığını düşünmektedir. Davranışçı eğitim insanları bağımsız düşünebilme ve davranabilme yeteneğinden alıkoyarak onları ezber yapmaya yöneltmektedir. Öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişkide ise öğretmenin otoritesini ön plana çıkarmaktadır (Ünsal, 1998). Böyle bir eğitim modelinin yurttaşlık bilincini geliştirilmesi kolay olmayacaktır. Buna karşılık yapılandırmacı modelde eğitim bireyin düşünme becerilerini geliştirecektir. Düşünme becerileri gelişen birey de kendi projesini ortaya koymakta daha profesyonel olacak ve böylece daha zengin bir proje ortaya çıkaracaktır. Bu bakış açısının temele alındığı modelde, müfredatın içeriğine verilen önem ve onu sıkı şekilde denetleme çabaları azalacaktır (Tekeli, 2005).

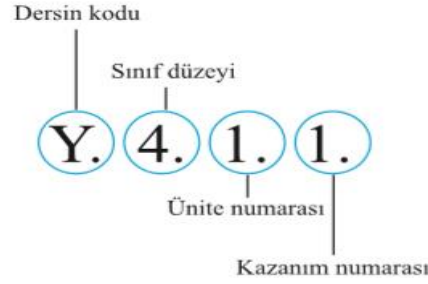
Yapılandırmacı yaklaşımın faydaları ve sosyal bilgiler dersiyle ilişkisi düşünüldüğü zaman bu dersin yapılandırmacı felsefeye göre planlanması önem arz etmektedir. ABD Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) (1994) de sosyal bilgiler dersinin yapılandırmacı olması gerektiğini vurgulamıştır. NCSS (1994) etkili bir sosyal bilgiler öğretimi için programın sahip olması gereken beş ilke ifade etmiştir. Bu bağlamda etkili bir sosyal bilgiler öğretimi; anlamlı, bütünleştirici, değer temelli, meydan okuyucu ve aktif olmalıdır. Sosyal bilgilerde öğretme ve öğrenme bu özelliklere sahipse etkili olabilir. Bu özellikler incelendiğinde yapılandırmacı öğretimi işaret ettiği görülmektedir. Çünkü etkili bir sosyal bilgiler öğretimi okulda ve okul dışındaki gerçek yaşam içinde faydalı olabilecek bilgi, beceri ve tutumlar üstünde durur; bunları farklı disiplinler ve uygulamalı etkinlikler ile bütünleştirir ve farklı görüşlere değer verip bunlara saygı duymayı öğretir (Kabapınar, Deniz ve Dündar, 2017). Yapılandırmacı eğitim modelinin sosyal bilgiler dersine etkisine bakıldığında içeriklerinin benzer olmasından dolayı İHYD dersine de benzer şekilde olumlu etkileri olacağı düşünülmektedir.

Buna göre yenilenen ilköğretim programlarının vizyonu; *“Atatürk ilke ve inkılaplarını benimsemiş, temel demokratik değerlerle donanmış, bireysel farklılıkları ne olursa olsun, araştırma-sorgulama, eleştirel düşünme, problem çözme ve karar verme becerileri gelişmiş, yaşam boyu öğrenen ve insan haklarına saygılı, mutlu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları yetiştirmektir.”* şeklinde belirlenmiştir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcı düşünme, araştırma, iletişim, bilgi teknolojilerini kullanma ve girişimci olma gibi özelliklerle birlikte, kişisel ve sosyal değerlere önem verme becerileri de tüm programlarda özellikle ifade edilmiştir (Demirel, 2009).

2.4.2.9. 2015 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi

Ders, 2010-2011 yılında “vatandaşlık ve demokrasi eğitimi” adı ile tekrar düzenlenmiştir. İlk yıl seçmeli, sonraki yıl zorunlu olarak haftada bir ders saati 8. sınıflarda okutulmuştur. 2012 yılında yapılan yeni bir düzenlemeyle 8. sınıflardan kaldırılarak, 4. sınıfların öğretim programına eklenmiştir (Elkatmış, 2013). İHYD dersi Milli Eğitim Bakanlığının aldığı 25.06.2012 tarih ve 69 sayılı kararla İlkokul İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programıyla birlikte 2015–2016 yılından itibaren ilkokul 4. sınıfta zorunlu

ve 2 ders saati olarak okutulmaya başlanmıştır. Programda yer alan kazanımların sınıflandırılmasına ilişkin kodlama Şekil 2.4.2.9.1.'de sunulmuştur.

Şekil 2.4.2.9.1. Kazanımların Başında Yer Alan Kodlamalara İlişkin Açıklamalar

Şekil 2.4.2.9.1.'de yer alan bu kodlamalar İHYD dersi öğretim programında yer alan ve aşağıda sunulan kazanımların anlamlandırılması bakımından gerekli görülmüştür. Programın kazanımları ise şu şekildedir:

Y.4.1.1. İnsan olmanın niteliklerini açıklar.

- İnsanın diğer canlılarla ortak ve farklı yanlarına değinilir.
- İnsanı insan yapan değerlere odaklanılır.

Y.4.1.2. İnsanın doğuştan gelen temel ve vazgeçilmez hakları olduğunu bilir.

- Hakların, insan olmaktan kaynaklandığı vurgulanır ve insanın nitelikleri ile haklar arasındaki bağa vurgu yapılır.
- İnsan haklarının herkesi kapsadığı vurgulanır.

Y.4.1.3. Haklarına kendi yaşamından örnekler verir.

- Can, beden ve mal dokunulmazlığı, düşünce, inanç ve ifade özgürlüğü, yaşama, çalışma, sağlık, eğitim, oyun, dinlenme vb. haklar üzerinde durulur.

Y.4.1.4. Çocuk ile yetişkin arasındaki farkları açıklar.

- Çocuk ile yetişkin arasındaki farklar; hak, görev, sorumluluk, özerk karar verme, temel ihtiyaçları karşılama vb. açılardan ele alınır.

- Yaşı ilerledikçe hak, özgürlük ve sorumluluklarının nasıl farklılaştığına değinilir; bu bağlamda çocuk hakları ve insan hakları genel biçimde karşılaştırmalı olarak ele alınır.

Y.4.2. Hak, Özgürlük ve Sorumluluk

Y.4.2.1. Hak, özgürlük ve sorumluluk arasındaki ilişkiyi fark eder.

Y.4.2.2. İnsan olma sorumluluğunu taşımanın yollarını açıklar.

- İnsanın kendine, ailesine, arkadaşlarına, diğer insanlara, doğaya, çevreye, hayvanlara ve insanlığın ortak mirasına karşı sorumluluklarına yer verilir.

Y.4.2.3. Hak ve özgürlüklerini kullanabilen ve kullanamayan çocukların yaşantılarını karşılaştırır.

- Örneklerin hem yakın hem de uzak çevreyi kapsamasına özen gösterilir.

Y.4.2.4. Hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği veya kısıtlandığı durumlarda hissettiklerini ifade eder.

- Hak ve özgürlükleri ihlal edilen kişilerin duygularına duyarlı olmanın önemine vurgu yapılır.
- Kişilerin görüş, düşünce ve hislerine duyarlı olunmadığında neden olabilecek sorunlara değinilir.

Y.4.2.5. Hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği veya kısıtlandığı durumların çözümünde ne tür sorumluluklar üstlenebileceğine ilişkin örnekler verir.

- Çözüm önerilerinin uzlaşıya dönük, şiddetten uzak ve demokratik olması sağlanır.
- Sorunların çözümü için izlenecek yollar ile başvurulacak kurum ve kuruluşlara (okul meclisleri, il ve ilçe insan hakları kurulları, Kamu Denetçiliği Kurumu vb.) değinilir.

Y.4.2.6. Hak ve özgürlüklere saygı gösterir.

- Kendi hak ve özgürlüklerine gösterilmesini beklediği saygıyı, kendisinin de başkalarının hak ve özgürlüklerine göstermesi gerektiği vurgulanır.

Y.4.2.7. Hak ve özgürlüklerin kullanılmasının birlikte yaşama kültürüne etkisini değerlendirir.

- Hak ve özgürlüklerin özenle kullanıldığı veya kısıtlandığı, ihlal edildiği durumların olası sonuçlarına yer verilir.
- Cumhuriyet'in ve değerlerinin birlikte yaşama kültürüne katkısı vurgulanır.

Y.4.3. Adalet ve Eşitlik

Y.4.3.1. İnsanların farklılıklarına saygı gösterir.

- İnsanlar arasındaki farklılıkların doğal olduğu ve bunun ayrımcılığa neden olmaması gerektiği vurgulanır.
- Farklılıkların arkadaşlığa, dostluğa ve diğer insanlarla ilişkiye engel olmayacağı vurgulanır.
- Farklılıkların kimi zaman farklı haklara (çocuk hakları, kadın hakları, engelli hakları vb.) sahip olmayı gerektirdiğine değinilir.

Y.4.3.2. Adalet ve eşitlik kavramlarını birbiriyle ilişkili olarak açıklar.

- Adalet ve eşitlik kavramlarının farklarına değinilir.
- Adalet ve eşitlik bağlamında cinsiyet eşitliği, pozitif ayrımcılık konuları (dezavantajlılar, engelliler, çocuklar ile ilgili örnekler gibi) ele alınır.

Y.4.3.3. İnsanların hak ve özgürlükler bakımından eşit olduğunu bilir.

- Eşitliğin kurallar ve yasalar ile güvence altına alındığına değinilir.

Y.4.3.4. Adaletin veya eşitliğin sağlandığı ve sağlanamadığı durumları karşılaştırır.

- Karşılaştırmalar; demokrasi kültürü, birlikte yaşama, uzlaş, çatışma bağlamlarında örneklerle ele alınır.

Y.4.3.5. Adil veya eşit davranılmadığında insanlarda oluşabilecek duyguları açıklar.

- Öğrencilerin empati kurmalarını sağlayabilecek örneklere yer verilir.

Y.4.4. Uzlaş

Y.4.4.1. İnsanlar arasındaki anlaşmazlıkların nedenlerini açıklar.

- Anlaşmazlıkların yaşamın bir parçası ve doğal olduğu vurgulanır.
- Anlaşmazlık durumlarında bütün tarafların aynı anda haklı olup olamayacağı sorgulanır.
- Anlaşmazlıkların nedenlerinden bazılarının iletişim ile ilgili olabileceğine değinilir.

Y.4.4.2. Uzlaşi gerektiren ve gerektirmeyen durumları karşılaştırır.

- Uzlaşinin bireysel yaşamla değil, toplumsal yaşamla ilgili olduğu vurgulanır.
- Uzlaşi gerektiren durumların değer, ilgi, inanç ve beklentilerle ilgili olduğuna; kural, yasa, yönetmelik vb. ile belirlenmiş hususların ise uzlaşi gerektirmeyen durumlarla ilgili olduğuna değinilir.

Y.4.4.3. Anlaşmazlıkları çözmek için uzlaşi yolları arar.

- Uzlaşi aramada sürecin (ortak dil, iletişim vb.) sonuçtan daha önemli olduğu vurgulanır.
- Uzlaşi sürecinde fikirlerin gerekçe ve kanıtlara dayalı olarak savunulması gereği üzerinde durulur.
- Uzlaşi sürecinde saygı, açık fikirlilik, sabırlı olma, güven, empati, iş birliği vb. önemine vurgu yapılır.

Y.4.4.4. Anlaşmazlık ve uzlaşi durumlarının sonuçlarını örneklerle karşılaştırır.

- Sonuçların karşılaştırılmasında birlikte yaşama kültürü dikkate alınır.
- Anlaşmazlık durumlarında karşılıklı olarak hak ve özgürlüklere saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanır.
- Uzlaşi ile çözülen sorunun, başka bir soruna neden olup olmayacağına değinilir.

Y.4.5. Kurallar

Y.4.5.1. Kural kavramını sorgular.

- Kuralların neden var olduğuna, kim veya kimler tarafından ve nasıl konulduğuna güncel yaşamdan örneklerle değinilir.
- Yazılı ve yazılı olmayan kurallara değinilir.

- Kuralların zaman içerisinde değişebileceği vurgulanır.

Y.4.5.2. Kuralın, özgürlük ve hak arasındaki ilişkiye etkisini değerlendirir.

- Kuralların özgürlükleri ve hakları sınırlandırıp sınırlandırmayacağına değinilir.

Y.4.5.3. Kurallara uymanın toplumsal ahenge ve birlikte yaşamaya olan katkısını değerlendirir.

- Kurallara uyulmadığında ortaya çıkabilecek sorunlara değinilir.
- Kurallara uyulmadığında uygulanacak yaptırımların önemine değinilir.
- Birey, toplum, devlet ilişkisinin kurallarla düzenlendiğine ve bunun hukukun üstünlüğü ile olan ilişkisine değinilir.

Y.4.5.4. Kuralların uygulanmasına katkı sağlar.

- Kurallara uymanın ve uyulmasını takip etmenin yurttaşlık görevi olduğu belirtilir.
- Kurallara uymayanları uyarmanın doğru bir davranış olduğu vurgulanır.

Y.4.6. Birlikte Yaşama

Y.4.6.1. Birlikte yaşamak için bir yurda ihtiyaç olduğunu bilir.

- Yurdun sadece bir mekân olmadığına; yaşayış biçimi, ortak değerler ve kültür ile anlam bulduğuna vurgu yapılır.
- Haymatlos ve mülteci kavramları öğrenci seviyesine uygun şekilde açıklanır.

Y.4.6.2. Birlikte yaşayabilmek için düzenleyici bir kuruma ihtiyaç olduğunu kavrar.

- Kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları ile bunların işlevlerine değinilir.

Y.4.6.3. Devletin yurttaşlarına karşı sorumluluklarını açıklar.

- Kamu kurum ve kuruluşlarının yurttaşların haklarını korumak ve geliştirmek, yurttaşlarına hizmet etmek, onların ihtiyaçlarını ve güvenliğini karşılamak için var olduğuna değinilir.

Y.4.6.4. Yurttaş olmanın sorumluluklarını açıklar.

- Aktif yurttaşlık kavramına örneklerle vurgu yapılır.

- Yurttaş olma sorumluluğu bireylerin konumları (çocuk-yetişkin) ile ilişkilendirilmelidir.
- Yurttaşın hem diğer yurttaşlara hem de devlete karşı sorumluluklarına değinilir.

Y.4.6.5. Birlikte yaşama kültürünün günlük hayattaki yansımalarına örnekler verir.

- Verilen örneklerin saygı, sorumluluk alma, iş birliği ve paylaşım, kararlara katılma, kurallara uyma, diyalog ve iletişimi içermesi sağlanır.

Yukarıda yer alan İHYD dersi kazanımları ve programı incelendiğinde ders içeriğinde haklardan, sorumluluklardan, aktif vatandaşlıktan ve yönetim şekline sıkça bahsedildiği; değerler temasında daha çok açık fikirlilik, adalet, dayanışma, dostluk, duyarlılık, eşitlik, farklılıklara saygı, güven, sabır ve uzlaşma kavramları üzerinde durulduğu görülmektedir. Yazılı ve yazısız kurallar devletin bireye ve bireyin devlete sorumluluğunu gösterecek şekilde detaylandırılmıştır. (Kuş, Altınok, Arık ve İridağ, 2018). 2010 yılında 8. sınıflarda okutulan vatandaşlık dersi programında 38 kazanım yer alırken 2015 yılında 4. sınıflarda okutulmaya başlanan İHYD dersi programında 30 kazanım yer almıştır. 2018 yılı programında ise bir kazanım daha çıkarılarak 29 kazanıma yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte “aktif yurttaşlık” kavramının ilk defa 2018 programında kullanıldığı görülmektedir. 2010 öğretim programında her kazanım için ayrı ayrı etkinlik örneklerine yer verilirken 2015 ve 2018 İHYD programında etkinlik örneklerine yer verilmemiştir (Haçat ve diğerleri, 2018). 2015 programının dikkat çeken bir özelliği de ders kitabının planlamasıdır. Programın uygulanmasında dikkat edilecek hususlar aşağıda belirtilmiştir:

- Dersin işlenişinde her bir kazanım için en az bir masal seçilir.
- Öğretmen, öğretim materyalinde seçilmiş masallara ilave olarak kazanımın daha etkili bir şekilde gerçekleşmesine katkı sağlayacağını düşündüğü başka masallar da kullanabilir.
- Seçilen masal öğrenciler tarafından okunur.
- Masaldan hareketle öğrencilerin çeşitli sorularla ve yönlendirmelerle konuyu tartışmaları, kendi cevaplarını oluşturmaları, kazanım doğrultusunda bir kavrayış ve anlayış geliştirmeleri sağlanır.

–Dersin işlenişinde öğrenciyi merkeze alan aktif öğrenme yöntem ve teknikleri kullanılır.
 –Öğrencilerin konuyu tam olarak kavrayabilmelerini sağlamak için gerekli durumlarda; çocuk hakları sözleşmesi gibi temel belgeler, temel kurallar ve bilgilerle sınırlı olmak üzere, açıklamalar yapılır ve bilgiler öğretmen tarafından öğrencilere doğrudan verilebilir. Bu tür bilgiler için yönlendirme ve gerekli açıklamalar öğretim materyalinde verilir (MEB, 2015b).

Programda açıklandığı üzere ders kitabının bütün ünitelerinde kazanımların sadece masallar ve bunlara ilişkin sorular sorularak ve tartışma tekniği kullanılarak aktarılamaya çalışıldığı görülmektedir. Kazanımların sadece okuma ve soru-cevap etkinlikleriyle kazandırılmaya çalışılması yeterli olmamıştır. Çünkü yapılandırmacı yaklaşımı temele alan kitaplarda bilginin yapılandırılabilmesi için farklı zekâ alanlarına göre çeşitli etkinliklerin planlanması gerekmektedir. Ancak 2015 yılında okutulan bu kitapta sadece masallara yer verilerek daha çok sözel zekaya dönük öğrencilere uygun etkinlikler hazırlanmıştır. Masallar incelendiğinde 4. sınıf öğrenci seviyesine uygun olmayan kelimelerin varlığından söz edilebilir. Toprak ve Demir (2017), Buğday ve Küçüköğlu (2017), İzgar (2017) ve Kaçar ve Kaçar'ın (2016) çalışmaları bu görüşü desteklemektedir. Örneğin “azık, kürk, biçare, yas, dize getirmek, yitirmek, tulpar, dövünmek, göz aydınlığı, toy, bahadır, aksakal, bilge, dörtına, nakış, bazalt, han, manastır, ipek yolu, kervan, tellal, kanım kaynadı, dilini açabilmek, menendi, ak perçemli, bezetmek, lebberan, amber, bezek, mağrur, aruzit, topaz, uygarlık, samur kürk, çıkırık, kervan, heybe” vb. ifadelerin öğrenciler tarafından anlaşılmasının zor olacağı düşünülmektedir. Öğrenmede dil temel araçtır. Çocukların anlamını bilmediği kavramlar hakkında zihinsel süreçler gerçekleştirmesi beklenemez. Toprak ve Demir'in (2017) araştırmasında ders kitabındaki birçok kelimeyle öğrencilerin ilk defa karşılaştığı, ders kitabındaki etkinliklerin öğrencilerin konu ve kavramları öğrenebilmesini kolaylaştıracak nitelikte olmadığı, metinlerin karmaşık ve çok uzun olduğu, konu bitiminde bulunan soru sayısının fazla olduğu ve bütün öğrencilerle konuların tartışılmadığı sonucuna varılmıştır. Aşağıda ders kitabının ilk ünitesinin ilk metninden alınan sorular verilmiştir.

Düşünelim, Tartışalım

1. Sivrisinek neden "Senden daha güçlüsü olur mu bu dünyada? El, ayak sende, kirliliği geziyorsun hem de. Akıl sende, çalışmak sende, yazı sende, kitap sende, bilgi-buluş sende, geriye ne kaldı bende?". demiştir?
2. Timsah bisiklet yapabiliyor mu? Neden?
3. Hangi hayvanın emeklilik ve sağlık sigortası var? Neden?
4. Banka müdürü olmuş bir at tanıyor musun?
5. Tilkiler günde kaç saat ders çalışır? Neden?
6. Kuşlar okula gider mi? Neden?
7. Keçiler kitap yazar mı? Neden?
8. Hayvanlar da cep telefonundan mesaj atar mı? Neden?
9. Bir kedi, iki kere ikinin dört olduğunu bilebilir mi? Neden?
10. Ceylanlar aslanları protesto eder mi ya da alkışlar mı? Neden?
11. Bir koyun, havanın yağmurlu olacağını bilerek önlem alır mı? Neden?
12. Hayvanlar özgür müdür? Neden?
13. Hayvanların gelenek ve görenekleri var mı? Neden?
14. Hayvanlar beste yapar mı? Neden?
15. Hayvanlar devlet kurar mı? Neden?
16. İki sincap birbirine küser mi? Neden?
17. Hayvanlar birbirine şaka yapar mı? Neden?
18. Hayvanlar birbirlerine hoşgörölü davranır mı? Neden?
19. Hayvanlar da kendi aralarında adaleti sağlayabilir mi? Neden?
20. Hayvanlar kendi aralarındaki engellilere nasıl davranıyorlar? Neden?
21. Yukarıda bahsedilenlerin önemli bir kısmı insana ait özelliklerdir. İnsanı insan yapan daha ne gibi özellikler vardır? Bu özelliklerin insanlarda olmaması bir eksiklik midir?

Yukarıda yer alan sorular incelendiğinde bir okuma parçası için fazla olduğu ve ders saati açısından da fazla zaman gerektireceği düşünülmektedir. Ayrıca soruların birbirine benzediği de dikkat çekmektedir.

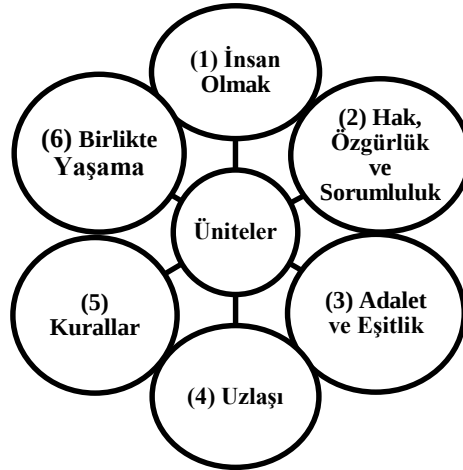
Kitapta yer alan "Meraklı Çocuklar İçin" okuma metinlerinde öğrencilerin kendi kültür ve yaşam biçimlerinden uzak konularla ilgili bilgiler anlatılmıştır. Örneğin "Kalmuk Özerk Cumhuriyeti", "Dağıstan Özerk Cumhuriyeti", "Azerbaycan" gibi kendi kültürlerinden uzak coğrafyalar hakkında anlatımlar yapılmıştır. Bu bölümde de öğretim ilkelerinden "yakından uzağa" ilkesi göz ardı edilerek öğrencilerin dikkatini çekme ihtimali düşük metinlere yer verilmiştir. Çünkü çocuk önce kendi çevresine yakın olandan yola çıkarak öğrenmeye başlar ve daha uzağa doğru ilerler. Kitapta konu ve ünite sonunda değerlendirme etkinliği bulunmadığı da dikkat çekici bir noktadır. Nitekim değerlendirme

bir sonraki kazanıma ışık tutması amacıyla tasarlanır (Izgar, 2017). Ancak bu kitapta öğrenciler tema sonunda öğrenme eksiklerini tespit etme imkânı bulamamıştır.

Çocukların kitapların içeriğinden çabuk etkilenebilecekleri, bunu kendi yaşamlarına aktarabilecekleri ihtimali düşünülerek çocukların okuması için seçilen metinlerin çocuk katılım hakları açısından incelenmesi önemli bir sorumluluktur. İHYD ders kitabında, çocukların kendi düşüncelerini açıkça ifade edebileceğine; başta aile, okul ve toplum olmak üzere kendisini ilgilendiren konularda karar alabileceğine veya bu kararlara katılabileceğine ilişkin ifadelerin çok nadir yer aldığı Buğday ve Küçükoğlu'nun (2017) araştırmasında ortaya çıkmıştır. Kaçar ve Kaçar'ın (2016) araştırma sonuçlarına göre 4. sınıf öğretmenleri İHYD ders kitabı içeriğini %34 oranında “uygun”, %66 oranında “uygun değil” olarak değerlendirmiştir. Uygun bulmamalarının nedeni olarak; etkinliklerin olmamasını, kavramların soyut olmasını, metinlerin uzun olmasını gerekçe olarak göstermişlerdir. Uygun bulan öğretmenler ise; içerikteki masalların çocukların seviyesine uygun ve zevkli olduğunu ancak metin sonundaki soruların çok fazla olduğunu, bu nedenle ders saatinin yetersiz kaldığını belirtmişlerdir. Ancak bu çalışmaların dışında Ulusoy ve Erkuş'un (2016) çalışmasının sonuçları farklı şekilde ortaya çıkmıştır. Bu çalışmaya göre sınıf öğretmenlerinin çoğu öğrencilerin seviyesine uygun hikâye, masal ve etkinlikler sayesinde İHYD ders kitabının yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Sınıf öğretmenlerinin bir kısmı tartışma sorularına yer verilmesi gerektiğini ve etkinlik, bulmaca vb. öğretim elemanlarına daha fazla yer verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. 2015 İHYD ders kitabının en dikkat çeken noktalarından biri 21. yüzyıl insan hakları, yurttaşlık ve demokrasiye ilişkin kavramların Osmanlı ve daha eski zamanlardaki yaşam koşullarından örneklerle anlatılmak istenmesidir. Medeniyetlerin gelişmesiyle birlikte bu kavramların da kendisini daha ileriye taşıdığı düşünülürse 4. sınıf çocuğu için güncel yaşam örneklerinin daha anlamlı olacağı söylenebilir. Öğretim ilkelerinde sıkça yer bulan “yaşama uygunluk” ve “yakından uzağa” kavramlarının bu kitapta göz ardı edilmesi araştırmalardaki olumsuz eleştirilerin kaynağını oluşturmuştur.

2.4.2.10. 2018 Sonrası Vatandaşlık Eğitimi

Vatandaşlık eğitiminin amacı; bireye haklarını, yaşadığı topluma karşı sorumluluklarını, topluma uyum sağlaması için gerekli bütün yeterliliklerin kazandırılmasıdır. Vatandaşlık eğitimi; kişi egemenliğinden halkın egemenliğine geçilmesi, aydınlanma süreciyle birlikte birey kavramının öne çıkması, toplumsallaşma ve ailenin ya da kilisenin yerine okulun geçmesi ile birlikte devletin görevi haline gelmiştir. Günümüzde okullardan bilginin kaynağına ulaşabilen, bu bilgiyi kullanabilen, bilgiyi şartlar dâhilinde tekrar düzenleyebilen ve yaşadığı zamanın gerektirdiği özelliklere sahip, değişime uyum sağlayabilen, öğrenmekten mutluluk duyan bireyler yetiştirmesi beklenmektedir. Aynı zamanda bunlarla birlikte takım çalışmalarına katılabilen, öğrendiklerini başkalarına da öğretebilen, toplum sorunlarına çözümler üretebilen sosyal bireyler olarak da yetişmesi beklenmektedir (Fer & Cırık, 2007). Öğretmenler vatandaşlık eğitiminde, öğrenciler için aktif katılım ortamı oluşturmali, öğrencileri sormaya ve araştırmaya teşvik etmelidir. Öğrencileri yaşantılarından bağımsız olarak eleştirel düşünebilen ve sağlıklı bir düşünce yapısına sahip birey olarak yetiştirmek vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin temel amacı olmalıdır (Kıncal, 2002). Bu temel amaç doğrultusunda İHYD dersi öğretim programında 6 temel ünite belirlenmiştir. Bu üniteler Şekil 2.4.2.10.1.'de gösterilmiştir.

Şekil 2.4.2.10.1. İHYD Dersi Üniteleri

Şekil 2.4.2.10.1.'de yer alan birinci ünite; insan olmanın nitelikleri ve bunun haklarla olan ilişkisi ile çocukla yetişkin arasındaki farklardan yola çıkarak çocuk haklarının üzerinde durmaktadır. İkinci üniteyi insan olmaktan kaynaklanan ve birbiri ile ilişkili üç kavram olan hak, özgürlük ve sorumluluk kavramları oluşturmaktadır. Öğrencilerin bu kavramlar

arasındaki ilişkiyi içselleştirmelerine yönelik kazanımlarla hak, özgürlük ve sorumlulukların kullanıldığı, kısıtlandığı, ihlal edildiği durumlar ile bunların birlikte yaşama kültürüne etkisi değerlendirilmektedir. Üçüncü ünite; hak, özgürlük ve sorumlulukların gerektiği şekilde kullanıldığı veya kullanılmadığı durumlarda ortaya çıkabilecek sonuçları ele alarak adalet ve eşitlik kavramlarını ön plana çıkarmaktadır. Dördüncü ünite; anlaşmazlıkların nedenleri ve sonuçlarını üzerinde durarak bütün anlaşmazlıkların uzlaşa gerektirip gerektirmediğini sorgulamakta ve uzlaşa kavramına vurgu yapmaktadır. Beşinci ünite; kurallar konusunu anlatmaktadır. Kurallar, demokrasinin temel unsurlarından olan “hukukun üstünlüğü”nün belirleyicisidir. Altıncı ünite; yurttaşlık, ortak sahiplik, paylaşım ile devlet ve yurttaş arasındaki ilişki üzerinde durmaktadır. Bu üniteler toplam 29 kazanım içermektedir. İHYD dersinde değerler eğitimi ile beklenen amaçlar Şekil 2.4.2.10.2.’de verilmiştir.

İHYD Dersi Öğretim Programı Amaçları	• İnsani değerleri benimseyen,
	• Hak, özgürlük ve sorumluluk bakımlarından çocuk olmanın ayrıcalıklarını keşfeden,
	• Hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi için sorumluluk üstlenen,
	• İnsan hakları ve demokrasi kültürünün geliştirilmesi için adaleti ve eşitliği gözetken,
	• İş birliğine ve bilgiye dayalı demokratik karar alma süreçlerine katılan,
	• Ortak yaşama ilişkin sorunların çözümünde uzlaşa arayan,
	• Kurallara uyarak hak ve özgürlüklerin korunmasına ve geliştirilmesine destek olan,
	• Aktif yurttaşlığı benimseyen ve buna uygun davranan,
	• Birlikte yaşama koşullarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için sorumluluk üstlenen,
	• Cumhuriyet ve değerlerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanındaki gelişmelere katkısını bilen bireyler yetiştirmek.

Şekil 2.4.2.10.2. İHYD Ders Programının Amaçları

Şekil 2.4.2.10.2.’de görüldüğü üzere İHYD dersinin temel amaçları içerisinde hak, özgürlük, demokrasi, adalet, eşitlik, uzlaşa, aktif yurttaşlık gibi pek çok kavram

bulunmaktadır. Bu amaçlar genel olarak bilgi düzeyinde kalmaması gereken aynı zamanda davranışa da dönüştürülmesi hayati önem taşıyan amaçlardır. Çünkü İHYD dersi kazanımlarına baktığımız zaman bütün maddelerin insanın karakterine yönelik özellikler olduğunu görmekteyiz. Bu kazanımların ünitelere dağılımı Tablo 2.4.2.10.1’de yer almaktadır:

Tablo 2.4.2.10.1. İHYD Dersi Kazanımlarının Ünitelere Dağılımı

Sıra No	Ünite Adı	Kazanım Sayısı
1	İnsan Olmak	4
2	Hak, Özgürlük ve Sorumluluk	7
3	Adalet ve Eşitlik	5
4	Uzlaş	4
5	Kurallar	4
6	Birlikte Yaşama	5
Toplam		29

Tablo 2.4.2.10.1.’e baktığımız zaman İHYD dersinin 6 ünitesinde toplam 29 kazanım olduğu ve kazanım sayılarının ünite bazında genel olarak eşit dağıldığı görülmektedir.

2018 programında 2015’ten farklı olan bir nokta ders kitabı içeriğidir. 2015 yılında masal temelinde ilerleyen kitap değiştirilip diğer ders kitaplarında olduğu gibi hazırlık soruları, konu anlatımı, farklı türde etkinlikler (bulmaca, karikatür, örnek olay vb.), konu sonu etkinliği, tema sonu değerlendirmesi vb. bölümler şeklinde planlanarak güncellenmiştir. Nitekim anlaşılmayan kelimeler barındırsa da 2018 ders kitabı 2015’te okutulan ders kitabına göre daha anlaşılır metinler barındırmaktadır, bu yönüyle öğretmene dersi aktarma aşamasında kolaylık sağladığı düşünülmektedir. Çünkü metinleri eski masal içeriklerinden farklı olarak yaşanan zamana daha yakındır. Böylelikle öğrencilerin konuları anlamlandırması noktasında öğretmenin fazladan çaba sarf etmesi gerekmemektedir.

2.4.3. İHYD Dersi 1998, 2010 ve 2018 Öğretim Programlarının Karşılaştırması

İHYD ders programının zaman içinde pek çok kez değişikliğe uğradığı bilinmektedir. Aşağıda bu değişimlere yönelik tablolar yer almaktadır. Tablo 2.4.3.1.’de dersin program yaklaşımına ilişkin karşılaştırmalar bulunmaktadır.

Tablo 2.4.3.1. 1998, 2010 ve 2018 Öğretim Programlarında Program Yaklaşımı

1998	2010	2018
•Davranışçı yaklaşım •Öğretmen merkezli •Ünite içerikli	•Yapılandırmacı yaklaşım •Öğrenci merkezli •Ünite içerikli	•Yapılandırmacı yaklaşım •Öğrenci merkezli •Ünite içerikli

(MEB, 1998, 2010, 2018)

1998 yılı öğretim programı incelendiğinde programın geleneksel bir bakış açısıyla hazırlanmış olduğu yani öğretmeni merkeze aldığı ve davranışçı yaklaşımı benimsediği görülmektedir. 2010 ve 2018 yılı öğretim programlarında ise 2005 yılından itibaren uygulamaya konulan yapılandırmacı yaklaşımın etkileri görülmektedir. Yaklaşımın felsefesi gereği etkinlikler öğrenci merkezli planlanmaya başlanmıştır. Derslerin üniteler şeklinde planlanması ise üç programda da yer alan benzer bir özelliktir. Programlarda yer alan kazanım sayıları ise Tablo 2.4.3.2.'de verilmiştir.

Tablo 2.4.3.2. 1998, 2010 ve 2018 Öğretim Programlarının Kazanım Boyutu

Sınıf/Yıl	1998	2010	2018
•4. Sınıf	•-	•-	•29
•7. Sınıf	•26	•-	•-
•8. Sınıf	•29	•38	•-

(MEB, 1998, 2010, 2018)

Tablo 2.4.3.2.'ye bakıldığında kazanım sayılarının programlarda sınıf seviyesine göre farklılaştığı görülmektedir. 2018 programıyla benzerliği nedeniyle tabloya dahil edilmeyen 2015 programında derse ilişkin 30 kazanım yer alırken 2018'de "*Adalet ve eşitlikle ilgili olumlu ve olumsuz davranışlara örnekler verir.*" kazanımı çıkarılarak kazanım sayısı 29'a düşürülmüştür. Tablo 2.4.3.3.'te bu kazanımların yer aldığı üniteler yer almaktadır.

Tablo 2.4.3.3. 1998, 2010 ve 2018 Öğretim Programlarının Ünite Boyutu

1998	2010	2018
1. İnsanlığın Ortak Mirası 2. İnsan Hakları 3. Etik ve İnsan Hakları 4. Temel Haklar ve Özgürlükler 5. Devlet, Demokrasi, Anayasa, Vatandaşlık 6. İnsan Haklarının Korunması 7. Milli Güvenlik ve Milli Ş Güç Unsurları 8. İnsan Haklarının Korunmasında Karşılaşılan Sonuçlar	1. Her İnsan Değerlidir 2. Demokrasi Kültürü 3. Hak ve Özgürlüklerimiz 4. Görev ve Sorumluluklarımız	1. İnsan Olmak 2. Hak, Özgürlük ve Sorumluluk 3. Adalet ve Eşitlik 4. Uzlaş 5. Kurallar 6. Birlikte Yaşama

(MEB, 1998, 2010, 2018)

Tablo 2.4.3.3.'te yer alan bilgilere göre 1998 programında 8 ünite bulunmaktadır. Ancak bu ünitelerin ilk dördü 7. sınıflara, son dördü ise 8. sınıflara okutulmaktadır. 2010 yılı programında 4 ünite yer alırken 2018 programında bu sayı 6'ya çıkarılmıştır. 2010 yılında 8. sınıflara 4 üniteyle okutulan dersin 2018'de 4. sınıflara 6 üniteyle okutulması programın dikkat çekici bir özelliğidir. Programların değer boyutu Tablo 2.4.3.4.'te yer almaktadır.

Tablo 2.4.3.4. 1998, 2010 ve 2018 Öğretim Programlarının Değer Boyutu

1998	2010	2018
-	Dayanışma	Sorumluluk
-	Hoşgörü	Sevgi
-	Sorumluluk	Saygı
-	Sevgi	Paylaşma
-	Saygı	Özgürlük
-	Yardımseverlik	Eşitlik
-	Diğerkamlık	Adalet
-	Barış	Dostluk
-	Onur	Sabır
-	Adil olma	Açık fikirlilik
-	Özsaygı	Arkadaşlık
-	Paylaşma	Aile birliğine önem verme
-	Vatanseverlik	Duyarlılık
-	Özgürlük	Güven
-	Uzlaşma	
-	Eşitlik	

-	Farklılıklara saygı duyma
-	Kültürel mirası yaşatmaya duyarlılık
-	Milli, manevi ve evrensel değerlere duyarlı olma

(MEB, 1998, 2010, 2018)

Tablo 2.4.3.4. incelendiğinde 1998 programında değere ilişkin herhangi bir açıklamaya rastlanmamıştır. 2010 yılında ise 19 değer yer alırken tabloya dahil edilmeyen 2015 programında da değer başlığına rastlanmamıştır. 2018 programında ise öğrencilere kazandırılmak istenen 14 değerden bahsedilmiştir. 2010 ve 2018 programlarında ortak olarak yer verilen değerler şunlardır: sorumluluk, sevgi, saygı, paylaşma, özgürlük, eşitlik. Programların beceri boyutuna ise Tablo 2.4.3.5.’te verilmiştir.

Tablo 2.4.3.5. 1998, 2010 ve 2018 Öğretim Programlarının Beceri Boyutu

1998	2010	2018
-	Araştırma	-
-	Eleştirel düşünme	-
-	Yaratıcı düşünme	-
-	İletişim	-
-	Problem çözme	-
-	Bilgi teknolojilerini kullanma	-
-	Girişimcilik	-
-	Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma	-
-	Gözlem yapma	-
-	Değişim ve sürekliliği algılama becerisi	-
-	Sosyal ve kültürel katılım becerisi	-
-	Empati	-
-	Özyönetim	-
-	Kaynakları etkili kullanma	-
-	Sosyal uyum	-
-	Ayrımcılığa duyarlılık	-
-	Birlikte yaşama	-

(MEB, 1998, 2010, 2018)

Programlar incelendiğinde beceri boyutunun yalnızca 2010’da yer aldığı görülmektedir. Ancak beceri başlığından bahsedilmemesine karşın 2018 programında “Yetkinlikler” başlığı altında birtakım becerilerden söz edilmiştir. Programda bu başlığa ilişkin şu ifade yer almaktadır:

“Eğitim sistemimiz yetkinliklerde bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip karakterde bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Öğrencilerin hem ulusal

hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri olan yetkinlikler Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde (TYÇ) belirlenmiştir.”

2018 programında bahsedilen yetkinlikler ise şöyledir: anadilde iletişim, yabancı dillerde iletişim, matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, inisiyatif alma ve girişimcilik, kültürel farkındalık ve ifade.

2.5. İlgili Araştırmalar

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma konusuna dair yapılmış araştırma ve çalışmalara yer verilmiştir.

Literatür incelendiğinde, Türkiye’de farklı araştırmacılar tarafından İHYD dersine ilişkin çok sayıda araştırma yapıldığı görülmektedir. Araştırmanın bu bölümünde İHYD dersinin okullarda hangi branş öğretmeni tarafından ve hangi sınıf seviyesinde verilmesi gerektiğiyle ilgili ve dersin tarihsel süreç içindeki gelişimine ilişkin Türkiye’de yapılmış örnek araştırmalara dair genel bilgiler ortaya konulacaktır. Ayrıca araştırmaların alana katkısıyla ilgili kısa değerlendirmeler yapılacaktır. İHYD dersiyle ilgili araştırmaların genel özelliklerini gösteren sonuçlar Tablo 2.5.1.’de verilmiştir.

Tablo 2.5.1. İlgili Araştırmaların Genel Değerlendirmesi

Araştırma Desenleri	Yüksek Lisans Tezi	Makale	Toplam
Nitel	4	18	22
Nicel	3	2	5
Karma	0	1	1
Toplam	7	21	28

Araştırma kapsamında incelenen 28 araştırmanın 7’sinin yüksek lisans tezi, 21’inin ise makale olduğu görülmektedir. İncelenen çalışmalar arasında doktora tezine rastlanmamıştır. İHYD dersine dair yapılan yüksek lisans tezlerinden 4’ü nitel araştırma yöntemleriyle 3’ü nicel yöntemlerle yürütülmüştür. Karma desenle yürütülen bir yüksek lisans tezine rastlanmamıştır. Makalelerin ise 18 tanesi nitel araştırma yöntemiyle, 2 tanesi nicel araştırma yöntemiyle ve 1 tanesi karma yöntemle yapılmıştır. İncelenen

araştırmaların tümüne baktığımız zaman İHYD dersine dair yapılan araştırmalarda genellikle nitel araştırma yönteminin tercih edildiği göze çarpmaktadır. Bu araştırmaların çalışma grupları ise Tablo 2.5.2.'deki gibidir.

Tablo 2.5.2. İlgili Araştırmaların Çalışma Gruplarına Göre Dağılımı

Çalışma Grupları	f
Sınıf Öğretmenleri	7
Sosyal Bilgiler Öğretmenleri	5
Sınıf ve Sosyal Bilgiler Öğretmenleri	3
7. ve 8. Sınıf Öğrencileri	3
4. Sınıf Öğrencileri	2
8. Sınıf Öğrencileri	2
Akademisyenler ve Öğretmenler	2
8. Sınıf Öğrencileri ve Sosyal Bilgiler Öğretmenleri	1
Farklı Branş Öğretmenleri	1
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Öğrencileri	1
İHYD ders kitapları ve öğretim programları	1
Toplam	28

İHYD dersine dair yapılan araştırmalar incelendiğinde çalışma grubu olarak en fazla sınıf öğretmenlerinin seçildiği görülmüştür. Sınıf öğretmenlerinin yanı sıra sosyal bilgiler öğretmenleri de konuya dair çalışmalarda sıkça seçilmiştir. 2019 eğitim öğretim yılı itibarıyla sosyal bilgiler öğretmenlerinin İHYD dersini okutmamasına karşın geçmişte bu dersi okutmaları çalışma grubu olarak seçilmelerinde etkili olmuştur denebilir. Bununla birlikte 8.sınıf öğrencilerinin dahil olduğu çalışmaların dersin o seviyede okutulduğu zamana denk geldiği görülmektedir. Farklı branş öğretmenleri ise yine dersin 8. sınıfta okutulduğu eğitim öğretim yıllarında dersi okutan öğretmenlerdir. Araştırmalarda ayrıca 4. sınıf öğrencileri, 7. sınıf öğrencileri, akademisyenler, sosyal bilgiler öğretmenliği okuyan öğrenciler ve doküman analizine de yer verilmiştir. Ancak yapılan bu çalışmalar incelendiğinde hem 4. sınıf öğrencileri hem 4. sınıf okutan öğretmenleri hem de akademisyenlerle gerçekleştirilmiş çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla 3 farklı çalışma grubuyla yürütülen, nitel araştırma yöntemiyle tasarlanan ve öğretmenlerle yapılan ses kayıtlarıyla desteklenen bu çalışmanın İHYD dersinin uygulamadaki durumunu birçok yönden saptamak açısından alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmalara dair verilen bu bilgilerin ardından ilgili araştırmalar hakkında özet bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Yılmaz (2006), “İlköğretim 2. Kademe 7. ve 8. Sınıfta Okutulan Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin Öğretimi Ve Öğretiminde Karşılaşılan Güçlükler (Ardahan Örneği)” konulu bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın amacı; Ardahan’daki ilköğretim okullarında görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi (VİHE)” dersinin öğretiminde karşılaştıkları güçlüklerin çözümüne yardımcı bulgular elde etmek, derse giren öğretmenlerin dersle ilgili sorunlarını tespit etmek olarak ifade edilmiştir. Bu araştırmada tarama modeli uygulanmıştır. Araştırmanın evreni Ardahan ilinin Göle ve Hanak ilçelerindeki resmi ilköğretim okullarında çalışan Sosyal Bilgiler öğretmenleridir. Veriler, araştırmacı tarafından hazırlanan anketler sonunda elde edilmiştir. Anketler 46 sorudan oluşmaktadır ve 21 Sosyal Bilgiler öğretmenine uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin; dersin hazırlık, planlama, uygulama ve değerlendirme aşamalarında çeşitli sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu sorunlardan hazırlık ve planlama aşamasında yaşananlardan bazıları şunlardır: Öğretmenler derste materyal eksikliği yaşamaktadır, VİHE dersiyle ilgili uzman kişilerden ve deneyimli öğretmenlerden yardım alamamaktadır, öğretmenler derse hazırlanırken hangi hazırlıkların yapılması gerektiğini bilememektedir, yıl boyunca işlenecek ünite ve konuların fazla olmasından dolayı güçlükler yaşanmaktadır, ders planı yapılırken hangi yöntem ve tekniğin kullanılacağı konusunda bilgi eksikleri mevcuttur. VİHE dersinin öğretiminde yaşanan sorunlardan bazıları ise şunlardır: Öğrencilerin derse karşı dikkatleri çekilememektedir, öğretmenler öğrencileri hedeften haberdar etmemektedir, ders için gerekli materyal sunulmamaktadır, öğrencilerin derse aktif katılımı sağlanamamaktadır, ders boyunca öğrencilerin ilgilerinin sürekliliği sağlanamamaktadır. Bunlar dışında öğrenci etkinliğine dayalı yöntemler/konuya uygun yöntem ve teknikler kullanılmamaktadır, gezi gözlem ve inceleme etkinliklerine yer verilmemektedir, ders kitaplarındaki konular ilgi çekici değildir, derse ayrılan süre yetersizdir, derste kazanılan davranışlar uygulamaya geçirilememektedir.

Yüksel (2006), “İlköğretim Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde Öyküleri Kullanmanın Duyuşsal Özelliklerin Kazandırılmasına Etkisi” başlıklı yüksek lisans tezinde dersin öğretiminde öykü kullanmanın duyuşsal davranış özelliklerini kazandırmaya etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma 2005-2006 öğretim yılında, İstanbul’daki bir ilkokulda 66 kişilik 7. sınıfa devam eden öğrenci grubuyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma ön test - son test ve kontrol gruplu deneme modeli ile

yapılmıştır. Kontrol grubundaki 33 öğrenciyle “Etik ve İnsan Hakları” teması geleneksel yöntemler kullanılarak, deney grubundaki 30 öğrenciyle ise geleneksel yöntemlerle birlikte öyküler de kullanılarak ders işlenmiştir. Etik ve İnsan Hakları ünitesine ilişkin duyuşsal davranışların kazanılma durumunu belirlemek amacıyla kullanılan öyküler araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. VİHE dersine yönelik hazırlanan Tutum Ölçeği, iki gruba da ünitenin işlenmesinden önce ön test, ünitenin işlenmesinden sonra ise son test olarak uygulanmıştır. Ayrıca deney grubuna Öğrenci Görüşleri Anketi de uygulanmıştır. Verilerin çözümlenmesi aşamasında “t” test, frekans, içerik analizi ve yüzde hesaplaması yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğretim aracı olarak VİHE dersinde öykü kullanılması; duyuşsal davranış özelliklerinin kazanılmasını anlamlı derecede artırmış, öğrencilerin hatırlama, farkına varma, hoşlanma, istek duyma, zihninde canlandırabilme bakımından duyuşsal davranış özelliklerinde kendilerini daha yeterli gördüklerini ortaya çıkarmıştır.

Başaran (2007), “İlköğretim Okullarında Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Eğitimi Programının Uygulanışına İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri” konulu bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmanın amacı öğretmenlerin fikirlerini ortaya koyarak programa ilişkin öneriler sunmaktır. Araştırmacı, “İlköğretim okullarında Vatandaşlık ve İnsan Hakları Programının uygulanışına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nedir?” sorusuna yanıt aramaya çalışmıştır. Bu kapsamda tarama modeline göre planlanan araştırmanın katılımcıları amaçlı örneklem yöntemi ile Edirne İli Merkez İlçedeki İlköğretim okullarında çalışan sosyal bilgiler öğretmenleri arasından seçilmiştir ve yarı yapılandırılmış görüşme aracılığıyla veriler elde edilmiştir. Bu veriler betimsel analiz ile analiz edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın alt problemlerine göre bazı temalar oluşturulmuş, bunlar yardımıyla öğretmenlerin konuya ilişkin görüş ve önerileri alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, sosyal bilgiler öğretmenlerinin VİHE programındaki hedefler, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme konularında birtakım problemler yaşadığı ve bu problemlerin çözümüne yönelik bazı önerilerde bulundukları belirlenmiştir. Buna göre öğretmenler; programdaki kazanım sayısının fazla olduğunu, haftalık ders saati sayısının az olduğunu, içeriğin yoğun ve öğrenci yaş seviyesinin üzerinde olduğunu, soyut kavramların fazlaca kullanıldığını, öğretim süreci boyunca ezbere dayalı ders yapıldığını ve ezber yapılmasından dolayı konular özümsemediği için unutulma oranının yüksek olduğunu düşünmektedir.

Keleşoğlu'nun (2008), "Demokrat Yurttaş Niteliklerinin Kazandırılması Açısından 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Programı (2000) İle 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programının (2005) Karşılaştırılması" başlıklı yüksek lisans tezi 2000 ve 2005 yılındaki öğretim programlarını demokrat yurttaş niteliklerinin kazandırılması açısından karşılaştırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada önce demokrat yurttaş niteliklerini belirlemek amacıyla alanyazın taranmıştır. Belirlenen nitelikler listelenmiş ve bunlar hakkında uzmandan görüş alınmıştır. Ortaya çıkan nitelikleri bu programlardan hangisinin kazandırmada daha etkili olduğunu belirleyebilmek adına bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçek, 2005 yılı programının pilot uygulamasının yapıldığı okullardaki 481 öğrenciyle uygulanmıştır. Bu okullardaki 227 kişilik 8. sınıf öğrencisi 2000 yılı programında, 254 kişilik 7. sınıf öğrencisi ise 2005 yılı programında öğrenim görmüştür. Ölçekte yer alan verilerin çözülmesi amacıyla İki Yönlü Anova yöntemi kullanılmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre 2005 yılı programının, 2000 yılı programına göre öğrencilerde demokrat yurttaş nitelikleri oluşturmak açısından daha etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Güven, Tertemiz, Bulut (2009), "Vatandaşlık Ve Vatandaşlık Eğitimine Yönelik Öğretmen Görüşleri" başlıklı bir araştırma yapmışlardır. Araştırma, ilkokul sınıf öğretmenlerinin vatandaşlık ve yurttaşlık eğitimi ile ilgili görüşlerinin neler olduğunu ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu Samsun ili, Bafra İlçesindeki okullarda görevli 30 sınıf öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırmada veri elde etmek için açık uçlu sorulardan oluşan bir anket kullanılmıştır. Araştırmanın sonuç kısmında, öğretmenler ifade ettikleri görüşlerde, hak, hoşgörü, vatan sevgisi, sorumluluk, gelenek görenek, kültür gibi kavramları öncelikli olarak önemli bulmuşlardır.

Baştürk (2011), "İlköğretim 8. Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Konya İli Örneği)" konulu bir araştırma yapmıştır. Bu araştırma, ilköğretim 8. sınıfta 2010-2011 eğitim ve öğretim yılında okutulmaya başlanan Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Öğretim Programı kazanımlarının öğrenciler tarafından benimsenme düzeyini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu amaç kapsamında tarama modeli, araştırmanın veri toplama sürecinde kullanılmıştır. Veri toplama sürecinde detaylı literatür taraması yapılmış ve 8. sınıf VDE dersi öğretim programı incelenmiştir. Daha sonra VDE dersi

öğretim programındaki kazanımlara ilişkin tutum ölçeği hazırlanmış ve bu ölçek ilköğretim 8. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Konya Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilköğretim okullarında 2010-2011 eğitim ve öğretim yılında VDE dersini alan tüm ilköğretim 8. sınıf öğrencileri bu araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Örneklemi ise araştırmaya dahil olan 200 kişilik 8. sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Araştırma bulgularına bakıldığı zaman, kazanımlardan elde edilen maddelerin öğrenciler tarafından yüksek oranda benimsendiği ortaya çıkmıştır. “Birlikte yaşamak için etkili iletişim ve diyalog önemlidir.” maddesi % 91,5 yüzdeyle en yüksek katılıma sahip madde olurken, “Demokrasilerde kişisel hakların kullanımı anayasal güvence altına alınmalıdır.” maddesi % 72,5 yüzdeyle en düşük katılıma sahip madde olmuştur.

Gömleksiz, Akyıldız (2012), “Vatandaşlık Ve Demokrasi Eğitimi Dersi Öğretim Programının Uygulamadaki Etkililiğinin Değerlendirilmesi” konulu bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırma, ilköğretim 8. sınıfta okutulan Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi öğretim programının uygulamadaki etkililiğini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla 40 maddelik Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Öğretim Programı Ölçeği araştırmacılar tarafından geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Giresun, Samsun, Trabzon, Rize, Ordu il ve merkez ilçelerindeki ilköğretim okullarında Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersini okutan öğretmenler araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Bu il ve merkez ilçelerinde VDE dersini okutan ve araştırmacıların ulaşabildiği 465 öğretmen ise örneklemi oluşturmuştur. Veriler, il, mezuniyet, kıdem, cinsiyet ve branş değişkenlerine göre karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Bu analizlerde bağımsız gruplar t testi, aritmetik ortalama, frekans, yüzde, tek yönlü varyans analizi, Mann Whitney, Kruskal-Wallis H, U ve LSD testleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgulara göre, programdaki kazanımların, kapsamın, eğitim durumunun ve değerlendirmenin uygulamada etkili olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda kıdem değişkenine göre program kapsamına ilişkin öğretmen görüşleri arasında istatistiksel anlamda farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır.

Merey, Karatekin, Kuş (2012), “İlköğretimde Vatandaşlık Eğitimi: Karşılaştırmalı Kuramsal Bir Çalışma” konulu bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırma Türkiye ve Amerika’da ilköğretimde okutulan sosyal bilgiler dersinin vatandaşlık eğitimi perspektifinden literatüre dayalı olarak karşılaştırmasını ortaya koymak amacıyla

yapılmıştır. Çalışmanın bulgularında Türkiye’de sosyal bilgiler dersinde, bireysel haklar, demokrasi, görev ve sorumluluklar vb. vatandaşlık konularına daha fazla yer ayrıldığı bununla birlikte vatandaşlık becerilerine fazla yer ayrılmadığı belirlenmiştir. Amerika’da ise sosyal bilgiler dersinde bireysel haklar, demokrasi, görev ve sorumluluklar vb. vatandaşlık konularıyla birlikte ABD ideal demokratik modeli kapsamında hukukla ilintili konular, çok kültürlülük ve vatandaşlık becerilerine de yer verildiği belirlenmiştir.

Özbek, Köksalan (2012), “Öğretmen Adaylarının İlköğretim Okullarındaki Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Uygulamalarına İlişkin Görüşleri” başlıklı bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırma öğretmen adaylarının, ilköğretim okullarındaki eğitim durumlarının ve vatandaşlık ve insan hakları eğitime ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın amacı kapsamında katılımcılara öğretmenlik uygulaması ve okul deneyimine ilişkin aldıkları vatandaşlık ve insan haklarıyla ilgili görüşleri sorulmuştur. Katılımcılara Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi (VİHE) uygulamalarıyla ilgili 9 açık uçlu soru yöneltilmiştir. Bu sorular VİHE etkinliklerinde bulunan hedef, planlama, uygulama, materyal kullanımı, değerlendirme ve iletişim konuları baz alınarak hazırlanmıştır. Araştırmaya Malatya ilinde bulunan İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği anabilim dalından 16 öğrenci katılmıştır. Öğrenciler tesadüfi örnekleme yoluyla seçilmiştir. Araştırma sonucu incelendiğinde; ders planları hedefe uygun yapılmaktadır, öğrenciler hak ve özgürlüklerini kullanamamaktadır, ders kitabı dışında herhangi bir materyal hazırlanmamıştır, okullarda bu dersin içeriğine yönelik materyal eksikliği yaşanmaktadır, dersin işlenme sürecinde diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılmamaktadır, geleneksel ölçme ve değerlendirme metodları olan yazılı yoklama ve sözlü yoklamalar kullanıldığı için öğrencilerin sadece bilgi düzeyleri saptanabilmektedir gibi görüşler ortaya konmuştur. Görüşlerin genel anlamda olumsuz olduğu dikkat çekmektedir.

Er, Ünal, Özmen (2013), “8. Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersinin 4. Sınıfa Alınmasına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Araştırma” konulu bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırma, ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin “Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi” dersinin, ilkokul 4. sınıf öğrencilerine “İnsan Hakları ve Demokrasi” adıyla okutulmaya başlamasına ilişkin öğretmen ve akademisyen görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda doküman incelemesi yapılmıştır. Verilerin analiz aşamasında ise

içerik analizine başvurulmuştur. Araştırma 2012-2013 eğitim öğretim yılında ilkököl ve ortaokullarda sınıf öğretmeni veya sosyal bilgiler öğretmeni olarak görev yapan 35 kişi ile üniversitelerin bu bölümlerinde öğretim üyesi olarak görev yapan 35 kişinin katılımı ile yapılmıştır. Araştırmanın verileri toplama aşamasında yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Bu form araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Araştırma sonucunda katılımcıların bazıları VDE dersinin 8. sınıftan 4. sınıfa alınmasına olumlu bakarken bazıları da olumsuz yönde fikir sunmuştur. Bununla birlikte katılımcıların çoğu VDE dersinin ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıfta okutulmasının daha doğru olacağını ve demokratik değerleri, becerileri ön planda tutan bir bakış açısıyla hazırlanması gerektiğini de sözlerine eklemişlerdir.

Kondu, Sakar (2013) “Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Niçin Verilir?” sorusunu temele alan bir araştırma yapmışlardır. Araştırmanın amacı; vatandaşlık ve demokrasi eğitime neden ihtiyaç duyulduğunun belirlenmesinin istenmesidir. Bu amaç doğrultusunda Burdur il merkezindeki 15 ilköğretim okulunda görev yapan 15 sosyal bilgiler öğretmeniyle görüşülmüştür ve bu görüşmeler kaydedilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre öğretmenler vatandaşlık ve demokrasi eğitime neden ihtiyaç duyulduğuna dair şunları ifade etmiştir: Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı yurttaşlar yetiştirme, ülkesine ve milli değerlerine bağlılık bilinci geliştirme, toplumsal bilincin kazandırılması, demokrasi bilincinin geliştirilmesi, hak ve sorumlulukların farkındalığının kazandırılması, fikirlere saygı duyma bilincinin kazandırılması.

Bağlı (2013), ”Ara-Disiplin Olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi: İlköğretim Öğrencilerinin İnsan Haklarına İlişkin Görüşleri” isimli bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu araştırma, ilköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin insan hakları kavramlaştırmaları, dersler ve ders kitapları bağlamında insan hakları ve vatandaşlık konularını algılama şekilleri ve insan hakları sorunlarına yönelik görüşleri ve çözüm önerilerinin ortaya çıkarılması amacıyla yapılmıştır. Araştırma sonunda, öğrencilerin Türkiye’deki ve dünyadaki insan hakları sorunlarından haberdar oldukları ve insan haklarıyla ilgili bazı bilgileri öğrendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Fakat öğrenciler farkında oldukları bu sorunların çözümüne ilişkin umutlu değildir. Bu sonuçtan yola çıkılarak insan hakları eğitiminin işlevini tam anlamıyla gerçekleştiremediği ve öğrencilerde bütünleştirilmiş bir insan

hakları algısını ortaya çıkaramadığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla ara-disiplin olarak bu dersin amacına ulaşamadığı belirtilmiştir.

Keleş, Tonga (2014), “Öğrencilerin Vatandaşlık Bilincini Etkileyen Faktörlere İlişkin Öğretmen Görüşleri” başlıklı araştırmalarının amacını, öğrencilerde vatandaşlık bilincini etkileyen faktörlere ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirmesini ortaya koymak olarak belirlemişlerdir. Çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Veriler lisansüstü eğitim gören ve devlet okullarında çalışan 11 öğretmen katılımcıdan toplanmıştır. Araştırma sonucuna göre öğretmenlerin büyük kısmı sosyal bilgiler dersinde geçen vatandaşlık ve insan hakları konularına yönelik kavramlara öğrencilerin ilgi gösterdiklerini belirtmiştir. Konuların günlük hayatla ilişkisi olması durumunda özellikle ilgilerinin çok daha arttığını, ailelerin ise vatandaşlık eğitimi konularında ilgisiz ve yetersiz kaldığını ifade etmişlerdir. Ayrıca özellikle sınav sisteminin (SBS) insan hakları ve vatandaşlık eğitimi bakımından büyük bir engel olduğunu, velilerin ve okul idarelerinin öğrencilerin netlerini yükseltmeleri için kendilerine baskı yaptıklarını söylemişlerdir. Bu nedenle sınav konuları kapsamında bulunmayan bu derse yeteri kadar önem verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Sağlam, Hayal (2015), “Sınıf Öğretmenlerinin İnsan Hakları ve Demokrasi Dersinin İlkokul 4. Sınıfta Yer Almasına İlişkin Görüşleri” konulu bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırmanın amacı sınıf öğretmenlerinin İHYD dersinin ilköğretim 4. sınıfta okutulmasına ilişkin görüşlerini belirlemektir. Araştırmanın çalışma grubu 2013-2014 eğitim öğretim yılında Sakarya ilinde görev yapmakta olan 23 sınıf öğretmeni oluşmuştur. Bu öğretmenlerin 14’ü kadın, 9’u erkektir. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden olgu bilim deseni kapsamında yürütülmüştür. Araştırmanın veri toplama aşamasında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Öğretmenlerinden elde edilen bu veriler içerik analiziyle çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda sınıf öğretmenlerinin, İHYD dersi kazanımlarının sosyal bilgiler dersi içerisinde verilmesini daha doğru buldukları görülmüştür. Öğretmenlerinin % 75’inden fazlası bu iki dersin bütünleştirilmesini, % 25’inden azı ise bütünleştirilmemesini istemiştir.

Ulusoy, Erkuş (2016), “İlkokul 4. Sınıfta “İnsan Hakları, Yurttaşlık Ve Demokrasi” Dersinin Okutulmasına İlişkin Sınıf Ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşlerinin İncelenmesi” konulu bir araştırma yapmışlardır. Araştırma ilköğretim 4. sınıfta okutulan

İHYD dersine ilişkin sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin görüşlerini saptamak amacıyla yürütülmüştür. Araştırmada karma yöntem kullanılmıştır, karma yöntemde nitel ve nicel veriler birlikte analiz edilmektedir. Veriler 15 maddeden oluşan anket ve 11 maddeden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır, bu veri toplama araçları araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Veriler, 2015-2016 eğitim öğretim yılında İstanbul ve Erzurum’da görev yapan 120 kişilik 4. sınıf öğretmeninden anket aracılığıyla; 20 kişilik 4. sınıf ve 10 sosyal bilgiler öğretmeninden ise yarı yapılandırılmış görüşme formuyla elde edilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler genel anlamda İHYD dersinin 4. sınıf düzeyinde okutulmasına doğru bulurken bir kısım öğretmen konuların soyut olmasından dolayı dersin öğretimi ve öğrencilerin konuları içselleştirmeleri sürecinde problemler yaşanabileceği görüşünü ifade etmiştir. Araştırmanın sonunda öneri olarak dersin soyut kavramlar içermesi nedeniyle 5. sınıfta okutulmasının uygun olacağı ve kitaptaki etkinliklerin öğrenci yaş seviyesine göre farklılaştırılması gerektiği ifade edilmiştir.

Kaçar, Kaçar (2016), “İlkokul Dördüncü Sınıf Öğretmenlerinin Dördüncü Sınıf İnsan Hakları Yurttaşlık Ve Demokrasi Dersine İlişkin Görüşleri” konulu bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırmada ilk defa 4. sınıfta okutulan İHYD dersinin, dersi ilk defa okutacak olan 4. sınıf öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu amaç kapsamında 5 kişisel ve 5 açık uçlu sorunun bulunduğu görüşme formu 39 ilde bulunan toplam 77 kişiden oluşan 4. sınıf öğretmenine internet aracılığıyla form oluşturularak, e-postayla gönderilmiştir. Araştırmada durum çalışma deseni kullanılmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların %52’si İHYD dersinin 4. sınıf öğretim programında yer almasını olumsuz değerlendirirken %48’i olumlu yönde değerlendirme yapmıştır. Aynı zamanda katılımcıların %89’u İHYD dersinin öğretiminde güçlüklerle karşılaştığını, %11’i ise herhangi bir güçlükle karşılaşmadığını belirtmiştir. Ders kitabının değerlendirilmesi noktasında ise katılımcıların %66’sı kitabın içeriğini uygun bulmamıştır buna karşılık %34’ü içeriği uygun bulmuştur.

Gürel (2016), “Sınıf ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İlkokul 4. Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersine Yönelik Görüşlerinin Karşılıklı Olarak İncelenmesi” konulu bir araştırma yapmıştır. Bu araştırma sınıf öğretmenlerinin ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilkokul 4. sınıfta okutulmaya başlanan İHYD dersine ilişkin görüşlerinin

karşılıklı bir biçimde incelenmesi amacıyla planlanmıştır. Olgu bilim deseninin kullanıldığı araştırma nitel araştırma yöntemleriyle uygulanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu Bartın il merkezindeki devlet okullarında ve özel okullarda hizmet veren toplam 10 öğretmenlerden oluşmaktadır. Bu öğretmenler amaçlı örneklem yöntemiyle seçilmiştir. Araştırmanın verileri, yarı yapılandırılmış görüşmelerle toplanmıştır. İçerik analizi yöntemi ise verilerin analizi aşamasında kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre, öğretmenler vatandaşlık eğitimini; bilgili, iyi ve değer sahibi yurttaşların yetiştirilmesi maksadıyla verilen bir eğitim olarak tanımlamıştır. Türkiye’de verilen yurttaşlık eğitimine ise kesinlikle ihtiyaç olduğu fakat verimli bir eğitimin uygulanmadığı öğretmenler tarafından ifade edilmiştir. Kendini yurttaşlık eğitimi bakımından yeterli görmede ise sosyal bilgiler öğretmenlerinin bir kısmının, sınıf öğretmenlerinin ise birçoğunun kendisini yeterli görmediği sonucu ortaya çıkmıştır.

Ersoy (2016), “Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersine İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenleri ve Öğrencilerinin Algısı” başlıklı bir araştırma yapmıştır. Bu araştırma, sosyal bilgiler öğretmenleri ve öğrencilerin Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersine yönelik algılarını ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın veri toplama sürecinde 10 sosyal bilgiler öğretmeni ve 15 sekizinci sınıf öğrencisi katılımcı olarak sürece dâhil olmuştur. Araştırma sonucunda, VDE dersinin ilköğretim öğretim programında yeteri kadar bulunmadığı, öğrencilere vatandaşlık yeterliklerinin kazandırılması noktasında ders içeriğinin yetersiz olduğu, derse genel anlamda gereken önemin verilmediği, öğrenci ve öğretmenlerin VDE dersine ilişkin memnuniyet düzeyinin ise düşük olduğu saptanmıştır.

Balbağ, Bayır, Ersoy (2017), “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersini Öğretmenler ve Öğrenciler Nasıl Algılıyor?” sorusunu temele alan bir araştırma yapmışlardır. Araştırma İHYD dersine ilişkin öğrenci ve öğretmenlerin deneyim ve algılarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma Eskişehir il merkezindeki alt, orta ve üst sosyoekonomik düzeydeki öğrencilerin devam ettiği üç ilkokulda 8 öğretmen ve 20 öğrenci ile yapılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin dersi; öykülere dayalı bir öğretim şekli olması nedeniyle Türkçe dersi gibi algıladıkları, geleneksel değerlendirme yöntemlerinin öğrencilerin demokratik değer kazanımlarını ölçmede yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, öğretmenler bu dersi öğrenci seviyesine göre işleme konusunda

sorun yaşadıklarını, öğrencilerin birçok konuyu algılamakta zorlandıklarını ve İHYD dersinde kendilerini yetersiz gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu konuyla ilgili eğitime ihtiyaç duyduklarını da belirtmişlerdir.

Haçat, Demir (2017), ‘‘İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersine İlişkin Görüşleri’’ konulu bir araştırma yapmışlardır. Araştırmanın amacı 4. öğrencilerinin İHYD dersinin ‘‘İnsan olmak’’, ‘‘Hak, özgürlük ve sorumluluk’’ ve ‘‘Adalet ve eşitlik’’ ünitelerindeki konular hakkındaki görüşlerini belirlemek şeklinde ifade edilmiştir. Araştırmacı nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışma desenini kullanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu on sekiz dördüncü sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Verilerin elde edilmesi, açık uçlu görüşme formu sağlanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda öğrenciler İHYD dersiyle karşılaştıktan sonra derse ilişkin görüşlerinde değişiklikler olduğunu ve soyut olan kavramları somutlaştırabildiklerini ifade etmişlerdir. Öğrenciler ders kitabının daha etkili olabileceğini ancak yine de ders hakkındaki düşüncelerinin olumlu olduğunu da belirtmişlerdir. Veriler ışığında araştırmacı, adalet ve eşitlik gibi kavramların öğrenciler tarafından ayırt edilmesinin zor olduğunu, bilgilerin tanımını yapmak yerine örneklerle somutlaştırarak içselleştirebildiklerini görmüştür. Araştırmacı, bu sonuçlardan hareketle öğrenciler tarafından insan hakları eğitiminin amacına ulaştığı sonucuna varmıştır.

Toprak, Demir (2017), ‘‘İlkokul 4. Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık Ve Demokrasi Dersinde Yaşanan Sorunların Sınıf Öğretmenleri Tarafından Değerlendirilmesi’’ başlıklı bir çalışma yapmışlardır. Araştırma, ilkokul 4. sınıfta okutulan İHYD dersinde sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşlerini saptayarak bu öğretmenlerin İHYD dersine ilişkin önerilerini ortaya çıkarmak amacıyla planlanmıştır. Çalışmada durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcıları Sivas ilinde hizmet veren ve 4. sınıf öğretmeni olan 10 öğretmenden oluşmuştur. Bu katılımcılar maksimum çeşitlilik örneklem yöntemi ile belirlenmiştir. Veri toplama sürecinde araştırmacı sorularına yanıt aramak için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanmıştır. Araştırma sonunda 4. sınıfta okuyan öğrencilerin yaş seviyesi dikkate alındığında İHYD dersinin bu seviyede okutulmasının öğrencilere yararlı olacağı ortaya çıkmıştır. Ancak İHYD dersi öğretim programı kazanımlarının ve ders kitabı içeriğinin öğrencilerin bulunduğu bilişsel

somut işlemler döneminden dolayı sadeleştirmeler yapılarak verilmesi gerektiği sonucuna da ulaşılmıştır. Öğretmenlerin, kazanımlar ve haftalık ders saati arasında uyum olması sağlanırsa derste yaşanan bu zorlukların aşılabileceği yönünde birtakım önerileri olduğu da görülmüştür.

Şimşek, Tıkman, Yıldırım, Şentürk (2017), “Sosyal Bilgiler ve Sınıf Eğitimi Öğretmen Adaylarının Gözünden Vatandaşlık Eğitimi: Nitel Bir Çalışma” konulu bir çalışma yapmışlardır. Çalışmanın amacı sınıf ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi hakkındaki görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Bu araştırmanın çalışma grubu; 40 sınıf öğretmeni ve 35 sosyal bilgiler öğretmeni adayı olmak üzere toplam 75 öğretmen adayından oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak ise yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analizi içerik analizi yoluyla yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda öğretmen adaylarının vatandaşlık dersine ilişkin konularda çoğunlukla kendilerini yetersiz gördükleri ortaya çıkmıştır. Kendisini yetersiz gören öğretmen adaylarının çoğunluğu bu yetersizliklerinin nedeni olarak vatandaşlık haklarını ve hukuk kurallarını bilmemelerini, bilgi eksiklikleri olduğunu, gördükleri eğitimden verim alamamalarını ve gördükleri vatandaşlık eğitiminin günlük yaşamla ilişkilendirememelerini ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte öğretmen adaylarının birçoğu eğitim hayatları süresince aldıkları vatandaşlık eğitiminin yeterli olmadığını da belirtmişlerdir.

Haçat, Önlen, Tatan, Demir (2018), “İnsan Hakları, Yurttaşlık Ve Demokrasi Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırmalı Analizi (1998, 2010, 2015, 2018)” konulu bir çalışma yapmışlardır. Bu araştırma 1998-2018 yılları arasında okutulan İHYD dersi öğretim programlarının karşılaştırılması amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda eğitim programlarının temel unsurları olan kazanım, içerik, eğitim durumları ile ölçme-değerlendirme boyutları açısından benzerlik ve farklılıklar ortaya konmuştur. Bu amaç doğrultusunda araştırmada doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırmanın sonunda, 1998 yılında uygulanan öğretim programının daha çok yerel perspektiften hak ve sorumlulukları bilen yurttaşlar yetiştirmeyi amaçladığı görülmüştür. 2010 yılında ve sonraki yıllarda uygulanan öğretim programları ise yerel unsurlardan sıyrılıp evrenselliğe geçiş sürecini başlatmıştır. Bu programlar demokratik kişi hak ve özgürlükleri temelinde,

farklılıklara saygılı, aktif, çok kültürlü, katılımcı ve etkin dünya vatandaşı yetiştirmeyi hedeflemiştir.

Aslan, Aybek (2018), “Sınıf Öğretmenlerinin İlkokul 4. Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi” konulu bir araştırma yapmışlardır. Araştırmanın amacı, ilkokul 4. sınıfta okutulan İHYD dersi öğretim programına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Araştırmada bu amaca uygun olarak fenomenoloji deseni tercih edilmiştir. Katılımcılar, Elazığ ilinde 2015-2016 eğitim-öğretim yılında hizmet veren 10 sınıf öğretmeninden oluşturmaktadır. Araştırma için ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Toplanan bu veriler betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonunda, sınıf öğretmenleri İHYD dersi aracılığıyla öğrencilerin sahip oldukları haklarla ilgili bilgi edindiklerini, toplumsal görevlerinin neler olduğunu öğrendiklerini, demokrasinin tanımını keşfettiklerini ve bunun yanında bazı değerleri de benimsediklerini belirtmiştir. Öğretmenlere göre kazanımlar öğrencilerin düzeyine uygundur, etkinlikler öğrenci merkezlidir ancak içerik çok iyi düzenlenmemiştir ve ölçme-değerlendirme süreciyle ilgili yeterli bilgi verilmemiştir. Ayrıca öğretmenlerin bir kısmı İHYD dersinin 4. sınıf öğrencilerine uygun olduğunu belirtirken bir kısmı ise uygun olmadığını belirtmiştir. Başka bir eleştiri olarak öğretmen kılavuz kitabının ve öğrenci çalışma kitabının olmamasından dolayı derste zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Merey, İşler (2018), “Öğretmenlerin İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutumları” başlıklı bir araştırma yapmışlardır. Araştırmanın amacı, Van ilinde görev yapan çeşitli okul ve kademelerdeki öğretmenlerin insan hakları eğitimine ilişkin tutumlarını, çeşitli değişkenler perspektifinden araştırmak ve öğretmenlerin insan hakları eğitimine ilişkin tutum düzeylerini saptamaktır. Araştırmanın çalışma grubu, Van ilinin merkez ilçelerinde 2015-2016 eğitim öğretim yılında görev yapan 431 öğretmenden oluşturmuştur. Araştırma tarama modelinde planlanmıştır. Verilerin elde edilmesinde Karaman-Kepenekçi (1999) tarafından geliştirilen İnsan Hakları Eğitimi Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Çalışma sonunda branş, yaş, cinsiyet, mezun olunan okul türü, bu mesleği severek veya sevmeyerek seçme değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Fakat öğretmen tutumları görev yapılan okul türüne göre değişiklik

göstermiştir. Araştırma sonuçları genel olarak incelendiğinde öğretmenlerin insan hakları eğitimine yönelik tutumlarının olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Eker, İnce, Sağlam (2018), “İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Ders Kitabının Okunabilirlik ve Yaş Düzeyine Uygunluk Açılarından Değerlendirilmesi” konulu bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırma ilkokul 4. sınıf İHYD ders kitabının okunabilirlik ve yaş düzeyine uygunluk açılarından değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma kapsamında 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda okutulan ilkokul 4. sınıf İHYD ders kitabı incelenmiştir. Öncelikle her üniteden 100 kelimelik bilgi metinleri tesadüfi olarak seçilmiş ardından okunabilirlikleri Flesch-Kincaid Formülü, Gunning Fog Index ve Ateşman tarafından Türkçe için geliştirilen formüllerle hesaplanmıştır. Bu araştırma sonunda; 4. sınıfta okutulan İHYD ders kitabındaki didaktik metinlerin Flesch-Kincaid formülüne göre bakıldığında çok zor olduğu ve okunabilirlik yaşının ise 25 ve üstü olduğu belirlenmiştir. Gunning Fog Index formülüyle bakıldığında ise okunabilirlik seviyesi bakımından zor olduğu, Ateşman formülüyle bakıldığında ilk metnin çok zor; iki ve dördüncü metinlerin orta zorlukta; üç, beş ve altıncı metinlerin ise zor olduğu ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak ders kitabında yer alan didaktik metinlerin tümünün Felsch-Kincaid, Gunning Fog Index ve Ateşman formülleriyle değerlendirilmesi yapıldığında metinlerin öğrenci seviyesine göre zor olduğu belirlenmiştir.

Purcu (2019), “İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programının Öğelerine İlişkin Öğretmen Görüşleri ile Öz-Yeterlik İnançları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezinde 2015 yılından itibaren ilkokul dördüncü sınıfta okutulmaya başlanan İHYD ders programını öğretmenlerin değerlendirmesini ve bu değerlendirmelerle öz-yeterlik inançları arasındaki ilişkinin incelenmesini amaçlamıştır. Araştırmacı tekil ve ilişkisel tarama modellerini kullanmıştır. Araştırmanın evrenini İstanbul’da MEB’e bağlı okullarda çalışan sınıf öğretmenleri oluşturmaktayken, örneklemi evrenden basit seçkisiz örneklem yoluyla seçilen 205 sınıf öğretmeni oluşturmuştur. Öğretmenlerin öz-yeterlik inançlarını ortaya koymak için Purcu ve Berk (2019)’in geliştirdiği ‘İHYD Dersi Öz-yeterlik İnancı Ölçeği’nden, İHYD ders programının değerlendirilmesi için yine araştırmacının geliştirdiği veri toplama aracından yararlanılmıştır. Ders programının verilerini analiz etmek için frekans, aritmetik

ortalama, yüzde ve standart sapma hesaplanmıştır. Öz-yeterlik İnancı Ölçeği' verilerini analizi etmek ise ANOVA testi, t-testi, çoklu karşılaştırma (LCD) ve Pearson Çarpım Momentler Korelasyonu kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre sınıf öğretmenlerinin İHYD dersine ilişkin öz-yeterlik inançları yüksek düzeydedir. Sınıf öğretmenleri dersin içeriğiyle ilgili konularda kendilerini öğrencilere model olabilecek yeterlilikte görürken, derse ilişkin proje ortaya koymak konusunda kendilerini yetersiz görmüşlerdir. Öğretmenlerin İHYD programının içerik, kazanımlar, öğretme-öğrenme süreci ve ölçme değerlendirme boyutlarına ilişkin görüşleri genel olarak olumludur. Bununla birlikte kazanımların ve derste geçen kavramların soyut olduğu, kavramların öğrenci seviyesinin üstünde olduğu, Mustafa Kemal Atatürk ve kültürel değerlerimizin ders içeriğinde daha çok yer alması gerektiği, değerlendirme aşamasında alternatif araçların da kullanılması gerektiği sonuçları elde edilmiştir. Analizlerin ortaya koyduğu bulgulara göre özyeterlik inançları ile programın standartlara uygunluğuna dair görüşler arasında pozitif yönde bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Hastürk (2019), "Sosyal Bilgiler Öğretimi Uzmanları ve Öğretmenlerinin Gözünden "İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi" Dersine Bakmak: Bu Dersi Kim Vermeli?" başlıklı yüksek lisans tezinde 8. sınıfta verilen vatandaşlık eğitiminin 4. sınıfa alınmasına yönelik Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile akademisyenlerin görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma nitel yöntemlerden durum çalışmasına göre planlanmıştır. Çalışma grubu 2018-2019 eğitim öğretim yılında İstanbul'da görev yapan 26 Sosyal Bilgiler öğretmeni ve Türkiye'deki 10 devlet üniversitesinin eğitim fakültelerinde çalışan 14 akademisyenden oluşmuştur. Veri toplama aracı açık uçlu anket sorularından oluşmuştur. Öğretmenlere 7 soru, akademisyenlere 3 soru yöneltilmiştir. Bu anketlerle ortaya çıkan bulgular içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda İHYD dersinin 8. sınıftan kaldırılıp 4. sınıfa alınmasına, akademisyen ve öğretmenlerin olumsuz baktıkları tespit edilmiştir. İHYD dersi soyut kavramlar ve değerler içeren bir ders olmasından dolayı 4. sınıf yerine üst sınıflardaki öğrencilere okutulması gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır. Bu dersi okutmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık eğitimine ilişkin eğitimleri olmasından dolayı daha yetkin olacakları da ortaya çıkan başka bir bulgudur.

Tüm bu araştırmalar incelendiğinde literatürde hem öğrenci hem öğretmen hem de akademisyenlerin görüşlerinin incelendiğı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmamızın İHYD dersinin okutulduğu seviyeye ilişkin birçok farklı bakış açısı ortaya çıkarması sebebiyle alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada, 4. sınıf öğrencilerinin İHYD dersine karşı tutum ve fikirlerini, sınıf öğretmenleri ile akademisyenlerin İHYD dersinin 4. sınıfta okutulmasına ilişkin görüşlerini belirleme amacına uygun olarak nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırma; laboratuvardan farklı olarak, araştırmacının gerçek dünyadaki gözlem ve görüşmelerinin sonuçlarıyla ortaya çıkar (Patton, 2014: 11). Nitel bir araştırmanın, nicel bir desenin vurguladığı '*miktar*' kavramındansa '*kalite*' kavramına odaklandığı ve olgu bilim, yorum bilim gibi birçok farklı disiplinin fikrinden etkilenen dinamik bir yapıda olduğu, sadece tek bir yöntem bilim ya da tek bir disipline indirgenemeyeceği söylenebilir (Merriam, 1988).

Araştırmada desen olarak ise durum çalışması deseni tercih edilmiştir. Durum çalışması, bütünsel bir yaklaşımla bir durumla ilgili faktörlere, bu faktörlerin durumu nasıl etkilediğine ve bu durumdan nasıl etkilendiğine odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bununla birlikte durum çalışması; olgu ve içerik arasındaki sınırların kesin çizgilerle belirgin olmadığı ve birçok veri kaynağının veya kanıtın var olduğu durumlarda kullanılan bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu araştırmada İHYD dersinin hangi seviyede okutulması gerektiğine dair öğretmen ve akademisyen görüşleri ile 4. sınıf öğrencilerinin dersle ilgili tutumları bütüncül olarak incelenmiştir. Araştırmacı aynı zamanda uygulayıcı olduğundan anketlerin uygulanma aşaması ve analizi araştırmacı için daha verimli sonuçlanmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırma kolay ulaşılabilir örneklem seçilerek yapılmıştır. Kolay ulaşılabilir örnekleme; hazırda mevcut olan, ulaşılması hızlı ve kolay olan ögelere dayanır. Nitel araştırmalarda en çok kullanılan örneklem çeşididir (Patton, 2005). Çalışma grubu, İstanbul ili, Sancaktepe ilçesindeki bir devlet okulunda 2018-2019 eğitim öğretim yılı ikinci döneminde 4. sınıfa devam eden 27 kişilik öğrenci grubu, farklı kurumlarda 4. sınıf öğretmeni olarak görev yapan 25 sınıf öğretmeni ve 4 akademisyenden oluşmaktadır.

Öğretmenlerin 4'ü erkek 21'i kadın ve mesleki kıdemleri 8 ay ile 35 yıl arasında değişmektedir. 1 öğretmenin görüşleri anlaşılamadığı için verilerin çözümlenmesi sırasında dikkate alınmamıştır. Öğretmenlere dair veriler 24 öğretmen üzerinden değerlendirilmiştir. Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğüne ilişkin bir kural bulunmamaktadır ve araştırmanın geçerliği, anlamlılığı ulaşılan bilginin zenginliğine bağlıdır (Patton, 2014). Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan sınıf öğretmenlerine dair cinsiyet bilgisi tablo 3.1.1.'de verilmiştir.

Tablo 3.1.1. Sınıf Öğretmenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı (n=24)

Cinsiyet	f
Kadın	21
Erkek	3
Toplam	24

Araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyetlere göre dağılımına bakıldığında yüksek oranda kadın öğretmene ulaşıldığı görülmektedir. Bu durumun sınıf öğretmenlerinin nicel olarak daha çok kadın olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Öğretmenlerin mesleki kıdemleri Tablo 3.1.2.'de verilmiştir.

Tablo 3.1.2. Sınıf Öğretmenlerinin Mesleki Kıdeme Dağılımı (n=24)

Mesleki Kıdem	f
1-5 yıl	6
6-10 yıl	7
11-15 yıl	9
15 yıl +	2
Toplam	24

Tablo 3.1.2.'ye bakıldığında öğretmenlerin kıdemleri arasında genel anlamda belirgin farklar yoktur. İstisna olarak 2 öğretmenin kıdemi diğer öğretmenlerden fazladır. Akademisyenlere ilişkin demografik özellikler Tablo 3.1.3.'te yer almaktadır.

Tablo 3.1.3. Akademisyenlerin Demografik Özellikleri (n=4)

Demografik Özellikler		f
Cinsiyet	Kadın	1
	Erkek	3
Mesleki Kıdem	0-20 yıl	2
	20 yıl +	2

Unvan	Prof. Dr.	1
	Dr.	1
	Arş. Görevlisi	1
	Öğrt. Görevlisi	1

Tablo 3.1.3.'te araştırmanın çalışma grubunda yer alan akademisyenlerin demografik özellikleri yer almaktadır. Araştırmada birbirinden farklı dört unvan düzeyinde akademisyene ulaşılmıştır. Farklı unvanlara sahip akademisyenlerin araştırmaya katılmış olmasının fikir çeşitliliği sağladığı düşünülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama aşamasında öğrencilerin İHYD dersine ilişkin algılarını belirlemek, öğretmenlerin İHYD dersiyle ilgili düşüncelerini öğrenmek, olumlu gördükleri durumları ve bu derste yaşadıkları sorunları belirlemek ve akademisyenlerin İHYD dersinin programdaki yerine dair fikirlerini öğrenmek üzere açık uçlu sorulardan oluşan anket formu kullanılmıştır. Öncelikli olarak literatür ve konuyla alakalı yapılan çalışmalar incelenmiş ve araştırmada kullanılmak üzere sorular hazırlanmıştır. Açık uçlu sorulardan oluşan anket formlarını kullanmaktaki amaç; öğrencilerin, öğretmenlerin ve akademisyenlerin düşüncelerini derinlemesine bir şekilde ortaya çıkarmaktır. Aynı zamanda 4 öğretmenle ses kaydı aracılığıyla bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerle ses kaydı aracılığıyla çalışılmasının nedeni, bu uygulamanın Covid-19 pandemi dönemine denk gelmesi sebebiyle tedbir alma gereği duymaktır. Anket formlarında 5 öğrenci sorusu, 6 öğretmen sorusu ile 3 akademisyen sorusu bulunmaktadır. Ses kaydı yapılan öğretmenlere 4 soru yöneltilmiştir. Veri toplama araçları araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Veri toplama araçlarının geliştirilme sürecinde 2018-2019 yılında MEB tarafından basılmış olan İHYD ders kitabı, İHYD ders programı ve konu hakkındaki alan yazın taraması sonucu ulaşılan araştırmalardan yararlanılmıştır. Veri toplama araçlarının taslağı 4 uzman (1 Sosyal Bilgiler öğretmeni, 1 sınıf öğretmeni ve 2 öğretim üyesi) tarafından incelenmiş, uzmanlardan alınan görüşler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmış ve anket formları son halini almıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla 4. sınıf öğrencilerinin İHYD dersine karşı bakış açılarını saptamak için hazırlanan anket formu araştırmacı tarafından, öğrencilerin kendi sınıfında ve 1 ders saatinde uygulanmıştır. Öğrencilerin fikirlerini objektif bir biçimde yazabilmeleri için görüşme sırasında bu uygulamanın bir sınav olmadığı sık sık vurgulanmıştır. Her soru tek tek açıklanmış ve tüm öğrencilerin aynı anda aynı soruyu cevaplaması sağlanarak acele etmelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Öğrencilere yöneltilen birinci soru şöyledir:

1. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersi 4. sınıf ders programından kaldırılacak olsa senin düşüncen ne olurdu? Lütfen görüşümüzü yazalım.

Öğrencilere yöneltilen ve yukarıda yer alan birinci soruyla derse karşı tutumun öğrenme üzerindeki etkisi düşünülerek öğrencilerim İHYD dersine karşı tutumu belirlenmeye çalışılmıştır. Öğrencilere yöneltilen ikinci soru şöyledir:

2.Aşağıdaki metni okuyup anlamadığımız ve çocukların seviyesine uygun olmadığını düşündüğümüz kelimeleri renkli kalemle yuvarlak içine alalım, ders kitabı yazarının metinde daha anlaşılır kelimeler seçmesine yardımcı olalım.

Dili, dini, ırkı ne olursa olsun her çocuk, sadece çocuk olduğu için hak ve özgürlüklere sahiptir. Bu haklar uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmıştır. Çocukların bu hak ve özgürlükleri elde etmek için herhangi bir çaba göstermesi gerekmez. Ancak kimi zaman hak ve özgürlüklerimizin ihlal edildiği durumlarla karşılaşabiliriz. Bu durumda kendimizi dışlanmış, değersiz ve incinmiş hissederiz. İnsanlara karşı güvenimizi yitiririz. Çevremizdeki insanlar ile sağlıklı ilişkiler kuramayız. Bu yüzden başkalarının hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması karşısında onların neler hissedebileceklerinin farkında olup duyarlı olmalıyız. Kendimize yapılmasını istemediğimiz bir davranışın başkalarına da yapılmaması için çaba göstermeliyiz.

İkinci soruda İHYD ders kitabından tesadüfen seçilmiş bir didaktik metin seçilmiştir. Öğrencilerin metinleri anlamlandırabilme durumlarını belirlemek amacıyla bu metindeki anlaşılmayan kelimelerin gösterilmesi istenmiştir. Böylece öğrencilerim kitapta yer alan bilgi içerikli metinleri anlama durumları ortaya çıkarılmak istenmiştir. Ankette yer alan üçüncü soru şu şekildedir:

3. Aşağıda İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi ders kitabından alınan 2 metin yer almaktadır. İkisini de okuyarak hangisini okumayı sevdiğimizi nedeniyle belirtelim.

1. Metin

Piknik Zamanı

4/E sınıfı öğrencileri hep birlikte pikniğe gitmeye karar verirler. Ancak nereye gideceklerine karar veremezler. Öğretmenleri seçenekleri sunar ve nereye gidecekleri konusunda ki kararı öğrencilere bırakır. Büyük bir heyecanla alışveriş listeleri ve görev dağılımı yapılır. Hatta oynanacak oyunlar, yapılacak yarışmalar dahi planlanır. Ancak bir türlü nereye gidecekleri konusunda anlaşmaya varamazlar.

2. Metin

ADİL DAVRANILMAZSA

Hazırlık Çalışmaları

Size adil davranılmazsa neler hissedersiniz? Açıklayınız.

Yaşantımızda insanlar arasında eşitsizliğin olduğu veya adaletin sağlanmadığı durumlarla karşılaşabiliriz. Böyle durumlarda doğru ile yanlış, haklı ile haksızın ayırt edilmesini bekleriz. Eğer adalet sağlanamaz ve eşitsizlik giderilmezse kendimizi güvende hissetmeyiz. Güvensizlik duygusu, yaşadığımız toplumla bütünleşmemizi ve kendimizi yaşadığımız topluma ait hissetmemizi engeller. Bu durumda toplumla aramızdaki bağ zedelenir ve mutsuz oluruz.

..... numaralı metni sevdim.

Çünkü.....
.....
.....
.....

Üçüncü soruda öğrencilere iki farklı türde metin sunulmuş ve öğrencilerin hangisini tercih ettiği saptanmak istenmiştir. Bu metinlerin ilki örnek olay metnidir, ikincisi didaktik metnidir. Metinler öğretmen görüşü alınarak seçilmiştir. Bu soruyla öğrencilerin öğrenme sırasında aktif mi, pasif mi olmayı tercih ettikleri saptanırken aslında öğrencilerin geleneksel tür metinleri mi yoksa 2005 yılında eğitim sistemimize giren yapılandırmacı anlayışı benimseyen tür metinleri mi sevdikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

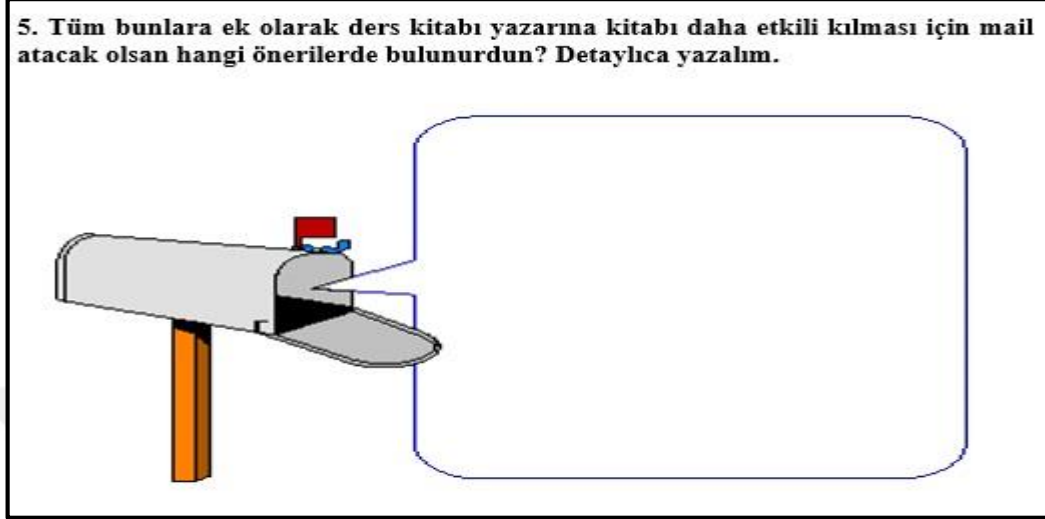
İHYD ders kitabında sık sık yer verilen didaktik metinler nedeniyle öğrencilerin hangi türü sevdiği kitabın anlaşılabilirliği noktasında önemli görülmüştür. Öğrenci anketinin dördüncü sorusu şöyledir:

4. Aşağıdaki tabloda İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi ders kitabında yer alan bazı kelimeler yer almaktadır. Ders kitabı yazarına kitapla ilgili öneri vermen istendi. Bunun için anlamını bildiğin kelimelerin “Ders kitabında kullanılсын.” kısmına, anlamını bilmediğin kelimelerin “Ders kitabında kullanılmasın.” kısmına ✓ yapman gerekse nasıl işaretleme yapardın? Tablo üzerinde gösterelim.

KELİMELER	<u>Anlamını Biliyorum</u> Ders Kitabında Kullanılсын	<u>Anlamını Bilmiyorum</u> Ders Kitabında Kullanılmasın
Ahlak		
Ayrım		
Azami		
Bilişim Suçu		
Demokratik		
Dokunulmazlık		
Erdem		
Evrensel		
Fert		
Hudut		
İhlal		
İstismar		
Mezhep		
Sığınmacı		
Vefa		

Öğrenci anketinde yer alan dördüncü soruda öğrencilere kitabın sözlük kısmında yer alan bazı kelimeler tablo halinde sunulmuştur ve bunlardan anladıkları/anlamadıkları kelimeleri işaretlemeleri istenmiştir. Bu kelimeler öğretmen görüşü alınarak seçilmiştir. Uygulamanın bulunulan eğitim öğretim döneminin sonuna doğru yapılması öğrencilerin sözlükte yer alan kelimelerin çoğuyla ders işlenirken karşılaştıklarını düşündürmüştür. Sonuç olarak öğrencilerin derste karşılaşmış olmalarına rağmen bu kelimeleri anlayıp anlamadıkları saptanmaya çalışılmıştır. Aynı tablo ses kaydıyla görüşme yapılan dört öğretmene de sunulmuştur ve onlardan da dersin anlatım sürecine dahil oldukları için bu

kelimelerin ne kadarının anlaşılır olduğunu saptamaları için işaretleme yapmaları istenmiştir. Anketin beşinci sorusu aşağıdaki gibidir:

Öğrenci anketinin beşinci ve son sorusunda diğer anket sorularında –varsa- saptanamayan öğrenci görüşlerini ortaya çıkarmak adına öğrencilere açık uçlu bir soru yöneltilmiştir. Bu soruda öğrencilerden kitabın daha etkili olması için yazara öneri sunmaları istenmiştir. Öğretmen ve akademisyen anketleri çalışma grubuna yüz yüze veya e-posta yoluyla ulaştırılmış, anketi uygun zamanlarında doldurarak geri dönüş yapmaları istenmiştir. Ses kaydı aracılığıyla görüşme yapılacak öğretmenlere ise Covid-19 salgını nedeniyle sorular e-posta ile gönderilmiş ve mülakat öğretmenlerden ses kaydı istenerek gerçekleştirilmiştir.

3.5. Verilerin Çözümlemesi

Araştırmanın verilerinin çözümlemesi aşamasında içerik analizinden yararlanılmıştır. İçerik analizi, verileri açıklayabilecek kavram ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizi yapılırken öncelikle veriler kavramsallaştırılır, ardından bu kavramlar sistematik bir şekilde düzenlenir ve açıklayıcı temalar oluşturulur. İçerik analizinde temel amaç verileri anlamlandırabilecek bağlantılara ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırmanın bu aşamasında uzmanlar görüş alışverişi yaparak birbirlerini ikna etmiş ve ortak temalar oluşturulmuştur. Araştırmada ulaşılan görüşme formları satır satır okuma tekniği ile okunmuş ve veriler kodlanarak kategorilere ayrılmıştır. Öğrencilerin, öğretmenlerin ve akademisyenlerin görüşleri doğrultusunda elde edilen verilerden doğrudan alıntılar

yapılarak araştırmanın geçerliği ve güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırmaların çözümlenmesi sırasında etik ilkeler nedeniyle katılımcıların kimlikleri hakkında açıklayıcı bilgiler hiçbir şekilde belirtilmemiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu nedenle araştırmada çalışma grubundaki öğrencilere Ö1, öğretmenlere ÖN1, akademisyenlere A1 gibi kodlamalar verilmiştir.

BÖLÜM IV: BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın amacına uygun olarak ilkokul 4. sınıf öğrencilerine, 4. sınıf okutan öğretmenlere ve akademisyenlere uygulanan açık uçlu anket sorularından ve anketle birlikte ses kaydı aracılığıyla yapılan görüşmelerden oluşan veri toplama aracıyla elde edilmiş sonuçlara, sonuçlarla ilgili çözümleme ve yorumlara yer verilmiştir.

4.1. İHYD Ders Kitabının Niteliğine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Nasıldır ?

Araştırmanın bu bölümünde öğrencilerin; İHYD ders kitabında yer alan metinlerin içeriğindeki öğrenci seviyesine uygun olmadığını düşündükleri kelimelere, anlamını bildikleri/bilmedikleri kelimelerin işaretlenmesine, okumayı tercih ettikleri metin türüne (yapılandırıcı metin ve bilgilendirici metin kıyası), ders kitabı yazarına öneride bulunmalarına ilişkin açık uçlu anket sorularına ve öğretmenlerin kitabın niteliğine ilişkin görüşlerine yönelik analizler yer almaktadır.

4.1.1. İHYD Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Anlaşılmayan Kelimelere Yönelik Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri Nasıldır?

Ders kitaplarındaki metinlerin açık ve anlaşılır olması hem öğrencilerin dersi kolaylıkla anlamlandırması açısından hem de öğretmenlerin ders saatlerini daha verimli kullanmaları açısından önemli görülmektedir. Bu nedenle öğrencilere ders kitabından bir metin sunulmuş ve metindeki anlamını bilmedikleri kelimeleri çizmeleri istenmiştir. Öğrencilerin yaptıkları işaretlemelere ilişkin sonuç tablo 4.1.1.1.'de verilmiştir.

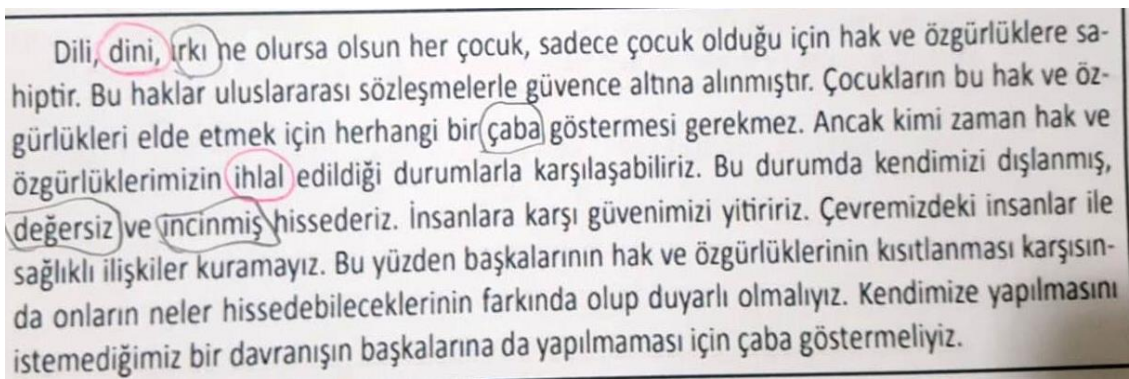
Tablo 4.1.1.1. İHYD Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Anlaşılmayan Kelimelere Yönelik Öğrenci Görüşlerinin Analizi (n=27)

Görüşler	f
İrk	20
Din	14
İhlal	11
Uluslararası	9
Dil	7
Değersiz	6
İncinmek	5
Yitirmek	4
Duyarlı	4

Dışlanmak	3
Sözleşme	3
Çaba	3
Hak	2
Özgürlük, Güven, Kısıtlanmak, İlişki	1'er kez
Toplam	95

Tablo 4.1.1.1.'de öğrenciler kendi seviyelerine uygun olmadığını düşündükleri kelimeleri belirtmişlerdir. Öğrencilerin en çok anlamakta zorlandıkları sözcükler arasında ırk, din, ihlal, uluslararası gibi sözcükler yer almaktadır. Bu sözcükler 4. sınıfta eğitim gören bir öğrencinin seviyesinin üzerindedir. Bu tip öğrenci seviyesinin üzerinde olan sözcükler ders kitaplarından çıkarılmalı, kavramlar daha basite indirgenerek anlatılmalıdır. Öğrencilerin kavrama düzeyleri zaman zaman farklılık gösterebilir, bu nedenden ötürü kitabı okuyan öğrencilerin tamamının anlayabileceği bir dil ile kitaplar kaleme alınmalıdır. Bu sözcüklerin dışında öğrencilerin anlamakta zorlandıkları sözcükler arasında dil, değersiz, incinmek, yitirmek, duyarlı, dışlanmak, sözleşme, çaba, hak, özgürlük, güven, kısıtlanmak, ilişki gibi sözcükler yer almaktadır. Bu tip sözcüklerin daha anlaşılır hale getirilmesi için dipnotlarda bunların açıklamaları verilebilir. Bu konuda bir başka yöntem de ünite kapakları kullanılarak geliştirilebilir. Kapaklarda henüz ders işlenmeden bu kavramların anlamlarını öğrencilere öğretecek şekilde bilgilendirmeler yapılabilir.

Ö17:

Ö17, çocukların seviyesine uygun olmadığını düşündüğü kelimeleri işaretlemesi gereken soruda: din, ırk, çaba, ihlal, değersiz ve incinmiş kelimelerini işaretlemiştir. Kısa bir paragrafın içinde bu kadar çok anlaşılmayan kelime olması öğrencilerin metni anlamalarını zorlaştırıyor diyebiliriz. Ö24 de ortak bazı kelimelerle birlikte aşağıdaki işaretlemeleri yapmıştır.

Ö24:

Dili, dini ırkı ne olursa olsun her çocuk, sadece çocuk olduğu için hak ve özgürlüklere sahiptir. Bu haklar uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmıştır. Çocukların bu hak ve özgürlükleri elde etmek için herhangi bir çaba göstermesi gerekmez. Ancak kimi zaman hak ve özgürlüklerimizin ihlal edildiği durumlarla karşılaşabiliriz. Bu durumda kendimizi dışlanmış, değersiz ve incinmiş hissederiz. İnsanlara karşı güvenimizi yitiririz. Çevremizdeki insanlar ile sağlıklı ilişkiler kuramayız. Bu yüzden başkalarının hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması karşısında onların neler hissedebileceklerinin farkında olup duyarlı olmalıyız. Kendimize yapılmasını istemediğimiz bir davranışın başkalarına da yapılmaması için çaba göstermeliyiz.

Ö24, metinde çocukların seviyesine uygun bulmadığı kelimeler olarak “din, ırk, uluslararası, değersiz, incinmiş, ilişkiler, kısıtlanma” kelimelerini işaretlemiştir. İki öğrencinin çoğu kelimeyi ortak işaretlemiş olması dikkat çekicidir. Bu durumda ilkokul seviyesinde kitaplar hazırlanırken sadece İHYD değil, tüm derslerde anlaşılmayan sözcüklere dikkat edilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

4.1.2. İHYD Ders Kitabı Geneline Yer Alan Kelimelerin Anlaşılma Durumuna Yönelik Öğrenci Görüşleri Nasıldır?

Ders kitaplarının anlaşılabilirliği derslerin amacına ulaşması noktasında önem arz etmektedir. Bu bağlamda 4. sınıf öğrencilerine İHYD ders kitabında yer alan bazı temel kavramlar sunulmuştur ve anlayıp anlamadıkları sorulmuştur. Öğrencilerin bu kavramlara ilişkin yaptıkları işaretlemeler tablo 4.1.2.1.’de verilmiştir.

Tablo 4.1.2.1. İHYD Ders Kitabı Geneline Yer Alan Kelimelerin Anlaşılma Durumuna Yönelik Öğrenci Görüşlerinin Analizi (n=27)

Kelimeler	Anladım	Anlamadım
Ahlak	24	3
Ayrım	23	4
Azami	4	23
Bilişim Suçu	1	26
Demokratik	24	3
Dokunulmazlık	26	1
Erdem	4	23
Evrensel	5	22
Fert	3	24
Hudut	0	27
İhlal	19	6
İstismar	4	23
Mezhep	0	27

Sığınmacı	7	20
Vefa	11	16
Toplam	156	249

Tablo 4.1.2.1.'de öğrencilerin ders kitabında yer alan kelimelerden anlamını bildiklerine ve bilmediklerine dair yaptıkları işaretlemelere ilişkin sonuçlar verilmiştir. Bu sonuçlar incelendiği zaman öğrencilerin genel olarak anladıkları kavramlar şunlardır: ahlak, ayırım, demokratik, dokunulmazlık, ihlal. Öğrencilerin bu kelimelerden anlamını bildikleri yönünde en çok işaretlediği kelime 26 öğrencinin işaretlediği “*dokunulmazlık*” kelimesidir. “*Ahlak*” ve “*demokrasi*” kelimeleri de 24 öğrenci tarafından anlamını bildiği yönünde değerlendirilmiştir. Ses kaydı aracılığıyla görüşme yapılan 4 öğretmene de aynı tablo sunulmuş ve öğretmenler de öğrencilerin “*ahlak, ayırım, dokunulmazlık*” kelimelerini anlayabileceğini ifade etmiştir. Ancak “*ihlal*” kelimesinde bir farklılaşma ortaya çıkmıştır. Öğrenciler “*ihlal*” kelimesini anladıklarını söyledikleri halde öğretmenlerin tamamı bu kelimenin anlaşılamayacağını düşünmüştür. Öğrencilerin genel olarak anlamakta zorlandıkları kavramlar ise azami, bilişim suçu, erdem, evrensel, sert, hudut, istismar, mezhep, sığınmacı ve vefa sözcükleridir. Araştırma verilerine göre öğrencilerin anlamını bilmediği yönünde en çok işaretlediği kelime tüm öğrenciler tarafından işaretlenen “*hudut*” ve “*mezhep*” kelimeleridir. Ses kaydı aracılığıyla görüşme yapılan öğretmenlerin tamamı da öğrencilerle aynı görüşü savunarak bu kelimelerin anlaşılamayacağını belirtmiştir. Bu kelimelerden sonra en çok işaretlenen kelime 26 öğrenci tarafından işaretlenen “*bilişim suçu*”, 24 öğrenci tarafından işaretlenen “*fert*” ve 23 öğrenci tarafından işaretlenen “*azami*”, “*erdem*” ve “*istismar*” kelimeleridir. “*Bilişim suçu, azami, erdem*” kelimeleri de öğrenciler ve öğretmenlerin benzer görüş sunduğu kelimelerdir. Burada “*istismar*” kelimesiyle ilgili oluşan farklılık dikkat çekmektedir. Öğretmenler “*istismar*” kelimesinin anlaşılabileceğini belirtmişken öğrencilerin çoğu kelimeyi anlamadığını belirtmiştir. “*Sığınmacı*” kelimesi de öğrencilerin birçoğunun anlamadığı ancak öğretmenlerin anlaşılmasını beklediği kelimelerden biridir. Son yıllarda çocuk istismarı konusunda okullarda özellikle rehber öğretmenlerin öğrencilere zaman zaman eğitimler vermesi veya sık sık medyada bu kelimenin geçmesinden dolayı öğretmenler “*istismar*” kelimesine karşı öğrencilerde farkındalık oluşmasını beklemiş olabilir. “*Sığınmacı*” kelimesi de medyada sıkça yer bulan bir kelimedir ve öğrenci uygulaması yapılan okulda pek çok yabancı göçmen aile bulunduğu için öğretmenlerin

anlaşılabileceğini düşünmesine neden olmuş olabilir. Öğrencilerin anlamakta zorlandıkları sözcükler incelendiği zaman gelişim seviyelerinin üzerinde sözcükler olduğu anlaşılmaktadır.

Ö13:

KELİMELER	<u>Anlamını Biliyorum</u> Ders Kitabında Kullanılsın	<u>Anlamını Bilmiyorum</u> Ders Kitabında Kullanılmasın
Ahlak	✓	
Ayrım		✓
Azami		✓
Bilişim Suçu		✓
Demokratik	✓	
Dokunulmazlık	✓	
Erdem		✓
Evrensel		✓
Ferd		✓
Hudut	✓	✓
İhlal		✓
İstismar	✓	✓
Mezhep		✓
Sığınmacı		✓
Vefa		✓

Ö13, anlamını bildiği ve bilmediği kelimeleri işaretlemesi gereken soruda “ahlak, demokratik ve dokunulmazlık” kelimeleri dışındaki tüm kelimeleri anlamını bilmediği yönünde değerlendirmiştir.

Ö6:

KELİMELER	Anlamını Biliyorum Ders Kitabında Kullanılsın	Anlamını Bilmiyorum Ders Kitabında Kullanılmasın
Ahlak	✓	
Ayrım	✓	
Azami	✓	
Bilişim Suçu		✓
Demokratik		✓
Dokunulmazlık	✓	
Erdem		✓
Evrensel		✓
Ferd		✓
Hudut		✓
İhlal	✓	✓
İstismar		✓
Mezhep		✓
Sığınmacı		✓
Vefa		✓

Ö6 da anlamını bildiği ve bilmediği kelimeleri göstermesi istenen soruda Ö13’le benzer bazı değerlendirmeler yapmış olup “ahlak, ayrım, azami ve dokunulmazlık” kelimelerini anlamını bildiği yönünde işaretlemiştir. “İhlal” kelimesinin her iki seçeneğine de işaretlendirme yapmasından dolayı bu kelime değerlendirme dışı bırakılmıştır.

4.1.3. İHYD Ders Kitabında Yer Alan Farklı Türdeki Metinleri Tercih Etme Durumuna Yönelik Öğrenci Görüşleri Nasıldır?

Yapılandırmacı eğitim sistemiyle birlikte değişen öğretim yöntemleri kaçınılmaz olarak ders kitaplarına da yansımıştır. Öğrencilerin geleneksel metinleri mi yapılandırmacı metinleri mi tercih ettiklerini ortaya koymak isteyen anket sorumuzun sonucu tablo 4.1.3.1.’de verilmiştir.

Tablo 4.1.3.1. İHYD Ders Kitabında Yer Alan Farklı Türdeki Metinleri Tercih Etme Durumuna Yönelik Öğrenci Görüşlerinin Analizi (n=27)

Görüşler	f
2. metin (bilgilendirici metin)	16
1. metin	9
Cevap Yok	2
Toplam	27

Tablo 4.1.3.1.'de öğrencilere verilen iki metnin değerlendirilmesi gösterilmektedir. Öğrenciler hangi metni okumayı sevdiklerini ifade etmişlerdir. 2. metni (bilgilendirici metin) okumayı seven öğrencilerin sayısı 1. metni (örnek olay metni) okumayı seven öğrencilerin sayısının 2 katına yakındır. Bu sonuçlar öngörülenden farklı şekilde ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin karikatürlü bir örnek olay metninden bilgiye dayalı bir metni tercih etmesi Türkiye’de 2005 yılından itibaren uygulanan yapılandırmacı eğitim sisteminin öğrenciler tarafından henüz tam olarak içselleştirilmediğini göstermektedir diyebiliriz. Bununla birlikte öğrenciler karikatürlü örnek olay metnini etkinlik olarak değerlendirip yararlı bulmamaktadır demek de mümkündür. Oysaki yapılandırmacı eğitim sisteminde de metinler öğrencilere bir şeyler öğretmek için, bilgiye öğrencilerin kendilerinin ulaşmasını sağlamak için hazırlanmaktadır. Bilgilendirici metne kıyasla karikatürlü örnek olay metninde bilgiye öğretmenin rehberliğinde öğrencinin ulaşması beklenmektedir. Aşağıdaki iki tabloda öğrencilerin bu metinleri neden sevdiklerine dair açıklamaları verilmiştir.

Tablo 4.1.3.2. Öğrencilerin Bilgilendirici Metni (2. Metin) Tercih Etme Sebeplerinin Analizi

Görüşler	f
Bilgilendirici	10
Daha eğlenceli	3
Daha faydalı	2
Adil olmayı öğretiyor	2
Daha iyi şeyler söylüyor	1
Parmak kaldırıp konuşmayı seviyorum bu metin buna daha uygun	1
Toplam	19

Tablo 4.1.3.2.'de 2. metni seven öğrencilerin görüşleri verilmiştir. Bu görüşler incelendiği zaman öğrencilerin yarısından fazlasının metni bilgilendirici olması nedeniyle sevdiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra öğrenciler daha eğlenceli, daha faydalı, adil olmayı öğrettiği, daha iyi şeyler söylediği ve parmak kaldırıp konuşmalarına uygun olduğu için bu metni sevdiklerini ifade etmişlerdir. Bu bilgilerden hareketle şöyle bir sonuca ulaşabiliriz: Öğrencilerin İHYD ders kitabının içeriğinde yer alan metinlerde özellikle bilgilendirici, bilgi ve kültür düzeylerini artırıcı bilgileri önemsedikleri anlaşılmaktadır. Bu durumda ders kitabında kullanılan metinlerin bilgilendirme amacına yönelik olarak hazırlanması önem verilmesi gereken noktalardan biri olmalıdır. İnsan hakları ve demokrasi konusunda metinlerde güncel bilgilerden bahsedilebilir, istatistikler sunulabilir ve kültür düzeylerini artırıcı, dikkatlerini çekici bir içerik oluşturulabilir. Bu

içerikleri oluşturulurken piyasada yer alan ve en çok tercih edilen çocuk dergileri ve çocuk kitapları incelenmelidir. Öğrencilerin ufkunu açacak ve onları araştırmaya, soru sormaya teşvik edecek bilgiler kullanılmasına özen gösterilmelidir. Ders kitaplarında böyle bir politika izlenmesi hem dersin önemini artıracak hem de öğrencilerin dersten aldıkları verimi yükseltecektir.

Ö23:

...2. numaralı metni sevdim.
Çünkü...anda...bilgilerden...ve...soru...Daha eğlenceli. Ben Parmak kaldırıp konuşmayı daha çok sevdim. 1. metinde sadece bir hikaye var. Çok sade bu yüzden 2. metin derse daha iyi olur. Kelimelerin bazıları farklı. Fakat bu çok iyi.

Yapılandırmacı bir metin ile tamamen bilgi aktaran bir metnin karşılaştırılmasının istendiği soruda Ö23, 2 numaralı (bilgi aktaran) metni sevdiğini belirtmiştir. 2. metnin başındaki hazırlık çalışması sorusundan yola çıkarak derste parmak kaldırıp konuşmayı sevdiğini söylemiş bu nedenle 1 numaralı (yapılandırmacı) metni hikaye olarak değerlendirmiş, 2 numaralı metnin derse daha uygun olduğunu ifade ederek içeriğindeki kelimelerin bazılarının farklı olduğunu da eklemiştir. Öğrencinin ifadesinden farklı bulduğu kelimelerin aslında anlaşılması güç kelimeler olduğu yorumunu çıkarmak mümkün.

Ö1:

...1. numaralı metni sevdim.
Çünkü. Bilgilendirici bir metin. bu metin. ve daha çok 4. sınıflara göre mir.

Ö1 de Ö23 kodlu öğrenciyle aynı yönde görüş bildirerek 2 numaralı (bilgi aktaran) metni tercih etmiştir. Gerekçe olarak da bilgilendirici bir metin olduğu için 4. sınıflara daha uygun olduğunu söylemiştir. Ö14 de 2 numaralı (bilgi aktaran) metni tercih etmiş ve sebebini aşağıda açıklamıştır.

Ö14:

2. numaralı metni sevdim.
Çünkü bu metin bizim bilgilendiriyor. 1. metinde ise hikaye gibi bir belirlili bir bilgi verilmediği için ben 2. metnin kitap da durması daha iyi olur.

Ö14, 2 numaralı (bilgi aktaran) metni tercih etme gerekçesini şu şekilde açıklamıştır: 1. metin hikaye gibi, belirli bir bilgi verilmiyor. Ö14 de Ö1 gibi 2. metni bilgilendirici bulduğu için tercih ettiğini belirtmiştir.

Ö21:

2. numaralı metni sevdim.
Çünkü bana o daha bilgilendirici bir metin gibi geliyor. Ben bu asıdan bakarak 2. numaralı metni daha iyi ve olumlu buldum.

Ö21 de bilgilendirici olması sebebiyle 2. metni okumayı tercih ettiğini ifade etmiştir.

Ö24:

2. numaralı metni sevdim.
Çünkü ben bilgi almayı seven biriyim ve bilgilendirici metinleri severim onlardan daha çok bilgi alırım. 2. metni sevdiğim ve 1. metni pek bana faydalı gelmedi. O yüzden 2. numaralı metni daha iyidir.

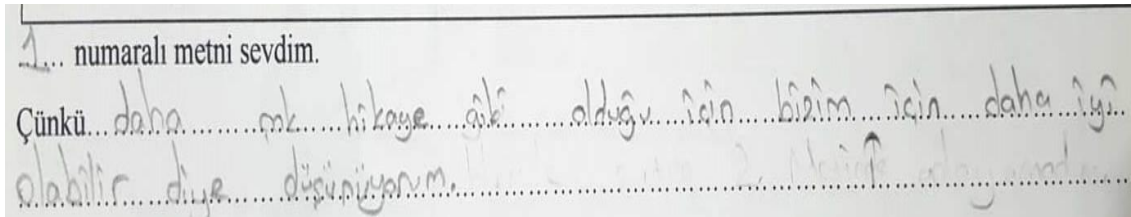
Ö24 de bilgilendirici metinleri okumayı sevdiği için 2. metni okumayı tercih edeceğini belirtmiştir. Görselle desteklenen metinleri sevmediğini, 1. metni faydalı bulmadığını da düşüncelerine eklemiştir. Tablo 4.1.3.3.'te öğrencilerin örnek olay metnini tercih etme sebeplerine ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 4.1.3.3. Öğrencilerin Örnek Olay Metnini (1. Metin) Tercih Etme Sebeplerinin Analizi

Görüşler	f
Resimli ve daha eğlenceli	4
Hikaye gibi olduğu için bize daha uygun	2
Herkesin fikrini soruyor	1
Hayattan örnek veriyor	1
Ondaki bütün kelimeleri anladım diğer metinde anlamadığım kelimeler var	1
Toplam	9

Tablo 4.1.3.3.'te 1. metni seven öğrencilerin görüşleri verilmiştir. Bu görüşler incelendiği zaman cevapların yaklaşık yarısının resimli ve daha eğlenceli olduğu için bu metni sevdikleri anlaşılmaktadır. Diğer cevaplarda hikaye gibi olduğu için, herkesin fikrini sorduğu için, hayattan örnekler verdiği için ve bu metinde kelimeleri anlayıp diğer metinde anlamadığı kelimeler olduğu için bu metni sevdiğini ifade etmişlerdir. Bu cevapların hepsi ders kitabının hazırlanma aşamasında dikkate alınması gereken özelliklerdir. Özellikle 4. sınıf düzeyi düşünüldüğü zaman kitapların resimli ve eğlenceli hale getirilmesinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Ders kitapları içerikleri oluştururken gerek metin gerekse etkinlikler kısmında bilmece, bulmacalar, karikatürler ve ilginç bilgiler verilebilir.

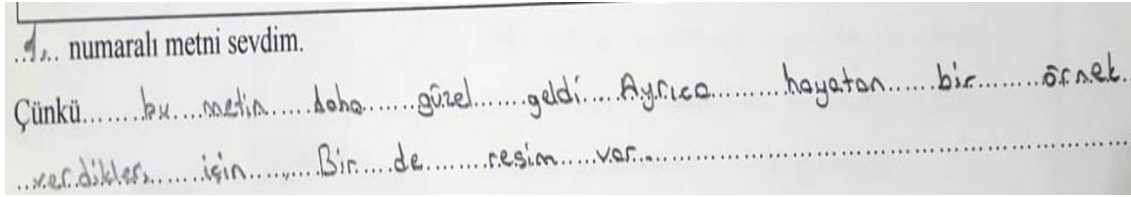
Ö5:

Ö5: Çünkü daha çok hikaye gibi olduğu için bizim için daha iyi olabilir diye düşünüyorum.

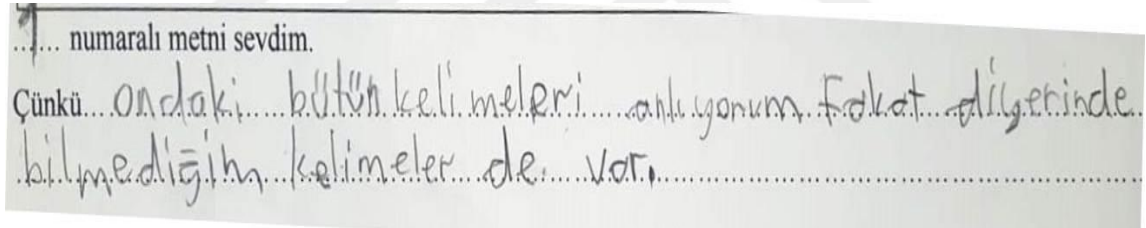
Ö5, yapılandırmacı bir metin ile tamamen bilgi aktaran bir metnin karşılaştırılmasının istendiği soruda 1. metni (yapılandırmacı metin) okumayı tercih edeceğini belirterek sebep olarak da hikaye gibi metinlerin kendi sınıf düzeylerine daha uygun olacağını ifade etmiştir. Ö13 de 1. metni seçmesini şu şekilde açıklamıştır.

Ö13:

Ö13, bilgilendirici metne karşı yapılandırmacı metni okumayı tercih etmiştir. Burada öğrencinin yanıtında söylediği “hayattan örnek verdikleri için” ifadesinden yola çıkarak eğitimin yaşama yakınlık ilkesinin öneminin göze çarptığını söyleyebiliriz. Öğrencinin günlük hayatta karşılaştığı durumları okul ortamında etkinliklerle işlemeyi sevdiği görülmektedir. Hiç kuşkusuz okulda öğrendikleri bilgileri günlük hayatta kullanabiliyor olmak öğrencilerin motivasyonunu arttıran bir etken. Aynı zamanda görseller barındırması öğrencinin metni tercih etmesini sağlamıştır.

Ö22:

Ö22, bilgilendirici metne karşı yapılandırmacı metni okumayı tercih etmesinin nedenini oradaki bütün kelimeleri anlayabilmesine bağlamıştır.

4.1.4. İHYD Ders Kitabı Niteliğine Yönelik Öğretmen Görüşleri Nasıldır?

İlkokul sınıf öğretmenlerinin İHYD dersinde kullanılan ders kitabına ilişkin görüşlerinin detayları ünite kapsamı, yazılı bilginin sunumu, görseller ve işlevi, dil ve anlatımı, etkinlikler ve niteliği başlıkları altında araştırılarak aşağıda yer alan sonuçlara ulaşılmıştır:

4.1.4.1. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının Ünite Kapsamı Niteliği Boyutuna İlişkin Öğretmen Görüşleri Nasıldır?

İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinde kullanılan ders kitabının “ünite kapsamı” boyutunda değerlendirilmesinin yapıldığı anket sorusunda cevaplar aşağıdaki tabloda

verilmiştir. Öğretmenlerin İHYD ders kitabının ünite kapsamına yönelik görüşleri olumlu ve olumsuz olmak üzere 2 şekilde kategorize edilmiştir ve bu görüşler frekanslarıyla birlikte tablo 4.1.4.1.1.'de verilmiştir.

Tablo 4.1.4.1.1. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının Ünite Kapsamı Niteliği Boyutuna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Analizi (n=24)

Görüşler	f
Olumlu görüşler	12
Yeterli	12
Olumsuz görüşler	10
Yoğun / Ünite sayısı fazla	4
Yetersiz	2
Örnekler az	2
Kitabın kapsamı genişlemeli	1
Gazete vb. farklı metin türleri olmalı	1
Toplam	22

Tablo 4.1.4.1.1.'e göre, İHYD dersinde kullanılan 4. sınıf ders kitabının ünite kapsamına yönelik öğretmen görüşleri şu şekilde ortaya çıkmıştır: 12 öğretmen olumlu görüş bildirerek ünite kapsamını “yeterli” olarak değerlendirmiştir, 10 öğretmen olumsuz görüş bildirmiştir. Olumsuz öğretmen görüşlerinin 4’ü ünite kapsamının “yoğun/ünite sayısı fazla”, 2’si “yetersiz” olduğu yönündedir. 2 öğretmen herhangi bir görüş belirtmemiştir. Öğretmenlerin İHYD dersinde kullanılan 4. sınıf ders kitabının ünite kapsamına yönelik görüşlerinden bazıları şöyledir:

ÖN1:

Ünite Kapsamı: Üniteler daha çok genişletilebilir, konu anlatımları gazete haberleri gibi farklı metinlerle çoğaltılabilir.

ÖN1: Üniteler daha çok genişletilebilir, konu anlatımları gazete haberleri gibi farklı metinlerle çoğaltılabilir.

ÖN1, İHYD ders kitabının ünite kapsamının genişletilmesi gerektiğini belirtmiş ve kitapta farklı metin türlerinin kullanılması gerektiğini savunmuştur. Gazete haberi gibi metinlerin kullanılmasını öneren ÖN1 bu noktada dersin gerçek yaşama yaklaşması gerektiğini işaret etmektedir. Öğrenciler dersin konularının gerçek yaşamda yer bulduğunu gördükleri zaman derse karşı motivasyonları ve ilgileri de artacaktır. Çünkü derste işledikleri konuları günlük hayatta kullanabileceklerini fark edeceklerdir.

ÖN2:

Ünite Kapsamı: Ünite kapsamı yeterliydi. Konular uygun şekilde dağıtılmıştı.

ÖN7:

Ünite Kapsamı: Ünite kapsamının öğrencilere uygun olduğunu düşünüyorum.

ÖN2 ve ÖN7 İHYD ders kitabının ünite kapsamını yeterli ve uygun bulmuştur.

ÖN3:

Ünite Kapsamı: Üniteler yetersiz, örnekler az. Sadece bilgiye dayalı.

ÖN3, ÖN2 ve ÖN7’den farklı olarak İHYD ders kitabının ünite kapsamını yetersiz bulmuştur. Örneklerin az olduğunu ifade etmiş ve ayrıca ünitelerin sadece bilgiye dayalı olduğunu belirtmiştir.

4.1.4.2. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının Yazılı Bilginin Sunumu Niteliği Boyutuna İlişkin Öğretmen Görüşleri Nasıldır?

İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinde kullanılan ders kitabının “yazılı bilginin sunumu” boyutunda değerlendirilmesinin yapıldığı anket sorusunda öğretmenlerin görüşleri olumlu ve olumsuz olmak üzere 2 şekilde kategorize edilmiştir. Ortaya çıkan görüşler frekanslarıyla birlikte tablo 4.1.4.2.1.’de verilmiştir.

Tablo 4.1.4.2.1. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının Yazılı Bilginin Sunumu Niteliği Boyutuna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Analizi (n=24)

Görüşler	f
Olumlu görüşler	7
Yeterlidir	6
Önceki kitaba göre daha iyidir	1
Olumsuz görüşler	15
Konu anlatımı yoğundur	5
Bazı konularda bilgi fazlalığı mevcuttur	2
Daha ilgi çekici olabilir	2
Seviyenin altındadır	1

Terimler ağırdır	1
Konu anlatımı az, etkinlik fazladır	1
Yazı fazla, görsel azdır	1
Resim, karikatür vb. görseller arttırılmalıdır	1
Yetersizdir	1
Toplam	22

Tablo 4.1.4.2.1. incelendiğinde İHYD dersinde kullanılan 4. sınıf ders kitabındaki yazılı bilginin sunumuna yönelik öğretmen görüşlerinin 7'si olumlu, 13'ü olumsuz şekilde ortaya çıkmıştır. 4 öğretmen bu konuda görüş belirtmemiştir. Olumlu görüş bildiren öğretmenlerin 6'sı kitabı “yeterli” diye değerlendirirken 1 kişi İHYD ders kitabını bundan önceki ders kitabıyla karşılaştırarak ona göre daha iyi olduğunu belirtmiştir. Olumsuz görüş bildiren öğretmenlerin 5'i İHYD ders kitabının konu anlatımını yoğun bulmuş, “bazı konularda bilgi fazlalığı mevcuttur” ile “daha ilgi çekici olabilir” görüşleri 2'ser kez tekrarlanmıştır. Öğretmenlerin İHYD ders kitabındaki yazılı bilginin sunumuna yönelik görüşleri aşağıdaki gibidir:

ÖN1:

Yazılı Bilginin Sunumu: Yazılı bilgilerin 4. Sınıf seviyesinin altında olduğunu düşünüyorum.

ÖN1, İHYD ders kitabındaki yazılı bilgilerin sunumunun 4. sınıf seviyesinin altında olduğunu belirtmiştir. Katılımcı burada daha önce pek çok öğretmenin eleştirdiği “Kitapta çok fazla öğrenci seviyesinin üzerinde terim var.” ifadesine ters düşen bir görüş bildirmiştir. Ayrıca ÖN1 anketin 2. sorusunda yer alan derste yaşadığı sorunlara ilk olarak “bazı kavramların soyut olması” ifadesini yazmıştır. Hizmet süresi 4 sene olan öğretmenin 4. sınıf öğrencilerinden beklentisinin yüksek olduğu görülmektedir.

ÖN3:

Yazılı Bilginin Sunumu:Yazılı bilgideki terim kelimeler ağır geliyor.Daha çok çocuk düzeyinde olsa harika olur.Ben öğretmen olarak çoğu zaman bunu nasıl öğrencim seviyesinde anlatabilirim diye düşünüyorum..

ÖN3 İHYD ders kitabındaki yazılı bilginin sunumunda terimlerin öğrencilere ağır geldiğini söylemiştir. “Daha çok çocuk düzeyinde olsa harika olur.” diyerek kelimelerin öğrenci seviyesinin üzerinde olduğunu ifade etmiştir. ÖN3'ün, öğrencilere kelimeleri

nasıl anlatacağını düşünmek zorunda kaldığını söylemesinden İHYD dersinde öğretimin açıklık (ayanilik) ilkesini gerçekleştirmekte zorlandığı anlaşılmaktadır. Açıklık (ayanilik) ilkesi, öğretmenin konuyu açık ve anlaşılır bir dille anlatırken bir yandan da örnekler vererek, görsel materyaller kullanarak öğrenmenin kalıcılığını arttırmaya çalışmasıdır. Buradan anlaşılacağı üzere dersini açık bir şekilde anlatmakta zorlanan bir öğretmenin dersini kalıcı bir şekilde yapılandırması da zor olacaktır ve dersini verimli bir şekilde tamamlayamayacaktır. Ayrıca ÖN7 de yazılı bilginin öz olması gerektiğini söyleyerek görüşünü şöyle detaylandırmıştır:

ÖN7:

Yazılı Bilginin Sunumu: Yazılı bilgilerin daha az ve öz olması gerektiğini düşünüyorum. Ancak öğrencilerin seviyelerine uygun hikayelerin olması avantajdır.

ÖN7, İHYD ders kitabındaki yazılı bilginin az ve öz olması gerektiğini vurgulamıştır. Ancak kitapta öğrenci seviyesine uygun hikayeler olmasının bir avantaj olduğu görüşündedir.

ÖN13:

Yazılı Bilginin Sunumu: Yeterli, daha çok resim, karikatür olabilir. Fazla olmamalı. Anlatım biraz daha yalın ve daha az detaylandırılmalıdır.

Anlatımın daha sade olması gerektiğini savunan bir diğer katılımcı ÖN13'tür. Bununla birlikte “yazılı bilginin sunumunda daha az detay olmalı” görüşünü de savunmaktadır. Öğretmen bilginin sunumunda daha çok resim ve karikatür kullanılması gerektiğini de eklemiştir. Resim ve karikatürün, öğretimin açıklık ilkesine katkı sağlayacağını, soyut kavramları fazlaca olan bu dersi somutlaştırmada kolaylık sağlayacağını düşünürsek öğretmenin görüşünün yerinde olduğunu belirtmek gerekir.

4.1.4.3. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının Görseller ve İşlevi Niteliğine İlişkin Öğretmen Görüşleri

İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinde kullanılan ders kitabının niteliğini “görseller ve işlevi” boyutunda değerlendiren öğretmenlerin anket sorusuna verdiği cevaplar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Öğretmenlerin İHYD ders kitabının görseller

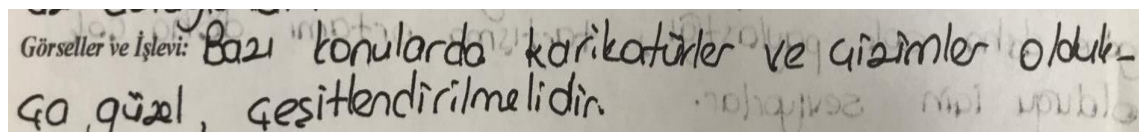
ve işlevine yönelik görüşleri olumlu ve olumsuz olmak üzere 2 şekilde kategorize edilmiştir ve bu görüşler frekanslarıyla birlikte tablo 4.1.4.3.1.'de yer almaktadır.

Tablo 4.1.4.3.1. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının Görseller ve İşlevi Niteliğine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Analizi (n=24)

Görüşler	f
Olumlu görüşler	13
İlgi çekicidir	4
Yeterlidir	3
Konular ile ilişkilidir	2
Güzeldir	2
Kozmopolit yapıya uygundur	1
Somutlaştırmada başarılıdır	1
Olumsuz görüşler	11
Daha fazla görsel olmalıdır	7
Daha çok görsel okuma çalışması olmalıdır	1
Kavram haritası kullanılmalıdır	1
İlgi çekici olmalıdır	1
Seviyeye uygun değildir	1
Toplam	24

Tablo 4.1.4.3.1.'e göre İHYD dersinde kullanılan 4. sınıf ders kitabının görselleri ve işlevine yönelik öğretmen görüşlerinin 10'u olumlu, 10'u olumsuz şekilde ortaya çıkmıştır. 4 öğretmen bu konuda görüş belirtmemiş olup 3 öğretmen birden fazla görüş belirtmiştir. Olumlu görüş bildiren öğretmenlerin 4'ü kitabın görseller ve işlevini “ilgi çekici” diye değerlendirirken 3 öğretmen “yeterli” yorumunu yapmıştır. Olumsuz görüş bildiren öğretmenlerin büyük çoğunluğu “daha fazla görsel olmalıdır” görüşünü savunmuştur. Bu noktada yapılan eleştiri öğrencilerin yazara yaptığı önerilerde ortaya çıkan 4 öğrencinin tekrarladığı “görseller daha fazla olmalı” görüşüyle örtüşmektedir. Öğretmenlerin İHYD ders kitabının görseller ve işlevine yönelik görüşlerine bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

ÖN13:

ÖN13, İHYD ders kitabında yer alan görsellere dair karikatür ve çizimlerin güzel olduğunu belirterek çeşitlendirilmesini istemiştir. ÖN9 ise şu görüşü bildirmiştir:

ÖN9:

Görseller ve İşlevi: Görseller daha canlı daha ilgi çekici olabilir.

ÖN9, İHYD ders kitabı görsellerinin daha canlı ve daha ilgi çekici olması gerektiğini savunmuştur. Öğrenci anketinde yer alan “Aşağıda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ders kitabından alınan 2 metin (1. metin karikatürlü örnek olay metni, 2. metin bilgilendirici metin) yer almaktadır. İkisini de okuyarak hangisini okumayı sevdiğimizi nedeniyle belirtelim.” sorusunda 4 öğrenci resimli olmasından dolayı 1. metni sevdiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra “Ders kitabı yazarına kitabı daha etkili kılması için mail atacak olsan hangi önerilerde bulunurdun?” sorusuna da 4 öğrenci “görseller daha fazla olmalı”, 2 öğrenci ise “görseller daha iyi olmalı” yanıtını vermiştir. Görüldüğü üzere kitabın görseller barındırması öğrencilerin tercih ettiği bir unsurdur. Somut işlemler döneminde yer alan 4. sınıf öğrencilerinin okuduklarını anlamlandırmasında görseller önemli bir yere sahiptir.

ÖN3:

Görseller ve İşlevi:Görseller yazılı ifadeden daha iyi.Görsellerin çoğu hem güldürücü hem de düşündürücü.Güldürücü derken de bi resimde iki tane ineğin uzlaşması var.O ineklerle çok eğlendiler.Hatta inekleri tiyatro şeklinde sınıfta yaptık.Ben genellikle görseller üzerinde daha çok duruyorum.

ÖN3, görsellerin yazılı ifadelerden daha etkili olduğunu ifade etmiştir. Bunu öğrencilerin bulunduğu yaş grubuna bağlamak mümkündür. Öğretim ilkelerinden “somuttan soyuta” kavramı bu noktada öğretmenin ifadesini desteklemektedir. Zira öğrencilerin yaş seviyesi kavramları anlamlandırma sırasında somut öğelerden yararlanmayı gerektirmektedir. Öğretmen aynı zamanda görsellerin güldürücü ve düşündürücü olduğunu bunun da öğrencilerin derste eğlenmesini sağladığını söylemiştir. Görsel barındıran metinleri sınıfta tiyatro şeklinde de uyguladığını belirten öğretmen görselleri bulunan metinleri bu nedenle daha sık kullanabilmektedir. Derste tiyatro etkinliği yapan öğretmenin “etkin katılım” ilkesinden de faydalandığı görülmektedir. Böylelikle öğrencilerin daha fazla duyu organına hitap ederek kalıcı öğrenmeyi sağlamaktadır. Edgar Dale’in Yaşantı Konisi isimli çalışmasında, öğretimde hitap edilen duyu organlarının fazlalığının

öğrenmenin kalıcılığını arttırdığı görüşü savunulmaktadır. 11 basamaklı olan bu çalışmada “*dramatizasyonla öğretim*” en etkili 3. öğretim şekli olarak yerini almıştır. Kitapta yeteri kadar görsel kullanmanın öğretmenlere ilham verebildiğini ve dersi sadece görseller sayesinde bile verimli bir şekilde planlayabildiklerini ÖN3’ün ifadelerinden çıkarmak mümkündür. ÖN3’ten farklı yönde görüş bildiren ÖN1 ise İHYD ders kitabı görsellerine dair görüşleri şöyledir:

ÖN1:

Görseller ve İşlevi: Görsellerin sınıf seviyesine uygun olduğunu düşünmüyorum. Gündelik hayattan ve daha gerçekçi görseller kullanılabilir.

ÖN1, İHYD ders kitabındaki görsellerin 4. sınıf seviyesine uygun olmadığını düşünmektedir. Çünkü görselleri gündelik hayata ve gerçekliğe uygun bulmamaktadır. Öğretmenin belirttiği bu iki kriter öğretim ilkelerinden “*yaşama yakınlık*” ile ilgilidir. Yaşama yakınlık ilkesi okulda öğrenilenlerin gerçek yaşamda karşılaştığımız şekilde planlanması ve öğretilenlerin gündelik yaşamda bize fayda sağlaması gerektiğini savunmaktadır.

4.1.4.4. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının Dil ve Anlatım Niteliği Boyutuna İlişkin Öğretmen Görüşleri Nasıldır?

İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinde kullanılan ders kitabının niteliğini “*dil ve anlatım*” boyutunda değerlendiren öğretmenlerin anket sorusuna verdiği cevaplar aşağıdaki tabloda frekanslarıyla birlikte verilmiştir. Öğretmenlerin İHYD ders kitabının dil ve anlatımına yönelik görüşleri olumlu ve olumsuz olmak üzere 2 şekilde kategorize edilmiş olup ve bu görüşler tablo 4.1.4.4.1.’de yer almaktadır.

Tablo 4.1.4.4.1. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının Dil ve Anlatım Niteliğine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Analizi (n=24)

Görüşler	f
Olumlu görüşler	10
Uygun	6
Yeterli	2
Açık ve anlaşılır	1
Kısa ve öz	1

<i>Olumsuz görüşler</i>	10
Dili ağır	4
Sadeleştirilmeli	4
Yetersiz	1
İlgi çekici olmalı	1
Toplam	20

Tablo 4.1.4.4.1. incelendiğinde İHYD dersinde kullanılan 4. sınıf ders kitabının “*dil ve anlatım*” niteliği boyutuna ilişkin öğretmen görüşlerinin 10’u olumlu, 10’u olumsuzdur. 4 öğretmen görüş belirtmemiştir. Olumlu değerlendirme yapan öğretmenlerden en çok tekrar edilen görüş 6 kez söylenen dil ve anlatımın “*uygun*” olduğu ifadesidir. Bu görüşle birlikte “*yeterli*”, “*açık ve anlaşılır*” ve “*kısa ve öz*” ifadeleri 1’er kez tekrarlanmıştır. Burada 1 öğretmen tarafından belirtilen dil ve anlatımın açık ve anlaşılır olması öğrencilerin yazara önerilerde bulunduğu anket sorusunda 10 kez tekrarlanan “*Anlamadığım kelimeler var onlar çıkarılmalı/ daha anlaşılır olmalı*” görüşüne ters düşmektedir. Olumsuz görüş bildiren öğretmenlerden de 4’ü kitabının dil ve anlatımını ağır bularak öğrencilerle örtüşen bir değerlendirme yapmışlardır. Buna benzer bir değerlendirme yaparak dil ve anlatımın sadeleştirilmesi gerektiğini ifade eden öğretmenler tarafından bu görüş de 4 kez tekrar edilmiştir. Öğretmenlerin İHYD ders kitabının dil ve anlatımına yönelik ayrıntılı görüşleri şöyledir:

ÖN2:

Dil ve Anlatım: Anlatım öğrencilerin seviyesine uygundu.

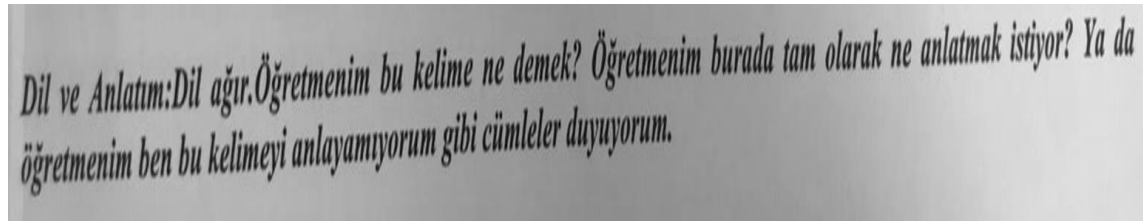
ÖN2, İHYD ders kitabının dil ve anlatımını uygun bulmuştur. Ancak burada öğrencilerin yazara önerilerde bulunduğu anket sorusunda 10 öğrenci tarafından tekrarlanan “*Anlamadığım kelimeler var onlar çıkarılmalı/ daha anlaşılır olmalı*” görüşüyle öğretmenin görüşü farklılaşmaktadır. ÖN13 de öğrencilerle paralel olan düşüncesini şu şekilde açıklamıştır:

ÖN13:

Dil ve Anlatım: Daha yalın dile ~~konulmalı~~ anlatım yapılmalı.

ÖN13, İHYD ders kitabını 10 öğrencinin ve 8 öğretmenin eleştirdiği şekilde eleştirerek dil ve anlatımın daha yalın olması gerektiğini savunmuştur.

ÖN3:

ÖN3: Dil ağır. “Öğretmenim bu kelime ne demek? Öğretmenim burada tam olarak ne anlatmak istiyor?” Ya da “Öğretmenim ben bu kelimeyi anlayamıyorum.” gibi cümleler duyuyorum.

ÖN3, İHYD ders kitabının dilinin ağır olduğunu söyleyerek görüşünü öğrencilerin sürekli kelimeleri anlamını sorduklarını ifade ederek desteklemiştir. Burada kitabın dil ve anlatımının öğretim ilkelerinden “öğrenciye uygunluk” ve “açıklık (ayanilik)” ilkelerine ters düştüğünü görmekteyiz. Öğrenciye uygunluk ilkesi gereğince öğretim faaliyetlerinde, öğrencinin hazırbulunuşluk düzeyi, ihtiyaçları, gelişimsel/fizyolojik/psikolojik özellikleri, ilgileri vb. durumlarını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Burada öğretmenin ifadesinden kitabın dil ve anlatımının öğrenci seviyesine uygun olmadığını çıkarmaktayız. Açıklık ilkesi gereğince de bilgilerin anlaşılır bir şekilde ifade edilmesi gerekirken öğretmenin görüşünden İHYD ders kitabının bu niteliğe sahip olmadığını görmekteyiz. Öğrenci anketinde yer alan 2. soruda öğrencilerin anlamını bilmediğini belirttiği kelimeler de öğretmenin bu görüşünü desteklemektedir. Anket sonucunu incelediğimiz zaman öğrencilerin 2. soruda “ırk, din, uluslararası, dil” gibi günlük hayatta pek çok kez karşılaşılan kelimeleri anlamadıkları yönünde işaretlemesi ve 4. anket sorusunda “mezhep, istismar, hudut, fert, evrensel” gibi kelimeleri anlamadıklarını belirtmeleri kitabı anlamakta zorlandıklarını göstermektedir.

4.1.4.5. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının Etkinlikler ve Niteliği Boyutuna İlişkin Öğretmen Görüşleri Nasıldır?

İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinde kullanılan ders kitabını “*etkinlikler ve niteliği*” boyutunda değerlendiren öğretmenlerin anket sorusuna verdiği cevaplar aşağıdaki tabloda frekanslarıyla birlikte verilmiştir. Öğretmenlerin İHYD ders kitabının

etkinlikler ve niteliğine yönelik görüşleri olumlu ve olumsuz olmak üzere 2 şekilde kategorize edilmiştir ve bu görüşler tablo 4.1.4.5.1.'de yer almaktadır.

Tablo 4.1.4.5.1. İHYD Dersinde Kullanılan 4. Sınıf Ders Kitabının Etkinlikler ve Niteliğine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Analizi (n=24)

Görüşler	f
Olumlu görüşler	10
Yeterli	5
Uygun	5
Olumsuz görüşler	11
Çoğaltılmalı	3
Yetersiz	2
Tartışmaya dayalı etkinlikler olmalı	1
Anlaşılır değil	1
Çeşitlendirilmeli	1
Çalışma kitabı olmalı	1
Seviyenin üstünde	1
Düzeylerine uygun değil	1
Toplam	21

İlkokul 4. sınıf öğretmenlerinin ders kitabının etkinlikler ve niteliğini olumlu ve olumsuz yönde değerlendirdiği anket sorusunda görüşlerin sayısının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Olumlu yönde değerlendirme yapan 8 öğretmenden 5'er kez "yeterli" ve "uygun" görüşleri alınmıştır. 3 öğretmen birden fazla görüş bildirmiştir. Olumsuz görüş bildiren 10 öğretmenin 3'ü etkinliklerin çoğaltılması gerektiğini, 2 tanesi etkinlikler ve niteliğini "yetersiz" olarak görmektedir. Öğretmenlerin görüşlerine dair bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

ÖN10:

Etkinlikler ve Niteliği: Bazı konuların içeriğinde örnek olay, haber başlığı ve masallardan yararlanılması olumludur.

ÖN10, İHYD ders kitabında yer alan etkinliklerde farklı metin türlerinden yararlanılmasını olumlu karşılamıştır.

ÖN26:

Etkinlikler ve Niteliği:
Etkinlikler ve ünite sonu değerlendirmeleri seviyeye uygundur.

ÖN1:

Etkinlikler ve Niteliği: Etkinlikleri yeterli ve uygun buluyorum.

ÖN26 ve ÖN1 etkinliklerin öğrenci seviyesine uygun olduğunu düşünmektedir.

ÖN2:

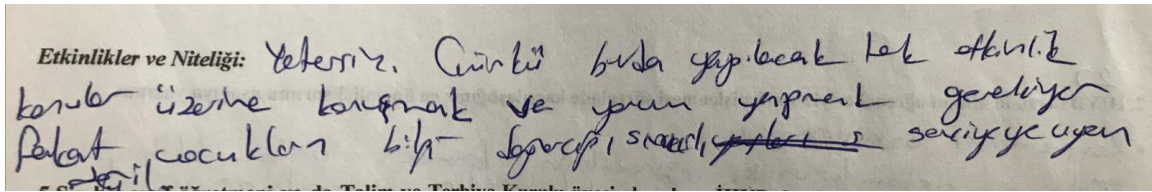
Etkinlikler ve Niteliği: Etkinlikler yapılabilecek düzeydeydi. Bir istasyon etkinliği vardı. Öğrencilere yapmaları gerekeni defalarca anlatmama rağmen anlayamadılar.

ÖN2, İHYD ders kitabındaki etkinliklerin 4. sınıf öğrenci seviyesine uygun olduğunu belirterek yine de bazı etkinliklerin anlaşılmadığını ifade etmiştir. Kitaptaki istasyon etkinliğini örnek olarak gösteren öğretmen, bu etkinliği öğrencilere defalarca anlatmasına karşın yine de anlaşılmadığını söylemiştir.

ÖN7:

Etkinlikler ve Niteliği: Etkinlikler daha da çeşitlendirilmeli. Ayrıca kendilerini değerlendirebilecekleri bir çalışma kitabının olması öğrendiklerini pekiştirmede daha yararlı olacaktır. Tema sonu değerlendirme çalışmaları yeterli kalmamaktadır.

ÖN7, etkinliklerin çeşitlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Tema sonu değerlendirme çalışmalarının yeterli olmadığını bunun haricinde bir çalışma kitabına da ihtiyaç olduğunu savunmuştur. Öğretmen çalışma kitabının öğrenilenlerin pekiştirilmesine daha çok fayda edeceği görüşündedir. Soyut kavramlar üzerinde yoğunlaşan İHYD dersinin öğrencilerin gözünde daha somut hale gelebilmesi için çalışma kitabına ihtiyaç duyulması kaçınılmazdır.

ÖN20:

ÖN20: Yetersiz. Çünkü burada yapılacak tek etkinlik konular üzerinde konuşmak ve yorum yapmak. Fakat çocukların bilgi dağarcığı sınırlı, seviyeye uygun değil.

ÖN20, İHYD ders kitabına dair etkinlikleri ve niteliğini yetersiz bulmuştur. Etkinlikler sonucunda yapılabilecek tek uygulamanın konuyla ilgili konuşmak olduğunu belirtmiş ancak bunun da öğrencilerin bilgi dağarcığının sınırlı olmasından dolayı mümkün olmadığını söylemiştir.

4.1.5. 4. Sınıf Öğrencilerinin İHYD Ders Kitabı Yazarına Sundukları Öneriler Nelerdir?

İHYD dersinde kullanılan ders kitabına ilişkin öğrenci eleştirileri dersin veriminin artması adına önemli görülmektedir. İlkokul 4. sınıf öğrencilerinden İHYD ders kitabına ilişkin istenen öneriler ve frekanslarına dair bulgular tablo 4.1.5.1.'de verilmiştir.

Tablo 4.1.5.1. 4. Sınıf Öğrencilerinin İHYD Ders Kitabı Yazarına Sundukları Önerilere İlişkin Görüşlerinin Analizi (n=27)

Görüşler	f
Metinler ve etkinlikler daha eğlenceli olmalı	16
Anlamadığım kelimeler var onlar çıkarılmalı/ anlaşılır olmalı	10
Bilgilendirici metinler daha çok olmalı	5
Etkinlikler daha fazla olmalı	5
Görseller daha fazla olmalı	4
Bulmacalar olmalı	3
Görseller daha iyi olmalı	2
Bilgilendirici metinler kaldırılmalı	1
Hazırlık çalışmaları kaldırılmalı	1
Boyama etkinliği olmalı	1
Etkinlikler daha kolay olmalı	1
Problemler konmalı	1
Kitap daha renkli olmalı	1

Şarkı konmalı	1
İzleme metinleri (videolu etkinlikler) konmalı	1
Metinler hikaye gibi olmalı	1
Test etkinlikleri daha iyi olmalı	1
Toplam	55

Tablo 4.1.5.1.'de öğrencilerin ders kitabı yazarına, kitabı daha etkili kılmasına dair önerileri yer almaktadır. Öğrencilerin bu önerileri incelendiği zaman daha çok iki görüş etrafında toplandıkları anlaşılmaktadır. Bunlardan bir tanesi “*Metinler ve etkinlikler daha eğlenceli olabilirdi.*” seçeneğidir. Bu görüşten anlaşıldığı kadarıyla öğrenciler kitaptaki içeriklerin daha keyifli olmasını istemektedirler. Sesli mülakat yapılan öğretmenlerden ÖN11 de öğrencilerin bu görüşünü destekleyebilecek şu cümleleri söylemiştir.

ÖN11:

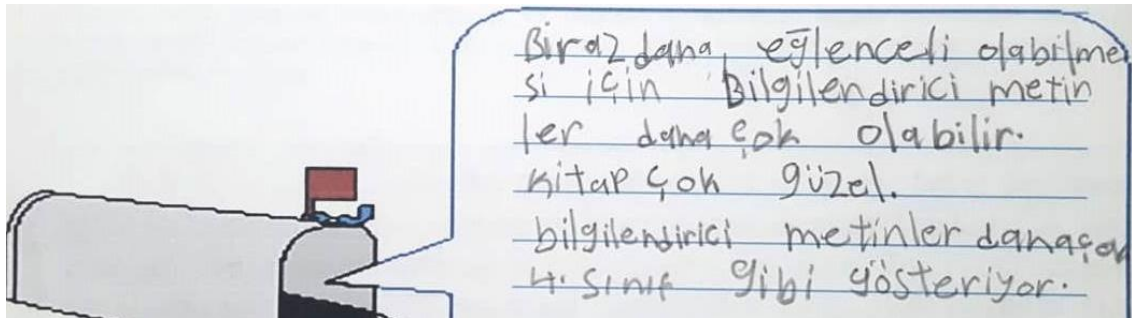
“Kavramlar çocukların seviyelerine uygun hikâye, görsel ve etkinliklerle çeşitlendirilmeli. Bu şekilde çocukların dikkatini çekebiliriz.”

Diğer görüş ise “*Anlamadığım kelimeler var onlar çıkarılmalı/ anlaşılır olmalı.*” yönündedir. Bu durumda öğrenciler kitapta anlamadıkları kelimeleri görmek istememekte ve bundan rahatsızlık duymaktadırlar. Daha önceki tablo sonuçları ile öğrencilerin burada vermiş olduğu cevaplar birbirleri ile örtüşmektedir.

Öğrenciler bu iki cevabın dışında pek çok görüş dile getirmişlerdir. Bilgilendirici metinlerin, etkinliklerin, görsellerin, bulmacaların olması öğrencilerin talepleri arasında yer almaktadır. Az sayıda da olsa bazı cevaplar öğrencilerin görüşlerini şu şekilde yansıtmaktadır: Bir öğrenci bilgilendirici metinleri istememektedir, başka bir öğrenci konuların en başında yer alan hazırlık çalışmalarının kaldırılmasını istemektedir. Bir öğrenci boyama etkinliği isterken bir diğeri etkinliklerin zor olmasından şikayet etmektedir. Bir başkası problemler konmasını isterken bir diğer öğrenci kitaplığın daha renkli olmasını dile getirmektedir. Şarkı-video gibi isteklerin yanı sıra metinlerin hikaye gibi olması ve test etkinliklerinin olması diğer isteklerdir. Tüm bu cevaplar incelendiği zaman aslında öğrencilerin bir ders kitabından istediklerine dair net cevaplar ortaya çıkmaktadır. O halde bir ders kitabı hazırlanırken şu özellikler dikkate alınmalıdır: Öğrencilerin ilgisini çekecek metin ve bilgiler kullanılmalıdır, ders kitabında kullanılan metinlerde öğrencilerin bilgi düzeyine katkı sağlayacak içerikler yer almalıdır, ders kitabı

sadece öğretici olmamalı, aynı zamanda öğrencilerin keyifli vakit geçirmelerine ortam hazırlayacak bir şekilde hazırlanmalıdır, ders kitaplarında kullanılan sözcükler ve içerikler öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun olmalıdır. Ö1 kodlu öğrencinin kitaba yönelik görüşleri şöyledir:

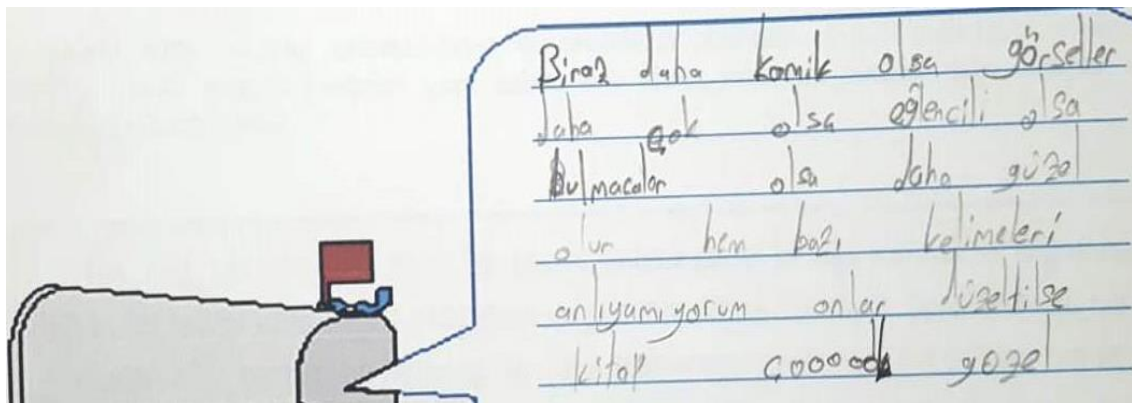
Ö1:

Ö1: Biraz daha eğlenceli olabilmesi için bilgilendirici metinler daha çok olabilir. Kitap çok güzel. Bilgilendirici metinler daha çok 4. sınıf gibi gösteriyor.

Öğrencilerin ders kitabı yazarına önerilerde bulunduğu son soruda Ö1, kitapta daha fazla bilgilendirici metin görmek istediğini ancak o zaman daha eğlenceli bir kitap olacağını söylemektedir. Gerekçe olarak da bilgilendirici metinlerin 4. sınıf seviyesine daha uygun olduğunu belirtmektedir.

Ö4:

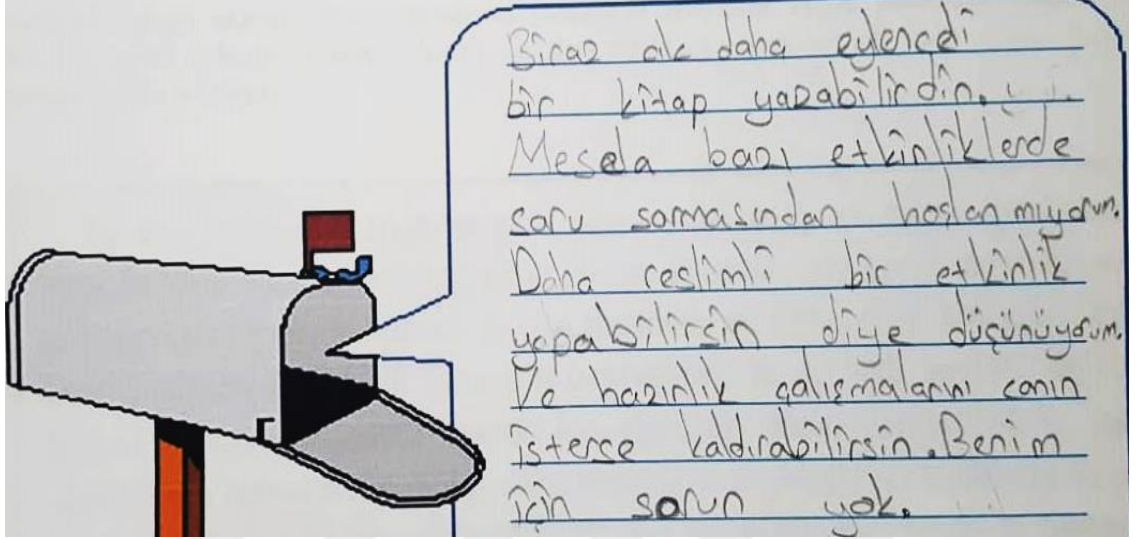

ÖN4: Biraz daha komik olsa, görseller daha çok olsa, eğlenceli olsa, bulmacalar olsa daha güzel olur. Hem bazı kelimeleri anlayamıyorum, onlar düzeltilse kitap çok güzel.

Ö4 ise Ö1'den farklı olarak ders kitabında görselleri, bulmacaları daha çok görmek istediğini belirtmiştir. Ayrıca biraz daha komik olmasını istemesi ders kitabını sıkıcı

bulduğunu düşündürmektedir. Öğrenci dikkat çekici bir konuya değinerek kitaptaki bazı kelimeleri anlayamadığını, onların düzeltilmesi durumunda kitabın çok güzel olacağını bildirmiştir.

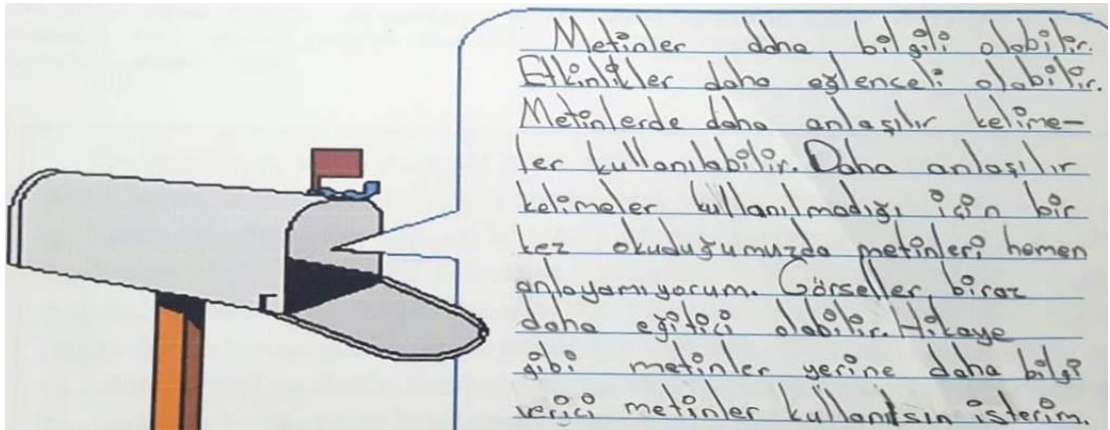
Ö5:

Ö5: Biraz daha eğlenceli bir kitap yazabilirdin. Mesela bazı etkinliklerde soru sormasından hoşlanmıyorum. Daha resimli bir etkinlik yapabilirsin diye düşünüyorum. Ve hazırlık çalışmalarını canın isterse kaldırabilirsin. Benim için sorun yok.

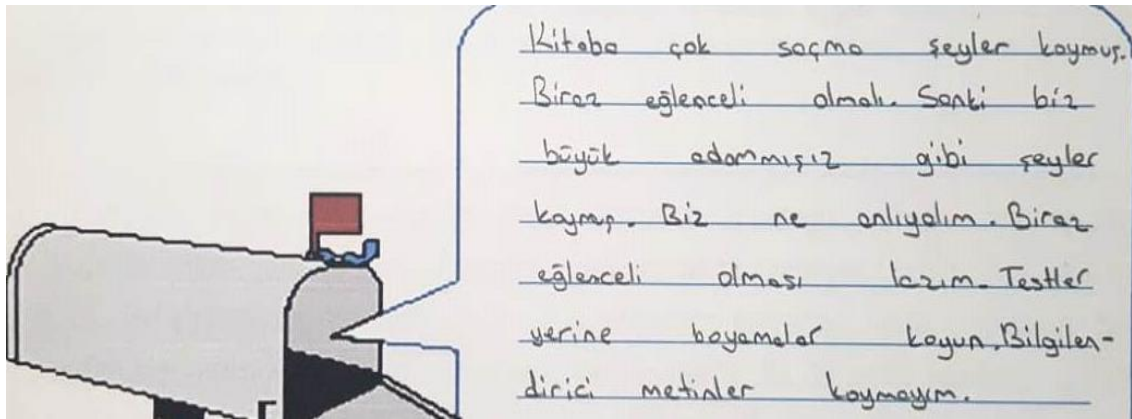
Ö5 de Ö4 gibi kitapta görseller görmek istediğini ifade ederek ayrıca şunları eklemiştir: İçeriğinde soru olan etkinliklerden hoşlanmadığını, hazırlık çalışmalarının kaldırılabilirliğini söylemiş ve kitabın daha eğlenceli olmasını istemiştir. Benzer görüşlere sahip Ö10 şunları belirtmiştir:

Ö10:

Ö10, metinlerin daha bilgiye dayalı olması, etkinliklerin daha eğlenceli olması, daha eğitici görseller kullanılması gibi önerilerde bulunmuştur. Ayrıca diğer öğrencilerin eleştirilerinde göze çarpan bir noktaya daha değinerek kitapta anlamadığı çok kelime olduğunu vurgulamıştır. Kelimeler yeteri kadar anlaşılır olmadığı için metinleri bir defa okumasının anlamasına yetmediğini de ifadelerine ekleyerek bu konuda düzenleme yapılmasını istemiştir.

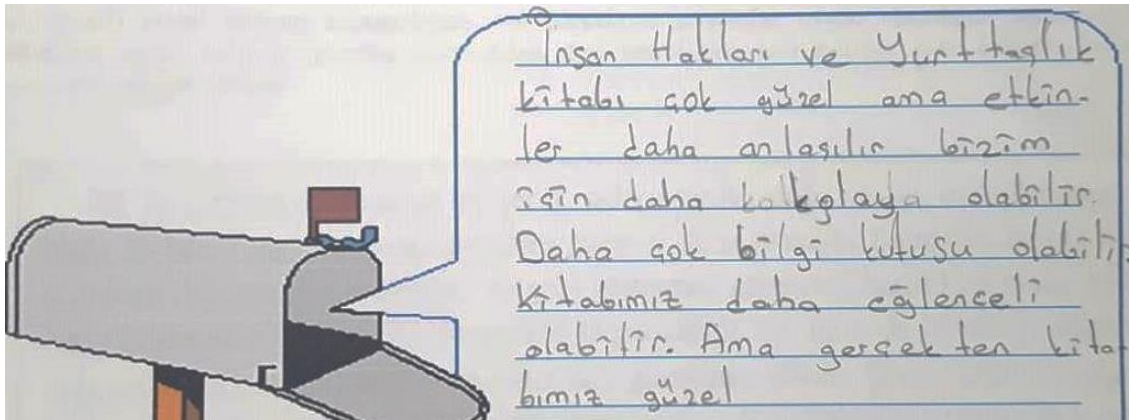
Ö13:

Ö13: Kitaba çok saçma şeyler koymuş. Biraz eğlenceli olmalı. Sanki biz büyük adammışız gibi şeyler koymuş. Biz ne anlayalım! Biraz eğlenceli olması lazım. Testler yerine boyamalar koyun. Bilgilendirici metinler koymayın.

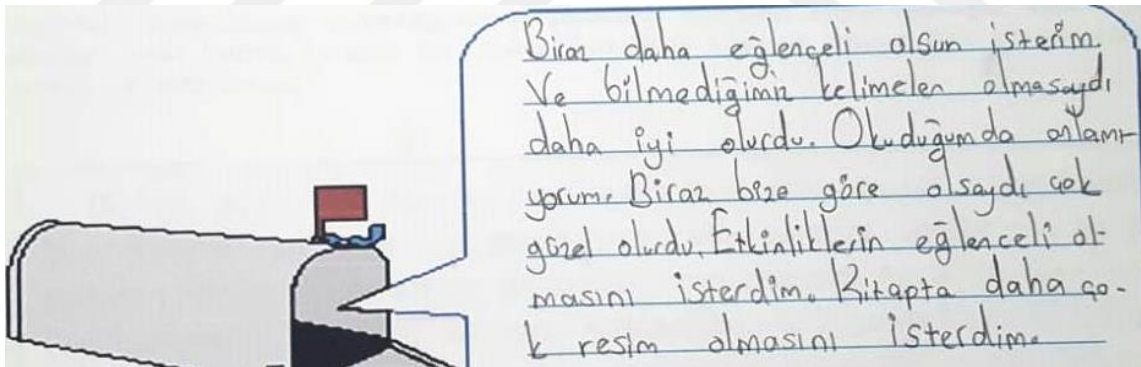
Ö13, kitabın daha eğlenceli olmasını isteyerek Ö10 ve Ö5 ile aynı yönde öneri getirmiştir. Bilgilendirici metinlerin olmasını istemeyerek yazara öğrencilerin seviyesinin üstünde bir kitap hazırladığını söylemiştir. Yazarın öğrencileri “büyük adam” yerine koyduğunu belirterek kitabın üslubunun ağır olduğunu ifade etmiştir. Çünkü ifadesinin devamında kitabı anlamadığını belirtecek yorumlar yapmıştır. Bunun yanı sıra test gibi etkinliklerin yerine bulmaca gibi etkinlikler koyulmasını istemiştir. Kitabın eğlenceli olmadığı konusunda Ö14 de benzer yorumları aşağıda açıklamıştır.

Ö14:

Ö14 de Ö5, Ö10 ve Ö13 gibi İHYD kitabını eğlenceli bulmadığını ifade ederek yazara bu konuda değişiklik yapmasını söylemiştir. Kitabı güzel bulduğunu ancak etkinliklerin yeteri kadar anlaşılır olmadığını kendi seviyelerine daha uygun etkinlikler konulabileceğini belirtmiştir. Son olarak kitaba daha çok “bilgi kutusu” eklenmesini önermiştir.

Ö17:

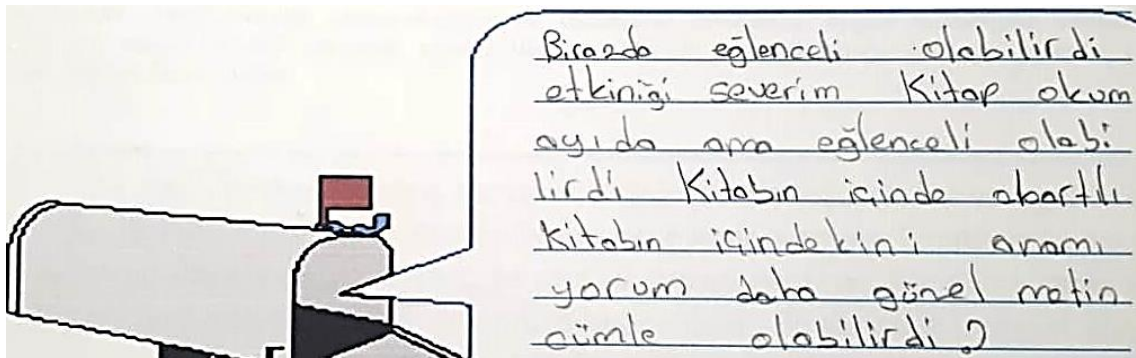

Ö17: Biraz daha eğlenceli olsun isterdim. Ve bilmediğimiz kelimeler olmasaydı daha iyi olurdu. Okuduğumda anlamıyorum. Biraz bize göre olsaydı çok güzel olurdu. Etkinliklerin eğlenceli olmasını isterdim. Kitapta daha çok resim olmasını isterdim.

Ö17, İHYD kitabının yazarına öneride bulunduğu soruda birçok arkadaşı gibi ilk olarak kitabın daha eğlenceli bir şekilde yapılandırılmasını istemektedir. Yine diğer arkadaşları gibi kitabı anlaşılır bulmadığını, anlamadığı çok kelime olduğunu belirterek okuduklarını anlayamadığını ifade etmiştir. Öğrencinin buradaki “bize göre olsaydı” ifadesi dikkat çekicidir. Eğitim programlarının, ders içeriklerinin ve hiç kuşkusuz kitapların “çocuğa

görelilik” ilkesi çerçevesinde ele alınması derslerin verimliliğini arttıracak en önemli etkenlerdendir. Öğrenci bunların yanında kitapta daha fazla görsel bulunmasını da önerilerine eklemiştir. Ö18’in de görüşlerine kitabı eğlenceli bulmamasıyla başlaması İHYD ders kitabıyla ilgili yargıya varılmasını kolaylaştırmaktadır. Çünkü birçok öğrenci kitabı eğlenceli bulmamaktadır ve bu görüşünü yazısının daha ilk başında ifade etmektedir.

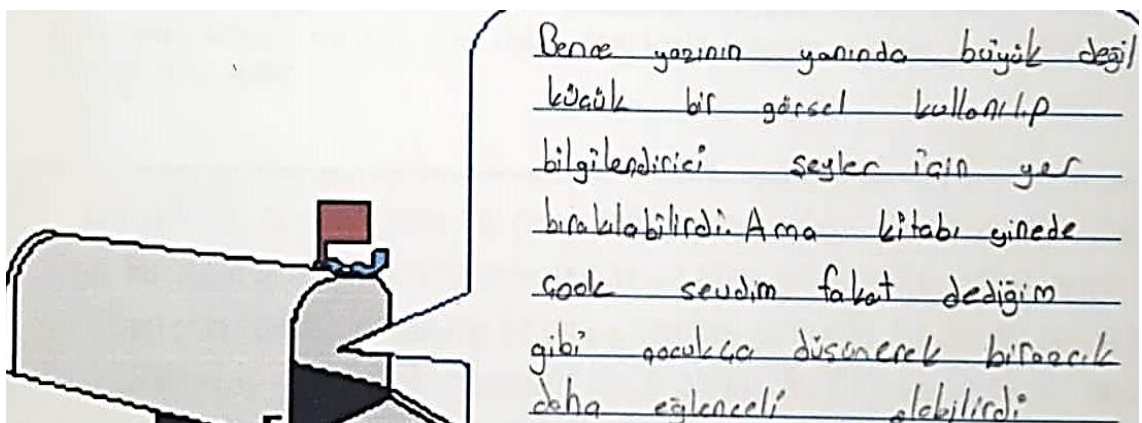
Ö18:

Ö18: Biraz da eğlenceli olabilirdi. Etkinliği severim, kitap okumayı da ama eğlenceli olabilirdi. Kitabın içi abartılı, kitabın içindekini anlamıyorum. Daha güzel metin olabilirdi.

Ö18 de ilk olarak İHYD ders kitabını eğlenceli bulmadığını belirterek önerilerine şunları eklemiştir: Kitap okumayı ve etkinlikleri sevdiğini ancak İHYD ders kitabını içeriğindeki metinlerden dolayı anlamadığını söylemiş ve metinlerin daha güzel olabileceğini ifade etmiştir. Ö21 ders kitabını sevdiğini belirtmiş ancak eksiklerini de şöyle ifade etmiştir:

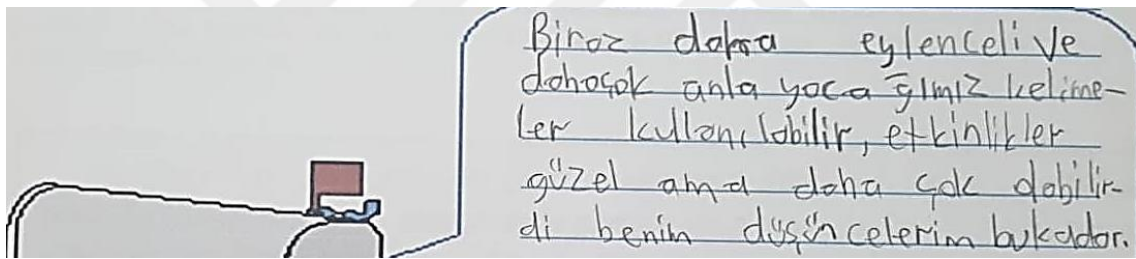
Ö21:

Ö21: Bence yazının yanında büyük değil küçük bir görsel kullanıp bilgilendirici şeyler için yer bırakabilirdi. Ama kitabı yine de çok sevdim fakat dediğim gibi çocukça düşünerek birazcık daha eğlenceli olabilirdi.

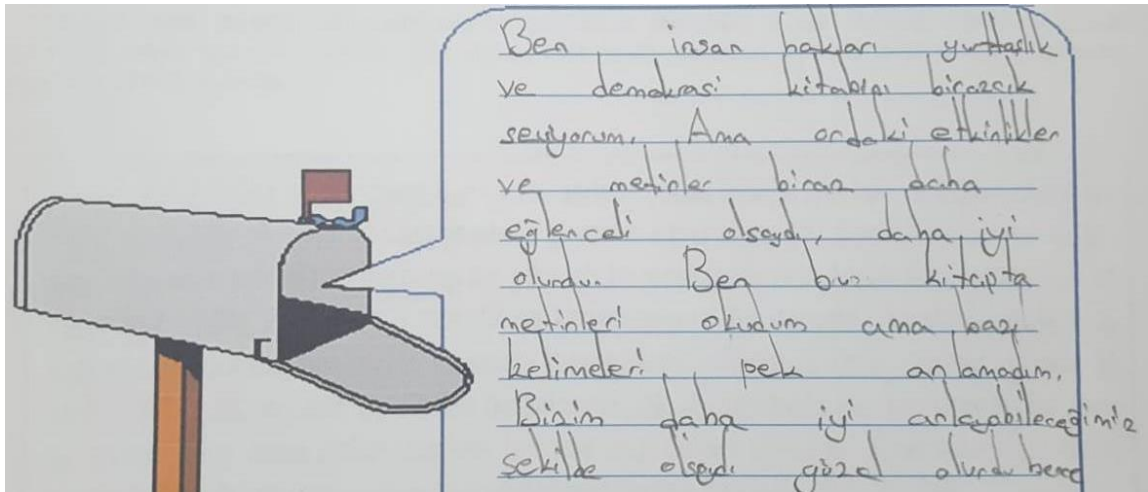
Ö21, İHYD ders kitabının yazarına şu şekilde önerilerde bulunmuştur. Kitabın içeriğindeki metinlerin yanındaki görselleri daha küçük kullanıp onun yerine bilgilendirici metinler eklenebilirdi. Kitabı sevdiğini ancak yazarın “çocukça” değerlendirip daha eğlenceli bir kitap yazabileceğini söylemiştir. Öğrencinin “çocukça” ifadesi Ö17’nin ifadesinde belirttiği “bize göre olsaydı” ifadesiyle örtüşmektedir. Ö21 de Ö17 gibi kitabı kendi seviyelerinin üstünde görmektedir ve yazara bu konuda eleştiri getirmiştir. ÖN22 de kitabın eğlenceli olmasını istemiş ve düşüncesine şöyle devam etmiştir:

Ö22:

Ö22: Biraz daha eğlenceli ve daha çok anlayacağımız kelimeler kullanılabilir, etkinlikler güzel ama daha çok olabilirdi benim düşüncelerim bu kadar.

Ö22 öncelikle kitabın eğlenceli olmadığını belirtmiştir. Öğrenci, kitabın dilini sınıf seviyelerinin üstünde değerlendirmiş olacak ki daha anlaşılır kelimeler kullanılabileceğini söylemiş ve etkinlikleri güzel bulduğunu ancak sayısının artırılabilceğini ifadesine eklemiştir. ÖN24 de ÖN22 gibi kitabın eğlenceli olması gerektiğini belirtmiş ve şunları eklemiştir:

Ö24:

Ö24: Ben İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi kitabını birazcık seviyorum. Ama oradaki etkinlikler ve metinler biraz daha eğlenceli olsaydı daha iyi olurdu. Ben bu kitapta metinleri okudum ama bazı kelimeleri pek anlamadım. Bizim daha iyi anlayabileceğimiz şekilde olsaydı güzel olurdu bence.

Ö24 de diğer arkadaşlarının en çok eleştiri getirdiği iki noktaya vurgu yapmadan önce kitabı sevdiğini belirtmiştir. Ancak etkinliklerin ve metinlerin daha eğlenceli olmasını istemiş, okuduğu metinlerdeki bazı kelimeleri anlayamadığını söylemiştir. Bu anlaşılabilir kelimeler yerine kendilerinin anlayabileceği kelimeler koyulursa kitabın daha güzel olacağını belirtmiştir.

4.2. İHYD Dersinin 4. Sınıf Düzeyinde Yer Almasına İlişkin Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri Nasıldır?

Araştırmanın bu bölümünde öğretmenlerden öncelikle İHYD dersine karşı öğrencilerin tutum ve yaklaşımını değerlendirmeleri istenmiştir. İHYD dersinin 4. sınıf ders programından kaldırılması durumunda öğrencilerin vereceği tepki ve buna ilişkin öğretmen görüşleri de bu bölümde ele alınmıştır. Bunun yanında öğretmenlerin, dersin işleniş sürecinde sınıfta karşılaştıkları en önemli 3 sorunu, dersin 4. sınıf düzeyinde amaçlarına yeterince ulaşp ulaşmadığını, İHYD dersinin amaç ve kazanımlarının daha verimli gerçekleştirilmesi adına önerilerini belirtmeleri istenmiştir. Bu kısımda öğretmenlerin ve öğrencilerin anket sorularına verdikleri yanıtların analizleri yer almaktadır.

4.2.1. İHYD Dersine Karşı Öğrencilerin Tutum ve Yaklaşımının Öğretmenler Tarafından Değerlendirilmesi Nasıldır?

İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasine giren sınıf öğretmenlerinin “öğrencilerin İHYD dersine karşı tutum ve yaklaşımına” dair görüşlerinin yer aldığı bu bölümde çıkarılan frekanslar tablo 4.2.1.1.’de verilmiştir.

Tablo 4.2.1.1. İHYD Dersine Karşı Öğrencilerin Tutum ve Yaklaşımının Öğretmenler Tarafından Değerlendirilmesinin Analizi (n=24)

Görüşler	f
Olumlu görüşler	11
Konular hayatın içinden olduğu için severek katılıyorlar	4
İlgililer	3
Kendi haklarını öğrendikleri için mutlu oluyorlar	2
Dramayla işlediğimiz için derse karşı istekli oluyorlar	1
Tartışma ortamına uygun bir ders olduğu için seviyorlar	1
Olumsuz görüşler	13
Diğer dersler kadar ilgi göstermiyorlar	5
Sıkılıyorlar	4
Konular birbirine benziyor ve bazı kelimeler ağır olduğu için sevmiyorlar	2
Bazı konular anlaşılmadığı için sadece ezberi kuvvetli olan öğrenciler başarılı oluyor	1
Liseye Giriş Sınavına dahil olmadığı için gereken ilgiyi göstermiyorlar	1
Toplam	24

Tablo 4.2.1.1.’e göre, öğrencilerin İHYD dersine karşı tutum ve yaklaşımının değerlendirilmesinde, öğretmenler 11 olumlu, 13 olumsuz görüş bildirmişlerdir. Olumlu görüşlerin 4’er tanesi konuların hayatın içinden olması sebebiyle öğrencilerin derse istekli ve ilgili olmalarına, 2 tanesi kendi haklarını öğrenmelerinden dolayı derste mutlu olduklarına ilişkin iken, olumsuz görüşlerin 5 tanesi öğrencilerin diğer derslere nazaran İHYD dersine ilgi göstermedikleri, 5 tanesi derste sıkıldıkları, 2 tanesi konuların birbirine benzemesi ve kelimelerin ağır olmasından dolayı dersi sevmedikleri yönündedir. Öğretmenlerin öğrencilerin İHYD dersine karşı tutum ve yaklaşımına yönelik görüşleri şöyledir:

ÖN7:

Öğrencilerin İHYD dersine karşı tutumları olumludur. Kendi haklarını öğrenmeleri onları mutlu etmektedir. Hatta çocuk haklarını ilk kez duyduklarını dile getirdiler. Özellikle de kız öğrencilerin yaşadığı bölgeye göre kadınların eşitlik gibi konularda bilgileniyor olmaları onları motive etmektedir. Derse karşı ilgilerini çekmektedir. Konulardan sonra öğrencilerimin kendi aralarında eşitlik adalaet kavramının daha da geliştiğini gözlemliyorum.

ÖN7, İHYD dersine karşı öğrencilerin olumlu bir tutum içinde olduğunu, haklarını öğrenmenin onları mutlu ettiğini belirtmiştir. Öğretmen özellikle kız çocuklarının haklarını öğrenmelerinden dolayı motive olduklarını düşünmektedir. Ayrıca dersle birlikte öğrencilerde eşitlik, adalet gibi kavramaların geliştiğini gözlemlemiştir. Öğretmenin yorumuna göre İHYD dersi bu sınıfta verimli bir şekilde işlenmektedir. ÖN25 de öğrencilerin derse ilgili olduğu yönündeki görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

ÖN25:

Öğrenciler ilgi göstermektedir. Fakat bu dersin TEOG gibi sınavlarda yer almamasından dolayı hem öğrenciler hem de öğretmenler gereken ilgiyi göstermemektedir.

ÖN25, öğrencilerin İHYD dersine karşı ilgili olduklarının ancak dersin Lise Giriş Sınavında (Lise Giriş Sınavının 2018 yılından önceki adı TEOG'dur.) yer almamasından dolayı öğretmenler ve öğrenciler tarafından hak ettiği ilgiyi görmediğini söylemiştir. Öğretmenin bu konuda haklılık payı vardır. Dersin soyut, anlaşılması zor kavramlarının yanında ileriki yıllarda öğrencilerin karşısına çıkmaması öğrencileri derse karşı ilgisiz hale getirmiştir diyebiliriz. Dolayısıyla dersin öğrencilerde motivasyon sağlamadığı görülmektedir. Bununla birlikte İHYD dersinin sadece 4. sınıfı kapsayan bir ders olması nedeniyle öğretmenlerin de kalıcı öğrenme sağlamak için fazlaca çaba göstermediğini söylemek mümkündür. ÖN25'ten farklı görüşlere sahip olan ÖN3 şunları belirtmiştir:

ÖN3:

Benim öğrencilerim insan hakları kitabını pek sevmiyor. Kitabın içindeki konuların hep birbirine benzediğini, sanki dönüp dolaşıp aynı konular hakkında konuştuğumuzu düşünüyorlar. Ve bazı kelimeler onlara ağır geliyor. Örneğin; yurttaş, uzlaş.. Ben çok fazla bilgi tanım cümleleri kullanmıyorum. Öğrencilerin seviyesine inmesi için hep tiyatro şeklinde işliyoruz.

ÖN3, İHYD dersine karşı öğrencilerin tutumunu değerlendirdiği anket sorusunda öğrencilerin dersi sevmediğini ifade etmiştir. Konuların birbirine benzediğini, bazı kelimelerin öğrencilere ağır geldiğini de düşüncelerine eklemiştir. Öğrencilerin görüşünce konuların birbirine benzemesinden öğrencilerin İHYD dersinde sıkıldığı, kelimelerin ağır olmasından ise dersi anlamakta zorlandıklarını anlaşılmaktadır. Öğretmen dersi öğrencilerin seviyesine indirmek için drama yöntemini kullanıp dersi cazip hale getirmeye çalışmaktadır. ÖN11 görüşlerini şöyle detaylandırmıştır:

ÖN11:

Öğrencilerimin bu derse çok fazla ilgisi yok. Konu anlatımı esnasında sıklıkla soru cevap yöntemine yer veriyorum ancak öğrencilerimin derste sıkıldığını gözlemliyorum.

ÖN11, öğrencilerin derse karşı ilgisi olmadığını belirterek ÖN3 ile aynı yönde fikir belirtmiştir ve İHYD dersinde öğrencilerin sıkıldığını söylemiştir. Derse ilgi çekmek adına soru cevap yöntemi kullandığını ancak yine de öğrencilerin sıkıldığını belirtmiştir. Ancak öğrencilerin dersin soyut olmasından dolayı sıkıldığını düşünecek olursak soru cevap yönteminin derse ilgi çekme noktasında yeterli olmayacağını da söylemek mümkündür. Çünkü soyut olan bu dersi somutlaştırmak, anlamlandırmak için soru cevap uygun bir yöntem değildir. Bu durumda dersin içeriğinin soyut olmasının yanında öğretmenin tercih ettiği yöntemin de dersin sıkıcı olarak algılanmasına etki ettiğini söyleyebiliriz. ÖN11'le benzer görüşlere sahip olan ÖN17 şunları ifade etmiştir:

ÖN17:

İHYD dersine karşı öğrencilerim biraz uzaklar. Konuları işlerken sıkıldıklarını gözlemleyebiliyorum. Kavramları anlamakta zorluk yaşıyorlar. Fakat bunun yanında kuralları, hak, hukuk gibi kavramların anlaşılması ile sahip olduklarının bilincine varıyorlar.

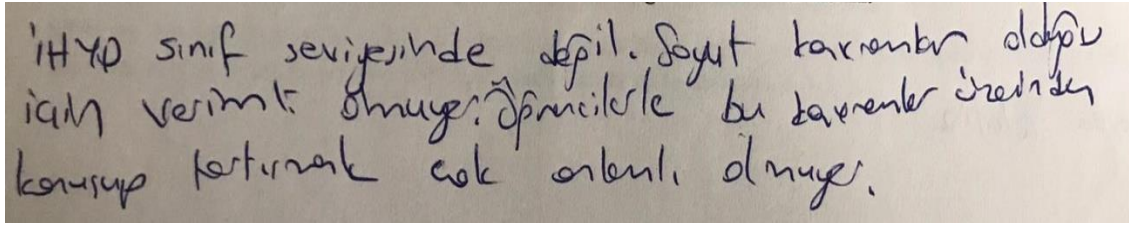
ÖN17: İHYD dersine karşı öğrencilerim biraz uzaklar. Konuları işlerken sıkıldıklarını gözlemleyebiliyorum. Kavramaları anlamakta zorluk yaşıyorlar. Fakat bunun yanında kuralları, hak, hukuk gibi kavramaların anlaşılması ile birlikte sahip olduklarının bilincine varıyorlar.

ÖN17, öğrencilerinin İHYD dersine uzak olduğunu ve sıkıldığını belirtmiştir. Burada ÖN17'nin ÖN11 VE ÖN3 ile ortak görüş belirttiğini görmekteyiz. Öğretmen bunun dışında öğrencilerin kavramları anlamakta zorlandıklarını belirterek ÖN3 ile yine ortak görüş sunmuştur. Öğretmenlerin aynı düşünceleri sıklıkla tekrar etmesi dersin kavramlarının öğrenci seviyesinin üstünde olduğunu düşündürmektedir. ÖN17 bunların dışında öğrencilerin İHYD dersi sayesinde sahip oldukları hakların bilincine vardıklarını belirterek derse dair olumlu bir yorum da yapmıştır. ÖN8'in görüşleri ise şöyledir:

ÖN8:

Çocukların seviyelerine göre böyle ağır bir ders. Konular soyut kalıyor.

ÖN8, İHYD dersinin 4. sınıf öğrenci seviyesine göre ağır bir ders olduğunu söylemiştir buna gerekçe olarak da konuların soyut kalmasını göstermiştir. Öğretmenin yorumu öğrencilerin Piaget'nin bilişsel gelişim kuramında yer alan somut işlemler döneminde bulunmalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü kurama göre 7-11 yaş arası çocuklar somut işlemler döneminde yer almaktadır. 4+4+4 sistemiyle birlikte okula başlama yaşının düşmesiyle 4. sınıf öğrencilerinin de yaşı önceki senelere nazaran daha küçüktür. Bu nedenle 4. sınıftaki öğrenciler ortalama 10 yaşında olmaktadır. Benzer görüşlere sahip olan ÖN20 şunları ifade etmiştir:

ÖN20:

ÖN20: İHYD sınıf seviyesinde değil. Soyut kavramlar olduğu için verimli olmuyor. Öğrencilerle bu kavramlar üzerinden konuşup tartışmak çok anlamlı olmuyor.

ÖN20, İHYD dersinin 4. sınıf seviyesine uygun olmadığını, soyut kavramlar nedeniyle dersin verimli olmadığını ifade etmiştir. ÖN8 ile bu noktada benzer görüşler belirtmesinin yanında ayrıca kavramların anlaşılabilmesi nedeniyle derste tartışma yöntemini kullanmanın da anlamı olmadığını belirtmiştir. İHYD dersinin tartışma yöntemine elverişli bir ders olduğunu düşünecek olursak anlaşılabilen kavramlar nedeniyle yöntemi kullanamamak öğretmenleri dersi verimli bir şekilde yönetmek noktasında, öğrencileri ise kendini ifade etme noktasında zorlayan bir etkidir.

4.2.2. İHYD Dersinin 4. Sınıf Ders Programından Kaldırılması Durumunda Öğrencilerin Vereceği Tepki ve Buna İlişkin Öğretmen Görüşleri Nasıldır?

İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin okutulduğu sınıf seviyesi birçok kez değişikliğe uğramıştır. Daha önce 8. sınıf ders programında yer alan ders 2015 yılından itibaren 4. sınıf ders programına eklenmiştir. Öğrencilerin dersi sevip sevmediğini saptamak amacıyla dersin 4. sınıf programından kaldırılması durumunda ne düşüneceklerini belirtmeleri istenmiştir. Öğrencilerin dersin kaldırılması durumuna vereceği tepki ses kaydı aracılığıyla görüşme yapılan öğretmenlere de sorulmuştur ve aşağıdaki tabloda yer alan cevaplara ulaşılmıştır.

Tablo 4.2.2.1. İHYD Dersinin 4. Sınıf Ders Programından Kaldırılması Durumunda Öğrencilerin Vereceği Tepkinin Analizi (n=27)

Görüşler	f
Üzülürdüm	21
Hem üzülürdüm hem sevinirdim	2
Sevinirdim	1
Cevap Yok	3
Toplam	27

Tablo 4.2.2.1. incelendiği zaman İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4.sınıf ders programından kaldırılması durumunda öğrencilerdeki etkisi şu şekilde ortaya çıkacaktır: Öğrencilerin ciddi bir çoğunluğu dersin programdan kaldırılması durumunda üzüntü duyacaklarını belirtmişlerdir. Bu yönde görüş bildiren öğrenci sayısı diğerlerinden çok fazladır. Sadece 1 öğrenci bu dersin kaldırılması durumunda sevinç duyacağını belirtirken, ‘hem üzüldüm hem de sevinirdim’ diyen öğrenci sayısı 2’dir. Bu verilerden hareketle 4. sınıfta görülen İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin öğrenciler tarafından sevildiği ve ders programından kaldırılmasının istenmediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte ses kaydı aracılığıyla görüşme yapılan öğretmenlerden ÖN7 öğrencilerin dersin kaldırılması durumunda ortaya çıkabilecek tutumlarını şöyle değerlendirmiştir:

ÖN7:

“Ders saati az olan ve öğretmenin bir an önce kazanımı yetiştireyim, programı bitireyim telaşında olduğu dersi çok da önemsediklerini düşünmüyorum. Bu bizim hatamız olabilir. Bu dersin önemini çocuklara hissettiremiyoruz. O yüzden çocuklar bu bilinçte olmadıkları için bu ders kaldırıldı dediğimizde bir şey ifade edeceğini ne yazık ki üzüterek söylüyorum sanmıyorum.”

Katılımcılardan ÖN1 ise ÖN7’den farklı olarak dersin öğrenciler açısından önemli olduğunu söyleyerek görüşlerine şu şekilde devam etmiştir.

ÖN1:

“Öğrencilerin bu dersi aldıktan sonra farkındalık oluştuğunu ve kendilerini daha da değerli hissettiklerini düşünüyorum. Eğer bu ders müfredattan kaldırılacak olursa farkındalık duygusunun bu kadar gelişmeyeceğini ve öğrencilerimin de bu dersin kaldırılmasını istemeyeceklerini düşünüyorum.”

ÖN1 kodlu katılımcı İHYD dersinin öğrencilerde farkındalık oluşturduğunu ve bu ders sayesinde kendilerini daha değerli hissettiklerini düşünmektedir. Kazanımlarını gerçekleştiren bir İHYD dersinin öğrencilerde değer hissi oluşturmaları beklenebilir. Çünkü İHYD dersi öğrencilere haklarını fark ettirecek, görüşlerini özgürce savunabilmeyi öğretebilecektir. Ancak bu, dersin nasıl işlendiğine bağlıdır. Dersin bu

kazanımları gerçekleştirebilmesi ancak uygulamaya dönük, etkileşimli ders yapılan ortamda mümkün olacaktır.

Öğrencilerin İHYD dersinin kaldırılması durumunda neden üzüleceklerine yönelik analizler Tablo 4.2.2.2.'de verilmiştir.

Tablo 4.2.2.2. Öğrencilerin Dersin Kaldırılması Durumunda Üzülme Sebeplerinin Analizi

Görüşler	f
Güzel ve eğlenceli bir ders	9
Faydalı	5
Çok şey öğreniyoruz	4
En sevdiğim derslerden biri	4
Adaleti öğretiyor	1
Çok önemli bir ders	1
Toplam	24

Tablo 4.2.2.2. incelendiği zaman İHYD dersinin 4.sınıf ders programından kaldırılması durumunda üzüntü duyacak öğrencilerin görüşleri verilmiştir. Bu görüşler incelendiği zaman öğrencilerin önemli bir kısmının bu dersi güzel ve eğlenceli bir ders olarak gördükleri, bu nedenle kaldırılmasını istemedikleri anlaşılmaktadır. İHYD dersini faydalı gören ve çok şey öğrendiğini söyleyen öğrenciler de mevcuttur. Bu verilerden anlaşılmaktadır ki bazı öğrencilerin en sevdiği derslerden biri İHYD dersidir. İHYD dersi hakkında bu yönde görüş bildirilmesi oldukça dikkat çekicidir. Verilere bakıldığında zaman öğrencilerden bir tanesi dersin adaleti öğrettiğini, bir diğeri de çok önemli bir ders olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin görüşlerin detayları aşağıda yer almaktadır, öncelikle Ö3 kodlu öğrenci şunları ifade etmiştir:

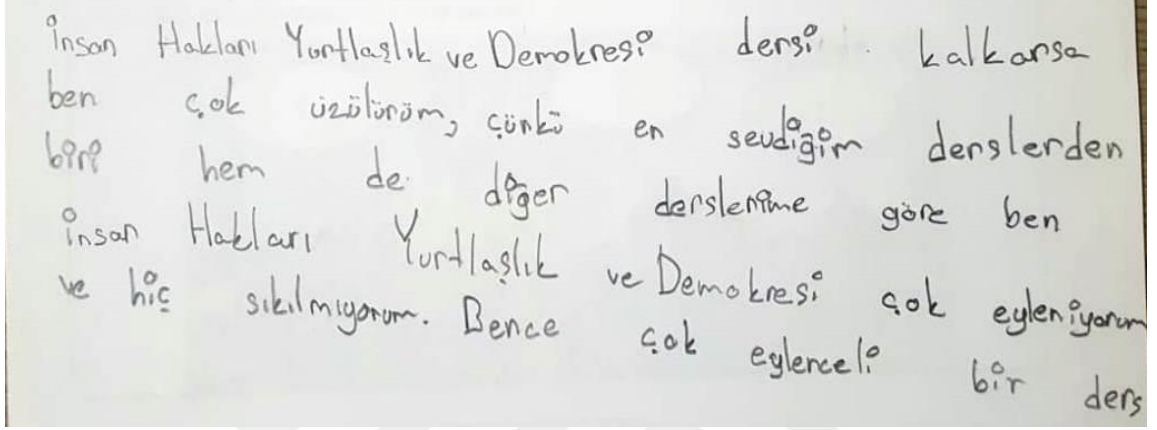
Ö3:

Ben kaldırılacak olsa çok üzülürüm. Çünkü İnsan Hakları dersinde kendi haklarımı öğrendim. Belki İnsan Hakları dersi olmasaydı ben bunları öğrenemezdim.

Ö3: Ben kaldırılacak olsa üzülürüm. Çünkü İnsan Hakları dersinde kendi haklarımı öğrendim. Ben İnsan Hakları dersi olmasaydı bunları öğrenemezdim.

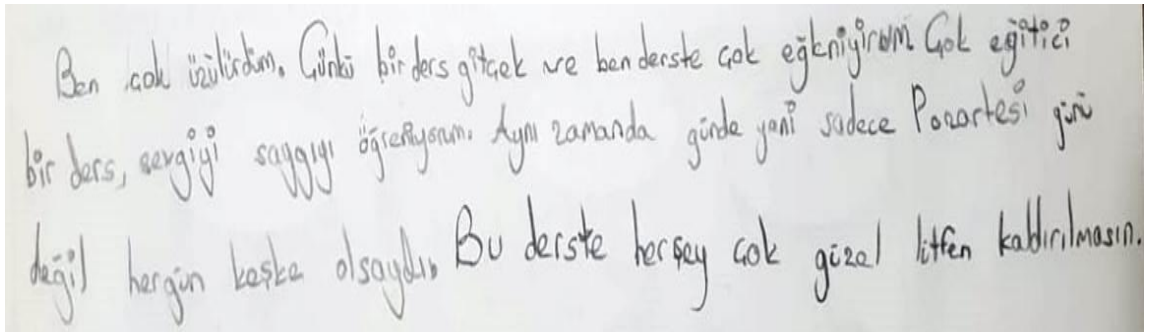
Ö3, İHYD dersinin kaldırılması durumunda üzüleceğini çünkü bu ders sayesinde kendi haklarını öğrendiğini belirtmiştir. İHYD dersinin çocuklarda insan hakları konusunda farkındalık yarattığı öğrencinin görüşünden anlaşılmaktadır. Çünkü bu ders olmasaydı haklarını öğrenemeyeceğini ifade etmiştir. Ö19 ise görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

Ö19:

Ö19 da Ö3'le aynı yönde görüş bildirmiştir. İHYD dersini en sevdiği derslerden göstermiş ve dersi eğlenceli olarak nitelendirmiştir. Dolayısıyla İHYD dersi kaldırılırsa üzüleceğini belirtmiştir. Öğrencinin burada yaptığı tespit çok önemlidir. Genellikle akademik dersler öğrenciler için “en beğenilen ders” olarak gösterilirken burada durumun değiştiği, bu dersler arasına İHYD dersinin girdiği de görülmektedir. Ö23 de benzer yönde görüş bildirerek şunları ifade etmiştir:

Ö23:

Ö23: Ben çok üzülürüm. Çünkü bir ders gidecek ve ben derste çok eğleniyorum. Çok eğitici bir ders, sevgiyi saygıyı öğreniyorum. Aynı zamanda 1 günde yani sadece Pazartesi değil keşke her gün olsaydı. Bu derste her şey çok güzel. Lütfen kaldırılmasın!

Ö23, İHYD dersi kaldırılırsa üzüleceğini çünkü derste çok eğlendiğini söylemiştir. Aynı zamanda dersin çok eğitici olduğunu, bu dersten sevgiyi/saygıyı öğrendiğini, dersin haftada bir gün yerine her gün olmasını istediğini ifadelerine eklemiştir. Bu düşünceler İHYD dersinden hoşlanan öğrenciler olduğunu göstermektedir. Dersin kaldırılması konusunda kararsızlık yaşayan öğrenci görüşü Tablo 4.2.2.3.'te yer almaktadır:

Tablo 4.2.2.3. Dersin Kaldırılması Konusunda Kararsız Olan Öğrenci Görüşünün Analizi

Görüşler	f
Güzel bir ders ama içinde sevmediğim konular var	2
Toplam	2

Tablo 4.2.2.3. incelendiği zaman İHYD dersinin 4.sınıf ders programından kaldırılması durumunda hem üzülen hem de seven öğrencilerin görüşü verilmiştir. Bu görüş incelendiği zaman öğrenciler dersi güzel bulduklarını, bu nedenle kaldırıldığı takdirde üzüleceklerini ifade etmişlerdir. Dersin kaldırılması durumunda mutluluk duyacaklarını ise ders içeriğinde yer alan sevmedikleri konulara bağlamaktadırlar. Bu veriden hareketle öğrencilerin dersin içeriğinde yer alan bazı konular çıkarıldıktan sonra dersin devamına ilişkin görüş bildirecekleri anlaşılmaktadır. Dersin kaldırılması noktasında kararsız olan Ö5'in görüşleri şu şekildedir:

Ö5:

Hem üzüldüm hem de sevindim. Çünkü bu ders güzel bir ders ama içinde sevmediğim konularda var. Bence kaldırılmasa daha güzel olur. Ama eğer kaldırılması gerekiyorsa kalkabilir.

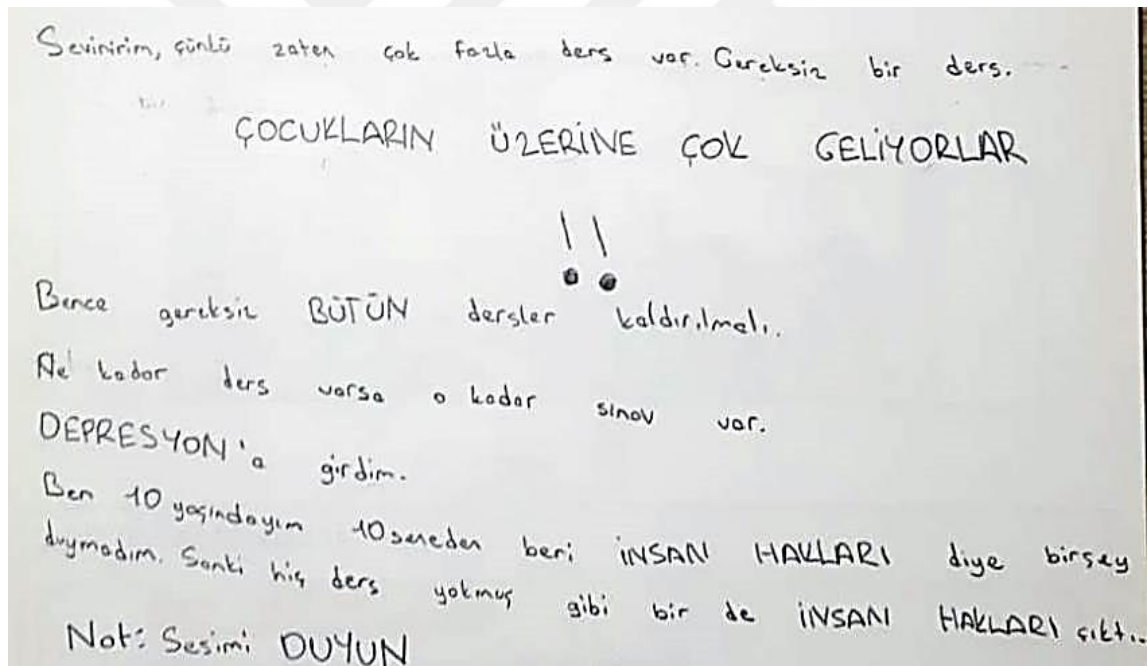
Ö5, İHYD dersinin kaldırılması durumunda sevineceği ve üzüleceği yönler olduğunu ifade etmiştir. Dersin kaldırılmasına sevinecek olmasına gerekçe olarak dersin içeriğindeki sevmediği konuları, üzülecek olmasına gerekçe olarak ise da dersi güzel bulmasını göstermiştir. Ancak sonuç olarak kaldırılmasını istemediğini eklemiştir.

Tablo 4.2.2.4.'te öğrencinin dersin kaldırılma durumuna sevinme sebebinin analizi verilmiştir:

Tablo 4.2.2.4. Öğrencinin Dersin Kaldırılması Durumunda Sevinme Sebebinin Analizi

Görüşler	f
Gereksiz bir ders	1
Toplam	1

Tablo 4.2.2.4. incelendiği zaman İHYD dersinin 4. sınıf ders programından kaldırılması durumunda sevineceğini bildiren öğrenci sayısı 1 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu öğrenci İHYD dersini gereksiz olarak görmektedir. Bir dersin taşıdığı önemle ilgili olarak öğretmenler mutlaka öğrencilere bilgi vermelidir. Eğitim öğretim yılının başında öğrenciler dersin amaç ve hedeflerini öğrenmeli, genel olarak içerikler hakkında öğretmenler tarafından bilgilendirilmelidir. Bu çalışmalar yapılırsa hangi ders olursa olsun bir dersin gereksiz olduğuna dair algı ve düşünceler en alt düzeye indirilebilir.

Ö13:

Ö13, İHYD dersinin kaldırılması durumunda sevineceğini belirtmiştir. Çok fazla ders olduğunu söyleyerek bu dersi gereksiz bulduğunu ifade etmiştir. Programa eklenen her dersin aynı zamanda öğrenciler için yeni bir sınav olduğunu ve bu yüzden depresyona girdiğini, 4. sınıfa gelene kadar “insan hakları” kavramını duymadığını da sözlerine eklemiştir. Bu öğrencinin tepkisinin sadece İHYD dersiyle ilgili olmadığı, sistemin geneliyle alakalı sorunlar hissettiği anlaşılmaktadır. Öğrencinin 4. sınıfa kadar insan hakları kavramını duymadığını söylemesi de dikkat çekicidir. 3. sınıftan sonra 4. sınıftaki

derslerin yoğunluğunun öğrenciyi bunalttığını görülmektedir. Sesli mülakat yapılan öğretmenlerden ÖN7'nin görüşünden yola çıkarak öğrencinin dersi gereksiz bulmasının sebebi anlaşılmaktadır. ÖN7'nin görüşünde programın yoğunluğundan bu derse yeteri kadar zaman ayrılamadığı belirtilmiş ve öğretmen görüşünü şöyle detaylandırmıştır:

ÖN7:

“Birçok branşta 1 ayda 1 konuda işlenen bir kazanım bizim seviyemizde 1 günde bile işlenebiliyor. Bir günde Türkçe dersinde 10 kazanım işlememiz gerekiyor. Matematikte de öyle. Başka bir branşta 1 haftada 1 kazanım işlenebiliyor. Programımız çok yoğun. Çocuklar da dersin önemini bundan hissedebiliyorlar, hangi ders onlara lazım ya da değil bunu hissediyorlar. Ders saati az olan ve öğretmenin bir an önce kazanımı yetiştireyim programı bitireyim telaşında olduğu dersi çok da önemsediklerini düşünmüyorum.”

4.2.3. İHYD Dersinin İlkokul 4. Sınıf Düzeyinde İşlenmesi Sürecinde Karşılaşılan En Önemli 3 Soruna İlişkin Öğretmen Görüşleri Nasıldır?

İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin sınıfta işlenmesi sürecinde öğretmenlerin yaşadığı en önemli 3 sorunu ortaya çıkarmayı amaçlayan soruya yönelik cevaplar aşağıdaki tabloda verilmiştir. Öğretmenlerin İHYD dersine yönelik sınıfta yaşadıkları sorunları belirten görüşler ve frekansları tablo 4.2.3.1.'deki gibidir.

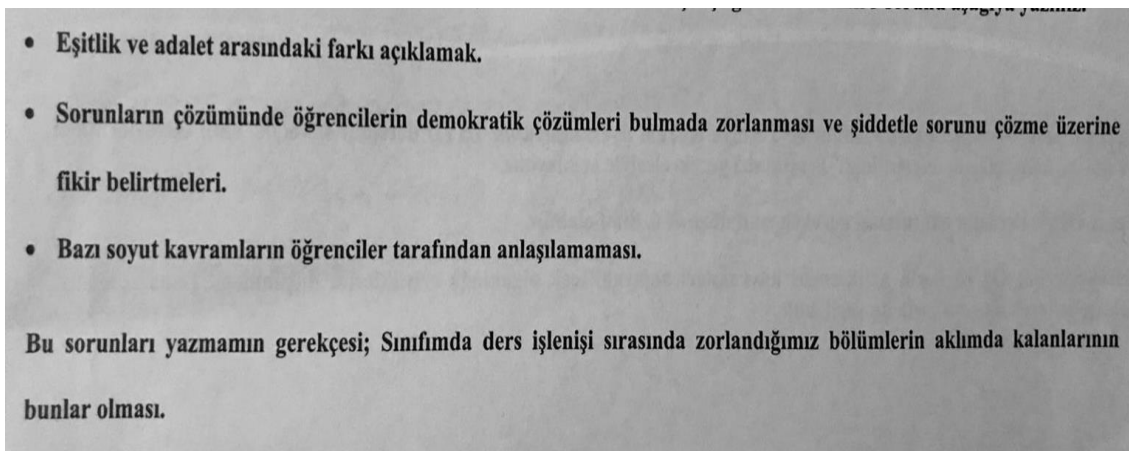
Tablo 4.2.3.1. İHYD Dersinin İlkokul 4. Sınıf Düzeyinde İşlenmesi Sürecinde Karşılaşılan En Önemli 3 Soruna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Analizi (n=24)

Görüşler	f
Kavramların soyut olması	17
Kitap ve materyal içeriğinin yetersiz olması	6
Bazı konuların zor gelmesi	4
Bazı konularda fazla detaya girilmiş olması	4
Eşitlik ve adalet gibi kavramların karıştırılması	3
Haftalık ders saatinin yetersiz olması	3
Sorunların çözümünde demokratik çözümler yerine şiddete yönelik fikirler belirtilmesi	2
Ders ve gerçek hayat arasındaki ilişkinin teoride kalması	2
Öğrencilerin dersten sıkılması/ Dersin öğrencilere eğlenceli gelmemesi	2

Konularda geçen kurum ve kuruluşların işlevlerinin tam olarak anlaşılmaması	1
Dersin adının öğrenci seviyesine uygun olmaması	1
İnteraktif etkinliklerin olmaması	1
Akıllı tahtada dersle ilgili içeriğin olmaması	1
Merkezi sınavlarda bu derse yer verilmemesi nedeniyle öğrencilerin dersle ilgilenmemesi	1
Çocukların farklılıklara saygı duymaması	1
Uygulamaya yönelik etkinliklerin az olması	1
Tartışma gerektiren konularda öğrencilerin -anlayamadıkları için- konudan uzaklaşması	1
Öğrencilerin ilgi göstermemesi	1
Toplam	54

Tablo 4.2.3.1.'e bakıldığında öğretmenlerin İHYD dersiyle ilgili en fazla ifade ettikleri sorun 17 kez tekrar edilen *“kavramların soyut olması”* olarak ortaya çıkmıştır. Öğrenci anketlerinde yazara öneride bulunulan soruda yani tablo 4.1.5.'te 10 kez tekrarlanarak en fazla yazılan ikinci ifade olan *“Anlamadığım kelimeler var onlar çıkarılmalı/ daha anlaşılır olmalı”* ifadesi bu noktada öğretmen görüşleriyle örtüşmektedir diyebiliriz. Çünkü buradan hareketle, öğrencilerin yaşı itibarıyla henüz soyut işlemler döneminde olmamaları soyut kavramları anlamalarına engel oluyor yorumu yapılabilir. *“Kitap ve materyal içeriğinin yetersiz olması”* 6 kez, *“Bazı konuların zor gelmesi”* ile *“Bazı konularda fazla detaya girilmiş olması”* 4'er kez tekrar edilen diğer sorunlardır. Öğretmenlerin bu konu hakkındaki görüşlerinin detayı şu şekildedir:

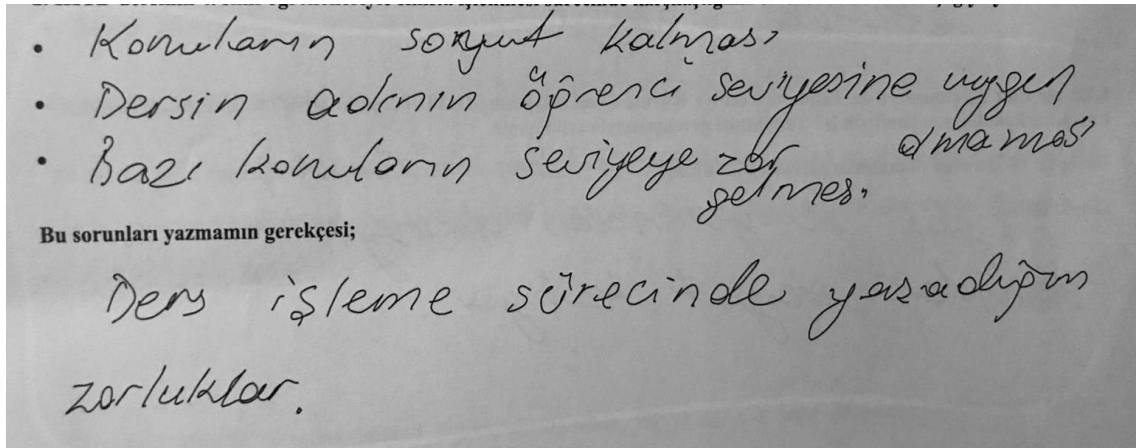
ÖN2:

ÖN2, İHYD dersi sırasında yaşadığı sorunları şöyle sıralamıştır: Eşitlik ve adalet kavramları arasındaki farkı açıklamak, öğrencilerin sorunların çözümünde demokratik

yollar yerine şiddete eğilimli fikirler belirtmeleri, soyut kavramların anlaşılabilmesi. Öğretmenin sıraladığı sorunların anketteki ilk soruyla örtüştüğü görülmektedir. Özellikle soyut kavramlara dikkat çekilmesi dersin ve kitabın öğrenci seviyesinin üzerinde olduğunu bir kez daha göstermiştir. ÖN8'in görüşleri ise şöyledir:

ÖN8:

ÖN8: Konuların soyut kalması,

Dersin adının öğrenci seviyesine uygun olmaması,

Bazı konuların seviyeye zor gelmesi.

ÖN8, derste yaşadığı problemler olarak konuların soyut olmasını, dersin adının öğrenci seviyesine uygun olmamasını ve bazı konuların seviyeye göre olmamasını ifade etmiştir. Konuların ve kavramların soyut olması dışında öğretmenin belirttiği “dersin adının seviyeye göre olmaması” burada dikkat çekici bir sorundur. Dersin isminde geçen “hak” sözcüğünü öğrenci anketlerinde yer alan 2. soruda 27 öğrenciden 2’si “anlamadım” olarak işaretlemiştir. Demokratik sözcüğünün kök itibarıyla demokrasi sözcüğüyle aynı olmasından yola çıkarsak yine öğrenci anketlerinde 4. soruda 27 öğrenciden 3’ü “demokratik” kelimesini “anlamadım” olarak işaretlemiştir. Özetle araştırmaya katılan öğrencilerin birçoğu dersin isminde geçen kelimelerin anlamını bilmektedir. Sonuç olarak araştırmaya katılan öğrencileri baz alırsak dersin adının seviyeye uygun olmadığını söyleyemeyiz. ÖN9 da anlaşılmayan kavramlara dikkat çekerek görüşlerini şu şekilde detaylandırmıştır:

ÖN9:

- Öğrenciler çoğu kavramı anlamakta zorlanıyorlar.
- Derste öğrenilenlerle gerçek hayatta karşılaştıkları arasındaki farklar dersin teoride kalmasını sağlıyor. (Aile içinde en basit konuda bile kendi kararını söyleyemeyen, kendi fikrini açıkça ifade edemeyen öğrencilerim var.)
- Kitabın kazanımlar için yetersiz olması.

Bu sorunları yazmamın gerekçesi;

Bu dersin soyut kavramlar içermesi öğrenciler tarafından kavramasında büyük engel teşkil etmektedir. İçerdiği pek çok kazanım gerekli ancak hence ayrı bir ders olarak 4. Sınıf düzeyine uygun değil. Sosyal bilgiler dersine eklenmeli.

ÖN9, öğrencilerin kavramları anlamakta zorlanmasını, dersin gerçek hayatta uygulanamamasını, kitabın yetersiz olmasını derste karşılaştığı sorunlar olarak göstermiştir. ÖN9'un diğer cevaplardan farklı olarak belirttiği "*dersin gerçek hayatta uygulanamaması*" sorunu göze çarpmaktadır. Öğretim ilkelerinden hayatilik (yaşama yakınlık) ilkesi gereğince okulda öğrenilenlerin gündelik hayatta öğrencilerin hayatını kolaylaştırması, onlara yol göstermesi gerekmektedir. ÖN9 kodlu öğretmen de öğrencilerinin derste öğrendikleriyle gerçek hayatta karşılaştığı durumlar arasında fark olmasından dolayı dersin teoride kaldığını belirtmiştir. ÖN9 görüşünü gerekçelendirdiği kısımda öğrencilerin dersti kavramakta zorlandıklarını ve bu nedenle İHYD dersinin 4. sınıf seviyesinden alınıp Sosyal Bilgiler ders içeriğine eklenmesi gerektiği ifade etmiştir. ÖN10'un görüşlerinin detayı ise şöyledir:

ÖN10:

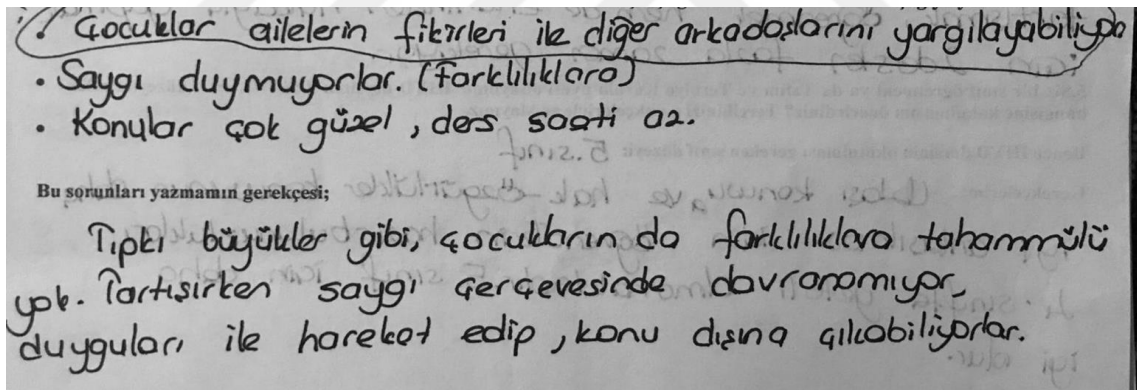
- Konuların kimi zaman soyut kalması
- Ders kitabındaki örneklerin yetersiz olması
- Konuların sadece ders düzeyinde kalıp davranışa dönüştürülmesi hususundaki toplum çalışmalarının organize edilememesi

Bu sorunları yazmamın gerekçesi;

Bu dersin sadece bilgi yığını ve tanımlar vermekten ziyade toplumsal yaşam çalışmalarıyla desteklenmesi gerektiğini düşünmekteyim, Bunun için bu dersin kapsamında toplum hizmeti çalışmalarına yönlendirilme yapılmalıdır. Bakanlık bu dersle bağlantılı projeler geliştirmelidir.

ÖN10, İHYD dersinde yaşadığı sorunları şu şekilde belirtmiştir: Bazı konuların soyut kalması, kitaptaki örneklerin yetersiz olması, kazanımların davranışa dönüştürülmesi için topluma hizmet çalışmalarının olmaması. ÖN10 kodlu öğretmen de birçok öğretmen gibi konuların soyut olmasını eleştirmiş ve diğer öğretmenlerden farklı olarak dersin teoriden çıkıp davranışa dönüştürülmesi için bakanlık tarafından topluma hizmet çalışmalarının planlanması gerektiğini ifade etmiştir. ÖN9'un da belirtmiş olduğu üzere İHYD dersinde öğrenilenlerin gerçek yaşamda yer bulamaması ÖN10'un da eleştirisinde yer bulmuştur. Bu noktada öğretmenlerin öğrenciler tarafından gerçek yaşamda kullanılamayan bilgileri derste anlatmaya çalışması onların da derse karşı motivasyonunu etkilemektedir. Ders planı hazırlarken giriş aşamasında yer alan motivasyon kısmı öğrencilere kazanımın günlük hayatta ne işine yarayacağını açıklar. Dolayısıyla kazanımın fayda sağlaması hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin derse motive olmasını sağlamaktadır. ÖN12 kodlu katılımcının görüşü şu şekildedir:

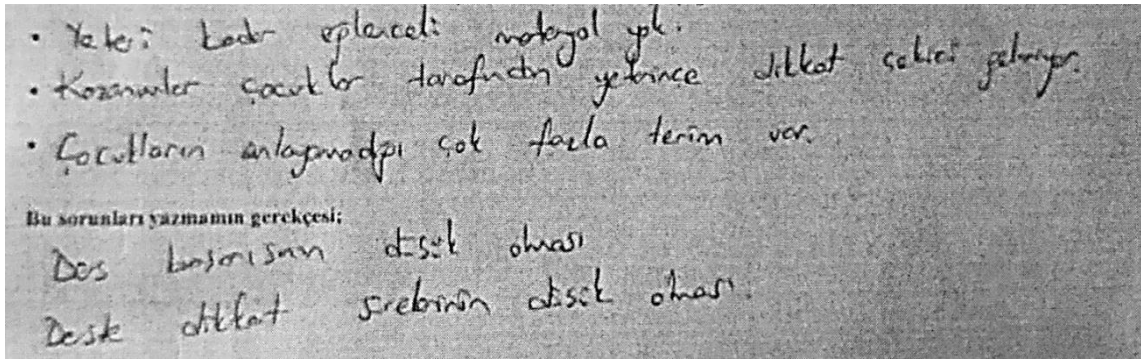
ÖN12:

ÖN12, derste yaşadığı sorunların ilki olarak öğrencilerin ailelerinin değer yargıları ile arkadaşlarını yargılamasını göstermiştir. Öğretmenin burada derste öğrenilenlerin gerçek hayatta kullanılmadığını işaret ettiğini söylemek mümkündür. Çünkü her öğrenci ailesinden öğrendiği yargılarla hareket etmeye devam etmektedir, öyleyse derste öğrenilen hak, demokratik, adalet, eşitlik gibi kavramlar teoride kalmaktadır. ÖN9 ve ÖN10'un da ifadelerinde yer vermiş olduğu bu sorun dersin işlevini tam anlamıyla yerine getiremediğini göstermektedir. ÖN12 diğer sorunları şu şekilde belirtmiştir: “Çocuklar farklılıklara saygı duymuyor, konular güzel ancak ders saati az.”. Haftada 1 saat olan dersin kavramlarının öğrenci seviyesinin üstünde olduğunu düşünecek olursak öğretmenin bu noktada böyle bir sorun yaşaması, ders saatinin yetersiz kalması öngörülen

bir sorundur. ÖN13 de anlaşılmayan terimleri ve materyal eksikliğini eleştirerek şöyle devam etmiştir:

ÖN13:

ÖN13: Yeteri kadar eğlenceli materyal yok.

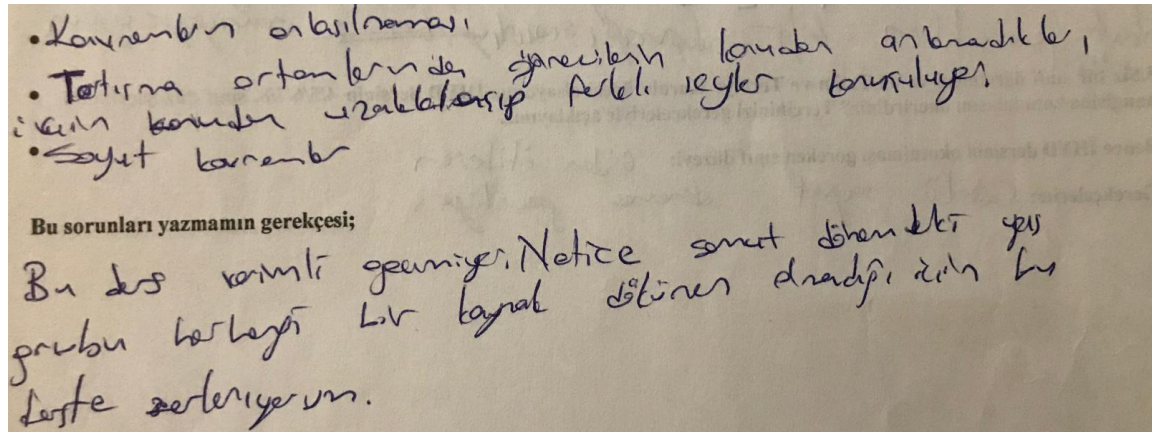
Kazanımlar çocuklar tarafından yeterince dikkat çekici bulunmuyor.

Çocukların anlamadığı çok fazla terim var.

ÖN13 kodlu öğretmen ÖN2, ÖN8, ÖN9 ve ÖN10 gibi derste yaşadığı sorunlarda öğrencilerin anlayamadığı terimlere dikkat çekmiştir. Birçok öğretmenin bu sorunu belirtmesi dersin 4. sınıf seviyesinin üzerinde olduğunu göstermektedir. Araştırmanın amacının temelinde yer alan İHYD dersinin 4. sınıf seviyesine uygunluğu bu sorunla kısmen cevap bulmaktadır. Zira 10 öğrenci de kendilerine sunulan ankette ders kitabı yazarına önerilerde bulunurken “Anlamadığım kelimeler var onlar çıkarılmalı.” şeklinde öneride bulunmuştur. ÖN13’ün dikkat çektiği diğer sorunlar da kazanımların öğrencilerin dikkatini çekmemesi ve dersle ilgili eğlenceli materyallerin olmamasıdır. Bu sorunların öğrencilerin derste sıkılmasına neden olduğunu söylemek mümkündür. Öğrenci anketinde yer alan 5. soruda öğrencilerin ders kitabı yazarına önerileri arasında 16 defa “Metinler ve etkinlikler daha eğlenceli olmalı.”, 5 defa “Etkinlikler daha fazla olmalı.”, 3 defa “Bulmacalar olmalı.”, 1 defa “Boyama etkinliği olmalı.”, 1 defa “Şarkı konmalı.”, 1 defa “İzleme metinleri (videolu etkinlikler) konmalı.” ifadeleri yer almıştır. Bu bulgular öğretmenin dersi dikkat çekici bulmaması ve dersin eğlenceli materyaller barındırmaması görüşünü desteklemektedir. Fazlaca soyut kavram içeren İHYD dersinin dikkat çekmemesi ve materyalinin olmaması öğrenciler açısından dersi anlamlandırmada sorun teşkil etmektedir. Öğretmen bu görüşünü ders başarısının düşük olması ve

öğrencilerin dikkat sürelerinin düşük olmasıyla gerekçelendirmiştir. Soyut kavramlara dikkat çeken ÖN20'nin yorumu şu şekildedir:

ÖN20:

ÖN20: Kavramların anlaşılmaması

Tartışma ortamlarında öğrenciler konudan anlamadıkları için konudan uzaklaşıp farklı şeyler konuşuluyor

Soyut kavramlar

Bu ders verimli geçmiyor. Netice, somut dönemdeki yaş grubu herhangi bir kaynak, doküman olmadığı için bu derste zorlanıyorum.

ÖN20, kavramların anlaşılabilmesi ve soyut kavramları sorun olarak birçok öğretmen gibi belirtmiştir. Öğretmenin belirttiği bir diğer sorun da yine bu sorunlara paralel olarak “Öğrencilerin konuları anlamadıkları için konudan uzaklaşıp farklı tartışmalara girmesi” şeklindedir. Görüldüğü üzere dersin içeriğindeki öğrenci seviyesinin üzerindeki kelimeler dersin işlenişini zorlaştırmaktadır. Öğretmen görüşünü gerekçelendirdiği kısımda derse dair herhangi bir dokümanın olmaması sebebiyle de zorlandığını belirtmiştir.

4.2.4. İHYD Dersinin 4. Sınıf Düzeyinde Amaçlarına Yeterince Ulaşıp Ulaşmadığına Yönelik Öğretmen Görüşleri Nasıldır?

İlkokul sınıf öğretmenlerinin İHYD dersinin amaçlarına yeterince ulaşip ulaşmadığını değerlendirdiği bu kısımda ortaya çıkan görüşler, frekans ve yüzdeler tablo 4.2.4.1.'deki gibidir.

Tablo 4.2.4.1. İHYD Dersinin 4. Sınıf Düzeyinde Amaçlarına Yeterince Ulaşıp Ulaşmadığına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Analizi (n=24)

Görüşler	f
Hayır	12
Evet	9
Kararsızım	1
Cevap Yok	1
Toplam	23

Tablo 4.2.4.1. incelendiğinde öğretmenlerin dersin amacına yeterince ulaşmadığını düşündükleri görülmektedir. Bu görüşü 23 öğretmenden 12’si ifade etmiştir. 9 öğretmen ise dersin yeterince amacına ulaştığını düşünmektedir. Bununla birlikte 1 öğretmenin de kararsız olduğu görülmüştür. Sesli kaydı yoluyla görüşülen öğretmenler bu durumu şöyle değerlendirmiştir:

ÖN1:

“Çocuklara kendilerini ifade etme şansı sunulduğu, sorunlara eleştirel bakabilecekleri ve başkalarının düşüncelerine saygı duyabilecekleri demokratik bir sınıf ve toplum ortamı sunulursa belirlenen hedeflere kolayca ulaşılabilir.”

ÖN1, dersin işlenebileceği ideal sınıf ortamı oluşturulursa amacına ulaşabileceğini düşünmektedir. Ancak öğretmenin bahsettiği demokratik sınıf ortamı yalnızca İHYD dersinde geçerli olabilecek bir sınıf ortamı değildir. Çünkü bu özellikler öğrencilerin karakterinden kaynaklanan özelliklerdir. Eleştirel bakabilen, saygılı öğrenciler yetiştirmek hiç kuşkusuz eğitim sistemimizin temel amaçlarından biridir. Bu nedenle öğrenciler 1. sınıfa başlamalarından itibaren bu ortamı oluşturmaya çalışmak gerekmektedir. Aksi takdirde 4. sınıfa gelindiğinde İHYD dersi için böyle bir ortam oluşturmaya çalışmak zor olacaktır. Sesli mülakat yapılan diğer öğretmenler ÖN1’den farklı olarak dersin amacına ulaşmadığını düşünmektedir. ÖN11’in görüşleri şu şekildedir:

ÖN11:

“Bu dersin amacına ulaşabilmesi için öncelikle kazanım sayısı azaltılmalı. Çünkü kazanımlar yoğun ve sınıflar kalabalık olduğundan konuları hızlı geçmek durumunda kalabiliyoruz. Oysa bu dersin tam olarak anlaşılabilmesi

için kavramlar üzerinde tartışmaya, çocukları konuşturmaya ihtiyacımız var. Bunları yapabilmek için daha çok zamana ihtiyacımız var. Kazanımlar azaltılırsa belli başlı konulara yoğunlaştırılırsa bu dersle ilgili kavramlar daha çok içselleştirilebilir. Yaşantılarına da uygulayabilirler. Kavramlar çocukların seviyelerine uygun hikâye, görsel ve etkinliklerle çeşitlendirilmeli. Bu şekilde çocukların dikkatini çekebiliriz. Bunlar sağlanırsa ders amacına ulaşabilir.”

ÖN11, dersin amacına ulaşmadığını düşünmektedir. Bu görüşünün sebebini dersin kazanım yoğunluğuna bağlamaktadır. ÖN11’e göre öğretmenler kazanımları yetiştirebilmek adına dersi hızlı işlemek durumunda kalıyorlar ve öğrenciler derste bu nedenle yeteri kadar aktif olamıyor. Sınıflardaki öğrenci sayısını ve İHYD dersinin haftada 2 saat okutulduğunu göz önünde bulundurursak öğretmenin görüşünün haklı olduğunu söyleyebiliriz. 4. sınıf programının genel anlamda yoğun olmasından dolayı İHYD ders saatinin artırılması zor olacağından dersin kazanımları azaltılarak bu durumun önüne geçilebilir. Dersin amacına ulaşmamasını öğrencilerin zihinsel gelişimine bağlayan ÖN20’nin görüşü ise şöyledir:

ÖN 20:

“Her çocuğun zihinsel gelişimi farklıdır. Toplum yapısı, değer yargıları, inançlar gibi soyut bilgilerin içselleştirilebilmesi için yeterli zihinsel olgunluğa ulaşılması gerektiğini düşünüyorum. O yüzden bu dersin 4.sınıfta verilmesi biraz erken diye düşünüyorum. Kazanımların tam olarak amaçlarına ulaşmadığını düşünüyorum.”

ÖN20 öğrencilerin zihinsel gelişimlerine vurgu yaparak çocukların yaş itibarıyla dersin kazanımlarına ulaşacak gelişimde olmadıklarını belirtmiştir. ÖN20 ile benzer görüşler sunan ÖN7 daha çok dersin hayata uygulanamamasına vurgu yapmıştır. ÖN7 görüşlerini şöyle detaylandırmıştır:

ÖN 7:

“Bu durum ölçütün ne olduğuna bağlı. Eğer ölçüt sınavlar ise birçok sınıfın ortalaması yüksektir. Ama ölçüt sınavlar değilse biraz daha derinleşebiliyor

konu. Ölçüt sınav olmamalı, pek çok öğretmen, öğrencilerin ortalamasını düşürmemek için sınavlarda kolay sorular soruyor. Yüksek not veriyorlar, haksızlık olmaması için. Neden haksızlık olarak görüyoruz? Çünkü çocuklara sınıfta kendi haklarına ilişkin sınıfta bir sorgulama yaptırmıyoruz. Program yoğun, çocuklar az konuşuyor. 4.sınıfta bir anda insan hakları konusu geliyor. En az 30 kişilik sınıflarda bu ne kadar mümkün olabilir? Matematiksel olarak 5 üzerinden en iyimser halimle 2 derim. Mesela adalet kavramı, çocuk hakları kavramı üzerinde duruyoruz. Ülkenin atmosferi de bunu etkiliyor. Derste ki kavramları çocuk etrafında ne kadar görebiliyor? Bu nedenlerle dersin istenen düzeyde amacına ulaşabildiğini söyleyemem. Bunu eğitim sistemine, ülkede kavramlara verilen öneme bağlıyorum.”

ÖN7 dersten alınan dönütler açısından sınavları baz alırsak dersin amacına ulaştığını söylemiştir. Çünkü öğretmenlerin öğrencilerin not ortalamalarını düşürmemesi adına bu dersin sınavlarını kolay yaptığını düşünmektedir. Ancak ÖN7’ye göre asıl amaç not almak değil dersin kavramları üzerinde konuşabilmek, bunları hayata aktarabilmek olmalıdır. Fakat sınıfların kalabalık olmasından dolayı derste her öğrencinin yeteri kadar konuşamadığını belirten öğretmen derste öğrenilen kavramları çocukların etraflarında görmediklerini de ifadelerine eklemiştir. Dewey’in eğitim görüşünde de yer alan “Okul hayata hazırlık değil, hayatın ta kendisidir.” cümlesi ÖN7’nin fikirlerini destekler niteliktedir. Zira öğrenciler için gerçek hayatta görmedikleri kavramları derste görmek anlamlı olmayacaktır.

Öğretmenlerin görüşleri olumlu ve olumsuz olmak üzere iki şekilde kategorize edilmiştir. Ortaya çıkan görüşler ve frekanslar tablo 4.2.4.2.’de verilmiştir.

Tablo 4.2.4.2. İHYD Dersinin Amacına Yeterince Ulaşıp Ulaşmamasına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Analizi (n=24)

Görüşler	f
Olumlu görüşler	2
Öğrencileri bilinçlendirdiği için amacına ulaşmaktadır	1
Arkadaşlık ilişkilerinde demokratik tutum sergiledikleri için ders amacına ulaşmaktadır	1
Olumsuz görüşler	8

Soyut kavramların çokluğu nedeniyle ders amacına ulaşmamaktadır	3
Ders kazanımlarının zorluğu nedeniyle ders amacına ulaşmamaktadır	2
Çocukların seviyesine uygun olmadığı için ders amacına ulaşmamaktadır	1
Dersin uygulanış şekli nedeniyle ders amacına ulaşmamaktadır	1
Ders olaylar üzerinden tartışılarak işlenmediği için ders amacına ulaşmamaktadır	1
Toplam	10

Tablo 4.2.4.2. incelendiğinde öğretmenlerin İHYD dersinin amaçlarına ulaşip ulaşmasının detayını belirttiği soruda 24 öğretmenden 11 tanesinin bu görüşünü detaylandırdığı, 13 öğretmenin herhangi bir detaydan bahsetmediği görülmüştür. 11 öğretmenden 9'u olumsuz görüş bildirirken 2 tanesi olumlu görüş bildirmiştir. Olumlu görüş bildiren 2 öğretmenden biri "*Öğrencileri bilinçlendirdiği için amacına ulaşmaktadır*", bir diğeri ise "*Arkadaşlık ilişkilerinde demokratik tutum sergiledikleri için ders amacına ulaşmaktadır*" yanıtını vermiştir. Olumsuz görüş bildiren öğretmenlerden 3'ü "*Soyut kavramların çokluğu nedeniyle ders amacına ulaşmamaktadır*", 2'si "*Ders kazanımlarının zorluğu nedeniyle ders amacına ulaşmamaktadır*" demiştir. Öğretmenlerin bu konu hakkındaki görüşlerinin şu şekildedir:

ÖN2:

Soyut kavramların çokluğu nedeniyle daha üst sınıflarda gösterilse anlama düzeyleri artar.

ÖN2, İHYD dersinin 4. sınıfta amaçlarına ulaşip ulaşmasını olumsuz olarak değerlendirmiştir. Soyut kavramların çok olmasından ötürü üst sınıflarda işlenirse öğrencilerin anlama düzeyinin de artacağını belirtmiştir. Öğretmen somut işlemler döneminde olan 4. sınıf öğrencileri için İHYD dersini uygun görmemektedir. 2. soruda yer alan İHYD dersinde karşılaşılan sorunların birçoğunda belirtilen soyut kavramların varlığı bu soruda da karşımıza çıkmıştır. ÖN2 ile benzer görüşler belirten ÖN9'un düşünceleri şu şekildedir:

ÖN9:

Bence amacına ulaşmamaktadır. Çocuklar konuları içselleştiremedikleri için derse karşı olumsuz bir tutum içindeler. Ders soyut bir ders ve 4. Sınıf öğrencilerinin çoğu için uygun değil.

ÖN9, dersin amaçlarına ulaşmadığını düşünmektedir. Dersin soyut olmasından dolayı öğrencilerin konuları içselleştiremediğini ve bu nedenle derse karşı olumsuz bir tutum sergilediklerini belirtmiştir. “4. sınıf öğrencilerinin çoğu için uygun değildir.” yargısı okula başlama yaşında farklılıklar olmasından dolayı 4. sınıftaki bazı öğrencilerin 9 bazı öğrencilerin 10 yaşında olmasından ve bununla birlikte öğrencilerdeki gelişimsel farklılıklardan da kaynaklanmaktadır. ÖN11’in görüşleri şöyledir:

ÖN11:

Tam olarak amaçlara ulaştığını düşünmüyorum. soyut kaldığını düşünüyorum.

ÖN2 ve ÖN9 ile aynı görüşe sahip olan ÖN11 dersin amaçlarına ulaşmadığını belirtmiş, gerekçe olarak da soyut olmasını göstermiştir. Benzer bir görüşe sahip olan ÖN20 şu görüşü bildirmiştir:

ÖN20:

Çocukların seviyesine uygun değil.

ÖN20: Çocukların seviyesine uygun değil.

ÖN13:

4. sınıf müfredatı çok yoğun. Bu dersin kazanımları daha sadeleştirilmelidir.

Dersin amacını gerçekleştirmediğini düşünen bir başka öğretmen ÖN13’tür. Öğretmen bu görüşünü 4. sınıf müfredatının yoğunluğuna bağlamıştır. Ayrıca kazanımların sadeleştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. 4. sınıfın yoğun olması İHYD ders saatinin haftalık 1 ders saatiyle sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle derse yeteri kadar zaman ayıramayan öğretmen dersin amacına ulaşmadığını belirtmiştir. ÖN6 da benzer görüşler bildirerek şunları söylemiştir:

ÖN6:

Öğrencileri bilinçlendirmek, farkındalık yaratmak gibi kapsamlarda amaçlarına ulaşmaktadır.

ÖN6 İHYD dersinin öğrencileri bilinçlendirmek ve farkındalık yaratmak açısından amaçlarına ulaştığını ifade etmiştir. ÖN7 dersin amacına ulaştığını ifade ederek görüşünü şu şekilde detaylandırmıştır:

ÖN7:

Ders dışı etkinliklerde yada diğer derslerde İHYD dersinin amaçlarının onlara ulaştıklarını gözlemlemekteyim. Arkadaş ilişkilerinde demokratik bir tutum sergilemekteyim.

ÖN7, İHYD dersinin amaçlarına ulaştığını gözlemlediğini belirtmiştir. Öğrencilerin diğer derslerde ve ders dışı etkinliklerdeki davranışlarından bu yargıyı çıkarmıştır. Ayrıca arkadaşlık ilişkilerinde demokratik bir tutum da sergilediklerini söylemiştir. Öğretmenin görüşüne göre İHYD dersi hayatilik (yaşama yakınlık) ilkesini gerçekleştirmektedir.

4.2.5. İHYD Dersinin Amaç ve Kazanımlarının Daha Verimli Gerçekleştirilmesi Adına Öğretmenlerin Getirdiği Öneriler Nelerdir?

İHYD dersini okutan sınıf öğretmenlerinin derse ilişkin getirdiği öneriler 2015 yılından itibaren uygulamada olan dersin etkililiğini ortaya çıkarmada önemli bir yere sahiptir. İlkokul 4. sınıf okutan sınıf öğretmenlerinden dersin amaç ve kazanımlarının daha verimli işlenmesi adına istenen öneriler ve frekanslarına dair bulgular tablo 4.2.5.1.'de verilmiştir.

Tablo 4.2.5.1. İHYD Dersinin Amaç ve Kazanımlarının Daha Verimli İşlenmesi Adına Öğretmenlerin Getirdiği Önerilerin Analizi (n=24)

Görüşler	f
Sosyal Bilgiler dersine dahil edilmeli	4
Kazanımlar sadeleştirilmeli	4
Uygulamaya dayalı bir ders olmalı	3
4. sınıfta okutulmamalı	3
Drama ve örnek olaya uygun etkinlikler konulmalı	2
Konular ve dersin adı öğrenci seviyesine göre olmalı	2
Ders saati arttırılmalı	2
Kaynaklar ve materyaller arttırılmalı	2
Dinleme/izleme metinleri eklenmeli	2
Kaldırılmalı	1
Ders kitaplarının dili sadeleştirilmeli	1
Daha fazla ve kapsamlı kaynak olmalı	1

Aile eğitimleri gerçekleştirilmeli	1
Dersin önemsiz algısı yıkılmalı	1
Kitaptaki görseller arttırılmalı ve öğrenci seviyesine uygun olmalı	1
Konu içerikleri genişletilmeli	1
Toplam	31

Tablo 4.2.5.1. incelendiğinde öğretmenlerin derse dair önerilerinde en çok dersin sosyal bilgiler dersine dahil edilmesi ve kazanımların sadeleştirilmesi gerektiği yönünde fikir beyan ettikleri görülmektedir. Bu görüş bir önceki anket sorusunda ortaya çıkan dersin 6. sınıfa dahil edilmesi gerektiği fikriyle de örtüşmektedir. 3 öğretmen de dersin 4. sınıftan kaldırılması gerektiğini ifade ederek araştırma sorusuna bir anlamda cevap vermişlerdir. 1 katılımcı tarafından belirtilen “*Dersin önemsiz olduğu algısı yıkılmalı.*” görüşü de dikkat çekmektedir. Çünkü dersin amacına ulaşmasında hiç kuşkusuz öğrencilerin derse yüklediği önem de büyük paya sahiptir. Dersin planlanma aşamasında öğrenme-öğretme etkinliklerindeki güdüleme cümlesi bu noktada mühimdir. Güdüleme cümlesi öğrencilere bu dersin günlük yaşamda ne işe yarayacağını açıkladığı için dersin önem görmesinde etkili olacaktır. 2 öğretmenin belirttiği “*Drama ve örnek olaylara uygun etkinlikler konulmalı.*” görüşünün de dersin verimli geçirilmesi adına önerildiğini söylemek mümkündür. Drama, dersi çok daha fazla duyu organıyla işlemeyi sağladığı için, örnek olay da dersi günlük yaşamla ilişkilendirmeyi sağladığından İHYD dersinin daha verimli geçmesini mümkün kılacaktır. Öğretmenlerin önerilerine yönelik görüşlerinin detayı aşağıda yer almaktadır. ÖN1 düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

ÖN1:

Konular işleniş ve içerik açısından Hayat Bilgisi dersiyle paralellik gösteriyor. 4. sınıf konuları gibi daha genişletilmiş olabilir. Örnek verilecek olursa, Milli Egemenlik, Etkin Vatandaşlık üniteleri gibi daha ayrıntılı olabilir. Sınıf seviyesinin altında kaldığını düşünüyorum. Ders saati 1 saat daha arttırabilir. Etkinlik ve araştırma yapmak için 2 saatin az olduğunu düşünüyorum.

ÖN1, İHYD dersinin 1, 2, ve 3. sınıfta okutulan hayat bilgisi dersiyle benzeştiğini söylemiştir. Ders içeriğinde yer alan konuların daha da genişletilmesi, daha fazla ayrıntı verilmesi gerektiğini savunan öğretmen dersi 4. sınıf seviyesinin altında görmektedir. ÖN1 bu noktada meslektaşlarının çoğundan farklı bir görüş benimsemiştir. Çünkü öğretmenlerin çoğu İHYD dersini içeriğinde yer alan fazlaca soyut kavramdan dolayı 4.

sınıf seviyesinin üstünde görmektedir. ÖN1 ayrıca ders saatinin de arttırılması gerektiğini savunmaktadır.

ÖN25:

4. sınıf seviyesinde uygulanmaması, kitabın içerisinde yer alan bilgiler sosyal bilgiler dersinde daha ayrıntılı olarak işlenebilir.

ÖN25, İHYD dersinin 4. sınıf düzeyinde uygulanmaması gerektiğini önermiştir ve ders içeriğinin sosyal bilgiler dersine aktarılabilirliğini söylemiştir. Dersin sosyal bilgiler ders içeriğine aktarılması gerektiğini öneren başka bir katılımcı ÖN13'tür.

ÖN13:

4. sınıf programı çok yoğun olduğu için, konu kazanımlarını daha sadeleştirip, bir kısmı Sosyal Bilgilere eklenebilir.

ÖN13, 4. sınıf programının yoğun olmasından dolayı kazanımların sadeleştirilmesi gerektiğini hatta bir kısmının Sosyal Bilgiler ders içeriğine aktarılabilirliğini belirtmiştir. ÖN22'nin görüşleri şöyledir:

ÖN22:

Yukarıda da belirttiğim gibi. Tartışma odaklı çalışmalar yapılabilir. Ders kitaplarının dili de kavramsal açıdan öğrencilerin anlayabilecekleri düzeyde yapılandırılmalıdır. Ek olarak kitaplar tavsiye edilebilir. Kazanımlar biraz daha sadeleştirilebilir.

ÖN22, kazanımların sadeleştirilmesi noktasında ÖN13 ile benzer görüşlere sahiptir. Bununla birlikte ders kitaplarının dilinin öğrenci seviyesinde yapılandırılması gerektiğini belirtmiştir. ÖN2'nin görüşleri ise şöyledir:

ÖN2:

Ezberlenmesi gereken birçok kavram yerine drama kullanılarak bazı örnek olaylar canlandırılabilir. Sınavla değerlendirilmemeli. Her ders için eğlenceli bir etkinlik belirlenerek sınıfta uygulanmalı. Çıkarın kitapları 65. Sayfayı okuyoruz yerine bu hafta şunu yapıyoruz demek daha etkili öğrenme sağlar. Haftada 40 dakika olan dersin 20-30 dakikası okuyarak geçiyor.

ÖN2, İHYD dersinin fazlaca ezbere dayalı olduğunu belirtmiştir. Bunun yerine dersin uygulamaya dayalı olması gerektiğini bu amaçla da drama ve örnek olay kullanılabileceğini, ders için eğlenceli etkinlikler belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Öğrenci anketlerine baktığımız zaman 1. soruda 10 öğrenci dersin kaldırılması durumunda üzüleceğini çünkü dersin eğlenceli olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte öğrenci anketinin son sorusunda ders kitabı yazarına öneriler verilen soruda “Metinler ve etkinlikler daha eğlenceli olmalı.” ifadesi 16 kez tekrarlanmıştır. Burada 10 kez ÖN2 kodlu öğretmenden farklı yönde, 16 kez ise aynı yönde görüş belirtildiği göze çarpmaktadır. ÖN7 ise önerilerini şu şekilde sıralamıştır:

ÖN7:

Materyal eksikliği ve kaynak yetersizliği giderilmelidir.
Ders saati arttırılmalı.
Ders önemsizmiş gibi gösterilmemelidir.
Aile eğitimleri gerçekleştirilmelidir.

ÖN7, derse dair önerilerinde materyal ve kaynak eksikliğini giderilmesi, ders saatinin arttırılması, dersin önemsiz gibi gösterilmemesi, ailelere eğitim verilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. ÖN10 farklı öğretim yöntemlerine dikkat çektiğini görüşünü aşağıdaki gibi detaylandırmıştır:

ÖN10:

Ders kitabında tanımlardan ziyade daha fazla örnek olaya ve haber başlıklarına yer verilmesi, Eba’da ders konularıyla bağlantılı video ve sunuların bulunması, okul ve toplumsal yaşamın bağlantısını oluşturan gezi, inceleme v.b projelerin bakanlıkça organize edilmesi öğrencilerin bu derslerin kazanımlarına ulaşmasına faydalı olacaktır.

ÖN10, ders kitabında ezber bilgilerdense örnek olay ve haber metinlerine yer verilmesi, EBA’da ders içeriğiyle ilgili video ve sunumların oluşturulması, ders içeriğiyle alakalı gezilerin organize edilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Öğretmenin sözünü ettiği tüm öneriler dersi daha somut bir hale getirmek için yapılacak etkinliklerdir. Özellikle geziler sırasında çok daha fazla duyu organı kullanılması dersin daha kalıcı ve verimli geçirilmesini sağlayacaktır. Edgar Dale’in 11 basamaklı Yaşantı Konisinde sözel ifadeler kalıcı öğrenme için en son basamakta yer alırken geziler 5. basamakta yer almaktadır. Dale’e göre geziler tüm duyu organlarına hitap etmektedir. Sözel ifadeler ise yalnızca göze veya kulağa hitap etmektedir. Bu nedenle kalıcılığa etkisi oldukça azdır.

4.3. İlkokul 4. Sınıfta Okutulan İHYD Dersinin 4/5/6/7/8. Sınıf Düzeylerinden Hangisinde Okutulması Gerektiğine İlişkin Akademisyen ve Öğretmen Görüşleri Nasıldır?

İHYD dersinin okutulduğu sınıf seviyesi seneler içinde defalarca değişikliğe uğramıştır. Öğretmenlerin İHYD dersini hangi sınıf seviyesine uygun bulduğunu ortaya çıkarmayı amaçlayan anket sorusuna yönelik görüşler tablo 4.3.1.’de yer almaktadır.

Tablo 4.3.1. İlkokul 4. Sınıfta Okutulan İHYD Dersinin 4/5/6/7/8. Sınıf Düzeylerinden Hangisinde Okutulması Gerektiğine İlişkin Akademisyen ve Öğretmen Görüşlerinin Analizi (n=28)

Görüşler	f
4. sınıf	8
5. sınıf	9
6. sınıf	11
7. sınıf	5
8. sınıf	4
Tüm sınıflarda	2
Toplam	39

Tablo 4.3.1.’de yer aldığı üzere öğretmenler İHYD dersini daha çok 6. sınıfta eğitim gören öğrenci düzeyine uygun bulmaktadır. Öğretmenlerin görüşlerinin detayı incelendiğinde 11 öğretmenden 6’sı bu görüşü “*Soyut kavramları anlayabilecek olgunluğa erişirler.*” şeklinde gerekçelendirmiştir. 9 öğretmenin İHYD dersini 5. sınıfa uygun bulmasının gerekçesi de 3 öğretmen tarafından “*İlkokul öğrencileri için soyut kalıyor.*” şeklinde ifade edilmiştir. En çok uygun görülen 3. seçenek 4. Sınıf düzeyi olarak gösterilmiştir. 8 öğretmenin savunduğu bu görüşü 3 öğretmen en çok tekrarlanan gerekçeyle “*Öğrenciler küçük yaştan itibaren hak ve özgürlüklerini öğrenir.*” diyerek

savunmuştur. 5 öğretmen tarafından uygun bulunan 7. sınıf düzeyi ve 4 öğretmen tarafından uygun bulunan 8. sınıf düzeyi aynı şekilde gerekçelendirilerek öğrencilerin dersi bu yaşlarda anlayabileceği şeklinde ifade edilmiştir. Dersin fazlaca soyut kavram içermesi ve öğrencilerin yaş itibarıyla soyut işlemler döneminde olmaları nedeniyle öğretmenlerin bu şekilde fikir belirttikleri düşünülmektedir. 2 öğretmen ise verilen seçenekler dışında bir değerlendirme yaparak İHYD dersinin bu seviyelerin tümünde okutulması gerektiğini düşünmüştür. 1 öğretmen *“Her seviyeye göre etkinlikler düzenlenerek bilgiler daha aktif kılınır.”*, 1 öğretmen ise *“4. sınıftan itibaren soyut döneme geçildiği için bu seviyelerin hepsinde okutulabilir.”* diyerek İHYD dersinin tüm sınıflarda okutulabileceğini savunmuştur. İHYD dersinin uygun bulunduğu sınıf seviyesi sorusu akademisyenlere de yöneltilmiştir ve 2 katılımcı dersin tüm sınıf düzeylerinde okutulması gerektiğini, 1 katılımcı en erken 8. sınıfta, 1 katılımcı ise 7 ve 8. sınıfta okutulabileceğini ifade etmiştir. Akademisyenlerin ve öğretmenlerin görüşlerinin detayları şu şekildedir:

A1:

“En erken 8. sınıf olmalıdır. Hatta yetişkinliğe giden yolda liselerde örnek olay, gazete haberleri ve vakalarla işlenmelidir. Vatandaş olmaya doğru giden bir öğrenci için bu düzey çok faydalı olacaktır. Lise dönemi olabilir. Beklenti devletin ölçütünün anlatıldığı bir İHYD dersi değil, ülkenin sorunlarının öğrencilerin önüne getirilip tartışıldığı bir insan hakları dersi olmalıdır. O nedenle İHYD dersinin okutulabileceği sınıf seviyesi bence 8.sınıf ve üzeri olarak düşünülmelidir.”

A1, İHYD dersinin çocukların yaşları açısından vatandaş kavramına daha yakın olunmasından dolayı 8. sınıf ve üstü seviyelerde okutulması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü dersin içeriği gereği, ülke sorunlarının da öğrenciler tarafından tartışılabilmesini bunun da ancak lise döneminde olabileceğini belirtmiştir. A3 isimli katılımcının farklı yöndeki görüşleri şöyledir:

A3:

“Tüm sınıf düzeylerinde bulunmalıdır. Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre eklenen konular artmalıdır. Öğrencilerin dikkatini çekecek etkinlikler ve

gerçek hayattan örnekler ile kitap içeriği zenginleştirilmeli. Doğru bilincin oluşması için her sınıf düzeyinde işlenmeli.”

A3, öğrencilerde derste yer alan kavramlara ilişkin bilinç oluşması için bütün seviyelerde dersin okutulması gerektiğini düşünmektedir. “*Sınıf düzeyine göre konular artmalı.*” ifadesi A4’ün de belirteceği programın sarmallık özelliğini göstermektedir. A3’e benzer görüşlere sahip olan A4 ise görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

A4:

“Benim fikrim tek sınıf düzeyinde okutulmasından yana değil. Zaten ders hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinin içeriğini destekleyecek bir içeriğe sahip. Bu sebeple bu derslerdeki gibi içerik sarmak bir yapıda organize edilerek en az iki sınıf düzeyinde zorunlu ve teori ağırlıklı; ortaokul kademesi içerisinde en az bir kere seçmeli ve uygulama (alan gezisi, okul dışı öğrenme destekli) ağırlıklı yer almasının amaca daha çok hizmet edeceği kanaatindeyim. Ayrıca içeriklerin herhangi birinde “İSTİSMAR” ile ilgili çocuk haklarına vurgu yapılmasını özellikle isterim.”

A4, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders programlarının sarmal yapısının İHYD dersine de uygulanabileceğini düşündüğü için dersin tüm sınıf düzeylerinde içeriği genişletilerek verilebileceği düşünmektedir. Ayrıca öğrencilerle yapılan çalışmada 27 öğrenciden 23’ünün anlamadığını belirttiği “*istismar*” kelimesiyle ilgili katılımcının -bu sonuçtan habersiz olarak- özellikle çalışmalar yapılmasını istemesi bu kavramın önemini ortaya koymaktadır. ÖN2 kodlu öğretmen ise dersin 6. Sınıftan itibaren verilebileceğini belirterek gerekçesini şöyle açıklamıştır:

ÖN2:

Bence İHYD dersinin okutulması gereken sınıf düzeyi: 6. Sınıf olabilir.

Gerekçelerim: Öğrencilerin artık soyut kavramları anlayabilecek olgunluğa eriştiklerini düşünmem. Daha eğlenceli hale getirilerek alt sınıflarda da verilebilir.

ÖN2, İHYD dersinin okutulması gereken sınıf düzeyinin 6. sınıf olduğunu düşünmektedir. Bu düşüncesini öğrencilerin yaş seviyesinin soyut kavramları anlayacak

düzeye gelecek olmasıyla gerekçelendirmiştir. Ayrıca dersin daha eğlenceli hale getirilmesi durumunda alt sınıflarda da okutulabileceğine ifadesinde yer vermiştir. Öğretmenin bu ifadesinden İHYD dersinin seviye olarak 4. sınıf düzeyine uygun olmadığı anlaşılmaktadır. ÖN12 ise farklı bir görüşü savunarak şu görüşü savunmuştur:

ÖN12:

Bence İHYD dersinin okutulması gereken sınıf düzeyi:
Gerekçelerim: 6 ve 7. sınıflarda okutulsun isterdim. Soyut düşünmeye başlayan çocuk bu sınıflarda dersi daha iyi anlayacaktır. 4. sınıf zaten ilkokulda en ağır sınıf (konu bakımından), soyut anlamaya da daha tam geçilmiyor. 8. sınıf ise sınav kaygısı olan bir sene.

ÖN12: 6 ve 7. sınıflarda okutulsun isterdim. Soyut düşünmeye başlayan çocuk bu sınıflarda dersi daha iyi anlayacaktır. 4. sınıf zaten ilkokulda en ağır sınıf (konu bakımından), soyut anlamaya da daha tam geçilmiyor. 8. sınıf ise sınav kaygısı olan bir sene.

ÖN12, İHYD dersini 6. ve 7. sınıf seviyesine uygun görmektedir. Öğrencilerin bu yaşlarda soyut düşünmeye başladığı için dersi daha iyi anlayacağını söylemiştir. 4. sınıfın konu bakımından ilkokulda en ağır seviye olması ve somut işlemler dönemini kapsamaması öğretmenin görüşünün nedenleridir. Dersin, 8. sınıfta okutulmaması gerektiğini de LGS'nin hazırlık kaygısına bağlamıştır. Öğretmenin bu görüşünün dersin LGS'ye dahil olmaması noktasında haklı olduğunu söylemek mümkündür. ÖN7 ise öğrencilerin İHYD dersi kavramlarıyla erken yaşlarda karşılaşması gerektiğini savunarak dersin 4. sınıfa uygun olduğu ifade etmiştir.

ÖN7:

Bence İHYD dersinin okutulması gereken sınıf düzeyi: 4. sınıf
Gerekçelerim: Çocukların bu konularda daha erken karşılaşması gerektiğine inanıyorum. Yaşadıkları toplumda kadınlar sürekli olarak ikinci planda tutulmakta ve kararlarını dile getirememektedir. Bu algının hem erkek hem kız öğrencilerde oluşmaması açısından okulda erken dönemlerde verilmesi gerektiğini düşünüyorum.

ÖN7, İHYD dersini 4. sınıf seviyesine uygun bulmuştur. Çocukların derste geçen kavramlarla daha erken karşılaşması gerektiğine inanan öğretmen yaşadığımız toplumda kadınların görmesi gereken ilgiyi görmediğini, kararlarını dile getiremediğini söylemiştir. Kadınların bunu aşması için küçük yaşta haklarını öğrenmesi gerektiğini ima etmiş ve erkek öğrencilerin de kadınlara bakış açısının doğru olması adına küçük yaşta eğitim görmeleri gerektiğini ima etmiştir. Son yıllarda fazlasıyla gündeme gelen kadına yönelik şiddet gibi haberlerin varlığı ÖN7'nin görüşünü haklı kılmaktadır. Zira hem Türkiye'de hem de dünyada pek çok kadının temel haklardan olan yaşama hakkı elinden alınmaya devam etmektedir. Bu açıdan erkeklerin kadına bakış açısını değiştirebilmek, kadının kendi haklarını korumasını öğrenmesini sağlamak İHYD dersinin amaçlarından olabilir. ÖN19 da ÖN7 gibi dersin 4. sınıf seviyesinde verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Öğretmenin görüşünün detayı şu şekildedir.

ÖN19:

Bence İHYD dersinin okutulması gereken sınıf düzeyi: 4. sınıf
Gerekçelerim: Küçük yaşta hakkını bilip, kendini korumasını öğretebilmek adına biraz daha basitleştirilerek daha alt sınıflara bile uygulanabilir.

ÖN19: Küçük yaşta hakkını bilip kendini korumasını öğretebilmek adına biraz daha basitleştirilerek daha alt sınıflarda bile uygulanabilir.

ÖN19, öğrencilerin küçük yaşta haklarını öğrenmesi gerektiği için İHYD dersinin 4. sınıfa uygun görmüştür. Hatta ders içeriğinin basitleştirilerek daha alt sınıflarda da uygulanabileceğini ifade etmiştir. Dersi 4. sınıf seviyesine uygun bulan bir diğer katılımcı ÖN10'dur.

ÖN10:

Bence İHYD dersinin okutulması gereken sınıf düzeyi: 4.sınıf düzeyinde olması uygundur.

Gerekçelerim:Ortaokul öncesinde verilmesi ergenliğe geçiş öncesi bilincin oturtulması açısından yerinde bir karar olacaktır.Dersin ergenlik düzeyine gelen sınıflarda verilmesinin yarardan çok zarar getireceğini düşünmekteyim.O dönemdeki bireyler toplumsal kurallara uymakta sorgulayıcı olmakta olduğundan sahip oldukları haklara bakış açıları sadece başıboş yaşam talepleri olacaktır.

ÖN10, İHYD dersinin 4. sınıfa uygun bulunduğunu belirterek ergenlik dönemi öncesinde bu dersin okutulmasının öğrencilerin bilinçlenmesinde daha etkili olacağını savunmuştur. Ergenlik döneminde öğrencilerin toplumsal kurallara karşı sorgulayıcı olduğunu bu nedenle de sahip oldukları hakları yeterince iyi algılayamayacaklarını ifade etmiştir. ÖN16 ise dersin tüm sınıf düzeylerinde uygulanabileceğini ifade ederek şunları belirtmiştir:

ÖN16:

Bence İHYD dersinin okutulması gereken sınıf düzeyi: Tümünde

Gerekçelerim: Çünkü gelişim dönemlerine göre değişen konu ve etkinliklerle tekrarlı olarak verilen bilgiler sürekli aktif olacaktır.

ÖN16 birçok öğretmenden farklı olarak İHYD dersinin tüm sınıf düzeylerinde okutulması gerektiği görüşündedir. Her sınıf seviyesine göre dersin farklı planlanabileceğini söyleyen öğretmen bu şekilde bilginin seneler boyunca görülmesiyle daha kalıcı olacağını belirtmiştir.

4.3.1. İHYD Dersinin 4. Sınıf Öğretim Programına Dahil Edilmesine Yönelik Akademisyen ve Öğretmen Görüşleri Nasıldır?

İHYD dersinin okutulduğu sınıf seviyesi 2015 yılındaki değişikliklerle 4. sınıf olarak belirlenmiştir. Öğretmenlerin İHYD dersinin 4. sınıf seviyesinde yer almasına ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlayan anket sorusuna yönelik görüşler tablo 4.3.1.1.'de yer almaktadır.

Tablo 4.3.1.1. İHYD Dersinin 4. Sınıf Öğretim Programına Dahil Edilmesine Yönelik Akademisyen ve Öğretmen Görüşlerinin Analizi (n=8)

Görüşler	f
Olumlu görüşler	5
Küçük yaştan bu kazanımların verilmesi için gerekli görüldüğü için doğru bir karar	4
Daha iyi bir yurttaş yetiştirmek için doğru bir karar	1
Olumsuz görüşler	3
Çocukların seviyesine uygun olmadığı için yanlış bir karar	2
8. sınıftan 4. sınıfa indirildiği için keskin bir karar	1
Toplam	8

Tablo 4.3.1.1.’de yer alan ifadeler incelendiğinde öğretmen ve akademisyenlerden İHYD dersinin 4. sınıfa alınmasına yönelik görüşleri dört farklı şekilde ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerin detayı incelendiğinde 3 öğretmen ve 1 akademisyen İHYD dersinin küçük yaştan itibaren verilmesi gerektiğini düşünmektedir. 2 akademisyen İHYD dersinin içeriği nedeniyle 4. sınıf seviyeye uygun olmadığını, 1 akademisyen 8. sınıftan 4. sınıfa indirilmesinin kesin bir karar olduğunu ve 1 öğretmen de iyi bir yurttaş yetiştirmek gerekliliğinden dersin 4. sınıfa getirildiğini belirtmektedir. Akademisyenlerin ve öğretmenlerin görüşlerinin detayları şu şekildedir:

ÖN7:

“UNESCO’nun sığınmacı göçmen çocukların eğitimiyle ilgili yaptığı çalışmalar savaşın şiddetlenmesiyle arttı. UNESCO’nun yaptığı çalışmalar neticesinde bu kararın alındığını düşünüyorum. Birkaç sene sonra her sınıfta her okulda sığınmacı çocukların eğitim göreceği öngörüldü. Çocukların şimdiden sığınmacılarla ilgili onların da hakları var, evrensel haklara onlar da sahip, eğitim alma hakları var bilinci işlenmesi istendi. Çünkü çok acele geldi.”

ÖN7 kodlu öğretmen, dersin verildiği yaş seviyesinin aniden 4 yaş aşağı indirilmesini uluslararası sorunlara bağlayarak diğer katılımcılardan farklı bir bakış açısı sunmuştur. ÖN7’ye göre günlük hayatımıza giren insan haklarına ilişkin yeni kavramlar sebebiyle dersin öğrencilere erken yaşlarda verilmesi amaçlanmış veya sınıflarda yer alan sığınmacı öğrencilerle ilgili farkındalık geliştirilmek istenmiş olabilir. ÖN1 kodlu katılımcının görüşleri ise şöyledir:

ÖN1:

“Çocuklar insan hakları dersinde hak, özgürlük, demokrasi, eşitlik, adalet gibi kendisinin ve başkasının hayatı için oldukça önemli kavramlarla tanışıyorlar. Bunlar somutlaştırıldığı sürece çocuklar tarafından kolayca anlaşılabilir kavramlar. 8. sınıf bu değerlerin öğretilmesi için geç olabilir, bu nedenle 4. sınıfa alınmış olabilir.”

Öğretimin somutlaştırılmasına dikkat çeken ÖN1 kodlu katılımcı dersin 8. sınıfta verilmesini geç bulmaktadır. Ancak somutlaştırılması gerektiğini belirterek 4. sınıf öğrencisinin bu soyut kelimeleri düz bir anlatımla anlamayacağını işaret etmiş ve dersin içeriğinin tam anlamıyla bu yaşa uygun olmadığını kabul etmiştir. ÖN1’le aynı fikre sahip olan A3, düşüncesini şu şekilde gerekçelendirmiştir:

A3:

Küçük yaşta bir bireyde doğru şekilde oluşan kendi ve karşısındakinin hak ve özgürlüklerini bilmesi toplumdaki olumsuzlukları (suç) azaltacaktır. Çünkü bu kişiler kendi ve karşılarındaki kişilerin sınırlarını bilerek hareket edeceklerdir. Okulda görev yaptığım zamanlarda çocuklar arasındaki çatışmalarda bu bilincin oluşmadığını ve aileler tarafından da (çoğunlukla) doğru ve yeterince oluşturulmadığı fark edilmiştir.

“Ağaç yaşken eğilir.” görüşünü temele alan A3 çocukların hak ve özgürlüklerinin sınırını bilerek yetişmesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü kendi sınırını bilen bireylerin yetişeceği toplumda suçların azalacağını düşünmektedir. Önceki katılımcıların aksine dersin 4. sınıfa alınmasını doğru bulmayan A1’in görüşü şöyledir:

A1:

Bu kararın doğru olduğunu düşünmüyorum. 4. sınıf öğrencisinin dönem itibarıyla oyun çocuğu olması olmasından bu kararı anlamlandırmak benim açımdan zor. İnsan hakları, hukuk, laiklik, sorumluluk, özgürlük, adalet gibi soyut kavramların çok olduğu bir ders olan İHYD, bu yaş kuşağı için doğru bir ders değildir.

Çocukların gelişimsel özelliklerine dikkat çeken A1 kodlu katılımcıya göre bu yaş öğrencisi için bu kadar çok soyut kavram içeren bir ders uygun değildir. Çünkü oyun çağında olan bir çocuk için bu kavramlar anlaşılacak seviyede değildir.

4.3.2. İHYD Dersinin 4. Sınıfta Okutulmasının Ortaya Çıkardığı Avantaj ve Dezavantajlara Yönelik Akademisyen Görüşleri Nasıldır?

Aşağıda yer alan 4.3.2.1.'de İHYD dersinin 4. sınıfa alınmış olmasının ortaya çıkardığı avantaj ve dezavantajlara ilişkin akademisyen görüşleri yer almaktadır. Görüşlerin detayları şöyledir:

Tablo 4.3.2.1. İHYD Dersinin 4. Sınıfta Okutulmasının Ortaya Çıkardığı Avantaj ve Dezavantajlara Yönelik Akademisyen Görüşlerinin Analizi (n=4)

Görüşler	f
Avantajları	6
Erken yaşta bilinç oluşturma ihtimali	3
İlkokuldaki temel değerlerle örtüşmesi	1
Dersin beslendiği bilim dallarıyla ilgili farkındalık oluşturmaları	1
Avantajı yok	1
Dezavantajlar	6
Kavramların soyut olması	2
Teorik işlendiğinde amacına hizmet edememesi	2
Öğretmenin ideolojik görüşüne göre subjektif değerler aktarabilmesi	1
Çocukların seveceği bir içeriğe sahip olmaması	1
Toplam	12

Tablo 4.3.2.1.'de akademisyenlerin, İHYD dersinin avantaj ve dezavantaj boyutlarına ilişkin görüşleri yer almaktadır. Avantaj olarak en fazla yazılan görüş, İHYD dersinin küçük yaşta bilinç oluşturacağı yönündeyken dezavantaj olarak sunulan görüşler dersin soyut kavramlarına ilişkindir. Bununla ilgili sunulan “avantaj”lardan A2’nin görüşleri şöyledir:

A2:

Eğer, insan haklarını ve bunlarla ilgili hukuki terimleri iyi bilen, bunları davranışlarında gösteren bir öğretmen olursa, küçük yaştan itibaren öğrencilerin insan haklarıyla tanışması, bunları yaşıyor olması çok büyük avantajdır.

A2: Eğer insan haklarını ve bununla ilgili hukuki terimleri iyi bilen, bunları davranışlarında gösteren bir öğretmen olursa küçük yaştan itibaren öğrencilerin insan haklarıyla tanışması, bunları yaşıyor olması çok büyük avantajdır.

A2 kodlu katılımcı dersin erken yaşta verilmesini ancak nitelikli bir öğretmenin vermesi durumunda avantajlı bulmaktadır. A1 kodlu katılımcı dersin 4. sınıfa alınmasının avantajı olmadığını düşünmektedir. Görüşünün detayları ise şu şekildedir:

A1:

“Avantajlı olduğunu sanmıyorum. Örnek olay ve hikayelerden yola çıkarak, alanında iyi yetişmiş uzman bir öğretmen tarafından işlenmesi durumunda öğrenci tarafından kısmen anlamlı hale gelebilir.”

İHYD dersinin 4. sınıfta avantajı olmadığı görüşünü savunan A1 kodlu katılımcı da A2 gibi ancak nitelikli bir öğretmenin dersi okutması durumunda avantajı olabileceğini belirtmiştir. Bu iki katılımcıyla farklı görüşlere sahip olan A4 görüşlerini şu şekilde detaylandırmıştır:

A4:

İHYD öğretim programında yer alan ünitelerin ve derse özel değerlerin ilköğretim programlarında yer alan kök değerler ile doğrudan ilişkili olması,
 * Erken yaşlarda öğrencilerde demokrasi, yurttaşlık, vatandaşlık vb. kavramlarla ilgili bilinç oluşturmaları,
 * Dersin beslediği bilim dalları ile ilgili farkındalık oluşturmaları

A4 kodlu katılımcı ders içeriğindeki değerlerin ilköğretim programındaki değerlerle örtüşmesini, küçük yaşlarda vatandaşlığa ilişkin bilinç oluşturmalarını ve faydalanılan bilim dallarına ilişkin farkındalık oluşturmalarını dersin 4. sınıfta ortaya çıkardığı

avantajlar olarak görmektedir. Katılımcının belirttiği avantajlardan “küçük yaşlarda dersin kavramlarına ilişkin bilinç oluşması” maddesi A1 ve A2 tarafından da vurgulanan ifadelerdi. Ancak bu 2 katılımcı bu bilincin ancak nitelikli öğretmenler tarafından oluşturulabileceğini savunmuştur. Tüm öğretmenlerin İHYD dersini nitelikli bir şekilde vermesinin mümkün olmadığını göz önünde bulundurursak böyle bir avantajdan söz edemeyiz.

Dersin “dezavantaj”larında ise soyut olması, teorik işlendiğinde amacına ulaşamaması, çocukların sevebileceği bir içeriğe sahip olmaması ve ideolojik fikirleri anlatmaya müsait bir ders olmasından dolayı bazı öğretmenlerin İHYD dersinde kendi öznel görüşlerini öğrencilere aşılama çalışması görüşleri yer almaktadır. Bu görüşlerin detayıyla inceleyecek olursak A3’ ün dezavantaj olarak sunduğu görüşleri şöyledir:

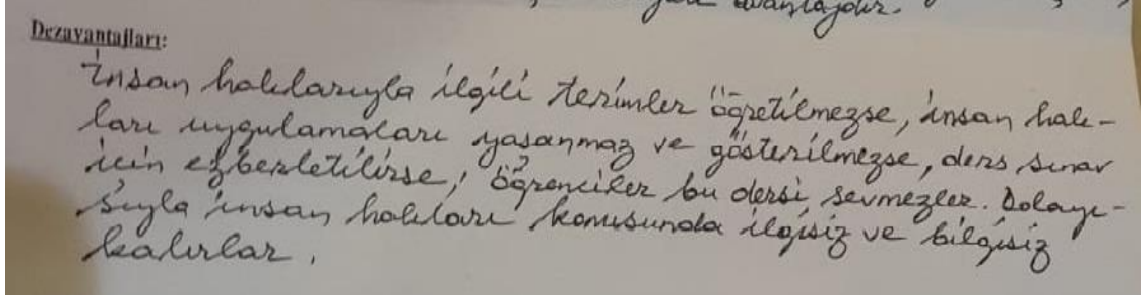
A3:

“Bu derslerin temel hedefi belirli kalıplarda devletine bağlı, ülkesini tanıyan “milliyetçi”, modern bireyler yetiştirmektir. Fransa’da 1800’lerden Osmanlı’da 1840’lardan itibaren oluşturulan modern eğitim sistemi içinde yer alan tarih ve coğrafya dersleriyle bireylere bunu dikte eder... Devlet eliyle bir politika olarak kimlik oluşturma sürecinin bir parçasıdır bu... Bu tür derslerin küçük yaşlardaki bireylere verilmesi “politika” açısından yerinde olmakla birlikte; bireyin özgür iradesi bağlamında düşünüldüğünde “beyin yıkama”ya dönüşebilir. Bu sakıncalardan ötürü bu tür derslerin bireylere verilme zamanından öte; dersi veren öğretmenlerin niteliği, eğitim felsefesi, kendi ideolojisine göre hareket etmeyerek objektif bir süreç izleme becerisi daha önemlidir.”

A3 kodlu katılımcının görüşünün gerekçesini incelediğimiz zaman dersin avantajının öğretmen niteliğine bağlı olduğunu belirten A1 ve A2’yle benzer sonuçlara ulaşmak mümkündür. Çünkü A3 de görüşünün gerekçesinde öğretmen niteliğine vurgu yapmıştır. Öğretmenlerin öznel değer yargılarını dikte etmelerine müsait bir ders olmasından dolayı dersin aktarılma sürecinde öğrencilere kendi fikirlerini empoze etmeye çalışan öğretmenlerin beyin yıkadığını belirtmiştir. Eğitimin uzak ve genel hedefleri bağlamında bakacak olursak tüm dersler gibi İHYD dersinin de “devletine bağlı iyi bir yurttaş yetiştirmek” gibi bir amacı vardır. Ancak ders işleme sürecini objektif bir şekilde

yürütemeyen öğretmenler A3'ün de belirttiği üzere dersin dezavantajlı olmasına neden olmaktadır. A2 ise başka bir perspektiften bakarak aşağıdaki dezavantajları sıralamıştır:

A2:

A2: İnsan haklarıyla ilgili terimler öğretilmezse, insan hakları uygulamaları yaşanmaz ve gösterilmezse, ders sınav için ezberletilirse öğrenciler bu dersi sevmezler. Dolayısıyla insan hakları konusunda ilgisiz ve bilgisiz kalırlar.

A2 kodlu katılımcı dersin kavramlarının soyut olmasını, teorik boyutta kalması durumunda amacına ulaşamayacağını ve bu durumda öğrencilerin derse ilişkin olumsuz tutum geliştireceğini savunmuştur. A3'ün belirtmiş olduğu dersin soyut olması durum öğrencilerin yaşından dolayı dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişim kuramlarına baktığımız zaman 4. sınıf öğrencilerinin henüz 9-10 yaşında olmasından dolayı bu kadar çok soyut kavram içeren bir dersi tam olarak anlamayacağını söylemek mümkündür.

BÖLÜM V: SONUÇ

Araştırmanın bu bölümünde; 4. sınıf öğrencileri, 4. sınıf okutan sınıf öğretmenleri ve akademisyenlerin İHYD dersinin 4. sınıf seviyesine uygunluğu hakkındaki görüşlerinden elde edilen sonuçlara, literatürde yer alan araştırma sonuçlarından yola çıkılarak tartışmaya ve araştırma sonuçlarından hareketle uygulayıcılara sunulan önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç ve Tartışma

5.1.1. İHYD Ders Kitabının Niteliğine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Nasıldır?

Eğitim materyali dendiği zaman akla ilk gelen ders kitaplarıdır. Bu nedenle, belirli bir öğrenme modeline uygun tasarlanmış ders kitaplarının kalıcı öğrenmeye etkisi önemlidir. Teknolojik gelişmelerin ders kitaplarının eğitim-öğretimdeki önemini azalttığı söylene de ders kitapları özellikle geleneksel toplumlarda hala temel kaynak olma özelliğini taşımaktadır. Eğitim-öğretim çalışmalarının daha sistematik yapılabilmesi için ders kitabı bugün de geçerliliğini korumaktadır. Çünkü ders kitapları belli sınıf seviyeleri ve dersler için öğrenme-öğretme sürecini doğrudan etkileme niteliğine sahiptir (Gök, 2003: 158). Bu nedenle araştırma sorularımıza İHYD ders kitabının niteliğini ortaya çıkarmaya yönelik sorular dahil edilmiştir. Buna göre öğretmenlerin ders kitabının niteliğini değerlendirmesi sonucunda katılımcıların yarısı ünite kapsamını yeterli bulmuştur. Yazılı bilginin sunumuyla alakalı en fazla verilen yanıt “*yeterli*” olmuşken buna en yakın diğer bir cevap “*Az ve öz olması gerekirdi.*” olmuştur. Öğretmenlerin büyük kısmı İHYD ders kitabında daha fazla görsel olması gerektiğini düşünmektedir. Kitabın dil ve anlatımına yönelik araştırma sorusu en fazla “*uygun*”, “*dili ağır*” ve “*sadeleştirilmeli*” olarak değerlendirilmiştir. Öğretmenlerin buradaki görüşleri birbirine yakındır. Eker, İnce ve Sağlam (2018) yaptıkları çalışmada İHYD ders kitabındaki metinlerin okunabilirlik açısından 4. sınıf yaş düzeyine uygunluğunu araştırmışlardır. Ders kitabındaki bilgi metinleri FleschKincaid formülüne göre çok zor ve okunabilirlik yaşları ise 25-31 yaş aralığı olarak ortaya çıkmıştır. Gunning Fog Index formülüne göre metinlerin okunabilirlik seviyesi zor, Ateşman formülüne göre ise birinci metin çok zor; iki ve dördüncü metinler orta güçlükte; üç, beş ve altıncı metinler zor okunabilir olarak

değerlendirilmiştir. Bu sonuç araştırma sonucumuzla örtüşmektedir. Ders kitabında yer alan metinlerin öğrenciler tarafından zor okunması, kitapların hazırlanma sürecinde öğrenci seviyesinin dikkate alınmadığını düşündürmektedir. Etkinliklerin niteliği hakkında öğretmenlerin yarısından çoğu olumsuz fikir belirtirken yarısına yakını da olumlu değerlendirmeler yapmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin büyük kısmı kitaptaki metinleri ve etkinlikleri eğlenceli bulmamaktadır ve anlamadıkları çok kelime olduğunu belirtmişlerdir. Toprak ve Demir (2017) de yaptıkları çalışmada kitapta bulunan birçok kelimenin öğrenciler tarafından bilinmediği, kelimelerin anlaşılmasının öğrenci yaş grubu açısından çok zor olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Öğrencilerin anlamadıkları çok kelime olması anket sonuçlarında da ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin yazara önerileri sonucunda da *“Metinler ve etkinlikler daha eğlenceli olmalı.”* ve *“Anlamadığım kelimeler var onlar çıkarılmalı/ anlaşılır olmalı.”* ifadelerine sıkça rastlanmıştır. Bu bulgular; İHYD ders kitabının tam anlamıyla anlaşılmadığını ortaya çıkarmaktadır. İçeriğindeki kelimelerin anlaşılmadığı bir dersin etkili olması beklenemez. İçerik olarak çokça soyut kavram barındıran İHYD dersini kuşkusuz somut hale getirmek kolay olmayacaktır. Bu durumda dersin okutulduğu seviyeye uygunluğu konusu tekrar gözden geçirilebilir. Ayrıca Haçat ve Demir (2017) İHYD dersi için bir çalışma kitabının da olması gerektiğini dile getirmiştir.

Öğrencilerin okumaktan hoşlandıkları metin türü ise dikkat çekicidir. Çünkü öğrenciler karikatürlü bir metni değil didaktik bir metni okumayı tercih etmişlerdir. Bu sonuç, öğrencilerin bilgiye ulaşma yolunda geleneksel yöntemleri kullanmaya devam ettiklerini gösterebilir. Öğretmenlerin kitabın kullanımı sırasında öğrencileri yönlendirmesi, rehberlik yapması bu aşamada önemlidir. Öğrenciler bilgiye ulaşmak için farklı metin türlerini okuyabileceklerini, görseller veya karikatür üzerinde düşünerek de bilgiye ulaşılacağını bilmelidir. Bu nedenle öğretmenin öğretim yöntemleri bu sonucu ortaya çıkarmış olabilir.

5.1.2.İHYD Dersinin 4. Sınıf Düzeyinde Yer Almasına İlişkin Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri Nasıldır?

Öğrencilerin birçoğu, başarısız oldukları derslerdeki başarısızlık nedenini o derse sevmemeleriyle ilişkilendirmektedir. Okulların amaçladığı eğitim-öğretim etkinliklerinin bir kısmını bireyin duyuşsal yönden de geliştirilmesi oluşturmaktadır. Buna rağmen

eğitim sistemindeki uygulamalarda duyuşsal davranışların sık sık göz ardı edildiğı, daha çok bilişsel davranışlara ağırlık verildiğı göze çarpmaktadır (Gömlüksiz, 1991).

Araştırmanın bu basamağında yanıt aranan İHYD dersine karşı öğrenci tutumlarının ne yönde olduğuna baktığımız zaman öğrencilerin dersin kaldırılması durumunda üzüleceğı ortaya çıkmıştır. 27 öğrenciden 21'i dersin kaldırılması durumunda üzüleceğini, 1'i sevineceğini belirtmiştir. 2 öğrenci kararsız olduğu yönde fikir belirtmiş, 3 öğrenci soruyu cevapsız bırakmıştır. Bu sonuç öğrencilerin İHYD dersini sevdiklerini düşündürmektedir. Ancak 16 öğrencinin ders kitabına ilişkin öneriler getirdikleri araştırma sorusuna *“Kitapta daha eğlenceli etkinlikler olmalı”* yanıtını vermesi dersi yeteri kadar eğlenceli bulmadıklarını da göstermektedir. Öğrencilerin derse ilgi duyması ve dersi sevmesi dersteki başarısını olumlu yönde etkileyecektir. Benzer bir sorunun öğretmenler tarafından değerlendirildiğı noktada 24 öğretmenin 11'i öğrencilerin derse karşı olumlu tutum sergilediklerini 13'ü ise öğrencilerin derse karşı olumsuz tutum sergilediklerini belirtmiştir. Öğrencilerin ve öğretmenlerin derse karşı tutumların değerlendirilmesindeki görüşlerinin burada farklılaştığı görülmektedir. Öğretmenlerin değerlendirme sonucu, İHYD dersinin sıkıcı bulunmasına ilişkin farklı araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Ersoy (2016) çalışmasında öğrencilerin İHYD dersi ile ödevlerini sıkıcı ve tekdüze buldukları, farklı etkinlikler yapmak istedikleri sonucuna ulaşmıştır. Bağlı'nın (2013) 7. ve 8. sınıf öğrencileriyle yaptığı çalışma sonucuna göre de öğrenciler insan hakları konularını önemli görmekle birlikte, ders kitaplarını ve dersleri sıkıcı bulmuştur. Topkaya ve Şimşek'in (2015) çalışmasında eğitici çizgi romanlarla işlenen vatandaşlık dersine yönelik öğrencilerin olumlu tutum geliştirdiğı sonucuna ulaşılmıştır. Haçat ve Demir (2017) yaptıkları çalışmada 4. sınıf öğrencilerinin bu dersi almaktan mutlu oldukları sonucuna ulaşarak araştırmamızla benzer sonuçlara ulaşmıştır. Alanyazında benzer sonuçlara ulaşan araştırmalar Balbağ, Bayır ve Ersoy (2016) ile Kaymakçı (2015) tarafından ortaya konmuştur.

Öğrenme esnasında öğrenen, öğrenilen, öğrenme, öğretme ve öğrenme ortamı olmak üzere beş unsur yer alır. Burada son iki öğenin diğer öğelere etki ederek dolaylı öğrenme sağladıkları bilinmektedir. Öğrenmeye ilişkin en önemli unsur hiç kuşkusuz öğrenendir. Öğrenenin olgunluğu, yaşı, genel uyarılmışlık hali, güdüsü öğrenmenin niteliğini fazlasıyla etkilemektedir (Engin ve Seven, 2008). İHYD dersinde karşılaşılan sorunlara

baktığımız zaman öğretmenlerin en fazla “*kavramların soyut olması*” durumunu işaret ettikleri görülmüştür. Kavramların soyut olmasının sorun olması öğrencilerin bulunduğu yaş aralığından yani olgunlaşma seviyelerinden kaynaklanmaktadır. Olgunlaşma, davranışların öğrenilmesinde organizmanın belli bir gelişmişlik düzeyine ulaşmış olması anlamına gelmektedir. Olgunlaşmaya yaş da etki etmektedir. 2005 yılında değişen programla birlikte 4+4+4 sisteminin bir sonucu olarak 4. sınıfa devam eden öğrencilerin yaşı da küçülmüştür. Aynı zamanda bu sistemle farklı yaş gruplarının aynı sınıfta eğitim görmesi mecburi bir hal almıştır. Bu nedenle farklı gelişim özelliklerine sahip öğrenciler aynı ortamda eğitim almaya başlamışlardır ve aynı değerlendirme süreçlerine maruz kalmışlardır (Kabapınar, Topçubaşı, ve diğ, 2018). 5,5 yaşında okula başlayan bir öğrenci 9,5 yaşında 4. sınıfı tamamlarken normal zamanında başlayan bir öğrenci 11 yaşında 4. sınıfı tamamlamaktadır. Bu uygulama aynı sınıf içinde gelişim farklılıklarına sebep olmasından dolayı öğrenmede de bazı sorunlara yol açmıştır. İHYD dersinin barındırdığı soyut kavramlar yaklaşık 9-10 yaş aralığındaki öğrencilerin karşısına çıkmaktadır. 9-10 yaş aralığı Piaget'nin kuramında *Somut İşlemler Dönemi* içerisinde yer almaktadır. Bu kurama göre çocuklar 12 yaşından sonra soyut kavramları anlayabilecek olgunluğa ulaşabilmektedir. Dolayısıyla Piaget'nin kuramından yola çıkarsak 4. sınıf öğrencilerinin bu kavramları anlaması zor görünmektedir. 4 öğretmenin belirtmiş olduğu “*Bazı konuların zor gelmesi*” sorununu da öğrenci yaş seviyesiyle bağdaştırmak mümkündür. 2 öğretmen tarafından belirtilen “*Ders ve gerçek hayat arasındaki ilişkinin teoride kalması*” ve 1 öğretmen tarafından belirtilen “*Merkezi sınavlarda bu derse yer verilmemesi nedeniyle öğrencilerin dersle ilgilenmemesi*” maddesi eğitimde güdülenmenin önemini ortaya koymaktadır. Çünkü öğrenilen bilginin gerçek hayatta yer bulması her bireyde olduğu gibi öğrencilerde de motivasyonu arttıracaktır. Motivasyon, organizmayı harekete geçiren güç olarak tanımlanmaktadır.

3 öğretmenin ifade ettiği “*Eşitlik ve adalet gibi kavramların karıştırılması*” ve 4 öğretmenin ifade ettiği “*Bazı konuların zor gelmesi*” durumları öğrenmeyi etkileyen unsurlardan *anlamsal çağrışımla* ilişkilendirilebilir. Çünkü buna göre konular başka bazı bilgi birikimleriyle ilgili olmalıdır. Öğrencinin zihnindeki kelimelerle bağlantısı olmayan kelimelerin algılanması zor olur ve kolaylıkla unutulabilir. Elde edilen bu sonuçlar Ersoy'un (2016) araştırma bulgularında yer alan İHYD ders içeriğinin tekrarlardan oluşması, öğrencilerin düzeyine uygun olmaması ve öğrencilerin vatandaşlık yeterlikleri

kazanması açısından yetersiz olması maddeleriyle benzerlik göstermektedir. Ceylan (2014), Gürel (2016), Çermik, Çalışoğlu ve Tahiroğlu (2016) ile Şimşek, Tıkman, Yıldırım ve Şentürk'ün (2017) araştırma sonuçları öğretmenlerin vatandaşlık konularında kendilerini yetersiz gördüklerini ortaya çıkarmıştır. Başaran'ın (2007) araştırma sonuçlarına göre katılımcılar dersin kazanım sayısının fazla olmasına rağmen bu ders için ayrılan ders süresinin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Yılmaz (2006) ile Toprak ve Demir'in (2017) araştırma sonuçları da bu sonuçla aynı doğrultudadır. Yılmaz'ın (2006) araştırma sonuçlarında çıkan derse ilişkin diğer bazı problemler; öğrencilerin derse karşı güdülenmemesi, ders için gerekli materyalin sunulmaması, öğrencilerin derse aktif katılımının sağlanamaması, öğrenci etkinliğine dayalı yöntemlerin kullanılmaması, düz anlatım yönteminin kullanılması, gezi gözlem ve inceleme etkinliklerine yer verilmemesi, ders kitaplarındaki konuların ilgi çekici olmaması, ders konularının günlük hayattan kopuk olması, derste kazanılan davranışların uygulamaya geçirilememesidir. Aslan ve Aybek (2017) yaptıkları çalışmada öğretmenlerin bu dersin 4. sınıfta yer almasını olumlu karşıladıkları sonucuna ulaşmıştır ancak bununla birlikte öğretmenler dersin kazanımlarının öğrenci seviyesine uygun olmadığını da belirtmiştir. Özbek ve Köksalan (2012) ise diğer kurum ve kuruluşlarla herhangi bir işbirliği yapılmamasının sorun olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmada ortaya çıkarılan diğer bir sonuç ise İHYD ders kitaplarında yer alan soyut ve öğretilmesinde sorun yaşanan bazı kavramların (empati ve uzlaş vb.) bilişsel gelişim açısından somut işlemler döneminde yer alan öğrencilere kazandırılması açısından öğretmenlerin güçlük yaşamasıdır. Bu durum Sadık ve Sarı (2012), Gürel (2016), Kaçar ve Kaçar (2016), Ulusoy ve Erkuş (2016) ile Toprak ve Demir'in (2017) çalışmasıyla benzerlik göstermektedir.

Araştırma sonuçlarından İHYD dersinin amaçlarını gerçekleştirme durumuna ilişkin verilere bakacak olursak çalışmaya katılan 23 öğretmenden 12'si dersin amacına ulaşmadığını, 9'u ulaştığını, 1'i kararsız olduğunu belirtmiştir. 1 öğretmen soruyu cevapsız bırakmıştır. Bu sonuç dersi okutan öğretmenlerin çoğunun dersin 4. sınıfta amaçlarını gerçekleştirmediğini düşündüğünü göstermektedir. Ancak dersin amaçlarını gerçekleştirdiğini düşünen öğretmen sayısı da azımsanmayacak kadar fazladır. Burada dersin amacından öğretmenlerin hangi anlamı çıkardıkları önemlidir. Sesli mülakat

yapılan öğretmenlerden ÖN7 de bu duruma değinerek ölçütün sınav sonuçları olması durumunda dersin amaçlarını gerçekleştirdiğini ancak asıl ölçütün programdaki amaçlar olması durumunda dersin amaçlarını gerçekleştirmediğini söylemiştir. Burada dersin amaçlarına bakıldığı zaman birçok amacın kısa sürede ortaya çıkabilecek davranışlar olmadığı da göze çarpmaktadır. Bu amaçlar bir bireyin daha çok karakterine etki eden unsurlar olduğu için gözlemlenebilmesi uzun vadede mümkün olabilecektir. Ersoy (2016) çalışmasında öğrencilerde sınırlı olarak vatandaşlık yeterliklerinin geliştirildiği sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin ders kapsamında vatandaşlık değerlerini yeterince edinemedikleri söylenebilir. Alanyazında bu dersin amacını gerçekleştiremediği sonucuna Gürel (2016) tarafından da ulaşılmıştır. Şimşek, Tıkman, Yıldırım ve Şentürk (2017) çalışmalarında öğretmen adaylarının çoğu eğitimleri boyunca aldıkları vatandaşlık eğitiminin yetersiz olduğuna dikkat çekmişlerdir. İHYD dersinin amacına ulaşmadığını ortaya koyan diğer araştırmalar şöyledir: Güven, 2010; Toraman, 2012; Ulubey ve Gözütok, 2015. Bu araştırmalarda İHYD dersinin amacına ulaşmamasının nedeni olarak; öğrenme ortamının öğrenciyi aktif hale getirememesi, derste düz anlatım ve soru cevap gibi yöntemlerin ağırlıklı olarak kullanılması, anlatımın zenginleştirilmemesi gösterilmiştir. Bu bağlamda İHYD dersinin öğrencilerin vatandaşlık gelişimine katkı sağlayacağı ancak gerekli şartları sağlayamadığı söylenebilir. Alanyazın incelendiğinde dersin amacını gerçekleştirdiği sonucuna ulaşan araştırmaya rastlanmamıştır.

Öğretmenlerin çoğunlukla “*Sosyal bilgiler dersine dahil edilmeli*”, “*Kazanımlar sadeleştirilmeli*” ve “*4. sınıfta okutulmamalı*” yönünde görüşler belirttikleri görülmüştür. Öğretmenler 4. sınıfta dersin ayrıca bir ders olarak okutulmasına gerek olmadığını ve kazanımlarının çok olduğunu belirtmiştir. Araştırmamızın temel sorularından olan İHYD dersinin 4. sınıfa uygunluğu konusunda buradan da bir yargıya varmak mümkündür, öğretmenler genel olarak dersin 4. sınıfta okutulmasını istememektedir. Er, Ünal ve Özmen (2013) çalışmasında demokratik değerlerin ve becerilerin kazandırılmasına olanak sağlayan etkinlik temelli, uygulamaya dönük bir programının hazırlanması önerilmiştir. Sadık ve Sarı’nın (2012) çalışmasında ise öğrencilerin demokrasiyi özümsemeleri için okul ortamında demokrasinin yaşatılmasına, demokrasiyle ilgili teorik bilgi öğretilmesinden çok demokratik tutum ve becerilerin kazandırılmasına öncelik verilmesi ve aktif öğrenme için ortam oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Şimşek, Tıkman, Yıldırım ve Şentürk’ün (2017) çalışmasında ise öğretmen adaylarının çoğu

günlük hayatla uyuşan, etkili bir vatandaşlık eğitiminin verilmesini ve bunun uygulamalı bir şekilde yapılması gerektiğini önermişlerdir. Kaçar ve Kaçar'ın (2016) araştırma sonuçlarında kaynak kitap eksikliğinin giderilmesi, kavramların basitleştirilmesi ve somutlaştırılması, dersin erken yaşlarda veya ikinci kademede verilmesi gerektiği veya bir ara disiplin olarak verilmesi gerektiği önerileri yer almıştır.

5.1.3. İlkokul 4. Sınıfta Okutulan İHYD Dersinin 4/5/6/7/8. Sınıf Düzeylerinden Hangisinde Okutulması Gerektiğine İlişkin Akademisyen ve Öğretmen Görüşleri Nasıldır?

Eğitim sistemimizin genel hedeflerinin alt başlıklarından olan “*eğitimin genel hedefleri*”; iyi insan, iyi vatandaş ve iyi meslek sahibi yetiştirmeyi amaçlamaktadır. İyi insan ve iyi vatandaş yetiştirmenin esasları tüm dersleri kapsamasına karşın daha çok İHYD dersi özelinde gerçekleşebilecek unsurlardır. Okullarda karakter eğitimi programlarının işe koşulması için pek çok neden bulunmaktadır. Bu nedenlerden biri, demokratik ahlak gelişimine özel gereksinim duyulmasıdır. Özgür ve demokratik bir toplumda, tüm vatandaşlar vazgeçilmez haklar kadar şahsi ve toplumsal sorumluluklara da sahiptir. Ancak iyi karakter kendiliğinden oluşmaz; öğretme, öğrenme model alma ve uygulama gibi süreçler aracılığıyla zamanla gelişir. Bu konuda okullara büyük sorumluluk düşmektedir (Lickona, 1991 akt Hökelekli). Okulların karakter eğitiminde önemli olmasının gerekçelerinden biri tüm çocukların ailelerinden ideal bir değer eğitimi alamayıdır. Okullarda verilen eğitimin, öğrencilerin bilişsel kazanımlar edinmesi kadar duygu ve davranış yönünden de kazanım elde edip olgun ve kişilikler haline gelmelerini sağlamak gibi açık ya da örtük bir hedefi bulunmaktadır. Çünkü çocukların ve gençlerin iyi insan olmanın anlamını ve hangi davranışların toplum tarafından kabul edilir olduğunu bilmeye ihtiyaçları vardır. Bu nedenle okullar bilgi kadar doğru davranışların yollarını da öğretmek zorundadır. Zira öğretmenlerin sınıf içinde ve okulda oluşturdukları kültür, önemsedikleri, iyi ya da kötü olarak algıladıkları durumlar, örtük program dâhilinde öğrenciler için değer eğitimi oluşturur. Ancak örtük olarak gerçekleşen bu eğitimin örgün eğitimin parçası olarak planlı ve programlı öğrenme yaşantılarıyla kazandırılması, verimli olması bakımından önem arz etmektedir (Hökelekli, 2011). Bu değerleri örgün eğitimin içine dâhil etmek gereksinimi sonucu olarak dersin hangi sınıfta okutulmasının daha verimli olacağı araştırmanın önemli sorularından birini oluşturmaktadır. Burada

öncelikle araştırmanın bulguları sonrasında da alandaki diğer çalışmalarla karşılaştırmaya yer verilecektir. Öğretmenlere yöneltilen soruda öğretmenlerin yarısına yakını dersin 6. sınıfa daha uygun olduğunu ifade etmiştir. Sırasıyla uygun bulunan diğer sınıflar 5. sınıf, 4. sınıf, 7. sınıf, 8. sınıf ve tüm sınıflardır. Akademisyenlerin ise 2'si İHYD dersini tüm sınıflara 2'si ise 8. sınıfa uygun bulmaktadır.

Kaçar ve Kaçar'ın (2016) yaptıkları çalışmada 4.sınıf öğretmenlerinin % 48'i İHYD dersinin 4. sınıflara okutulmasını olumlu, %52'si ise olumsuz karşılamıştır. Olumsuz olarak değerlendirme yapan öğretmenler bu düşüncelerinin sebebini dersin kavramlarının soyut olmasına bağlamaktadır. Olumlu karşılayanlar erken yaşlarda İHYD dersinin verilmesinin olumlu olduğunu, ancak programın bazı eksiklikleri olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırmada elde edilen bu sonuçlar bulgularımızla benzerlik göstermektedir. Araştırma sonucumuzla benzerlik gösteren başka bir çalışma Er, Ünal ve Özmen (2013) tarafından yapılmıştır. Dersin hangi sınıf düzeyinde okutulması gerektiği konusunda çoğunlukla 6, 7 ve 8. sınıflarda okutulmasının uygun olacağı ifade edilmiştir. Gerekçe olarak büyük oranda “ders içeriği kapsamının ortaokul seviyesine daha uygun olduğu” görüşü belirtilmiştir. Ersoy (2016) yapmış olduğu çalışmada İHYD dersinin ilköğretimde ayrı bir ders olarak yer alması ve özellikle ortaokul döneminde her sınıf seviyesinde yer verilerek sürekliliğinin sağlanması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Bu sonucun Gürel (2016) tarafından yapılan çalışma sonuçlarıyla ortak olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçlarımız Toprak ve Demir (2017), Sağlam ve Hayal (2015), Güven, Tertemiz ve Bulut'un (2015) çalışmasında elde edilen, İHYD dersinin 4. sınıfta okutulmasının gerektiği sonucuyla farklılık göstermektedir.

İHYD dersi 2015-2016 yılına kadar 8. sınıf öğrencilerine okutulan bir dersken 2015 yılı itibariyle 4. sınıf öğrencilerine okutulmaya başlanmıştır. Araştırmamızın en temel sorularından olan “*İHYD dersinin 4. sınıfa uygun olup olmaması*” durumunu sesli mülakat yaptığımız öğretmenlerden gerekçelendirmelerini istediğimiz anket sorumuzun sonuçları şöyledir: 1 öğretmen İHYD dersinin uluslararası gelişmeler -sığınmacı çocuklar kastedilmiştir- neticesinde 4. sınıfa alındığını düşünmektedir. Diğer öğretmenlerin görüşlerine baktığımız zaman 3'ü de dersin, öğrencilerin küçük yaştan itibaren hak, özgürlük, sorumluluk gibi kavramlarla karşılaşması gerektiği için ve bu kavramları içselleştirerek toplum içerisinde uyumlu birer haline gelmesi için bu seviyeye alındığını

savunmaktadır. Çalışmamızın benzer bir sonucu Er, Ünal ve Özmen (2013) çalışmasında ortaya çıkmıştır. Er, Ünal ve Özmen'in (2013) çalışmasında dersin 4. sınıfa alınmasını değerlendiren katılımcıların ifadelerine baktığımızda, katılımcıların çoğu bu derse ilişkin kavramlarla ne kadar erken yaşlarda tanışılırsa o kadar iyi olacağı ve bu konudaki bilinç düzeylerinin üst seviyeye çıkacağı görüşü etrafında birleşmiştir. Olumsuz görüş bildirenlerin ifadeleri ise dersin öğrencilerin zihinsel gelişim düzeyine uygun olmadığı noktasında fikir birliğine vardıkları görülmüştür. Sağlam ve Hayal (2016) çalışmalarında ise dersin 4. sınıfa alınmasının doğru bir karar olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

İHYD dersinin avantaj ve dezavantajlarının değerlendirilmesi sonucunda avantaj olarak; “Erken yaşta bilinç oluşturma ihtimali” görüşü ön plana çıkmıştır. Bir değer erken yaşta öğretilmesi muhakkak daha etkili olacaktır ancak burada İHYD ders içeriğinin anlaşılabilirliği önemli bir sorundur. Daha önceki araştırma sonuçlarımızda dersin öğrenciler tarafından yeterince anlaşılamadığını belirtmiştik. Bu durumda bu değerlerin erken yaşta verilmesinin bilinçlenmeyi sağlaması için öncelikle 4. sınıf öğrenci seviyesine uygun olması gerekmektedir. Ancak bu haliyle çocuklarda yeterince bilinç oluşturmaları mümkün görünmemektedir. Dezavantaj olarak ise “kavramların soyut olması” ve “teorik işlendiğinde amacına hizmet edememesi” görüşleri ortaya çıkmıştır. Burada avantaj olarak belirtilen “Erken yaşta bilinç oluşturma ihtimali” sonucu ile dezavantaj olarak belirtilen görüşlerin birbirini etkileyen durumlar olduğu görülmektedir. Ancak dezavantaj olarak belirtilen “kavramların soyut olması” ve “teorik işlendiğinde amacına hizmet edememesi” görüşü mevcut durumu yansıtırken avantaj olarak sunulan “Erken yaşta bilinç oluşturma ihtimali” görüşü ancak dersin somutlaştırılması durumunda ortaya çıkabilecek bir durumdur.

5.2. Öneriler

Yapılan bu çalışmada ortaya çıkan sonuçlar bağlamında şu öneriler ortaya konmuştur:

- Araştırmamızın temel sorunlarından birine göre İHYD dersi, içeriği ve anlatım diliyle 4. sınıfa uygun bir ders değildir, öğrencilerin bilişsel gelişimlerine uygun olarak mevcut haliyle daha çok 6. sınıfta verilmesi uygundur. 4. sınıfta ise dersin

önemli kavramları sosyal bilgiler ders içeriğine aktarılabilir veya dili ve içeriği basitleştirilerek 4. sınıfta ayrı bir ders okutulabilir.

- Öğretmenler dersin merkezi sınavlarda sorulmamasından dolayı öğrenciler tarafından önemsenmediğini belirtmiştir. İHYD dersinin önemsenmesi adına ders içeriği sınav konularına eklenebilir.
- Kitapta yer alan temel kavramların birçoğu öğrenciler tarafından anlaşılamamaktadır. Bu nedenle ders kitabındaki metinler öğrencilerin yaş seviyesine uygun hazırlanabilir.
- Öğretmenler için vatandaşlık eğitimiyle ilgili hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlenebilir.
- Program geliştirme sürecinin kendisini sürekli güncelleyen bir süreç olduğu bilinmektedir. İHYD ders programı da öğrenci seviyesi gözetilerek tekrar yapılandırılabilir.
- Araştırmada konuların günlük yaşamla ilişkilendirilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Ders kitaplarında gerçek hayattan alınan olay veya hayat hikâyelerine yer verilmesi öğrencilerin derse karşı motive olmalarını sağlayacaktır. Bu nedenle İHYD dersinde yaşamın içinden etkinliklere yer verilebilir.
- Öğretmenler kazanımların fazla olması nedeniyle ders saatinin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Kazanımların yeniden düzenlenmesi ile bu soruna çözüm bulunabilir.
- Öğrencilerin öz değerlendirme yapabilmeleri, öğrendiklerini pekiştirmeleri, öğretmenlerin dönüt-düzeltilme yaparak süreci daha verimli yönetebilmeleri açısından çalışma kitabı hazırlanabilir.
- Öğrenciler etkinlikleri sıkıcı bulmaktadır. 1 öğrenci kitapta şarkı görmek istediğini belirtmiştir. Bu nedenle her türlü öğrenme türüne yönelik, zeka türlerini baz alarak farklı etkinlikler planlanabilir.
- Programların uygulayıcıları olan öğretmenlerin görüşleri sık sık alınarak programa dair dönüt ve düzeltme sağlanabilir.
- Bu araştırma İHYD dersine ilişkin görüşleri ortaya çıkaran nitel bir çalışmadır. Öğrencilerin İHYD dersi kazanımlarına ulaşma seviyelerine ilişkin nicel araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- AA. (2016). 06.01.2019 tarihinde Haberler.com: <https://www.haberler.com/insan-haklari-yurttaslik-ve-demokrasi-dersi-8462510-haberi/> adresinden alınmıştır.
- Alatlı, A. (2010). *Batı'ya yön veren metinler-ıv-moderniteye doğru kaotik modern dünya (1800-1970)*. Çev. Kapadokya MYO Çeviri ve Redaksiyon Heyeti. Kapadokya: İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı.
- Altıntaş, Ş. (2019). Türkiye'de insan haklarının gelişimi ve kurumsal yapılanması: insan hakları ve eşitlik kurumu örneği. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Web site: 28.12.2020 tarihinde <https://dosya.kmu.edu.tr/sbe/userfiles/file/tezler/kamuyonetimi/sukrualtindas.pdf> adresinden alınmıştır.
- Art, P. ve Tony, K. (2000). Longitudinal Development of Educational theory: Democracy and the classroom. *Australian Association Research in Education*, The University of Sydney. Web site: 12.08.2019 tarihinde aare.edu.au/data/publications/2000/kni00515.pdf adresinden alınmıştır.
- Aslan, E. (2019). İmparatorluk'tan cumhuriyete geçişte benlik algısının dönüşümü: 1924 ilk mektepler müfredat programında vatandaşlık. *Elementary Education Online*, 18 (4). Web site: <http://ilkogretim-online.org.tr/index.php/io/article/view/3838/2661> adresinden 14.10.2019 tarihinde alınmıştır.
- Aslan, S. ve Aybek, B. (2018). Sınıf öğretmenlerinin ilköğretim 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programına yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(1), 233-262.
- Bacanlı, H. (1999). *Duyuşsal davranış eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bağlı, M. T. (2013). Ara-disiplin olarak vatandaşlık ve insan hakları eğitimi: ilköğretim öğrencilerinin insan haklarına ilişkin görüşleri. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 38, 296-310.
- Balbağ, N. L., Gürdoğan Bayır, Ö. ve Ersoy, A.F. (2017). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersini öğretmenler ve öğrenciler nasıl algılıyor?. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 223-241
- Başaran, T. (2007). *İlköğretim okullarında vatandaşlık ve insan hakları eğitimi programının uygulanışına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.) Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başaran, İ. E. (1987). Demokrat öğrenci nasıl yetiştirilir?. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 19/1-2, 111-116.
- Beetham, D. ve Boyle, K. (1998). *Demokrasinin temelleri*. (çev:Vahit Bıçak). Ankara: Liberte.
- B. Larousse. (1986). Cilt 7. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri (17 b.)*. Ankara: Pegem.

- Can, N. (2004). Öğretmenlerin geliştirilmesi ve etkili öğretmen davranışı. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 103-119.
- Ceylan, Ş. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin dünya vatandaşlığı eğitimi ile ilgili görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 7(1), 78-93.
- Creswell, J. W. (2016). *Araştırma deseni, nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. (Çeviri: S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Çalık, E. (2017). İnsan hakları meselesinin gelişimi ve siyasî ve sosyal faktörlerle ilişkisi. 12.01.2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/369317> adresinden alınmıştır.
- Çermik, F., Çalışoğlu, M., ve Tahiroğlu, M. (2016). Sınıf öğretmenlerinin küresel vatandaşlık eğitimi ile ilgili görüşlerinin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 11(3), 775-790.
- Çiftçi, A. (2017). *Vatandaşlık bilgisi demokrasi ve insan hakları*. Ankara : Gazi Kitabevi.
- Çolak, K. (2015). *Sosyal bilgiler ile vatandaşlık ve demokrasi eğitimi derslerinde küresel vatandaşlık eğitimi*. (Yayınlanmamış doktora tezi.) Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Demir, F. B. ve Haçat Oğuz, S. (2017). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin görüşleri. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2(1).
- Demirel, Ö. ve Ün, K. (1987). *Eğitim terimleri*. Ankara: Şafak Matbaası.
- Demirel, Ö. (2000). *Planlamadan uygulamaya öğretme sanatı*. Ankara: Pegem A.
- Demirel Ö. , Kaya Z. ve diğerleri (2001). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Ankara: Pegem A.
- Doğan, İ. (2004). *Vatandaşlık demokrasi ve insan hakları*. Ankara: Pegem A.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 77-96
- Eflatun. (1980). *Devlet*. Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M.Ali Cimcoz. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, C., İnce, M., ve Sağlam, H. (2018). İnsan hakları yurttaşlık ve demokrasi ders kitabının okunabilirlik ve yaş düzeyine uygunluk açılarından değerlendirilmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 14(4), 404-416.
- Elkatmış, M. (2013). 1998 vatandaşlık ve insan hakları eğitimi programı ile 2010 vatandaşlık ve demokrasi eğitimi programlarının karşılaştırılması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3), 59-74
- Engin A. O. ve Seven, M.A. (2008). Öğrenmeyi etkileyen faktörler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2).
- Ereş, F. (2015). Vatandaşlık eğitimi ve karakter eğitimi politikalarının değerlendirilmesine yönelik nitel bir çalışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(36), 120-136.

- Erden, M. ve Akman, Y. (1998). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Arkadaş.
- Faiz, M. ve Dönmez, C. (2016). Öğretmen adaylarının siyaset okuryazarlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 13(2), 3629-3642.
- Fer, S. ve Cırık, İ. (2007). *Yapılandırmacı öğrenme: Kuramdan uygulamaya*. İstanbul: Morpa.
- Gök, F. (2003). *Ders kitaplarında insan hakları: Tarama sonuçları*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Gökberk, M. (1980). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gömlüksiz, M. (1993). *Kubayık öğrenme yöntemiyle geleneksel yöntemin demokratik tutum ve erişime etkisi*. (Yayınlanmamış doktora tezi.) Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Gülmez, M. (1998). *Belgelerle insan hakları eğitimi: Birleşmiş Milletler onyılı*. Ankara: TODAİ Yayınları.
- Gülmez, M. (2004). *Birleşmiş Milletler sisteminde insan haklarının korunması*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Gür, A. R. (1953). *Demokrasiler ve demokrasimiz*. Akşehir: Nasreddin Matbaası.
- Gürel, D. (2016). Sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilkököl 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine yönelik görüşlerinin karşılıklı olarak incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 643.
- Güven, A. (2008). Demokratik vatandaşlık ve tarih eğitimi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 337-350.
- Haçat, S. O., ve Demir, F. B. (2017). İlkööl dördüncü sınıf öğrencilerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin görüşleri. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 3.
- Haçat, S. Önlen, M. Tatan, M. ve Demir, F. B. (2018). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programlarının karşılaştırmalı analizi (1998, 2010, 2015, 2018). *Researcher: Social Science Studies*, 6 (1), 407-422.
- Hökelekli, H. (2011). *Değerler ve psikoloji eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Izgar, G. (2017). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ders kitabının yapılandırmacı yaklaşım açısından analizi. *Elementary Education Online*, 16 (2). Web site: 15.05.2020 tarihinde <http://ilkogretimonline.org.tr> adresinden erişilmiştir.
- Kabapınar, Y. (2004). İlköğretimdeki hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde kullanılacak bir öğretim etkinliği olarak resim çizimi yoluyla empati. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (20), 85-100.
- Kabapınar, Y. Deniz L. ve Dünder, Ş. (2017). Sosyal bilgiler dersi öğrenme ortamlarının yapılandırmacı özellikler açısından değerlendirilmesi: öğrenci algıları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (7)1, 154-175.
- Kabapınar, Y. Topçubaşı, T. ve diğerleri. (2018). İlk mezunlarını verme sürecinde 4+4+4 eğitim sistemini yeniden değerlendirmek. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 45-61.

- Kafesoğlu, İ. (2002). *Türk milli kültürü*. İstanbul: Ötüken.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). *İnsan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Basım Yayın Dağıtım.
- Kaltsounis, T. (1990). Democracy and democratic citizenship education. *Social Studies*, 81(5), 190-194.
- Kan, Ç. (2009). Değişen değerler ve küresel vatandaşlık eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(3), 895-904.
- Kandal, S. (2019). Atatürk döneminde yurttaşlık dersleri: tarihsel süreç. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2, 387-412
- Kapani, M. (1981). *Kamu hürriyetleri*. Ankara: A. Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Karakütük, K. (2001). *Demokratik laik eğitim*. Ankara: Anı Yayınları.
- Kaya, A. İ. Arslantaş, H. İ. ve Şimşek, N. (2009). İlköğretim öğrencilerinin Türkçe dersine karşı tutumlarının değerlendirilmesi. *Aralık Üniversitesi Eğitim Fakültesi Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(30), (376-387).
- Kaymakçı, S., Öztürk, M, Palancı, M. ve Kırpık, C. (2015). *İlkokul öğretmenlerinin gözünden demokrasi ve insan hakları eğitimi* (s. 19-49). Kayseri: Orka matbaa.
- Kepenekçi, Y. (1999). İlköğretimde insan hakları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 32(1), 227.
- Kepenekçi, Y. (2014). *Eğitimciler için insan hakları ve vatandaşlık*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kıncal, R. Y. (2002). *Vatandaşlık bilgisi*. Ankara: Mikro Yayınları.
- Konan, B. (2011). İnsan hakları ve temel özgürlükler açısından Osmanlı Devletine bakış. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4, 255-278.
- Kuş, Z. Arık, B. Altunok, B.N. ve İridağ, A. (2018). 100 yılda ne değişti? Yeni Malumat-I medeniye ve günümüz vatandaşlık eğitimi ders kitabının karşılaştırılması. *Turkish History Education Journal*, 7(2), 344-371.
- Le Goff, J. (1999). *Ortaçağ batı uygarlığı* (Çev. Hanife Güven ve Uğur Güven). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1936). *İlkokul programı*. Ankara: MEB yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1968). *İlkokul programı*. Ankara: MEB yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi ilkokul 4. sınıf öğretim programı*. Ankara: MEB yayınları.
- Merriam, S. B. (1988). *Case study research in education: a qualitative approach*. London: Jossey-Bass.
- Mumcu, A. (1994). *İnsan hakları ve kamu özgürlükleri*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Berkeş, N. (2011). *Türkiye’de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Oğuz, A. K. (2007). *Fedakâr eş fedakâr yurttaş: yurttaşlık bilgisi ve yurttaş eğitimi 1970-1990*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

- Osler ve Starkey. (2009). *Öğretmen adaylarının vatandaşlık algısı ve eylemlerinin siyasal toplumsallaşma bağlamında değerlendirilmesi*. I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu (s. 29). Uşak Üniversitesi.
- Otluoğlu, R. ve Öztürk, C. (2002). Sosyal bilgiler öğretiminde yazılı edebiyat ürünlerini ders aracı olarak kullanmanın duyuşsal davranış özelliklerini kazanmaya etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15, 173-182.
- Özcelik, D.A. (1998). *Eğitim Programları ve Öğretim*, Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Özkan, R. (2010). Türk eğitim sisteminde himayeci değerler: ilköğretim ders kitapları örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7, 1124-1141.
- Patrick, J. J. (1999). The concept of citizenship in education for democracy. ERIC Clearinghouse for Social Studies/Social Science Education Bloomington IN. Web site: 13.07.2019 tarihinde <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED432532.pdf> adresinden alınmıştır.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Çev. M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Patton, M. Q. (2005). Qualitative Research. 23.08.2019 tarihinde <https://kera.pw/index-qualitative-research-evaluation.pdf> adresinden alınmıştır.
- Reisoğlu, S. (2001). *Uluslararası boyutlarıyla insan hakları*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Sadık, F. ve Sarı, M. (2012). Çocuk ve demokrasi: ilköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 1 (1). Web site: 23.08.2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/48602> adresinden alınmıştır.
- Sağlam, H. İ. ve Hayal, M. A. (2015). Sınıf öğretmenlerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin ilköğretim 4. sınıfta yer almasına ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 207-217.
- Sakar, T., ve Kondu, Z. (2013). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi niçin verilir?. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 49-60.
- Selçuk, S. (1999). *Demokrasiye doğru*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Tanrıöver, H. U. (2003). *Ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığı ders kitaplarında insan hakları: tarama sonuçları (106-122)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Taşlı, İ. (2000). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Manisa: Tekin Matbaası.
- Topkaya, Y., & Şimşek, U. (2015). Impact of instructional comics on the attitudes towards citizenship and democracy education. *Bilgisayar ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3 (6). Web site: 17.07.2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/174050> adresinden alınmıştır.
- Toraman, Ç. (2012). *İlköğretim sekizinci sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi ders programının (2010) değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.) Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- TTBK. (2015). 25.03.2019 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/> adresinden alınmıştır.

- Turan, İ. (1977). *Siyasal sistem ve siyaset davranış*. İstanbul: Güryay Matbaası.
- Tüfekçioğlu, H. (1997). Ders kitapları üzerine yapılmış iki çalışma ve yetişkinlere okuma yazma öğreten iki kitap hakkında inceleme. *Sosyoloji Dergisi*, 3(4), 61-89.
- Türkmen, Z. (2009). *Vatandaşlık bilgisi*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Ulubey, Ö. ve F. D. Gözütok, (2015). Yaratıcı drama ve diğer etkileşimli öğretim yöntemleri ile geleceğin vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi. *Türk Eğitim Derneği*, 40(182), 87-109.
- Uğurlu, C. T. (2011). Avrupa Birliği ülkelerinde ve Türkiye’de vatandaşlık eğitimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 153-169.
- Ural, Ş. (1999). Demokrasi kavramı, toplumsal değerler ve birey. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: 40(1), 451-459.
- Ünal, F. (2012). Ortaokul 8. sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi öğretim programı ve ders kitaplarında insan hakları üzerine bir çözümleme. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 112.
- Üstel, F. (2004). *Makbul vatandaşın peşinde I. Meşrutiyet’ten bugüne vatandaşlık eğitimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Westheimer, J. & Kahne, J. American Educational Research Journal. Volume 41 No. 2, Summer, 237-269. Web site: <http://www.docuarchive.com/WHAT-KIND-OF-UNESCOCITIZEN%3F-civicsurvey.org.pdf> adresinden 02.11.2019 tarihinde alınmıştır.
- Yağcı, E. (1997). Sınıf içi demokratik öğretimin öğrenci erişisi ve akademik benlik kavramına etkisi. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 171-179.
- Yıldırım, L. (1994). *İlköğretim 1. kademe öğretmenlerinin demokratik tutum ve davranışları ile öğrencilerin demokratik davranışları arasındaki ilişkilerin saptanması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Yılmaz, D. (2006). *İlköğretim 2. kademe 7. ve 8. sınıfta okutulan vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinin öğretimi ve öğretiminde karşılaşılan güçlükler (Ardahan örneği)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, S. İ. (2006). İlköğretim vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinde öyküleri kullanmanın duyuşsal özelliklerin kazandırılmasına etkisi. 17.06.2019 tarihinde <https://katalog.marmara.edu.tr/eyayin/tez/T0040404.pdf> adresinden alınmıştır.

EKLER

Ek1: Öğrenci Anketi

İNSAN HAKLARI, YURTTAŞLIK VE DEMOKRASİ (İHYD) DERSİNE YÖNELİK ÖĞRENCİ ANKETİ

Sevgili öğrenciler, bu araştırma “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi (İHYD) Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarına Bakmak” isimli yüksek lisans tezime veri sağlamak için gerçekleştirilmektedir. **Bu bir sınav değildir ve soruların doğru cevabı yoktur.** Sizlerin, İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersine dair samimi düşüncelerinizi öğrenmek istiyorum. İlginiz ve katkılarınız için içten teşekkür ederim.

Nurten Karaot, Sınıf Öğretmeni

1. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersi 4. Sınıf ders programından kaldırılacak olsa senin düşüncen ne olurdu? Lütfen görüşümüzü yazalım.

2. Aşağıdaki metni okuyup anlamadığımız ve çocukların seviyesine uygun olmadığını düşündüğümüz kelimeleri renkli kalemle yuvarlak içine alalım, ders kitabı yazarının metinde daha anlaşılır kelimeler seçmesine yardımcı olalım.

Dili, dini, ırkı ne olursa olsun her çocuk, sadece çocuk olduğu için hak ve özgürlüklere sahiptir. Bu haklar uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmıştır. Çocukların bu hak ve özgürlükleri elde etmek için herhangi bir çaba göstermesi gerekmez. Ancak kimi zaman hak ve özgürlüklerimizin ihlal edildiği durumlarla karşılaşabiliriz. Bu durumda kendimizi dışlanmış, değersiz ve incinmiş hissederiz. İnsanlara karşı güvenimizi yitiririz. Çevremizdeki insanlar ile sağlıklı ilişkiler kuramayız. Bu yüzden başkalarının hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması karşısında onların neler hissedebileceklerinin farkında olup duyarlı olmalıyız. Kendimize yapılmasını istemediğimiz bir davranışın başkalarına da yapılmaması için çaba göstermeliyiz.

3.Aşağıda İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi ders kitabından alınan 2 metin yer almaktadır. İkisini de okuyarak hangisini okumayı sevdiğimizi nedeniyle belirtelim.

1. Metin

Piknik Zamanı

4/E sınıfı öğrencileri hep birlikte pikniğe gitmeye karar verirler. Ancak nereye gideceklerine karar veremezler. Öğretmenleri seçenekleri sunar ve nereye gidecekleri konusundaki kararı öğrencilere bırakır. Büyük bir heyecanla alışveriş listeleri ve görev dağılımı yapılır. Hatta oynanacak oyunlar, yapılacak yarışmalar dahi planlanır. Ancak bir türlü nereye gidecekleri konusunda anlaşmaya varamazlar.

2. Metin

..... numaralı metni sevdim.

ADİL DAVRANILMAZSA

Hazırlık Çalışmaları

Size adil davranılmazsa neler hissedersiniz? Açıklayınız.

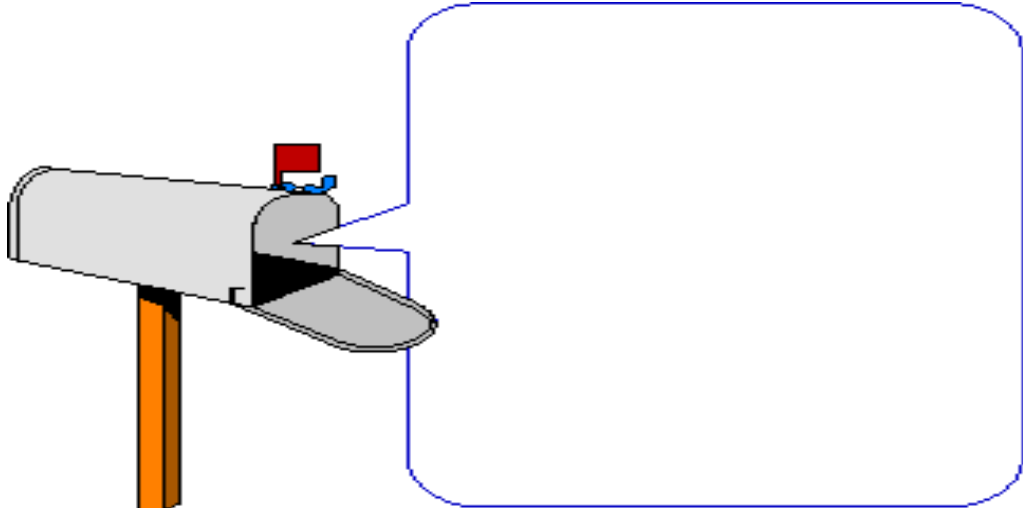
Yaşantımızda insanlar arasında eşitsizliğin olduğu veya adaletin sağlanmadığı durumlarla karşılaşabiliriz. Böyle durumlarda doğru ile yanlışın, haklı ile haksızın ayırt edilmesini bekleriz. Eğer adalet sağlanamaz ve eşitsizlik giderilmezse kendimizi güvende hissetmeyiz. Güvensizlik duygusu, yaşadığımız toplumla bütünleşmemizi ve kendimizi yaşadığımız topluma ait hissetmemizi engeller. Bu durumda toplumla aramızdaki bağ zedelenir ve mutsuz oluruz.

Çünkü.....

4. Aşağıdaki tabloda İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi ders kitabında yer alan bazı kelimeler yer almaktadır. Ders kitabı yazarına kitapla ilgili öneri vermek istendi. Bunun için anlamını bildiğin kelimelerin “Ders kitabında kullanılsın.” kısmına, anlamını bilmediğin kelimelerin “Ders kitabında kullanılsın.” kısmına ✓ yapman gerekse nasıl işaretleme yapardın? Tablo üzerinde gösterelim.

KELİMELER	<u>Anlamını Biliyorum</u> Ders Kitabında Kullanılsın	<u>Anlamını Bilmiyorum</u> Ders Kitabında Kullanılsın
Ahlak		
Ayrım		
Azami		
Bilişim Suçu		
Demokratik		
Dokunulmazlık		
Erdem		
Evrensel		
Fert		
Hudut		
İhlal		
İstismar		
Mezhep		
Sığınmacı		
Vefa		

5. Tüm bunlara ek olarak ders kitabı yazarına kitabı daha etkili kılması için mail atacak olsan hangi önerilerde bulunurdun? Detaylıca yazalım.

Ek 2: Öğretmen Anketi

İNSAN HAKLARI, YURTTAŞLIK VE DEMOKRASİ (İHYD) DERSİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN ANKETİ

Bu araştırma “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi (İHYD) Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarına Bakmak” isimli yüksek lisans tezine veri sağlamak için gerçekleştirilmektedir. Sizlerin, İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersine dair düşüncelerinizi öğrenmek istiyorum. *Sizin kimlik bilgilerinize ait hiçbir bilgi tezimde kullanılmayacaktır.* Belirteceğiniz görüşlerin alana önemli katkıda bulunacağı kanaatindeyim. Teşekkürlerimi sunuyorum.
Nurten Karaot, Sınıf Öğretmeni

Cinsiyet:

Hizmet Süreniz: _____

1. Siz öğretimini yaptığınız bütün dersleri göz önünde bulundurduğunuz zaman öğrencilerin İHYD dersine karşı tutum ve yaklaşımını nasıl değerlendirirsiniz? Bu konu hakkındaki gözlemlerinizi anlatınız.

2. İHYD dersinin 4. sınıf öğrencileriyle sınıfta işlenmesi sürecinde karşılaştığınız en önemli 3 sorunu aşağıya yazınız.

-
-
-

Bu sorunları yazmamın gerekçesi;

3. Size göre öğretim sürecinin bütünü değerlendirildiğinde İHYD dersi 4. sınıf düzeyinde amaçlarına yeterince ulaşmakta mıdır? Kişisel görüşünüzü detaylarıyla yazınız.

4. İHYD dersinde kullandığınız 4. sınıf ders kitabının niteliğini aşağıda sunulan boyutlarda değerlendiriniz.

Ünite Kapsamı:

Bilginin Sunumu:

Görseller ve İşlevi:

Dil ve Anlatım:

Etkinlikler ve Niteliği:

5.Siz bir sınıf öğretmeni ya da Talim ve Terbiye Kurulu üyesi olsaydınız İHYD dersinin 4/5/6/7/8. sınıf düzeylerinden hangisine konulmasını önerirsiniz? Tercihinizi gerekçeleriyle açıklayınız.

6. MEB, İHYD dersinin kazanımlarının daha verimli aktarılması için öğretmenlerden öneri istese hangi önerilerde bulunurdunuz? Lütfen açıklayınız.

Ek 3: Sesli Kaydı Yoluyla Mülakat Yapılan Öğretmenlere Sunulan Anket

SES KAYDI SORULARI

1. Aşağıdaki tabloda İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi ders kitabında yer alan bazı kelimeler yer almaktadır. Öğrencilerinizin anlayabileceği ve anlayamayacağını düşündüğünüz kelimeler hangileridir?

KELİMELER	Anlayabilir	Anlayamaz
Ahlak		
Ayrım		
Azami		
Bilişim Suçu		
Demokratik		
Dokunulmazlık		
Erdem		
Evrensel		
Fert		
Hudut		
İhlal		
İstismar		
Mezhep		
Sığınmacı		
Vefa		

2. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersi 4. sınıf ders programından kaldırılacak olsa sizce öğrencilerinizin düşüncesi ne olurdu?

3. 2015 yılına kadar 8. sınıf öğretim programında yer alan İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4. sınıf öğretim programına alınmasının gerekçesi sizce ne olabilir?

4. Sizce İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersi amaçlarına ne düzeyde ulaşmaktadır?

Ek 4: Akademisyen Anketi

İNSAN HAKLARI, YURTTAŞLIK VE DEMOKRASİ (İHYD) DERSİNE YÖNELİK AKADEMİSYEN ANKETİ

Bu araştırma “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi (İHYD) Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarına Bakmak” isimli yüksek lisans tezine veri sağlamak için gerçekleştirilmektedir. Sizlerin, İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersine dair düşüncelerinizi öğrenmek istiyorum. *Sizin kimlik bilgilerinize ait hiçbir bilgi tezimde kullanılmayacaktır.* Belirteceğiniz görüşlerin alana önemli katkıda bulunacağı kanaatindeyim. Teşekkürlerimi sunuyorum.

Nurten Karaot, Sınıf Öğretmeni

Cinsiyet:

Hizmet Süreniz: _____

1. 2015 yılına kadar 8. sınıf öğretim programında yer alan İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4. sınıf öğretim programına alınmasına ilişkin bakış açınızı açıklayınız.

2. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4. sınıf düzeyinde okutulmasının sizce avantaj ve dezavantajları nelerdir?

Avantajları:

Dezavantajları:

3. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4/5/6/7/8. sınıf düzeylerinden hangisine konulmasını önerirsiniz? Tercihinizi gerekçeleriyle açıklayınız.